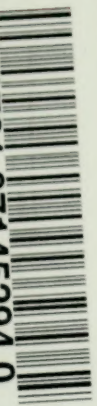

3 1761 07145294 0

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

L2

TI AAR NÆR DEN TYSKE
GRÆNSE

*Copyright 1919 by
George H. Doran Company*

PAETZ FOT.

Kong Christian den Tiende og Dronning Alexandrine.

TI AAR
NÆR DEN TYSKE GRÆNSE //

AF

MAURICE FRANCIS EGAN
TIDLIGERE AMERIKANSK MINISTER VED DET
DANSKE HOF

V. PIOS BOGHANDEL • POVL BRANNER
NØRREGADE • KJØBENHAVN

1919

DL
251
E519
1919
ROBA

MIN SØN
KAPTAJN GERALD MAURICE EGAN,
DER NU ER I FRANKRIG,

TILEGNES DENNE BOG

AF HANS HENGIVNE

FADER

Autoriseret Oversættelse for
Danmark og Norge ved OTTO WADSTED

FORORD

Formaalet med denne Bog er at paavise Grundtan-
ken i Preussens Politik og denne Politiks Udslag
mod et lille Land, der nødvendig maatte erhverves af
Preussen, naar dette skulde kunne grunde et Tysk Rige,
og som, trods sin heltemodige Kamp i 1864, blev tvun-
get til at tjene netop som Grundlag for dette Rige. Thi,
hvis Preussen ikke mod al Ret havde bemægtiget sig
Slesvig, vilde Kieler-Kanalen og den mægtige tyske Flaa-
de næsten umulig kunne være kommet til Existens.

Ranet af Slesvig og Erhvervelsen af Helgoland —
denne foragtede »Bukseknep«, som holdt den tyske Flaa-
des »Unævnelige« oppe — er to Kendsgerninger, som for
Enhver, der søger Sandheden, maa kaste Lys over For-
tiden som en Advarsel for Fremtiden. Der er ingen
Tvivl om, at Slesvigs fuldstændige Indlemmelse i Preus-
sen førte til den fransk-tyske Krig og frigjorde vor Tids
Tyskland for de Vanskeligheder, der vilde have staaet
hindrende i Vejen for dets Planer om at erhverve Over-
herredømmet i Verden. Erhvervelsen af det øvrige Dan-
mark vilde kun have været et Tidsspørgsmaal, hvis ikke
Tyrannens Marsch gennem Belgien havde aabnet Øjnene
paa den civiliserede Verden, saa at den indsaa, hvad
Tysklands Erobringspolitik, som man hidtil desværre ikke
havde taget alvorligt, virkelig betød. Hvis Tyskland
havde ført den Politik videre, i Kraft af hvilken det

holdt fast paa Slesvig trods Løftet om, at Slesvigerne, der var trofaste i deres Danskhed, selv maatte afstemme om deres Fremtid, og lagt Haand paa Danmark, vilde de dansk-vestindiske Øer ikke være blevet amerikanske, men tyske Besiddelser. Det politiske Omslag, som bevirkede, at Tysklands Hære sendtes mod Belgien og Nordfrankrig i Stedet for mod Danmark, skyldtes i Virkeligheden den i Tyskland udbredte Tro paa, at Krigen vilde blive ganske kort; og naar først Frankrig stod hjælpeløst, Rusland terroriseret og England sønderrevet af politiske Partier, saa vilde Tyskland kunne beherske de danske Bælter, Vejen mellem Nordsøen og Østersøen, og forvandle disse Farvande til tyske Indsøer.

Men her regnede Tyskerne fejl, ligesom da de regnede paa Herredømmet over Middelhavet og paa at kunne knuse Monroe-Doktrinen ved faktisk at være Herrer i Argentina og Brasilien. Derimod var det i og for sig rigtig set, naar Kiel blev Kejserens og Rigets Stolthed. Og det stod Europa og saâ paa uden næsten at ofre en Tanke paa den skændige Krænkelser af Menneskelighed og Frihed, som rummedes heri. Det bødes der for nu! At Tyskland beholdt Slesvig, var det, som skabte den tyske Sømagt; og den stadige Trusel mod Danmark har Bud til os alle. Det er et Verdensspørgsmaal — og dets Besvarelse maa falde ud til Gunst for Danmark.

Rent geografisk er Danmark en Del af Tyskland. Under normale Forhold kunde man komme fra Berlin til København paa en Nat. I Løbet af et Par Timer kan man faa de tyske Skildvagter at se paa den slesvigske Grænse og høre Tyskerne holde Feltøvelser med deres Kanoner. En Zeppeliner kan naa København fra Berlin paa otte Timer og et Armekorps være i Jylland paa omtrent den dobbelte Tid.

København ligger saa nær ved, hvad der dengang var Verdenspolitikens Centrum — det tyske Hof —

Danmarks Kongehus er saa nært knyttet til alle, regerende og ikke-regerende, Fyrstehuse i Europa, og det diplomatiske Liv i København saa anspændt og omfattende, — at man med Rette har kaldt Byen for Europas Hviskegalleri.

Jeg har ikke gjort noget Forsøg paa i denne Skitse af mine diplomatiske Erfaringer og de Slutninger, jeg har draget af dem, at fjerne ethvert Spor af Humoristik; og med den skrækkelige Alvor *in mente*, der ligger til Grund for Størstedelen af min Beretning, mener jeg uden at vække Anstød at kunne henvise til det Svar, som Bismarck skal have faaet af sin Skrædder, hvem Blod- og Jern-Manden bebrejdede, at han forlangte en opskruet Pris for en Pelsfrakke med den Bemærkning, at det vist var hans Spøg. Skrædderen svarede nemlig: »Jeg spøger aldrig i Forretningssager.«

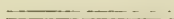
Og om der end findes Lyspunkter, ja endog komiske Situationer i den diplomatiske Karriere, er denne dog af gennemgaaende alvorlig Natur; og jo før mine Landsmænd faar Øjet op herfor, desto mindre vil de faa at bebrejde sig selv i Berøringerne med andre Stater.

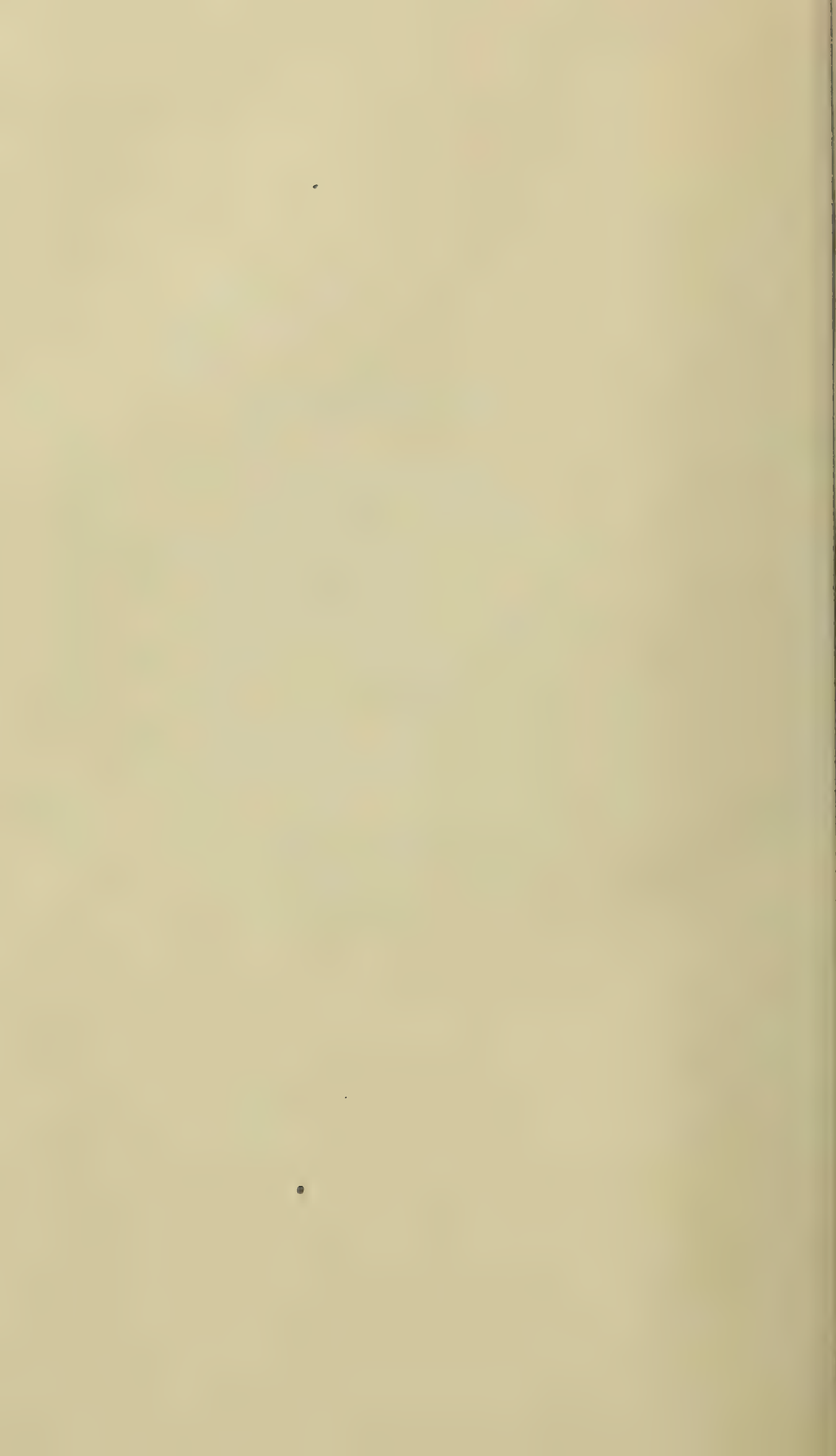
2. Januar 1919.

Maurice Francis Egan.

INDHOLDSFORTEGNELSE

		Side
Kap.	I. En Lap Papir og Danskerne	13
„	II. Truslen fra »vor Nabo mod Syd«	52
„	III. Kejseren og Kongen af England.....	64
„	IV. Nogle Enkeltheder, som Tyskerne vidste	81
„	V. Et lille Indblik i Tysklands Syn paa de Forenede Stater	102
„	VI. Tysklands Planer i Sverrig og Norge.....	124
„	VII. »Die Kultur« som Beskytter af dansk Litteratur	154
„	VIII. Den religiøse Propaganda	167
„	IX. Den præjisiske Helligaand	201
„	X. Aarene 1910, 1911 og 1912.....	218
„	XI. Et Varsel fra Luften	241
„	XII. De indledende Skridt til Købet af de dansk-vestin- diske Øer	256
„	XIII. Forviklinger og Mr. Booker Washington's Besøg	276
„	XIV. De Forenede Staters og Tysklands Interesser	284
„	XV. Sandhedens Apostle — og Damerne	297
„	XVI. Begyndelsen og Slutningen af 1917	321

KAPITEL I.

EN LAP PAPIR OG DANSKERNE.

Lad os forsøge at efterspore med saa stor Ro og Besindighed, som det er os muligt, Begyndelsen til den Blod- og Jernpolitik, der skabte Begyndelsen til det tyske Rige, som vi har kendt det til for kort Tid siden. Den begyndte i 1864 med, at man rev en »Lap Papir« i Stykker; den begyndte med Troløshed, Forræderi og voldelig Undertrykkelse af et frit Folks Rettigheder. Den begyndte med Danmark, og intet har kunnet faa en normal Amerikaner til at elske Friheden, som vi kender den, som det at leve i Skyggen af en tyrannisk Magt, der kynisk satte sig op imod en lille Nations velbegrundede Ønske om at udvikle sine Muligheder, som den selv vilde det.

Hannoveraneren, der sad paa Englands Trone i 76 — denne »mugne gamle Hanbi fra en tysk Kube« — vovede aldrig at fremsætte Tanken om at fravryste Kolonierne ethvert Skin af Frihed. Sæt, at vort Sprog havde været et andet, end det, som hans Omgivelser tvang ham til at tale, og at han havde bestemt sig til at paatvinge vort engelsktalende Folk sit Modersmaal; sæt, at han og hans Raadgivere havde bestemt, at Tysk skulde være det Sprog, der hørtes i Prædi-

ken og Bøn lige fra Washingtons gamle Kirke i Alexandria*) og op til Faneuil*) Hall — sæt, at alle Landets højere og lavere Skoler og Landets Domstole var blevet tvunget til at benytte sig af dette fremmede Tungemaal — at et tysktalende Rige havde eksisteret Syd for os, og at Minoriteten i dette tyske Omraade anmassende og i nær Tilslutning til det hannoveranske Regimente havde regeret os med den »pansrede Næve«, vilde vi da have fundet os deri uden stadig at stræbe efter at opnaa Retfærdighed?

Og dog har Danmark gennem Slesvig maattet taale alt dette siden 1864. Dengang maatte Danmark alene stille sig op imod det opdukkende tyske Tyranni, mod Udviklingen af tysk Anmasselse, og dets Modstand var unyttig, fordi det øvrige Europa hverken forudsaa det tyske Rige eller Kielerkanalen.

Enhver Skoledreng véd, at Danmark rent geografisk staar i nøje Sammenhæng med Tyskland, og Pangermanerne har altid været saa velvillige at benævne det »vor nordligste Provins«. Og Landet vilde for længe siden have været deres nordligste Provins, hvis ikke England og Rusland havde været Magter, der havde noget at betyde, og hvis ikke den store Dronning Louise af Danmark, en skøn, men skrøbelig Kvinde, med et Hjerte af Guld og en Vilje af Staal, havde anvendt hele sit Snille paa at bevare sit Land frit ad den eneste diplomatiske Vej, der kunde tænkes, — Familiebaandet.

Dronning Louise, som var gift med Chr. IX, en ny Konge af en gammel Linie, var ikke født i Purporet,

*) Alexandria er en By i Staten Virginien, Faneuil Hall, »den amerikanske Friheds Vugge«, en Bygning i Boston, som skænkedes Byen 1742 af en huguenottisk Købmand, Peter Faneuil. Her blev der i Frihedstiden holdt mange vigtige Møder.

skønt hendes Blod var saa blaat som noget i Europa. Hendes tre skønne Døtre, den senere Kejserinde Dagmar af Rusland, Dronning Alexandra af England og Hertuginde Thyra af Cumberland syede selv deres Kjoler og blev oplærte i alle Husholdningskunstens Hemmeligheder — thi deres Fader var, skønt af kongeligt Blod, kun en fattig Officér.

De tre Fyrstinder bevarer de knappe Tider i deres Liv i kærlig Erindring, de dvæler med Kærlighed ved de gamle Dage. Paa Strandvejen ved København ligger der en Villa, »Hvidøre«; den er hvid, som dens Navn antyder, og prydet med Havfruestatuetter og omgivet af en prægtig Have med en Spadseregang langs Øresunds Bred. Paa dette Sted tilbragte Enkekejserinden af Rusland og Dronningen af England regelmæssigt en Del af Sommeren og Efteraaret hvert Aar lige indtil 1914. Den russiske Yacht »Polarstjernen« og det engelske Kongeskib »Albert and Victoria« viste sig regelmæssigt i Sundet, Officererne fra Skibene bragte yderligere Liv i København, og de kongelige Damer begav sig til Hvidøre, hvor, som Enkedronningen af England engang smilende sagde til min Hustru: »Vi kan rede vore Senge selv, lige som da vi var Smaapiger.«

Derude kunde det hælde, at en Tjener, der serverede Frokosten, tabte en Tallerken eller snublede over en Stol, men Kejserinderne af Rusland og Indien sagde intet dertil: »De kære gamle Mennesker,« sagde de, »sér maaske ikke rigtig godt; men de har tjent vor Fader, Kong Christian« og alt, hvad der angaar deres Fader, er helligt for de to høje Damer, og alt, hvad der angaar Danmark, ligger deres Hjerte nær.

I 1907 holdtes der som sædvanligt Smaaselskaber paa Hvidøre, medens de store kongelige Sammenkom-

ster i Fredensborg var hørte op. I den gamle Dronning Louises Tid kunde man ofte se 60 til 80 Skud af kongelige Stammer, Unge og Gamle, samlede under det høje, blaa Loft, fra hvilket hvide Guder og Gudinder skuede ned paa dem.

I Sæsonen 1907—08 gav Kong Frederik VIII en Søndag en Middag paa sit Landslot Charlottenlund, der ligger i Nærheden af København. Ved denne Lejlighed var det ikke let at undgaa at komme til at vende Ryggen til en kongelig Person — der var saa mange kronede Hoveder tilstede. Hvis f. Eks. Dronning Alexandra gjorde Tegn til, at hun ønskede at tale med En, og man gik hen til hende, saa vilde man kunne komme til at staa med Ryggen til Kongen af Grækenland eller Kong Haakon af Norge, ja endog til Dronningen af Danmark.

Tiderne skifter, — de Forhold, som gjorde Kong Frederiks afdøde Moder saa stærk ved, at hun holdt »Familien« sammen, kan aldrig komme igen.

Af den afdøde Kong Frederiks 4 Døtre blev to gifte, en i Sverrig og en i Tyskland. Den danske Prinsesse Louise, som blev gift med Hans Durchlauchtighed Prins Friedrich Wilhelm Georg Bruno af Schaumburg-Lippe, lever i Danskernes kærlige og medfølende Erindring. De siger, at han behandlede hende daarligt, og at hun flygtede fra ham for at søge Beskyttelse hos sine Forældre, hvem man bebrejdede, at de ikke tog hende hjem til sig før hendes Død. Denne Bebrejdelse, der endog gav sig Udtryk i offentlige Udtalelser, var grundløs; men den store Masse af Danskerne er altid mere medfølende end retfærdige, hvor det drejer sig om Behandlingen af Landets »Børn«. I 1908—09 hørte det ikke med til god Tone at omtale Prins Friedrich, han var »Tabu«, og enhver Moder i Danmark var rasende over de Historier, der fortaltes om den Uret,

han havde øvet mod den kære, afdøde Prinsesse Louise.

Prinsesse Ingeborg, der er født i 1878, er gift med »den blaa Prins«, Carl af Sverrig, Hertug af Vester-götland. Efter at det tyske Ægteskab var faldet ulykkeligt ud, har Kong Frederik den VIII holdt sine to sidste Døtre, Thyra og Dagmar, noget i Baggrunden. Han var en overordentlig sympatisk Konge, som holdt meget af at tale om dagligdags Sager, ligesom han sikkert følte stor Interesse for det Liv, der rørte sig i hans umiddelbare Nærhed. Ofte ytrede han saadant noget som: »Jeg skal ikke opfordre Fyrster til at søge sig Gemalinder; jeg vil beholde mine Døtre hjemme«. Da det jo ikke kan nytte at skjule fyrstelige Personers Alder, saalænge der findes en *Almanach de Gotha*, kan vi lige saa godt straks sige, at Prinsesse Thyra er født den 14. Marts 1880 og Prinsesse Dagmar den 23. Maj 1890. Prinsesse Thyra er af samme Type som hendes skønne Faster, Dronningemoderen af England, og ligesom denne ser hun langt yngre ud, end hun virkelig er, og Prinsesse Dagmar har den samme Evne, som udmærker alle andre Medlemmer af denne Kongefamilie, til altid at se 10 Aar yngre ud, end de virkelig er. De to unge Prinsesser boede ganske nær ved os i hele ti Aar, og min Kone truede ofte spøgende med, at hun vilde skaffe dem to elskværdige Amerikanere til Mænd. Og Kong Frederik, som ansaa dette for umuligt, gav straks sit Samtykke! Han kom ofte med Prinsesserne til The hos os, og dér traf de mange elskværdige Amerikanere, som de syntes at finde meget tiltalende.

Kejser Wilhelm, som helst vilde kaldes Kejser af Tyskland, ikke tysk eller prøjsisk Kejser, som vi altid kaldte ham, viste ingen Hengivenhed for sine danske Paarørende. Ikke desto mindre undervurderede han

ikke den Betydning, Danmark havde som Europas »Hviskegalleri«*).

I det gamle Slot Rosenborg i København er der et Værelse, der ved Hjælp af et snævert Rør, som er anbragt i Væggen, satte Slottets Bygmester, Kong Christian IV, Dronning Elisabeths Samtidige, i Stand til paa enhver Tid af Døgnet at sidde i sit Kabinet og høre, hvad hans Hoffolk sagde. »I Potsdam er der et ganske lignende Værelse« fortalte en dansk Mand mig engang, »og dér sidder Wilhelm altid og lytter, naar han da ikke taler«. Wilhelm vidste godt, hvad Danskerne sagde om det tyske Ægteskab; hans Planer gik ikke i Retning af at »annektere« nogen af de to danske Prinsesser, der ingen Sympati følte med dem, der havde lemlæstet deres Land. Han fæstede Blikket paa en Søn af deres Faster, Hertuginde af Cumberland, og denne Søn blev senere hans Svigersøn. Men kongelige Ægteskaber havde ophørt med at gøre Danmark stærkt eller svagt. En Tidlang var Storfyrst Michael af Rusland paa Tale, og der kom ogsaa andre frem; men Kong Frederik beholdt sin Datter Thyra, øjensynlig til Glæde for dem begge. Man mener i Almindelighed, at Prinsesser indgaar Konveniengsgiftermaal, men Prinsesse Thyra synes ligesom hendes Tante**) Prinsesse Victoria af England ikke tilbøjelig til at indgaa et saadant Ægteskab. Prinsesse Dagmar var for ung til at kunne vente Bejlere, mens hendes Fader levede, og Prinsesse Margrete, en Datter af Kong Frederiks Broder, Prins Valdemar, var endnu yngre,

*) d. v. s. et i Almindelighed elliptisk Galleri, hvor den, der staar i det ene Brændpunkt, kan høre, hvad der hviskes i det andet. Et saadant fandtes f. Eks. paa vort tidligere kongelige Bibliotek og findes i St. Paulskirken i London. Chr. IV's Konstruktion paa Rosenborg er et Talerørssystem. O. A.

**) Der sigtes til Kong George's Søster Victoria Alexandra, der altsaa er Prinsesse Thyras Kusine. O. A.

endskønt man sagde, at der allerede var indledet Underhandlinger om Forbindelse mellem hende og den unge Kronprins af Sachsen. Danmark var ikke længere noget Ægteskabsmarked for Konger; det var kommet til at staa kun altfor klart, at der ingen Mening var i at forsøge paa at oprette faste internationale Forbindelser gennem Ægteskaber mellem kongelige Personer. Prins Valdemar, Kong Frederiks Broder, havde mere end én Gang sagt Nej til et Kongerige paa Balkanhalvøen, og da meget højtstaaende Personligheder henvendte sig til ham om et Giftermaal mellem hans ældste Søn og Storhertuginde af Luxemburg svarede han, ligesom hans Broder, Kong Frederik, at han »hellere vilde beholde sine Børn hjemme«.

Trods alt dette kan det ikke nægtes, at de tidligere indgaaede kongelige Ægteskaber, saavel som den Omstændighed, at næsten hver eneste Diplomat i København stod i særlig Gunst hos sin Suveræn og var udsendt for at behage Hoffet i København, kastede en usædvanlig Glans over diplomatiske Poster ved det danske Hof, og gjorde »fortrolige Samtaler« mulige dér, som ikke vilde kunne have fundet Sted noget andet Sted. Hofcirklen var, naar man først var kommen ind i den, men heller ikke før, én stor Familie, der havde det godt sammen. Næsten enhver diplomatisk Repræsentant i København var udsét til at blive Ambassadør. Da min Forgænger, O'Brien, blev forflyttet til Tokio, vandt Posten yderligere i Anseelse. De Danske mente, at vort Land ikke havde gjort andet end at rette sig efter de sædvanlige Præcedenser, efter hvilke den tidligere franske Minister, Jusserand, var blevet Ambassadør i Washington. Selv De Forenede Stater havde begyndt at forstaa, hvor vigtig Posten her i Landet var, og det var derfor ganske i Samklang

med diplomatisk Coutume, at jeg fik Tilbud om Posten i Wien. Jeg har ogsaa i København truffet Ministre, som paa Grund af den kongelige Beskyttelse, der blev dem til Del, betragtede sig selv som titulære Ambassadører og forlangte at kaldes Ekscellence, ikke *by courtesy**) men som en Ret.

Mr. Whitelaw Reid omtalte engang i et Brev til mig det danske Hof som et »henrivende lille Hof af saksisk Porcellæn«. Billedet var nydeligt valgt og kunde til Tider synes helt træffende, naar de unge Prinsesser og deres Venner fyldte Rokokoværelserne paa Amalienborg. Naar Gæsternes Rækker bevægede sig op ad den hvide Trappe i et Espalier af livréklædte Tjenere, af hvilke nogle bar smukke, kunstige Blomster i Huerne, var der noget, der mindede om et Watteau'sk Billede.

Bismarck betragtede ikke Danmark som et Land, der ikke maatte regnes med; han vidste, hvad det betød, og der gik en Legende om, at en af de faa Personer, som han virkelig havde Agtelse og Frygt for, var den gamle Dronning Louise. Desuden kendte han Danmarks Historie saa godt, at han fik den Tanke at rette paa den Manco, der antoges at klæbe Hohenzollernes Blod, ved at vælge en Kejserinde til Wilhelm II af »Struensees Blod«. Struensee, den tyske Læge og Filosof, som i 1770 blev den egentlige Styrer af Danmark under den degenererede Christian VII, og som, efter hvad man sagde, stod i et mere end ven-skabeligt Forhold til dennes Dronning, Caroline Mathilde, en Søster til den engelske Konge Georg III, forsøgte paa at spille en Bismarcks Rolle i Danmark; men han var af for blød en Støbning, mere en Discipel af Rousseau og Voltaire end af Machiavelli og

*) d. v. s. af Høflighed. I England f. Eks. benævnes fornemme Damer, der ikke hører til den høje Adel, *My lady* »by courtesy».

Cesare Borgia. Han blev halshugget og parteret efterat han lidet ridderligt havde tilstaaet sit Forhold til Dronningen.

Sandsynligvis hidrører Kejserens Antipati mod Bismarck for en Del fra en Udtalelse fra Jernkanslerens Side om det kongelige Ægteskab, som han havde været med til at bringe i Stand; det var en Udtalelse, som det ikke var rimeligt, at Kejseren nogensinde vilde glemme. Det er en Trossætning ved Hofferne, at en Dronnings Barn ikke kan være uægte. Selv Hertugen af Morny, Dronning Hortense af Hollands Søn, havde under det tredie Kejserdømme i Frankrig paa iøjnefaldende Maade Hortensia'er malet paa sin Vogndør. Men skønt Dronning Caroline Mathilde paa sit Dødsleje i Celle, hvortil hun var forvist, højtideligt havde paastaet, at hun var uskyldig, mentes det dog, at Struensee var Fader til den Datter, som gik for at være Christian VII's og som giftede sig med et Medlem af Huset Schleswig-Holstein-Sonderburg-Augustenburg. En Descendent af hende, Prinsesse Augusta Viktoria Frederica Louisa Féodora Jenny, blev den 27. Februar 1881 formælet i Berlin med Kejser Wilhelm II. Det var et Inklinationsparti i det mindste fra Kejserindens Side. En af Hofdamerne ved det tyske Hof har engang fortalt min Hustru, at den bekendte Augusta Viktoria-Rose, som vi i vor Ungdom kaldte Magnolia-Rosen, var i høj Grad yndet af Hendes kejserlige Majestæt, fordi den mindede hende om de Dage, da Kejseren gik paa Frierfødder — : »Kejseren,« sagde Kejserinden, »forstod udmærket at gøre Kur«.

Det var ikke behageligt for Europas hovmodigste Monark at vide Struensee imellem Kejserindens Forfædre, hvilket var det, hvortil Bismarck brutalt skal have hentydet. Dronning Caroline Mathilde, Kong George III af Englands Søster, var kun 15 Aar gammel,

da hun kom til Danmark i 1766 og blev Christian VII's Gemalinde. Og hvis noget kunde have undskyldt hendes senere Forbindelse med Struensee (hendes Søn Frederik VI var nemlig utvivlsomt ægte), saa var det den Maade, paa hvilken hendes degenererede Ægtefælle og hendes Svigermoder Juliane Marie havde optraadt imod hende. En bitterlig kold Morgen blev hun ført til Kronborg, hvor hun tilstod sin Brøde; men denne Tilstaaelse har kun meget lidt at betyde i Betragtning af det forfærdelige aandelige Tryk, hvorunder hun dengang var. Imidlertid talte Omstændighederne imod hende, og Europas Hoffer erindrer kun, at hun var Datter af en Konge, og at hendes Blod var tilstrækkeligt kongeligt til at bøde paa hendes Fejltrin.

I 1908 kunde man i København, i hvert Fald blandt de højere Klasser, gennem Genlyden af den offentlige Mening i London konstatere, at den øjeblikkelige Utryghedsfølelse, der var fremkaldt ved Uheldene i Boererkrigen, havde fortaget sig. Man havde glemt Kejserens Telegram til »Onkel Kryger«; ingen ønskede Krig, og derfor vilde der ikke blive Krig. Da den hellige Frants af Assisi talte sin Ordens Sag for Paven, sagde han: »Naar vi ingen Ejendom har, behøves der ingen Soldater til dens Beskyttelse«. Han glemte imidlertid Modsætningen, nemlig den, at naar man har Ejendom, saa maa man altid have Hære og Flaader til at beskytte dem. Og det var ikke Krig, der ønskedes; men Ejendom var der nok at tage af, og den kunde kun beskyttes af Hære og Flaader.

Af Grunde, som den hemmelige Historie en Dag vil bringe for Lyset, og af andre kun altfor klare Grunde blev Tyskernes Planer i Paris øjensynligt ikke forstaaede af de Mænd, som stod i Spidsen for Frankrigs Ledelse. Frankrig begik det almindelige Misgreb at føre sin egen Psykologi over i sin Modstanders Sjæl.

For at bruge Voltaires Udtalelse om Profeten Habakuk troede Paris, at Tyskland var i Stand til alt, alene med Undtagelse af det ene, som Tyskland uden at hvile, men ogsaa uden Hast og uden mindste Skamfølelse beredte sig til, nemlig at faa Frankrig til at bløde sig tildøde.

Af hvad der taltes om i København, erfarede vi endvidere, at man i Petrograd bedre forstod Tyskland, fordi de russiske Spioner var virkelige Spioner, der baade forstod, hvad de havde at gøre, og, som de Halvasiatere de var, vidste, hvorledes Saladins Krum-sabel*) skulde bruges. Der var nemlig andre Spioner, som kun forstod sig paa at bruge Richard Løvehjertes Stridsøkse*), men de lod sig ofte føre bag Lyset, skønt de var godt betalte. Den almindelige betalte Spion er nemlig et daarligt Objekt at anbringe Penge i. I Belgien talte de Internationale om Verdensfred, og ogsaa Folk udenfor deres Rækker saa skævt til Hæren; man frygtede derimod ligesom i Holland et økonomisk Angreb fra Tysklands Side. Hvad der dog mest maa for-bavse, var, at Internationalismen ikke formaaede at svække M o r a l e n hos de belgiske Helte, da Nødens Time kom.

I København ansaa man Tanken om en evig Fred for uholdbar, og Krig betød Ruin for Danmark. Dette skabte just ikke nogen behagelig Stemning i Landet, men førte dog ikke til slavisk Underdanighed. I Hvælvingerne paa Hamlets Slot ved Helsingør ved det dejlige Øresund sidder Holger Danske og venter paa at

*) sigter til Fortællingen i Walter Scott's »Talismanen« om Mødet mellem Sultan Saladin og Kong Richard, ved hvilket Kongen viste sin herkuliske Styrke ved med sin Stridsøkse at hugge en vældig Jernstang over, hvilket Saladin besvarede ved med et behændigt Hug af sin fine Krumsabel at overskære en med lette Dun foret Silkepude, som han holdt i sin venstre Haand.

frelse Danmark fra dets ubarmhjertige Angriber, og endnu den Dag i Dag findes der mange brave Danske, som vilde følge Holger Danske lige til Døden og som tror, at deres Land aldrig kan blive trælbundet. Men skønt de sejrige Tyskere lod Danmark være i Fred, behøvede Danskerne ikke at se hen til Belgiens Skæbne for at være klare over, hvad de kunde vente, saasnt det maatte behage Kejseren at gaa imod dem. Belgiens Skæbne havde bestyrket dem i deres ned-
 arvede Frygt; der er ingen Tvivl om, hvor deres Sympati var, men en eneste Bevægelse, selv nok saa ubetydelig, imod Tyskland vilde have beredt Kongen af Danmark samme Skæbne som Kongerne af Belgien og Serbien; at han var gift med en Fyrstinde af halv tysk Afstamning, vilde ikke have beskyttet ham; Belgien blev jo ikke skaanet, skønt dets Dronning var tysk af Fødsel.

Som allerede bemærket var København en By, hvori det ikke blot myldrede med Rygter, men ogsaa med Nyheder. Man kunde dér ligesom føle Europas Puls, fordi fremragende Europæere stadig passerede og atter passerede Byen, og fordi Danskerne ligesom Athenienserne*) paa Paulus' Tid elsker at høre nye Ting. Men der var og er ét gammelt Spørgsmaal, som ingen Dansk nogensinde glemmer at stille: »Vil det danske Slesvig komme tilbage til sit Moderland?« Slesvig-Holsten er Danmarks Elsass-Lothringen, for Slesvig vilde Danmark vove meget; det vilde ikke risikere at gaa den visse Undergang imøde, men i Hjertet er »Slesvig« skrevet ligesaa uudsletteligt, som »Calais« var det i den døende Dronning Mary af Englands.

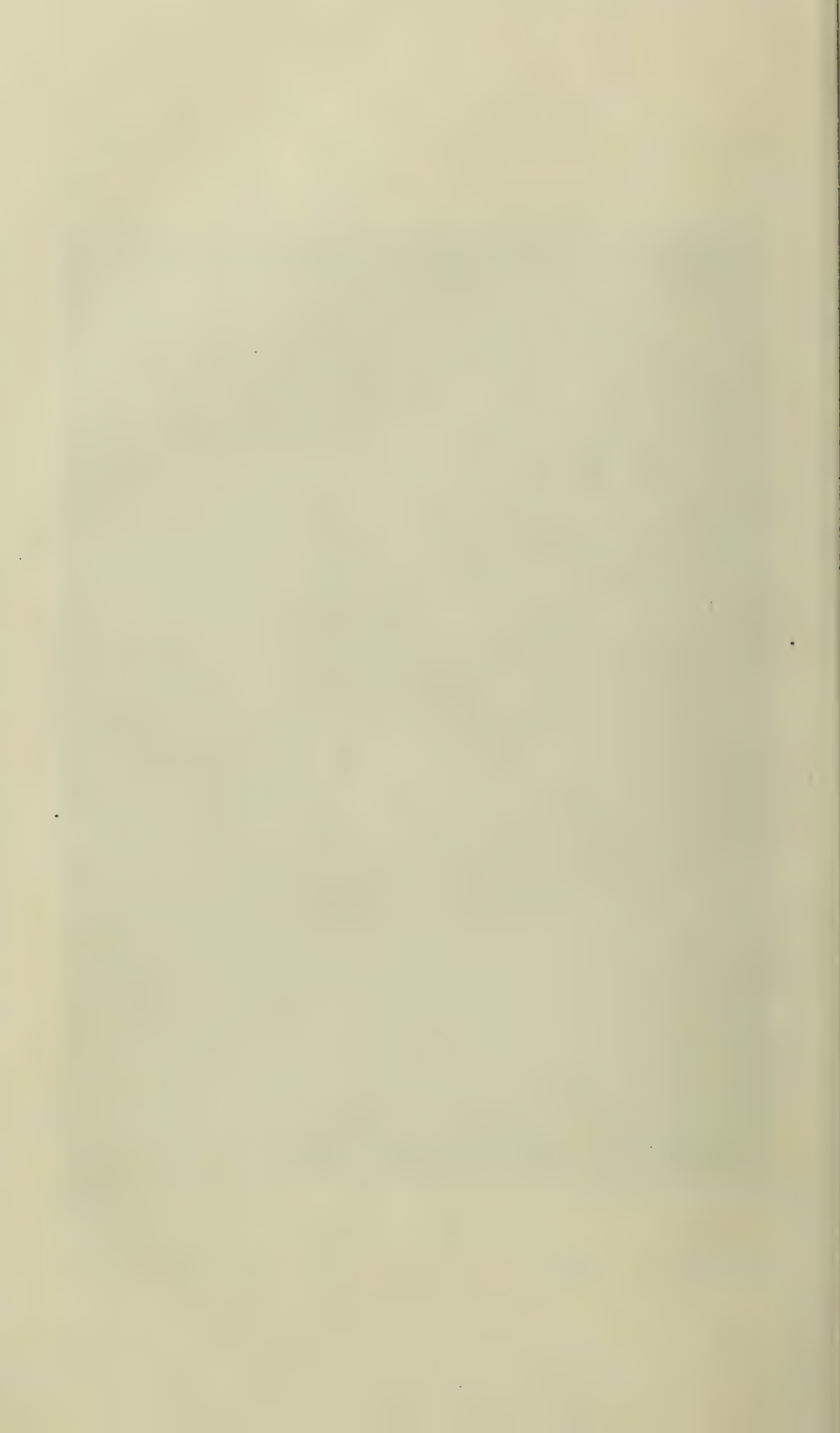
Danmark har tilgivet og glemt Tabet af Flaaden

*) A p. G e r n. XVII, 21 (Men alle Athenienser og de Fremmede, som opholdt sig der, gave sig ikke af med Andet end at sige eller høre Nyt).
 O. A.

Kong Frederik den Ottende.

ELFELT FOT.

og Københavns Bombardement ved Englænderne i 1807*). Danmark stod dengang paa Frankrigs og de nye Idéers Side, og Tory-Partiet i England straffede det herfor. Det mistede Norge i 1814, blev næsten bragt til Bettelstaven og kunde indtil 1830 ikke have sin Opmærksomhed henvendt paa andet end Genopbyggelsen af Landets Økonomi. De to Landsdele kunde ikke være forenede, uden at den enes Sprog maatte herske over den andens, og den tyske Rigslov var herskende i Holsten, mens hele den slesvigske Lovgivning siden 1241 havde hvilet paa den danske Kong Valdemars Lov. At paatvinge Slesvig tysk Ret og tysk Sprog vilde være det samme som at stryge al dansk Tanke og alle danske Idealer i den mest danske af alle Danmarks Provinser. Forsøget paa at germanisere Slesvig antog fast Form 1830. Uve Lornsen, der var frisisk Embedsmand, ønskede at bringe Slesvig under tysk Herredømme og foreslog at gøre Hertugdømmerne Slesvig og Holsten til selvstyrende Stater, adskilte fra Danmark og helt under tysk Indflydelse. Da han var af den Mening, at kun kongelige Personer af Mandslinien kunde regere over de forenede Hertugdømmer, kunde Kongen af Danmark kun føre Titel af Hertug, indtil den mandlige Linie var uddød. Den Modstand, som rejstes mod Uve Lornsen støttende sig til dansk Ret og Overlevering, besvarede han med følgende anmassende Yttring, som han udtalte i det tyske Sprog: »Fortidens Historie kommer ikke os ved. Vi vil nu gaa vore egne Veje.«

Kristian Poulsen, en dansk Mand, som var velkendt baade med de danske og tyske Synsmaader, satte sig fra første Færd imod en Bevægelse, som betød Indførelsen af Despotismens System i et Folk, der var

*) I Teksten staar — formentlig ved en Fejltagelse — »og 1814«.
O. A.

bestemt paa i Frihed at udvikle sine nationale Ejendommeligheder.

Slesvig har et Fladerum af 3613 (eng.) Kvadratmil. I den største Del af dette Omraade (2190 eng. Kv. Mil) var Dansk Folkesproget, medens Beboerne af de resterende 1423 Kv. Mil var tysktalende. Den tyske Indflydelse havde gjort Tysk til det Sprog, der i Kirker og Skoler benyttedes overfor 220,000 Mennesker. Det uretfærdige heri vil ses, naar man erindrer, at kun 110,000 havde Adgang til at høre Dansk fra Prædikestolen og i Skolerne. I Retterne kunde Dansk ikke benyttes; det forlangtes, at Gejstligheden skulde uddannes ved Universitetet i Kiel, og hvad de øvrige Statsembedsmænd angik, havde de ingen Udsigt til Avancement, medmindre de stadig talte Tysk og talte det flydende. Lærerne i Almueskolerne var alle uddannede i Tyskland; kun i en enkelt højere Skole blev der talt Dansk, kort sagt, lige for Øjnene af Danmarks Konge og Danmarks Regering stod den tyske Indflydelse i Begreb med at uddrive alle Garantier for nationalt dansk Liv i Slesvig.

Kong Christian VIII, der delvis havde Øjnene aabne for de Uretfærdigheder, Nordslesvigerne led under, udfærdigede i 1840 et Reskript, hvorefter Dansk skulde gøres til Retssprog. De tyske Partigængere følte sig krænkede ved denne formentlige Fornærmelse mod tysk Kultur, intet andet Sprog end Tysk maatte benyttes, selv i det danske Slesvig. Kongen og det danske Hof havde i over 200 Aar været germaniserede, og Kongen turde heller ikke træde aabent op som Forkæmper for Nationalidéen, men overfor de tyske Partigængere hævdede han, at de danske Konger altid havde haft Arveret til Danmark, og at Arveretten til Slesvig ikke var begrænset til Mandslinien.

I Holsten var Forholdet derimod anderledes. Hvis

den danske Linie skulde uddø, vilde Landet muligt tilfalde den russiske Kejser; men Slesvig maatte nødvendigvis vedblive at være dansk. Da Christian VIII døde i 1848, gik Bølgerne højt i Danmark og i Slesvig-Holsten. I Virkeligheden var hele Europa i Gære. Følgerne af Julirevolutionen gennemsyrede endnu Europa. I Stænderforsamlingen i Holsten og Slesvig gjorde der sig forskellige Meninger gældende; det blev mere og mere klart, at Tyskerne i de to Provinser ønskede at beherske Flertallet, de danske Interesser maatte forsvinde, den tyske Kultur, som endnu ikke havde naaet sin fulde Udvikling gennem Bismarck, maatte indføres. Der blev sendt fem Deputerede til København, der bl. a. fremsatte det Forlangende, at den dansktalende Del af Landet skulde indlemmes i det tyske Forbund.

Københavns Borgere havde Grund til at tro, at de to holstenske Grever Moltke og Reventlow-Criminil, der var indflydelsesrige Ministre og begge meget viljestærke Mænd, kunde faa Kong Frederik VII til at give efter for Tyskernes Krav. Kongen bestemte sig imidlertid til at afskedige disse Ministre, og dermed var den københavnske Borgerrepræsentations og det danske Folks Krav imødekommet, før de blev fremsatte. Hs. Majestæt udtalte: »Vi have hverken Magt eller Vilje til at lade Slesvig gaa ind i det tyske Forbund, Holsten derimod skal have sin egen fri Forfatning«.

Men den tyske Opposition i de to Provinser havde ikke været ledig. Berlin havde stillet sig gunstig overfor Hertugen af Augustenborg, og Prinsen af Noer havde sat sit i Spidsen for en Bande Oprørere imod Danmark og lokket Garnisonen i Rendsborg til Fra-fald, idet han havde bildt den ind, at de Danske havde sat deres Konge i Fængsel. Der udbrød nu Krig mellem de to Partier, Prøjsen lagde sig imellem, men betød dengang ikke det samme som nu. Ved Slutningen af

en treaarig Krig var Oprørerne slaet, og Kongen af Danmark bestemte, at Slesvig skulde være et særskilt Hertugdømme, der skulde have sin egen Nationalforsamling. Men Tyskerne, hvis Valgsprog var: »Das Vaterland über alles« og: »Hensigten helliger Midlet« gjorde saa mange Kunster ved Valget, at Nationalforsamlingen aldeles ikke kom til at repræsentere Danmark; den var fuldstændig præjsificeret.

Men Danskerne tabte ikke Modet. Slesvig maatte blive dansk; men hvis de fandt sig i, at deres Sprog udslettedes, kunde de intet Haab nære om at bevare deres Nationalitet. Paa den anden Side hævdede Tyskerne — som de endnu gør det den Dag i Dag — at alle andre Sprog maatte vige for deres. Den tyske Presse vilde have det danske Sprog udryddet med Rode; »det var oprørsk at tale det, Danskerne var Rebeller«. Fra den jyske Grænse og ned til en Linie Tønder—Flensborg var saavel Embeds- som Folkesproget dansk; men imellem de to Sprogbælter laa et Terræn, der let kan eftervises paa Kortet, og hvor der taltes Dansk i Kirkerne hveranden Søndag. I Skolerne var baade Dansk og Tysk tilladt, og i Retterne brugtes begge Sprog efter frit Valg. Men Verden blev af en samvittighedsløs Nationalforsamling og af den tyske Presse lokket til at tro, at Slesvig var tysk, at det elskede Tyskland og at Danskerne kun var misfornøjede, urolige Hoveder, der hadede det heldbringende præjsiske Regimente simpelthen, fordi de havde en fuldstændig vrang Forestilling om deres egen Betydning.

Det afgørende Øjeblik indtraadte i 1864. Danmark havde i Europa ingen virkelige Venner. De Forenede Stater vilde, hvis Folket overhovedet havde haft Kendskab til, hvad der foregik, have stillet sig sympatetisk mod Danmark, men Amerika kæmpede dengang selv

for sin nationale Eksistens. De europæiske Stormagter var trods al deres Statsmandsdygtighed fuldstændig slagne med Blindhed. Det tilsyneladende stolte og ædle Østrig lod sig som sædvanligt bruge som Prøjsens Værktøj, og, under det falske Paaskud, at Spørgsmaalet drejede sig om Christian den IX's Ret til Arvefølgen i de to Hertugdømmer, tvang de to Stormagter Danmark, som stod alene, til at afstaa Slesvig, Holsten og Lauenborg. Dette var Begyndelsen til det mægtige tyske Rige. Derved blev det muligt at anlægge Kielerkanalen, og Grunden blev lagt til den tyske Flaade, som Slesvig tilmed kunde forsyne med Verdens bedste Sømænd. Dengang da Bismarck kynisk behandlede Slesvig som en Bonde i hans store Skakparti, havde han Øjnene fæstede paa en fremtidig Flaade, en Flaade, som engang vilde tvinge England ud fra Herredømmet over Havet!!

Han satte sin Krig igennem. Han blev Herre over Østersøen og Nordsøen; Prøjsen, som tvang den danske Konge til at afstaa Slesvig, indrømmede nu hans Ret til de to Hertugdømmer, skønt Krigen med Danmark var blevet ført under det Paaskud, at han ikke havde nogen saadan Ret. Snart efter skilte Prøjsen sig af med sin Allierede Østrig, da det ikke skulde have noget af at have en Medejer til den holstenske Kanal eller til den fremtidige Flaade i Kiel.

Det maa nu erindres, at da Christian IX besteg den danske Trone, var det sket med alle de europæiske Stormagters Samtykke. Egentlig talt havde de garanteret ham Herredømmet over Slesvig-Holsten, men alligevel saa England, Frankrig og Rusland rolig til og lod Forbrydelsen komme til Udførelse. Dronning Victorias tyskvenlige Politik raadede i England; heldigvis forsvandt den, da hendes Søn Edward kom paa Tronen. Han vilde, trods sin Kærlighed til Fred, aldrig have

taalt det, der skete. Frankrig gjorde et Forsøg paa at berolige sin egen Samvittighed; i Fredstraktaten fik Frankrig nemlig indført følgende Bestemmelse:

»Hs. Majestæt Kejseren af Østrig overdrager herved til Hs. Majestæt Kongen af Prøjsen al den af ham i Henhold til Wiener-Fredstraktaten af 30. Oktober 1864 erhvervede Ret til Hertugdømmerne Slesvig og Holsten, dog at de nordlige Distrikter af Slesvig skal forenes med Danmark, hvis Beboerne ved fri Afstemning udtaler deres Ønske herom«.

Dette var kun »en Lap Papir« — intet andet! Men en Lap Papir kan jo nok være generende, og Østrig, som aldrig har næret synderlige Betæneligheder, naar det ansaa det for hensigtsmæssigt at erhverve nyt Landomraade, var villigt til at hjælpe Prøjsen med at rive Lappen i Stykker. Bosnien og Herzegovina havde rejst Hovedet, og Østrig behøvede Prøjsens Hjælp. Her havde Prøjserne en Chance for at faa Østrig til at fraskrive sig enhver Ret til at paaberaabe sig Fredstraktatens § 5. Hvad betød den nemlig i det hele? Med Tiden maatte jo Danmark blive tysk, ligesom Slesvig var tysk, tiltrods for al Jura, og Østrig agtede at spille det samme Spil med Slaverne, som Prøjserne havde spillet med Danskerne. Enkeltmand kan have en Samvittighed, men Nationer har intet etisk System og derfor ingen anden Rettesnor end Hensigtsmæssighedshensyn til at lede deres saakaldte Samvittighed. Prøjsen behandlede med Foragt den Danskerne i Slesvig ved en Lap Papir garanterede Ret til frit at stemme om deres Skæbne. Det havde moret Bismarck at narre Frankrig, Bæreren af det nye europæiske Demokrati, det var det hele! Slesvig skulde lammes, indtil det roligt fandt sig i at blive prøjsisk, og Prøjsen havde Brug for det, derfor skulde det være prøjsisk. Hermed ske vor Vilje!

Dette er den rene, usminkede Sandhed. Kun faa af mine Landsmænd har kendt den. Nogle enkelte, som har haft en taaget Forestilling om Forholdet, var kommet til det Resultat, at Slesvig var blevet tysk af egen fri Vilje, fordi det helst vilde høre ind under en rig og mægtig Stat. Andre, som mindedes, at Danskerne selv i deres Frihedskamp i 1864 stoppede op et Øjeblik for efter Præsident Lincolns Anmodning at hjælpe os, havde en utydelig Forestilling om, at der paa en eller anden Maade var gjort Uret. Men hvor stor denne Uret var, og hvor stor Virkning den skulde faa paa Verdenshistorien, var der ingen af dem, der drømte om, skønt det dog stod tydeligt nok for enhver, der holdt Øje med det nye Tysklands Jern- og Blodpolitik.

De, der troede, at Prøjsen havde mindste Respekt for en Forpligtelse, hvis Opfyldelse kunde synes at gaa imod dets egne Planer, burde have ladet sig advare ved Eksemplet fra Danmark. Og dog var der dem, der mente, at Tysklands Erhvervelse af Helgoland var en ganske betydningsløs Sag, ved hvilken Tyskland havde gjort en daarlig Forretning. Saaledes var der jo ogsaa hos os Folk, som mente, at de dansk-estindiske Øer var uden Betydning, idet de stillede Erhvervelsen af disse Øer i Klasse med Erhvervelsen af Alaska, — fuldstændigt Nonsens!

Og i 1864 var de gamle Stormagter i Europa saa immelglade over deres eget politiske System eller saa otagne af indenrigske Spørgsmaal, at de lod det uhyre Tyranni, der lagde sig for Dagen i Slesvigs Erobring, passere i næsten fuldstændig Tavshed. Alene Prøjsen havde Øjet fæstet paa én bestemt Ting — Forøgelsen af sin militære Magt. I 1878 fik man Østrig til at renovere paa sine Rettigheder efter Wienertraktaten af Oktober 1864. Østrig gik ind paa at opgive enhver Ret, som det havde erhvervet til Slesvig-Holsten

i Henhold til nævnte Traktats § 5*). Østrigs Tilbage-træden (jeg haaber ikke, man tager mig det ilde op, naar jeg kommer til at tænke paa Pilatus, der vaskede sine Hænder) lod Slesvig ligge blottet overfor sin Fjende. De prøjsiske Selvherskere har lét indvendig, da de saa, at de ved en Lap Papir havde forpligtet sig til at give Nordslesvig tilbage til Danmark, hvis Indbyggerne ved fri Afstemning udtalte deres Ønske herom*).

Det tyske Riges Statsmænd har, saa snu og hensynsløse de end har været, altid taget Religionen med i Betragtning ved deres Propaganda. Den tyske Kronprins' Sympati for de Metoder, som Napoléon benyttede, havde han maaske arvet fra sine Forgængere, og Napoléon forstod udmærket Religionens politiske Betydning. Kirken, d. v. s. en trælbunden Kirke i en despotisk Stat, ikke en fri Kirke i en fri Stat, har altid været et godt Redskab for Staten. Kun sjældent har Statsmændene betænkt sig paa at anvende Religionen som et Middel til at naa deres politiske Maal. Den katolske Kirke i Tyskland var nu i stor Fare for at blive trælbunden, og de gamle Kampe mellem Pave og Kejser, der er saa vanskeligt forstaaelige for Nutiden, vilde let være levet op igen, hvis Tyskland nu havde vundet Sejr.

Vi skal nu se, hvorledes det gik til i Slesvig. Siden 64 har Prøjsen styret Slesvig. Og Styrelsen er gaaet ud paa stadig og udholdende at forsøge paa at fordrive Danskerne fra deres Hjem. Grev Brockdorff-Rantzau, en fremragende og ret liberal tysk Diplomat, sagde engang til mig: »Hør, sig mig engang som Amerikaner oprigtigt, hvad det er, der er galt i vort Forhold til Slesvig?« Jeg svarede: »Det er galt alt-

*) Den højtærede Forfatter synes her at sammenblende Wienerfreden af 1864 med Pragerfreden af 1866. I 1878 frafaldt jo Østrig sin Ret til at paaberaabe sig § 5. O. A.

sammen. De synes stadig at forudsætte, at Folkets Religion skal være den samme som Statens.«

»Ja, men Statsreligionen i Slesvig er jo den samme som Statsreligionen i Danmark, nemlig den evangelisk lutherske.«

»Javel, men ikke fortysket Lutherdom. Jeg kan paa-beraabe mig et Vidnesbyrd af netop en luthersk Præst, Pastor A. Troensegaard-Hansen, som gaar ud paa, at Myndighederne i Slesvig hellere vil have, at der prædikes tysk Materialisme end dansk Kristendom, og at der anvendes alle mulige Paavirkninger mod Præsterne for at faa dem til at tænke tysk. Dersom vi paa Filip-pinerne forsøgte, hvad de har gjort i Slesvig, vilde der blive Uroligheder uden Ende.«

Greven lo og sagde: »Ja, men hvor gode Demokrater De end er, saa vil De dog vel aldrig holde Deres Løfte om at give Befolkningen paa Filippinerne Selvstyre?«

»Jo, naturligvis.«

»Ja, saa er Deres Demokrati ikke baaret af Statskløgt. Hvis vi lod Slesvigerne lade haant om vor Magt, vilde det blive skæbnesvangert for os. De maa blive en Del af Tyskland; der er ingen Vej udenom.«

»Saa er det enten fordi De gaar ud paa at yppe Kiv med dem, eller De piner og plager dem som en stor Bulbider piner og plager en lille Hund.«

»Ja, men hvad siger De da til det, naar pludselig en skønne Dag en Sportsmand løber om, prydet med dansk Flag, eller naar der holdes en oprørske Tale paa Dansk, eller naar der omdeles Skolebøger, i hvilke Historien fremstilles fra et yderliggaaende dansk Standpunkt. Naar et Land skal regeres af os, saa maa det være et tysk Land. Vi kan ikke finde os i nogen Split-telse, der gaar i Retning af at fortrænge vor Nationalitet. Det er en Drøm, naar de Danske tænker sig Mu-

ligheden af, at vi skulde opgive noget, som vi har erobret eller som rettere sagt er afstaaet til os —«

»Uden Folkets Samtykke.«

»Hvad vil det sige, Folket? Vil De svare mig paa det Spørgsmaal, saa skal jeg sige Dem, hvordan det forholder sig hermed. De er jo Demokrat, men efterhaanden som Amerikanerne bliver ældre, vil de komme til at se Demokratiet fra et mere praktisk Synspunkt. Jeg vil ikke dermed sige, at jeg ikke i visse Henseender sympatiserer med Dem.«

Det, der praktisk laa for i Slesvig, var Skridt for Skridt at knuse Slesvigernes Selvstændighed. Danskeren nærer en lidenskabelig Kærlighed til sit Hjem, sit Sprog og sin Litteratur; det kan være, at han er Skeptiker i mange Spørgsmaal, men det vilde være vanskeligt at faa ham til at tro, at det rød-hvide Flag, hans *D a n n e b r o g*, ikke er kommet »fra Himlen ned« baaren af Engle. Hans Kultur er dansk, den udgør en Del af hans Liv, og han bevarer den i stille Længsel, selv naar han sværger en anden Nation Lydighed. De Danske i Danmark vil aldrig ophøre at betragte Slesvig som deres, de er Kød af eet Kød, men Prøjsen har flænget dette Legeme i Stykker. Man tænke sig blot et »frit Valg« i et Land, der regeres af Prøjsere, eller et »frit Valg« i Elsass-Lothringen under prøjsisk Styre.

Danmarks geografiske Beliggenhed er højst uheldig. Der findes i alle Lande Imperialister, som hævder, at de smaa Lande ingen Ret har til at leve. Tanken om Junkerherredømmet findes ikke alene i Tyskland. Nu er de fleste smaa Landes geografiske Beliggenhed uheldig, men intet Land ligger saa slet som Danmark. Da Krigen brød ud, maatte det danske Folk tro, at Vejen til Tysklands Sejr gik over Danmark, men Magtha-

verne i Tyskland bestemte sig til at overfalde Belgien, og Danmark gik fri i Øjeblikket.

Mon man tror, at det var let for en stolt Nation at være stillet som Kong Knud overfor Havets Bølger? Bølgerne kom, men der var ingen, der i sin vildeste Fantasi drømte om, at en moderne Knud kunde standse Havets Strøm. Danskerne har baade en Hær og en Flaade, og baade Officerer og Soldater ventede paa at gaa i Døden til Forsvar for Danmark. Hvad andet kunde de gøre? Døden vilde jo være at foretrække for Trældom. Danskeren gør, hvad han formaar for at glemme, men altid klinger i hans Øren Skildvagtens Ord i Hamlet: »Det er bitterlig koldt, og jeg er tung om Hjertet«.

Om man saa har aldrig saa mange Forbindelser med andre Hoffer, saa vejer det intet imod en uheldig geografisk Beliggenhed og en stærk Nabo, der har Ondt i Sinde. Et Omslag har fundet Sted hele Verden over, efter at Tyskland i 1914 fik Østrig til at gaa sit Ærinde. Et Land, der har givet et slet Eksempel ved aabent at erklære, at Magt skaber Ret, og som lod denne Erklæring efterfølge af Handlinger, som raaber mod Himlen, har rystet den hele Verden og tvunget andre Nationer til at undersøge, hvordan det staar sig med deres egen Samvittighed. Thi, naar alt kommer til alt, er der jo henrunden en lang Tid siden Macchiavellis Dage. Efter Ruslands store Sammenbrud havde nogle af de Konservative i Danmark en Følelse af, at den russiske Czars Fætter, Kong George af England, kunde have gjort sin Indflydelse gældende overfor de russiske Partier, som tvang Czaren til at nedlægge Kronen. Det synes imidlertid fuldstændig meningsløst blot at udtale en saadan Mening. Kongen af Spanien er saaledes gift med en engelsk Prinsesse, men vilde desuagtet, hvis han kom i en vanskelig Situation, ikke

kunne vente sig stor Hjælp af England, hvis det engelske Ministeriums Interesser ikke nøjagtigt faldt sammen med hans. At betragte disse Forbindelser mellem Hofferne kan skabe et rigt Stof for den Mand, der beskæftiger sig med pragmatisk Historie.

Da Præsident Fallières besøgte København i 1908, blev der til Ære for ham givet en Gallakonzert paa Amalienborg. Præsidenten ledsagedes af et helt Kompagni sortklædte Herrer, af hvilke nogle var fremragende Journalister. Der var ingen Udstilling af Guldbroderier, og den franske Republiks Repræsentanter var virkelig republikanske i al deres Simpelhed. Det danske Hof og Corps diplomatique var glimrende, Ordensdekorationerne lynede, og Koncertsalens Rokokoudstyr i Hvidt og Guld stod udmærket til alt det øvrige. Dronningen af Danmark — der nu er Enkedronning — saa storartet ud som altid ved festlige Lejligheder, idet hun personligt ejer nogle af de smukkeste Ædelstene i hele Europa.

Fallières repræsenterede den nye Tingenes Orden, hans Værtinde, Dronningen, var en Datter af Carl XV, en Ætling af Bernadotte. Som Repræsentant baade for den hellige Ludvigs og Ludvig Philips Slægts-Linier var tilstede Prins Valdemars nu afdøde Gemalinde, der som Prinsesse af Orléans stammede fra Kongeslægterne Bourbon og Orléans.

Det var interessant at iagttage denne yndefulde Fyrstinde, hvis Fader, Hertugen af Chartres, havde tjent sammen med General Mc.-Clellan i den amerikanske Borgerkrig. Hun fandt sig som altid tilrette og syntes meget stolt over den Hæder, som vistes Frankrig. Ved den Tid var Grevinde Louise Moltke-Hvitfeldt, af Slægten Bonaparte, ikke i Danmark. Det vilde have gjort Sammenkomsten yderligere interes-

sant, hvis denne Ætling af Kejser Napoléons yngste Broder havde været her.

Grev Moltke-Hvitfeldt, hvis Hustrus fulde Navn er Louise Eugénie Bonaparte, er næsten lige saa fransk i sin Aandsretning, som hans Hustru, og for hende var det en Glædens Dag, da De Forenede Stater rakte Frankrig Haanden. En af de Begivenheder, som har vakt mest Interesse for Moltke-Hvitfeldts smukke Herresæde, var det Besøg, som Ekskejserinde Eugénie af lagde Greven dér.

Som alle Bonaparte'r anerkendte Kejserinde Eugénie Gyldigheden af det Patterson-Bonaparte'ske Ægteskab; hun har altid vist Grevinde Moltke-Hvitfeldt den største Agtelse og Hengivenhed.

Herresædet Glorup med dets kunstigt anlagte Park, i hvilken Hans Christian Andersen saa ofte har spadseret, er bygget af en af de tidligere Besiddere med en Afdeling af Versailles som Model. Det tog sig pragtfuldt ud under Kejserindens Besøg, og hun var den mest hensynsfulde Gæst, man kunde tænke sig. Bonaparterne fra Amerika blev ikke regnet for kejserlige Højheder, fordi Napoléon III og Prins Napoléon, »Plon-Plon«, var bange for, at de i saa Fald vilde rejse generende Arvefølgeprætentioner.

Hvad Jérôme Bonaparte selv angaar, der en kort Tid var Konge af Westphalen, gjorde han aldrig gældende, at hans amerikanske Ægteskab skulde være ugyldigt. Da han engang tilfældigvis saa sin fraskilte Hustru, Madame Patterson-Bonaparte, hviskede han til Prinsessen af Württemberg, d. v. s. den tidligere Dronning af Westphalen: »Der gaar min Kone fra Amerika«. Napoléon III tilbød den yngre Jérôme Bonaparte Titlen »Hertug af Sartine«, hvis han vilde opgive sit Familienavn, hvilket han dog naturligvis nægtede. Saavel efter fransk som amerikansk Ret var han Jé-

rome Bonapartes legitime Søn. Hvis Grevinde Moltke-Hvitfeldt havde været tilstede ved den nævnte Lejlighed, vilde hun have kastet et interessant Rélieff over Sammenkomsten paa Amalienborg, som kunde have givet Stof til en Fodnote i en fremtidig historisk Skildring. Tiltrods for Navnet Moltke er Grev Adam og hans Hustru saa franske, som Fransk mændene selv. I Danmark er Navne ofte vildledende.

Allerede dengang, i 1908, laa Spørgsmaalet om Krig i Luften. De tyske Diplomater var høflige mod Fallières, men de betragtede ham som en tung Bedsteborger og havde den Tro, at han repræsenterede det uudslukkelige Mishag mod Tyskland, som indprentedes gennem det franske Opdragelsessystem.

Jeg spurgte engang en tysk Kollega: »I franske Skoler lærer man jo den opvoksende Generation at hade Tyskland, men hvorledes stiller nu Tyskland sig i saa Henseende?«

Han svarede: »Vi véd godt, at vi er Genstand for Had, og vi lærer vor Ungdom, at den skal være parat til at tage imod et Angreb, fra hvilken Side det end kommer; men selvfølgelig elsker vi Freden.«

I 1908 var det en almindelig udbredt Tro, at Kejseren selv helst vilde bevare Freden. Nu og da kunde det hænde, at man i England kunde høre Folk sige, at de dog havde deres Tvivl, naar en tysk Handelsrejsende lod til at vide for god Besked om Landet, eller naar tyske Besøgende i al Venskabelighed anstillede lidt for indgaaende Krydsforhør.

De ældre Kolleger i det diplomatiske Corps forærede hyppig de yngre en historisk Beretning om det slesvigholstenske Spørgsmaal, der gik tilbage til det 15de Aarhundrede. Ved min Ankomst hertil havde Sir Alan Johnston foræret mig en Bog om dette Emne, der var

forfattet af Hr. Neergaard, og som ansaas for at sige det sidste Ord i denne Sag. Jeg lagde Mærke til, at Bogen ikke var opskaaret og følte mig derfor berettiget til at lade den gaa videre til en senere ankommen Kollega, idet jeg dog ikke skrev mit Navn i Bogen, for at ogsaa han kunde staa frit.

Som en fransk Legationssekretær oftere bemærkede, var det slesvigske Spørgsmaal »en højst kompliceret Komplikation«, men ét var klart: at et frihedselskende Folk befandt sig i en beklagelsesværdig Stilling, berøvet alle de væsentlige Værdier, som gør Livet værdt at leve.

Den store Hindring for den fuldstændige Gennemførelse af de prøjsiske Idealer paa dette Landomraade imellem Østersøen og Nordsøen er den danske Nationalaand. »Hvis Europas andre Nationer havde været fremsynte, saa vilde maaske Prøjservældet være blevet holdt indenfor rimelige Grænser. Krigen i 1870 vilde da have været umulig, og denne sidste grufulde Verdenskonflikt vilde have været undgaaet. Tyskland vilde have forstaaet sin rette Stilling for længe siden«. De Ord har man hørt, Gud ved hvor ofte!

Det antoges almindeligt, at Forholdet mellem Kejser Wilhelm og den russiske Kejser var usædvanligt venligt, efter at Rusland var blevet grundigt slaaet af Japan. I ældre Tid mente Dronning Louise af Danmark at have lagt Grunden til et til en vis Grad venkabeligt Forhold, men ikke destomindre kunde Czaren, endskønt han var nær beslægtet med Kejseren og i høj Grad beherskedes af sin skønne tyske Ægtefælle, aldrig helt slippe udenom, at han var Hersker over et slavisk Folk. Konger og Kejsere, ja alle fyrstelige Personer, udgjorde indtil denne Krig et paa Familie grundet Samfund, der var noget for sig selv, »men alt

det har vi forandret«*), som det hedder hos Molière. Og dog vedblev som Regel tyske Prinsesser at være Prøjsere, trods alt hvad der kunde friste dem derfra, medens andre Kvinder fandt det ganske naturligt at antage deres Ægtefællers Nationalitet; men Fyrstinder, der er knyttede til det kongelige prøjsiske Hus, er til evig Tid prøjsiske.

Czaren, der lige som Kejseren var Fætter til Kongen af England, og hvis Moder altid havde Slesvig i Tankerne og aldrig havde kunnet lide Prøjserne, kom gerne efter fornyet Overvejelse til nye Resultater (de var næsten altid forkerte, naar hans Hustru havde Indflydelse paa dem). En Ting var at kalde den mægtige prøjsiske Hersker for »Willie« (alle kongelige Personer har saadanne Kælenavne indenfor deres egen Kreds), et andet var at bryde med Frankrig og at bøje Slaverne til at assimilere sig med det »velmenende« Tyskland. Czaren kunde jo gerne benævne Kejseren med saa mange elskværdige Tilnavne, som det skulde være; men deraf fulgte ikke nødvendigvis noget Ven-skab i Politiken. Kong Georg af Grækenland og Dronning Alexandra holdt saaledes ogsaa meget af hinanden; men Dronningen vilde aldrig have gjort noget Skridt for at skaffe sin kongelige Broder Øen Kreta, som han var saa ivrig efter at faa. Da Christian IX's Dronning døde, ophørte de kongelige Sammenkomster i Danmark; den gamle Tingenes Orden var skrinlagt.

Der var nu intet neutralt Omraade, hvor de kongelige Personer og deres Afkom kunde træffe sammen og jævne Vanskelighederne ved tvangfri Omgang. Prinsen af Wales kunde ikke længer gøre Løjer med Kong

*) Molière's *Le médecin malgré lui*, hvor Brændehuggeren Sganarelle, da han mod sin Vilje optræder som Læge og bliver grebet i at forveksle Leverens og Hjertets Stilling i det menneskelige Legeme svarer, at saaledes var det rigtignok i gamle Dage, men —
Nous avons changé tout cela. O. A.

Georg af Grækenlands Paaholdenhed, og heller ikke kunde Kong Georg længer i en fortrolig Familiekreds gøre den Bemærkning, at hans Svoger følte sig mere stolt af sine smaa Fødder end af sin Hjernes Omfang.

Synsmaaden i Europa var blevet mere demokratisk, og man saa skarpere.

Selv om der havde været en Dronning Louise, og selv om hun havde forsøgt at danne en samlet Enhed af hele Familien lige indtil det mindste Barnebarn, vilde det ikke have været til at gennemføre. Underdanighed overfor kongelige Personer var forsvundet med Dronning Victoria, de gamle Afgudsbilleder var ved at falde fra hinanden, og i deres Sted traadte mere bevægelige Idealer.

Prøjsen havde samlet alle tyske Stater under ét Herredømme. Lydkonger gik ved den prøjsiske Imperators Stridsvogn, ikke fordi Kongerne selv fandt Behag deri, men fordi disse Kongers Undersaatter — Handelsklassen, Jorddrotterne og den militære Kaste, Kapitalisterne og de mindre Landbrugere, hvis Velstand stadig voksede — havde opdaget, at denne Tilstand var til deres Fordel.

Bismarcks Blod- og Jernpolitik betød flere Penge og større verdslig Fremgang for Tyskland, og skønt de mindre tyske Stater havde mistet deres Frihed, begyndte Bismarck at betale hver af dem Prisen for denne Frihed i Guld, der bar det tyske Riges Præg. At tage og holde fast var Kejserdømmets Motto: »Vi tager vor Ejendom, hvor vi finder den«*).

De gamle Tyskere forsvandt; de tarvelige, filosofisk anlagte, fattige og poetiske Tyskere dukkede frem fra Fortidens Simpelhed til Nutidens Velvære.

*) *Je reprends mon bien, ou je le trouve* — en Ytring af Moliere i Anledning af, at han i et af sine Stykker benyttede en Idé, som han selv tidligere havde gjort Brug af. O. A.

De russiske Diplomater var i Reglen vel underrettede og dygtige. Deres Udenrigsministerium syntes ikke at have Fortrolige udenfor Bureaukratiets Kreds. I Lighed med de fleste andre Journalister var den russiske Journalist hverken bedre eller tidligere underrettet om, hvad der skete, end Diplomaterne, men da København var det Sted, hvor Alverdens Diplomater engang kom hen før eller senere, saa kunde man være sikker paa uden megen Ulejlighed altid at kunne faa fat i interessante Rygter og virkelige Nyheder.

Medens Aviserne og Tidsskrifterne i næsten alle andre Lande iforvejen gav en Forestilling om den offentlige Mening, som vilde kunne komme til at øve Indflydelse paa Kabinetterne eller Udenrigsministerierne, gav de russiske periodiske Skrifter ingen saadanne Vink. Man behøvede ikke at holde russisk Oversætter, man fik sjældent noget at vide om, hvad man tænkte i Rusland, det skulde da være naar en kongelig Person eller en Diplomat udtalte sig frit, enten fordi han var ked af stadig at skulle tie stille, eller for at gavne sit Fædreland.

I 1909 rettede jeg følgende Spørgsmaal til en af mine Kolleger: »Hvad er det, der gør, at vi ikke faar Krig?«

»Pengemangel!« svarede han straks, idet han citerede Fyrst Koudacheff: »Tyskland og Rusland vil ryge i Totterne paa hinanden, saasomt som Pengemændene giver Lov dertil.« »Men« — tilføjede han smilende — »det skal. De nu ikke indberette til Deres Udenrigsministerium; for i Amerika betragter man en Krig, en storeuropæisk Krig, som utænkelig, som fuldkommen meningsløs. Intet Menneske i Amerika og kun ti procent af de Englændere, der kan tænke, vil tro, hvad jeg her har sagt. Hvad Frankrig angaar, gør det meget klogt i at holde sig gode Venner med mit Land, men

vilde handle endnu klogere ved ikke at tro, at Tyskland har i Sinde at vente, indtil Frankrig er færdig til Revanchen. Der er ganske vist dem i den franske Regering, som mener, at Revanchen er en Drøm, og at Frankrig vilde gøre vel i at nøjes med materielle Fordele mod at opgive Nationens Drøm, men de Folk tænker forkert.«

»Isvolsky,« sagde jeg — thi for ham havde vi alle stor Agtelse — »skal have den samme Mening,« men da Londonerbladet *National Review* atter og atter gentog Fortællingen om, at Kejserens Følelser var uforandrede, syntes det utroligt, at Kejserens fredelige Udtalelser ikke var oprigtigt mente. Imidlertid udtrykke enkelte Pangermaner sig med stor Oprigtighed: »Vi maa« — sagde de — »have vor Plads i Østen. Vi maa gøre det af med Slavernes ærgerrige Ønsker og tage det anmassende England under Behandling.« Alt i alt gik vi stadig og ventede paa Krigen.

I 1909 udtalte Grev Aehrenthal, dengang en af de højststillede østrigske Statsmænd, til en bekendt »Gründer«, der besøgte vor Legation, at Krigen var uundgaaelig. Østrigerne og Russerne frygtede Krigen, men troede paa den — ja de frygtede den i saa høj Grad, at de, da jeg støttet paa paalidelige Efterretninger fra Frederick Wile ved London *Daily Mail* (der dengang var i Berlin) og udenlandske Medarbejdere ved andre Blade saa mig i Stand til at dementere Rygtet, drog et Lettelsens Suk, da mit Dementi var godt underbygget. Østrig ønskede ikke Krig, og Rusland heller ikke.

»Ja, men den tyske Kejser« — spurgte jeg en af de hæderligste og skarpsindigste Diplomater i Berlin.

»Kejseren« — svarede han — »han er omgivet af en Militærklike. Hans Ønsker gaar ud paa at bevare det tyske Riges Rettigheder og fremfor alt Princippet

om Arveenevoldsmagten uden dertil at behøve en lang Krig. En Krig vilde kunne gavne ham — hvis det blev en kort Krig. Personlig vilde han vel nok helst undgaa den, men han er nødt til at godtgøre Hærens og Flaadens *raison d'être*, derfor vil en Krig passe ham, men den maa være kortvarig.«

»Men ønsker han da Krig?«

»Nej, han er ikke blodtørstig, han véd godt, hvad en Krig betyder, men han vil altid ønske det samme som hans Klike.«

Disse to Diplomater lever endnu — den ene af dem i Landflygtighed, men — jeg vil ikke nævne deres Navne. Mine Kolleger var nemlig undertiden meget frittalende, og det vilde ikke være sømmeligt at fortælle Hemmeligheder, som vilde kunne bringe dem i Forlegenhed, saa sandt som en harmløs Ytring ved et Glas Tokayer tager sig helt anderledes ud, naar man bagefter læser den med et Glas koldt Vand ved Siden! Og i de gode gamle Dage (før 1914) var en god Middag og god Vin af stor Betydning for diplomatiske »Konversationer«. Det begyndte allerede at forme sig noget anderledes, da man kom ind paa Eftermiddags-Bridge'n; men Middag eller ikke Middag, Bridge eller ikke Bridge, saa var det altid alvorlige Ting, hvormed Diplomaterne beskæftigede sig.

I Danmark hørte jeg ofte tænksomme Borgere sige: »Vi er dødsdømte«. Engang hørte jeg Grev Holstein-Ledreborg ytre: »Tyskland kan opsluge os; men maaske vil Forsynet bevare os — ved et Mirakel.«

I 1908 syntes det meningsløst at tro, at nogen Stormagt skulde have faaet Lov til at overvælde et mindre Folk, alene fordi det var mindre. Jeg lod engang følgende Bemærkning falde herom: »De regner ikke med den offentlige Mening f. Eks. i De Forenede Stater eller med Haager-Konferencens Grundsætninger«, og

der blev svaret mig: »Den offentlige Mening baade i Deres Land og alle andre Steder vil veje meget lidt imod Krupp og hans Kanoner. Den offentlige Mening vil ikke kunne frelse Danmark, thi selv Rusland vilde kunne have Grund til at se til den anden Side. Det hele vil komme til at bero paa England.«

Dette forekom mig umuligt, thi som de fleste Amerikanere var jeg ikke saa lidt af en Idealist. Verden var ved at blive en Forgaard til Himlen, og Pessimisterne ansaas for en Forbandelse. Var ikke Videnskaben ved at gøre Vidundere? Den havde forlænget Menneskets Liv; den havde spredt Velvære blandt de Fattige; de gamle mørke Dage, da Madame du Barry formaaede at gøre Louis XV. blind for Rædslerne ved Polens Deling, og da den stolte Marie Theresia netop ved denne Deling kunde lade sin personlige Samvittighed vige for de Fristelser, som Hensynet til hendes Stats Interesser udsatte hende for, de Dage var forbi. Ingen kunde gøres til Slave efter Lincolns Tider. Haager-Konferencen vilde, naar Tiden kom, frelse Polen. Den demokratiske Majoritet i Storbritannien og Irland var ved at gøre Aarhundreders Uret god igen ved at indrømme Irland Selvstyre, og hvad de smaa Nationer angik, saa vilde den offentlige Mening tage sig af deres Sag.«

»Det er smukt at høre Dem tale saaledes, Hr. Minister,« sagde Grev Holstein-Ledreborg, »men Amerikanerne lever i en Verden for sig selv. Ingen véd, hvad Militærpartiet i Tyskland vil. Tag selv til Tyskland, det er ikke længere Schmidts*), Auerbachs, Heises eller Lorelei's Tyskland, det er ikke længere det Tyskland, der glæder sig ved Musik og ved lykkeligt Familieliv. Der hænger nu lige saa mange Kanoner som Lys paa Juletræerne.«

*) Christoph v. Schmidt, Domherre i Augsburg, død 1854. Skrev en Række meget læste Bøger for Ungdommen.

Jeg nævnte denne Udtalelse for en af de elskværdigste af mine Kolleger, Grev Henckel-Donnersmarck, et virkelig sundt Menneske, der var saa langt fjernet fra al Kunstlethed, at han ikke holdt af at bære sin Uniform og sine Dekorationer. Han sagde ofte: »Hvor jeg misunder Dem Deres sorte Kjole! Se engang paa mine Guldbroderier. Jeg er jo belæsset som en Kamel. Nej, det gamle Tyskland, min kære Kollega, det er forbi. Jeg længes tilbage til det, for jeg er ikke af Blod og Jern. Det gamle Tyskland, det vil De ikke finde igen, ikke engang, om De udstrækker Deres Undersøgelser til Bayern og Schlesien, og jeg tror, ligesom den Store Frederik, at Deres mægtige Land og mit vil kunne blive Herre over Fremtiden, naar vi er Venner, og derfor,« sagde han smilende, »vil jeg ikke føre Dem bag Lyset. Tyskland, som Amerikanerne tænker sig det, vort gamle Tyskland, er forbi.« Han hadede Hofceremonier, som jeg i Grunden ganske godt kan lide, fordi de indeholder smukke og værdige, hævdvundne Symboler. Egentlig skulde han have deltaget i Dansen ved Hofballerne, men han vilde aldrig. Han var nemlig personlig lidt magelig. Men han var meget taknemlig overfor min Hustru, fordi hun sagde til mig, at jeg skulde danse en Kotillon med hans Frue, der var nødt til at danse med en eller anden, der var lige saa »fornem« som hun selv, hvis hun ikke vilde sidde og »varme Bænke« i en fem—seks Timer.

Danskerne havde ingen Tro til, at vi kunde eller vilde hjælpe dem i en Kamp for deres Eksistens, men de kunde godt lide os. I 1909, da Dr. Cook pludselig kom til København, udtalte de, at de vilde tro hans Fortælling om Nordpolen paa »en amerikansk Gentlemans Ord«. Sverrig akcepterede ham straks, i England var Meningerne delte, Kong Edward var imod ham og Dronning Alexandra var for ham. Da Admiral

Peary kom frem med sin Paastand, sagde Dronningen af England: »Gud ske Lov, det er en Amerikaner mod en anden Amerikaner, og ikke en Englænder mod en Amerikaner.«

Danskernes Stilling til dette Spørgsmaal glædede os alle, og jeg følte mig i høj Grad taknemlig, fordi Danskerne viste Agtelse for en Amerikaners Ære, som ingen af os havde Grund til at tvivle om, saa meget mere som man ikke i mindste Maade var blevet advaret af Naturvidenskabsmændene hjemmefra. De tyske Videnskabsmænd akcepterede straks Dr. Cook, og indtil Admiral Peary havde udsendt sin Meddelelse, syntes der ikke at have været nogen Tvivl om Rigtigheden af Cook's Paastand undtagen hos det Kongelige Britiske Geografiske Selskab. Jeg var tilstede i det Kongelige Danske Geografiske Selskab den Dag, han blev modtaget, og jeg havde jo ingen Opfordring til at sætte en Plet paa en Amerikaners Ære, om hvem jeg kun vidste, at han havde skrevet »Belgic's Rejse«, havde omgaaedes med Peary og var Medlem af flere fine Klubber; og selvom jeg havde haft tilstrækkelige, videnskabelige Forudsætninger til at nære Tvivl om hans Ærlighed, vilde jeg alligevel have været høflig mod ham.

Dengang var Danmark henrykt over at byde Cook Velkommen, fordi han var Amerikaner. Efter hvad der forelaa, havde han udført en stor Bedrift, og dernæst drog han Opmærksomheden bort fra Politik under en voldsom indre Krisis. Det store Spørgsmaal, der nu som altid forelaa for den danske Regering, var dette: Skal vi forsvare os, holde en stor Armé og bygge Fæstninger eller simpelthen lade Skæbnen raade, naar Tyskland kommer? De Konservative var stemte for Forslaget, de radikale Ikke-Socialister imod det. Hr. J. C. Christensen, en af de indflydelsesrigeste dan-

ske Politikere, af det moderate Parti, der dannede Tungen paa Vægtskaalen, befandt sig i en meget vanskelig Stilling, idet den begavede radikale Politiker Alberti havde haft Støtte i Christensen, som derfor uden Skyld fra sin Side var draget med i Albertis Fald. Nu sad Alberti indenfor Fængslets Mure, og Christensen blev netop hæftigt angrebet, da Dr. Cook kom. Herved glemte Danmark Christensen og overgav sig til vild Henrykkelse.

I 1907—08 var Danmark grebet af Rædsel for at miste sin Selvstændighed. Hvornaar vilde Tyskerne angribe? De ulykkelige Forhold i Slesvig vedblev bestandig. En Lov om Ordningen af et passende Forsvar var blevet forelagt den danske Rigsdag, og Kong Frederik havde stor Vanskelighed med at faa dannet et Ministerium. Grev Mogens Frijs, en duelig, distingueret og erfaren Mand, med lidt af den Indolence, som er sædvanlig for en *grand seigneur* af den gamle Skole, havde afslaaet at danne et saadant. Richelieu vidste ikke rigtigt, hvad han vilde, ingen ønskede at paatage sig Ansvar, og Socialisterne og de Radikale troede af praktiske Grunde ikke paa, at den nationale Ære kunde reddes ved at bygge Forter.

Kong Frederik VIII vidste ikke, hvad han skulde gribe til, for at skaffe sig en Konsejlspræsident, thi som allerede bemærket havde den utvivlsomt dygtige og meget indflydelsesrige Grev Mogens Frijs nægtet at hjælpe ham. Kong Frederik blev aldrig rigtig populær, netop paa Grund af hans Ønske om at staa sig godt med sit Folk. Han tog for meget med Fløjlschandsker paa alting, og sine politiske Fjender behandlede han lige saa godt som sine Venner. Det var en bekendt Ting, at Grev Frijs havde Sympatier for England, og han var meget populær. Han vilde have virket for et stærkt Forsvar.

Admiral Richelieu var en Mand med stor Indflydelse, en ivrig Slesviger, og næstefter Etatsraad Andersen den største Industridrivende i Danmark. Han var ikke stærkt stemt for Konsejlspræsidentstaburetten og hans Venner skøttede ikke om, at han ved sin Politik skulde bringe deres Forretningsinteresser i Fare. I Danmark gaar nemlig Forretning og Politik ikke godt i Spænd sammen.

Til sidst henvendte Kong Frederik sig til Grev Holstein-Ledreborg, der uden Tvivl var Danmarks dygtigste Mand, alene maaske med Undtagelse af — en Mand, der endnu lever og hvis Navn jeg ikke bør nævne. Grev Holstein-Ledreborg var en ensom Mand, han var, om saa maa siges, blevet jaget i Landflygtighed ved den Stilling, Aristokratiet havde taget til ham paa Grund af hans Radikalisme, men var vendt tilbage til sit smukke Herresæde nærved Beowulfs gamle Bosted. Grev Holstein-Ledreborg var Kongens sidste Tilflugt, men han havde i mange Aar været ude af al Politik. Skønt han var Pessimist, var han en glødende Patriot. Han havde stor Agtelse for de dygtige Mænd mellem de Radikale, men meget liden for dem, der »hvis de fandtes« tilhørte hans egen Samfundsklasse. Han var en af de faa Katholiker blandt Adelen, og han var en ivrig Modstander af den bestaaende Ordning af kirkelige Anliggender. I Danmark er Staten luthersk ligesom i Sverrig og Norge; indtil 1848 taaltes der ikke nogen katholsk Kirke undtagen i et Par Handelsbyer, hvortil der var en stadig Strøm af Købmænd. Grev Holsteins Kapel paa Slottet Ledreborg var stadig luthersk, og han maatte ikke lade læse Messe i det, fordi det var en Sognekirke; men dette bragte Herren til Ledreborg i Harnisk: At tænke sig, at der enten skulde være lutheransk Gudstjeneste i hans eget Kapel eller slet ingen! Saadan lød Loven!

Men der var ogsaa andet, hvorover han harmedes. En Dag tog han i Stilhed en Beklædning bort for et Vægpanel i Kapellet, og hvad fandt han? Et fuldstændig luthersk Billede i skingrende, ja næsten realistiske Farver. Det forestillede en Mængde Djævle med Horn, Hale og Fork, som stødte en Pave og en Mængde Kardinaler ned i et Flammehavs Dyb, hvor de blev kraprøde som Hummer, medens nogle fromme lutherske Præster takkede Himlen for den Herren velbehagelige Handling. »Og det skal jeg finde i mit eget Kapel,« sagde Grev Holstein, »næsten lige overfor Altret, uden at Loven tillader mig at fjerne det.«

Jeg er Amerikaner og kunde ikke tilbageholde et Smil, men dette Smil var lige ved at koste mig et Venskab, som jeg virkelig satte Pris paa.

»Jeg maa se,« sagde Greven, »at faa en Ordning med Kongen, om at jeg giver Kommunen en Erstatning for Kapellet, en Skolebygning eller et Bibliotek, og saa faa Kapellet indviet.«

»Alle Ting tilkommer den, som véd at vente« — citerede jeg.

I 1909, i Krisens Dage, paatog han sig at danne et Kabinet for at faa Forsvarsloven sat igennem i Rigsdagen; men han stillede Kongen én Betingelse, nemlig, at han vilde have Lov at gøre med sit Kapel, hvad han selv vilde. Han gennemførte Forsvarsloven med Glans, og da han havde sat sin Krig igennem og fra sit Synspunkt fandt Rigsdagen umedgørlig, snart i ét snart i et andet Spørgsmaal, bad han dens Medlemmer om at rejse til — det Sted, hvor Orfeus søgte sin Eurydike, og indgav sin Demission. Han døde altfor tidligt. Han vilde have været til stor Støtte for os i de bevægede Dage, da vi gjorde et Forsøg paa at faa købt de dansk-vestindiske Øer. Han var min Mentor i europæisk Politik og en udmærket Mand, og hvad

mere er, han var en god Ven. Undertiden kunde han være spydig. »Hvis jeg sad ved Magten« — sagde han — »saa vilde jeg gøre Edvard Brandes til Kultusminister!« (Brandes hører til den berømte Familie af samme Navn. Da han er Jøde og tillige Fritænker, vilde dette have været et Udslag af Statsironi omtrent, som da man gjorde Hertugen af Norfolk til Patron for en Del engelske Sognekald).

Grev Holstein kunde ikke lide Statskirker; han var en besynderlig Blanding af Voltaire'sk Vid og Pascal'sk Tro og en af de mest ubøjelige Radikale.

Det Parti, der kæmpede for Forsvaret og for Hærens og Flaadens Bestaaen, vandt Sejr, men paa Grund af Socialisternes Stilling en meget knap Sejr. »Hvis Tyskland kommer, saa tager det os,« sagde de Radikale og Socialisterne, »hvorfor skal vi saa bortødsle Statens Penge paa Soldater, Militærmusik og Undervandsbaade?«

Men der er endnu Mænd nok i Danmark, iblandt dem Kong Christian, der er standhaftige i Troen paa, at et Land, hvori det er værd at leve, ogsaa er værd at kæmpe for!

KAPITEL II

TRUSLEN FRA »VOR NABO MOD SYD«

I 1907 var efter min Mening Rusland det for Amerikanerne vigtigste Land i Europa. Vort Udenrigsministerium var uden Tvivl vel underrettet om, hvad de andre Lande vilde gøre under visse Eventualiteter. Thi skønt vore diplomatiske Repræsentanter altid arbejdede under uheldige Forhold, som ikke føltes af deres europæiske Kolleger, havde dog ingen af dem ligget ledige. Men alle de af os, der omend kun flygtigt havde studeret europæiske Forhold vidste, at Tysklands Optræden i høj Grad vilde bero paa Ruslands Stilling. Det var i Kejser Wilhelms Interesse at holde Nikolaj II og Romanow'erne fast paa Ruslands Trone. Han saa ingen anden Vej til at sønderdele og besejre et Land, som han paa en Gang hadede og attraaede at beherske.

Paa Balkanhalvøen var Stillingen altid ulmende. Det var den diplomatiske Verdens Ætna og Vesuv. Kløge Folk kunde ganske vist forudsige, at der vilde komme et Udbrud, men naar det saa kom, kom det altid uventet. For de fleste Mennesker i De Forenede Stater var Balkan noget, der laa uendeligt langt borte: Bulgarien med Øjet fæstet paa Macedonien, Czar Ferdinand og hans Forsøg paa at faa sin Søn Boris ind

under den større Czar*), nemlig ham i Rusland, Rumænien og dets Attraa efter mere Frihed og mere Land, og endelig Serbien med dets Haab og Frygt syntes ikke at have nogen Betydning, i alt Fald mindre end andre smaa Kongeriger.

Men saa var det, at Østrig i et skæbnesvangert Øjeblik nægtede Serbien Tilladelse til at udføre Svin — og vi kom til at betale omtrent 200 Dollars i Timen og ofre mange kostbare Liv, alt paa Grund af, at denne lille Tyranniets og Havesygens Spire tog en saa forfærdelig Vækst.

De fleste af os har fikse Idéer. Hvis de er Resultater af Fordomme, duer de i Almindelighed ikke. Har de deres Rod i Grundsætninger, er Spørgsmaalet et andet. Dengang jeg paa Præsident Roosevelts Anmodning drog til Danmark, havde jeg adskillige fikse Idéer, men om de hvilede paa forudfattet Mening eller paa Grundsætninger, kunde jeg ikke altid afgøre. Jeg var blevet opdraget til at føle mig taknemlig overfor Rusland, som havde stillet sig velvilligt overfor os i Borgerkrigen, og til fast at tro paa, at det russiske Folk kun behøvede en passende Anledning til at blive vore trofaste Venner. Vi maatte søge europæiske Markeder for vor Kapital og vore Pengeanbringelser, og Rusland holdt Døren aaben for os paa vid Gab.

Henimod Slutningen af Aaret 1908 begyndte Tegnene fra Rusland at blive mere ildevarslende end sædvanligt. Det har altid forekommet mig, og dette Indtryk har jeg sandsynligvis faaet gennem lang og fortrolig Omgang med flere dygtige Diplomater, at de industrielle og økonomiske Problemer, der forelaa i Rus-

*) Der sigtes til Czar Ferdinands bekendte Rejse til Petrograd, der havde til Formaal at etablere en fast Forbindelse mellem Bulgarien og Rusland. bl. a. ved et Giftermaal mellen Prins Boris og en russisk Storfyrstinde.

land, i høj Grad lignede dem i vort eget Land, og at Ruslands Interesser i Fremtiden vilde falde sammen med vore. Rusland var i daarlige Hænder — det var tydeligt nok; efter Freden i Portsmouth var Nikolaj II ikke saa glad over Præsident Roosevelts Optræden, som han burde have været, og den anmassende, bureaukratiske Klike, som bestemte alle Czarens Handlinger, saa paa os med Mistænksomhed og Mishag.

Samtidig var det imidlertid klart, at en stor Del af Landadelen med Haab saa hen til De Forenede Stater som en Nation, der burde forstaa de russiske Problemer og hjælpe med til deres Løsning med tekniske Raad og Kapital.

Baronerne i Østersøprovinserne, af hvilke mange bar tyske Navne og ikke tilhørte den ortodokse Kirke, vilde helst have, at De Forenede Stater, ved at deres Borgere anbragte Penge i Rusland, skulde holde Balance imellem den Indflydelse, som Frankrig og Tyskland financielt udøvede. Tyskland var nemlig saa smaat ved at begynde paa at kontrollere Rusland financielt, og fransk Kapital betød en Konkurrence med tyske Interesser, der sluttelig kunde føre til Konflikt og Krig. Vel underrettede Russere, deriblandt Godsejerne, hvis Interesser ikke faldt sammen med Bureaukratiets, frygtede Krig mere end noget andet. Den japanske Krig havde jo givet dem Grund til denne Frygt.

Efter mit Skøn forelaa der tre Spørgsmaal af stor Betydning for os: 1) Hvorledes kunde vi uden at tilsidesætte Hensynet til os selv bevare den gode Forstaaelse med Rusland? 2) Hvorledes kunde vi komme paa det Rene med Tysklands Planer? og 3) Hvorledes kunde vi yderligere styrke Monroe-Doktrinen ved ad lovlig Vej at erhverve visse Øer ved vore Kyster, særlig Galapagos-Øerne, de dansk-vestindiske Øer og andre, som det maaske vilde være indiskret at nævne?

Medens De Forenede Stater i sin Politik stod fast paa at holde sig selv ude fra alle udenlandske Forviklinger, viser det sig, at Maaden hvorpaa en Nation og forresten ogsaa en Enkeltmand optræder, ikke altid er i Overensstemmelse med Teorien for denne Optræden, idet nemlig alle Planer, der sættes i Virksomhed fra den ene Side, maa bero paa den anden Sides Optræden og Synspunkter. Min Opfattelse af Monroe-Doktrinens Betydning var blevet i høj Grad paavirket af Ekspræsident Roosevelts og Senator Lodge's Taler og Skrifter. Det var dernæst en selvindlysende Sandhed, at de smaa Staters Selvstændighed maatte opretholdes af Hensyn til Demokratiet og vort Lands Fremtid. Dette Standpunkt søgte jeg at klargøre under mit 10 Aars Ophold i Danmark. Maaske understregede jeg det for stærkt, men dette Standpunkt har jeg at takke for det Hensyn, som vistes mig af Størstedelen af det danske Folk og af mange i de andre skandinaviske Lande.

Den Stilling, som Tyskland under Prøjsens Indflydelse havde indtaget i Brasilien og Argentina, visse Antydninger i vort eget Land, som jeg senere nærmere skal fremhæve, Rænkespillet ved Bagdad-Jernbanen og Truslerne om, hvad Tyskland muligt vilde gøre ved Skandinavien, hvis Rusland gjorde Forsøg paa at krydse Tysklands Planer i Østen, alt dette vakte Uro. Atter saa man et Fingerpeg om, at Danmark vilde blive angrebet, hvis Tyskland fandt Rusland i Alliance med*) England.

Fra min tidligste Ungdom har jeg kendt mange Tyskere, som jeg agtede og beundrede, men i Almindelighed var det Folk, der stammede fra Mændene fra 48, det Aar, som blev Vidne til Ungarernes Nederlag og de tyske Frihedsmænds Forvisning. Senere var der

*) I Teksten staar »against England«, hvilket formentlig er en Trykfejl. O. A.

andre, der sammen med Kejseren mente, at en tysk Udvandrer simpelthen var en tysk Kolonist, — der ventede! Disse Folk var imidlertid saa naive i deres Prøjseri og i deres Foragt for alt amerikansk, at de næppe syntes helt ægte. Naar en tysk Opvarter saa ud ad Hotellets Vindue paa Trafalgar Square, og idet han viftede med sin Serviet ad den myldrende Trafik, sagde: »Naar »Dagen« kommer, saa vil vi forandre alt dette,« saa lo vi Amerikanere. Det var i Firs'erne; og dog var det hans Alvor, men »vi« har ikke faaet forandret alt dette, skønt »Dagen« kom.

Der blev slaaet Allarm i Sydamerika, men kun faa Nordamerikanere tog det alvorligt, og dog vidste vi, hvorledes Englænderne tog imod de tyske Invasioner, der gik lige til deres Dørtærskel. Da jeg kom til Danmark i August 1907, højlig hædret ved Præsident Roosevelts udtalte Tillid til mig, blev det mig imidlertid klart, at det prøjsificerede Tyskland, hvad Øjeblik det skulde være, kunde ventes at ville lægge Haand paa det lille Land, og at i saa Fald de dansk-vestindiske Øer vilde blive tyske — en glædelig Udsigt, naar vi erindrede, at Tyskland betragtede Monroe-Doktrinen som et taabeligt Paafund, undfanget i en demokratisk Hjerne, der ikke havde Begreb om, hvad Storpolitik i Virkeligheden betød.

Jeg fik fremdeles Bekræftelse paa, at i Kejserens Øjne var en tysk Udvandrer ensbetydende med en tysk Kolonist. »Den, der engang har været Tysker, er altid Tysker. Tanken om »das Vaterland« følger med Blodet, og denne Tanke er én eneste og udelelig«. Som Følge af alt dette kunde ingen Post være mere interessant end den i Danmarks Hovedstad; det var her, at Diplomater gennemgik deres Skole, og her lagde de Grunden til deres Fremtid eller ødelagde den.

Posten syntes ikke at have stor Betydning, forinden

vi blev tvunget ind i den europæiske Koncert ved Erhvervelsen af Filippinerne. »De sender altid Deres Diplomater her over, for at de skal lære deres Kunst her,« sagde Christian IX's begavede Dronning engang til en Amerikaner, og det har næppe været ment som en Kompliment.

Dernæst var København Centrum for de nye sociale og politiske Bevægelser, som berører hele Verden: Danmark var stærkt i Færd med at blive socialistisk. Danmark, et af de ældste Kongeriger i Verden, frembød det paradoksale Syn af et Sted, i hvilket alle Tendenser, der antoges at gaa imod den monarkiske Tanke, var ved at arbejde sig op. Her havde man allerede løst adskillige Problemer, der hænger sammen med Udviklingen af Demokratiets Idealer, og som man i vort eget Land endnu kun har begyndt at betragte med et frygt-somt Blik.

For det tredie laa København nær ved det mægtigste Land i Verden, nemlig Tyskland under prøjsisk Herredømme. Jeg gør her en udtrykkelig Forskel imellem »Magt« og »Storhed«.

Og for det fjerde var der her for enhver, som ønskede at »være med«, god Lejlighed til at studere Virkningen af, at Tyskland grænsede op til en lille Nation. Uheldigvis var der i 1907—1911 under Iagttagelsen af Tyskernes Adfærd ikke Anledning til at gøre Erfaringer af synderlig Værdi for vort eget Folk eller Englænderne. De Englændere, som holdt et kritisk Øje med Tyskland, f. Eks. Maxse, Redaktøren af *National Review* i London, talte for døve Øren, maaske fordi de var for radikale og umaadeholdne. Det engelske Udenrigsministerium havde Ord for næstefter Vatikanet at eje det bedste Efterretningssystem i Europa; men baade det engelske Udenrigsministerium og Sekretariatet i Vatikanet syntes pludseligt at være blevne stokdøve. Vi

Amerikanere var altfor optagne af Tyskernes »Gemütlichkeit« og deres videnskabelige Dygtighed til ikke at finde os rolig i Prøjsens Bevægelser. Tyskerne havde vundet nogle af vore bedste Videnskabsmænds Hjerter, og de troede paa dem, indtil dette ikke længere var muligt. Og ligesom de fleste af mine Landsmænd mente jeg, at et Fredsbrud i Europa var noget ganske usandsynligt. Man havde jo altid Haag!! Det eneste, jeg derfor havde at gøre, var at lade Tyskerne være saa »gemütlich« som de vilde, og at holde Øje med deres Stilling til Danmark, thi af denne afgang Besiddelsen af de vestindiske Øer.

Mine tyske Kolleger, Henckel-Donnersmarck, v. Waldhausen og Brockdorff-Rantzau, var dygtige Mænd, men jeg tror nok, at de betragtede mig som en gal Mand med en fiks Idé. Grev Rantzau vil man nok senere faa mere at høre om, hvis han faar Lov at leve. Han er en af de mest ligevægtige af alle Diplomater. Under min Virksomhed kom jeg tidlig paa det Rene med, at mit Arbejde maatte indskrænke sig til at holde Øje med Tyskland i dets Forhold til Danmark, og jeg vidste, hvad man ventede af mig. Jeg nærede ingen Tvivl om, at De Forenede Stater med deres talrige Muligheder var det mægtigste Land i Verden; men dengang troede jeg ikke, at vi havde Magt til at paatvinge den europæiske Verden vore egne ophøjede politiske Idealer.

Det faldt mig nemlig aldrig ind, at vort Land vilde føle sig opfordret til at sætte disse Idealer igennem; thi saafremt den kejserlige tyske Regering ikke skulde falde paa at lægge Haand paa et Land eller to i Sydamerika, forekom det mig, at vi maatte kunne holde os fuldstændig ude af saadanne fremmede Forviklinger, som havde at gøre med Vesteuropa, Konstantinopel og Balkanstaterne. Hvis det imidlertid skulde indtræffe, at Frankrig og England blandede sig i Tysklands In-

teresser paa en Maade, der kunde give Tyskland og dets faktiske Allierede en Anledning til at angribe disse Lande, saa vilde Danmark og, som naturlig Konsekvens heraf, dets Vestindiske Øer blive tyske. Derfor maatte vi for at væрге os selv have et Ord med. Det hemmelige Diplomati stod i fuldt Flor i Europa, og intet Forhold var i Virkeligheden klart. Nu bag efter er det saa grumme let at spille Profetens Rolle, hvad jeg dog ikke skal indlade mig paa. Naar en Mand ikke er et Geni, kan man heller ikke forlange af ham, at han skal have Geniets intuitive Blik, og medens jeg ganske vist gerne hørte paa mine mere erfarne Kollegaers Meninger, tænkte jeg mig dog, at deres Frygt for Muligheden af en Krig var overdreven. Desuden var jeg blevet paa-virket af den stadig stærkt betonedede Opfattelse, som efter hvad jeg nu mener, var en Del af den tyske Propaganda: at vor egentlige Fjende var Japan.

Siden 1874, da jeg var blevet godt indført i de diplomatiske Cirkler i Washington, havde jeg lært mange af de fremmede Magters Repræsentanter at kende. Siden hine Dage, der er saa fortræffelig skildrede i Fru Hegermann-Lindencrone's Bog »Sunny Side of Diplomatic Life«, er Tyskernes Synsmaade undergaaet en stor Forandring. Der var et godt Stykke Vej mellem den sorgløse Herr von Schlözers Dage til Speck von Sternburg og den dygtige Grev Bernstorff, og der var en lang Vej fra den elskværdige Maade, paa hvilken Mr. Poultney Bigelow betragtede den unge Kejser i Firserne, og hans helt forskellige Syn paa ham i 1915. Mr. Poultney Bigelow's Skiften om fra en vis Form af Beundring, som for hans Vedkommende ikke havde mindste Stænk af Snobberi, var typisk for mange af vort eget Folk. Jeg maa tilstaa, at jeg ikke fra vort Udenrigsministerium havde nogen Instruktioner i Retning af de Ekkoer fra Berlin, som jeg hørte i Danmark, men selv

om Treitschke var kommet til De Forenede Stater for at »lufte« sine Synspunkter ved Universitetet i Chicago, vilde jeg sandsynligvis have betragtet disse som rent akademiske og taget dem med samme Overlegenhed som jeg tog Opvarteren i Trafalgar Square Hotellet, da han vilde *tout changer*.

Nietzsche's Filosofi forekom mig saa haarrejsende, at jeg ikke kunde tænke mig, at den kunde slaa igennem. Men vi Amerikanere er i Almindelighed af den Mening, at intet filosofisk System staar i virkelig Forbindelse med det praktiske Liv, og naar undtages de meget lærde Kredse, var der ingen, der betragtede Nietzsche's Filosofi som Udslag af Tysklands nationale Liv, mere end vi selv betragter William James' som Udslag af vort eget. Jeg opdagede snart, at Kejseren havde indført i det mindste hos Prøjerne et højst praktisk filosofisk System, som vore Universiteter var kommet til at beundre. Jeg havde endnu ikke været længe i Danmark, før det stod mig klart, at Tyskland i de tre skandinaviske Lande betragtedes enten som en mægtig Fjende eller som en mulig Ven, og at Tyskland fremfor alt ønskede at øve Indflydelse paa de oplyste Samfundsklasser.

De Forenede Stater blev der knapt nok regnet med; de laa alt for langt borte og syntes haabløst uvidende om Udenrigspolitikens Grundforhold; deres Diplomati, hvis det overhovedet eksisterede, rettede sig efter de foreliggende politiske Forhold i Indlandet. Saaledes mente man i alt Fald i Europa.

Jeg aflagde Besøg i Holland og Belgien, og allerede dengang begyndte man at kunne skimte, at Tyskland havde videregaaende Planer i Retning af Overherredømmet paa Verdenshandelens Omraade.

Hvad Danmark angik, var det en Ynk at se, i hvor høj Grad Danskerne frygtede den Magt, som aldrig op-

hørte med at true dem. Prøjserne havde skabt Muligheden for sin Vælde ved i 1864 at lægge den første Grund til sin Sømagt paa Danmarks Bekostning. Jo længere jeg boede i Danmark, desto klarere blev det mig, at Tyskland belavede sig paa en kort, rask Krig, i hvilken, efter min Mening, (jeg var nemlig ikke Profet) ikke de Forenede Stater, men Rusland, vilde blive den anden Part.

Medlemmerne af den tyske Legation var højst sympatiske Mænd, særlig, som allerede anført, Grev Henckel-Donnersmarck. Han elskede Weimar, og han elskede det gamle Tyskland. Det var en sand Fornøjelse at høre ham tale om sit Lands virkelige Storhed. Efter Tyskernes Mening var hans Byrd saa fornem, at han kunde tillade sig, hvad han vilde, og jeg tror forøvrigt nok, at han betragtede Hohenzollerne nærmest som Parvener. Han var en Mand mere af Frederik den Stores end af Wilhelm »Erobrerens« Skole.

En Gang spurgte jeg ham, om han ikke kunde lide at tale om Politik; han svarede dertil: »Politik keder mig, fordi der ikke er noget sikkert deri. Mit Land ser godt, at det er ifærd med at blive isoleret. Siden Algier-Affæren i 1906 staar det med Østrig alene mod Europa.«

»Staar det ogsaa imod De Forenede Stater?«

»Nej, vist ikke nej, med dem vil vi altid holde Fred! Vore Interesser gaar jo ikke i modsat Retning. Vor Militærorganisation er næsten fuldkommen. Ja, vi har endda lært noget af Deres Borgerkrig, skønt Amerikanerne ikke er et Soldaterfolk. Deres Land er fuldt af vore Borgere.«

»D e r e s Borgere, Hr. Greve?«

»Javel! I Brasilien, i Argentina, overalt i Verden, er en tysk Borger, ligesom en romersk Borger i sin Tid, stolt og upaavirkelig, det vil da sige den tyske Borger,

som forstaaer Nutidens Tysklands Maal. *Civis Romanus sum!* De ældre forholder det sig anderledes med, hos dem spiller Følelsen og Erindringerne en Hovedrolle. Den store tyske Befolkning i Amerika vil altid forhindre en Konflikt mellem Deres Land og vort, skønt selv De, der er fortrolig med vor Litteratur, i Hjertet er Englænder — i politisk Forstand, mener jeg. Deres irske Blod kan nok herved have nogen Betydning, men de egentlige Synspunkter kommer frem i Litteraturen, og det er den, der gaar i Blodet paa Folk. Se blot, hvilken Virkning Homer har haft paa hine halvvilde Oldtidsfolk. Vore Finansmænd vil altid kunne kontrollere New Yorks Pengevæsen, ligesom de nu gør det i England. Det vilde blive en sørgelig Dag for Tyskland, hvis vi skulde bryde med Amerika; thi der er jo nogle af os, som véd, at Frederik den Store forudsaa Amerikas Fremtid og mente, at vi og Amerika altid burde være Venner. Men De maa da endelig ikke tro, at Amerika, saa stort det end er, kan sætte noget i Værk, blot fordi Folket ønsker det. Jeg véd meget vel, at der ligger en uhyre Magt skjult i Deres Land, men for at tale i Kulissesproget, kan De ikke faa den »ud-over Rampelyset«. Som Gambetta sagde om den katolske Religion i Frankrig, er det ikke noget, der egner sig til Udførsel.

Vort Opdragelsessystem er praktisk anlagt, Goethe og Schiller betyder for Tiden kun lidt for os. Bismarck har gjort os til helt nye Mænd. Jeg vil næppe have lang Tid tilbage at leve i, og jeg kan ikke sige at det bedrøver mig. Men da Magtbegær nu er ved at blive den Lov, som regerer Verden, saa maa min Søn enten blive Ny-Germaner eller lide.«

Grev »Henckel«, som han helst vilde kaldes, blev ikke længe i København; han blev kaldt tilbage, hed det sig, fordi han ikke oplyste Kejseren, der med

stor Interesse læste sine Ministres Indberetninger, med tilstrækkelig mange Detailler om Livet i Danmark. Da jeg fulgte hans Raad og tog til Tyskland ved Juletid — i det gamle Tyskland var Julen en velsignet Tid — fandt jeg, at Grev Henckel havde Ret. Berlin var hygiejnisk, hæsliq og mere skamløst umoralsk, end Paris tidligere havde faaet Ord for at være.

Livet var sat op efter kunstige Regler. Selv Smaa-børnenes Liv syntes behersket af en usynlig Lov. De havde naturligvis Lov til at trække Vejret; men de maatte absolut ikke bruge formeget Ilt; hver Gang de gjorde det, »das var verboten«, — og saa hang der Kanoner paa Juletræet!

KAPITEL III

KEJSEREN OG KONGEN AF ENGLAND

Det var morsomt at forny gamle Minder mellem Diplomater og forhenværende Diplomater i København. Jeg mindedes de gamle Dage i Washington, da Sir Edward Thornton's Hus laa langt oppe i Byen og da Bataillerne mellem Chilenserne og Peruvianerne — jeg har glemt, paa hvilken af Siderne den elskværdige Ibañez stod — rystede Klikerne, som samledes hos Fru Dahlgreen; den Gang da Bodisco og Aristarchi Bey og Baron de Santa Ana var mer end blot Navne, og da Hr. og Fru Hegermann-Lindencrone*) var det smukkeste Par i Washington. Det var derfor behageligt at træffe Kolleger, med hvem man havde fælles Minder, og saa var der jo de amerikanske Damer, som var gift med Legationens Medlemmer: Lady Johnston, Sir Allans Hustru, Madame Riaño, gift med en af de ligevægtigste og dygtigste Diplomater i Europa, Damer, som gjorde det let for min Hustru og Datter at blive »indførte«.

En Statsafsending, der kommer ind i en ny Post, har altid én, om end ikke ublandet behagelig, Trøst:

*) Fru Hegermann-Lindencrone har skrevet: »In the Court of Memory» og »The Sunny Side of Diplomatic Life«.

han er sikker paa at faa at vide, hvad hans Kolleger mener om ham, og for en Tid lægger de ham paa en meget fin Vægt. Amerikanerne kan sjælden komme uden om det ligefremme Spørgsmaal: »Er det Deres første Post?« og der skal megen Sjælsbeherskelse til ikke at sige: »Jeg har haft en særlig Mission ved Indianer-Reservationerne, og jeg har altid mere eller mindre«

»Naa, ja vel, Calcutta, Bombay — !«

»Nej! dér var det dog ikke. Nej — det var Red Lake Reservationerne, vor Regerings »Myndlinge.«

»Naah! de røde Indianere! Jeg vidste ikke af, at De stod i diplomatisk Forbindelse med de gamle Rødhuders Høvdinge. Men i E u r o p a er det altsaa Deres første Post?«

Det er noget, man ikke kan undgaa, men jo længere man bliver paa en bestemt Post, desto gladere er man ved den. I Løbet af næsten 11 Aar traf jeg ikke nogen Kollega, som ikke lagde den sande »Korps-Aand« for Dagen; de blev stadig venligere og venligere. Men man maa vide, at de kender alle ens Fejl og Dyder, thi den diplomatiske Tjeneste lægger En ligesom Kardinal Wolsey blottet, ikke over for ens Fjender, men overfor ens Kolleger, og de kan yde En stor Hjælp, naar de vil.

Efter Freden i Portsmouth, ved hvilken, efter flere Russeres Mening, Japan høstede alle Fordelene, blev det almindeligt sagt, at den tyske Kejser udtalte sig med forøget Agtelse om Præsident Roosevelt. Tyskernes Stilling overfor Amerikanerne syntes bestandig at være et Genskin af Kejserens Opfattelse. Fra deres Synspunkt var det kun Præsidenten, der skulde regnes med; vort Folk forekom dem ikke at have nogen Betydning.

Det var ikke saa ganske let, nøjagtigt at udfinde

hvorledes Kejsersens Stilling til os egentlig var. Folk fra Hofcirkelen i Berlin — og af dem var der altid nogen paa Besøg herovre — sagde, at Kejseren var overordentlig glad over Udfaldet af Konferencen i Portsmouth. Han kendte Ruslands Svaghed og skønt Tysklands Interesser efter hans Mening gik ud paa, at Rusland ikke skulde blive stærkt, var han fremfor alt bange for den gule Races Overvægt. Jeg blev hurtigt klar over en Ting, nemlig at Al-Tyskerne gjorde Propaganda for Tanken om, at den japanesiske Alliance med England kunde benyttes imod De Forenede Stater.

Herom nyttede det aldeles ikke at diskutere: »Japan er Amerikas Fjende, Filippinerne vil blive japanesiske Øer, hvis Amerika ikke styrker sig ved en Alliance med os under en eller anden Form, men i saa Fald vil England selv i Forbund med Japan ikke kunne udrette noget«. Af Kejsersens offentlige Udtalelser kunde man ikke blive meget klog, men han bødede paa den konventionelle Form, han altid benyttede i sin offentlige Optræden, ved den Aabenhed, med hvilken han udtalte sig privat.

Han sagde om det danske Hof, at det var det mest »indiskrete« Hof, han kendte. Han maa vist have glemt, at hans egen Indiskretion var blevet til et Ordsprog i København. Hvorvidt denne sidste Indiskretion først har været forelagt Udenrigsministeriet, er et Spørgsmaal. Hans Diplomater er i Almindelighed Vidundere af Diskretion; men Byen var opfyldt af »Ekkoer« fra Berlin, som hverken kom fra Diplomaterne eller fra Hoffet. Sandheden var, at Kejseren betragtede Hofferne i København og Stockholm som en Slags Filialer af hans eget og han blev »stødt«, naar nogen i Hofkredsene syntes at glemme dette.

I Kejsersens Øjne skulde en tysk Prinsesse uden Hensyn til, hvem hun giftede sig med, stadig vedblive

at være tysk; men den nuværende Dronning, den diskretteste af alle Fyrstinder, havde aldrig glemt, at hun var dansk Prinsesse, og at hun med Tiden vilde blive dansk Dronning.

Enhver tysk Prinsesse betragtedes som et Tale-rør for Kejserens Idéer; derfor var Dronningen af Belgien en svær Skuffelse for ham, men hun var jo dog heller ikke nogen p r e u s s i s k Prinsesse. Naar en tysk Prinsesse gik over til den katolske Kirke, fik Kejseren altid et Anfald af Raseri.

Saa vidt jeg kunde forstaa, var han i 1908—09—10, som det liberale Tyskland sagde, en »ensom Mand«, omgivet af Folk, der var et Ekko af hans Meninger, eller som, idet de lod, som om de var det, gav dem et Tillæg for egen Regning. Man formodede, at han nærede Foragt for sin Onkel, Kong Edward, og af og til kunde der slippe Oplysninger ud, der kunde tyde derpaa.

Han beundrede vore materielle Fremskridt, og det var hans Hensigt, at efterligne vore Fremgangsmaader. Vore Landsmænds Snaksomhed morede ham meget.

Han forstod Præsident Roosevelt saa lidt, at han troede, at han kunde beherske ham. Der var én Amerikaner, som han i ganske særlig Grad ikke kunde lide, og det var Ærkebiskop Ireland, men Grunden hertil vil optage næsten et helt Kaptiel i det følgende.

Som jeg allerede før har sagt, forekom det mig af største Vigtighed, at Sympatien i de smaa Lande i Europa var grundet paa Agtelse for os.

En Mand — det maa have været en Kyniker — har en Gang sagt, at den eneste Dødssynd blandt Amerikanere er at være fattig. Det er muligt, at det er saa; det er ogsaa muligt, at det ikke er det; men i alt Fald var det det Indtryk, man havde i Europa. Det var vanskeligt at faa Danskerne til at forstaa, at vi havde

Interesse for Litteratur og Kunst, og at vi havde noget andet Ønske end Penge. De Skridt, vi i 1902 foretog med Hensyn til Købet af de dansk-vestindiske Øer, betragtedes af mange Danskere som en Tilkendegivelse af en anmassende og herskesyg Nations Ønske om at benytte sig af et lille Lands Fattigdom. Danskerne sagde herom: »I vilde ikke vove at foreslaa England, Frankrig eller blot Holland at sælge Amerika en Ø nær ved dets Kyst.« Denne Fordom understøttedes af den tyske Presse ved enhver given Lejlighed, og det var denne Fordom, som det var min Opgave at bekæmpe.

Indtil den, paa en vis Maade uheldige, Krig med Spanien var vi ringeagtede; efter denne mente man om os, at vi sad inde med rige, men uforarbejdede Muligheder.

De tyske Propagandamagere slog store Brød op over vor »Ungdom«, idet de glemte, at det nye Tyskland selv var en Parvenu. Folk fra Amerika, som rejste i Europa, øste Penge ud med rund Haand og ytrede omtrent ligesaa rundhaandet deres Meninger med en Mine af Ufejlbarlighed. Ofte saa de ud som Folk, der var taget udenlands for at fortsætte en Uddannelse, som aldrig var begyndt hjemme, eller hvis det var Folk, som havde »Forbindelser«, viste de altfor stor Iver for at blive præsenteret ved Hove, idet de fordrede dette af deres Lands Repræsentant, som om det var en Rettighed, de havde, og derefter optraadte ved Hoffet, som om dette var et guddommeligt Privilegium.

I Danmark er det nødvendigt at lægge Vægt paa de smaa Ting. Danskerne elsker en vis tarvelig Elegance, fremfor alt har de æstetiske Interesser. Min Forgænger, som ikke blev saa længe i Danmark, som hans danske Beundrere havde ønsket det, kaldte Danskerne for den »højest civiliserede af alle Nationer«.

Jeg synes, han har Ret heri; men Danskerne er opfyldte af forkerte Begreber om os. Vi brugte altid Tandstikkerer! Vi forstod ikke at give en ordenlig Middag! De forskellige Sorter Vine, der i Parentes sagt før Krigen spillede en meget stor Rolle, vilde altid blive en dyb Hemmelighed for os, kort sagt, vi var »Yankees«. At gøre Propaganda, en Diplomats første Pligt, kræver Omtanke, Tid og Penge, og alle tre Dele benyttedes udmærket forstandigt af Tyskerne.

Man kan ikke berejse Landets Provinser uden Penge; man kan ikke naa ned til det brede Folk uden at omdele literære Værker i det; men naar bortses fra den tyske Regering, blev alt sligt før Krigen uheldigvis ikke paaagtet af de forskellige Regeringer.

Et af de bedste Eksempler paa en virksom Propaganda, hvis Metoder var praktiske og vidtskuende, var den, som den franske Ambassadør i De Forenede Stater, Jusserand, satte i Værk; han ventede ikke paa at lære noget af Tyskerne. Ham skulde vi efterligne!

Vi har to daarlige Vaner: Vor egen Psykologi saa vel som vort eget Temperament, Resultaterne af en for sig selv staaende Erfaring og Opdragelse, fører vi uden videre over paa andre Folk, og vi har ingen Agtelse for de mindre Nationers Meninger. Den første af disse Mangler har vi lidt under og den sidste vil vi komme til at lide under, hvis vi ikke passer paa. Hvem bryder sig om, hvorvidt Bulgarien har Agtelse for os eller ikke? Og dog ser en Diplomat snart, at det alligevel betyder noget. Det var et alvorligt Spørgsmaal, hvorvidt de smaa Lande saa hen med Forhaabning til Demokratiet eller med hjælpeløs Underdanighed ventede paa Autokratiet. Vi har set, at Bulgarien var en Stat, der maatte regnes med, og vi skal se, at det samme var Tilfældet med Danmark, da det Tidspunkt

kom, da vi skulde til at købe de Dansk-Vestindiske Øer.

Den tyske Propaganda hvilede aldrig. Danmark stod ganske vist i nær Forretningsforbindelse med England, idet det forsynede det engelske Frokostbord med det uundværlige Smør og *bacon and eggs*; men Handelsforbindelsen mellem England og Danmark blev ikke dyrket som mellem Danmark og Tyskland. Den tyske »Probenreuter« var den, der i Reglen saas her; en engelsk Handelsrejsende saas kun sjældnere.

En amerikansk Rejsende saas kun ganske sjældent, og naar han kom, kunde han kun tale sit eget Sprog. I Litteraturen gjorde Tyskerne alt, hvad de kunde, for at dyrke Interessen for danske Forfattere. Naar en dansk Forfatter kom til Berlin, blev han forkælet og rost, det vil sige, efterat hans Bøger var blevet oversatte, thi Berlinerne indlod sig aldrig paa at rose skandinaviske Bøger paa Originalsproget. Hvad Musikken angik, kom dens mest fremragende tyske Dyrkere til Danmark. Richard Strauss dirigerede i egen høje Person »Rosenkavalleren«; der opførtes Berliner-Symfonier og Reinhardts Stykker. Enhver Lejlighed blev benyttet til at vise Danmark det bedste, Tyskland kunde yde i Musik, Kunst og Videnskab. »Naar man nævner Ordet ‚Kultur‘, maa man tilføje Ordet ‚tysk‘, hed det i Berlin, og Kejseren selv sagde, at alle tyske Sangere maatte have hans Stempel, forinden Amerika brød sig om at høre dem. Danske Videnskabsmænd var altid sikre paa at finde Anerkendelse i Tyskland, men deres Arbejder maatte læses paa Tysk, og selv maatte de tale Tysk, naar de besøgte Berlin.

I 1908 kom Kong Edward til København, som i ham væsentlig saâ den højtelskede Prinsesse Alexandras Gemal. Han lagde ikke Skjul paa, at København

kedede ham, og det vidste Københavnerne godt. Ikke destomindre modtog de ham med en iøjnefaldende Venlighed, som de ikke havde vist Kejseren, da han besøgte Byen.

Ingen dansk Mand, som havde Bismarck og Slesvig i Minde, og som saâ den tyske Flaade vokse op i Kiel, kunde føle Beundring for Kejser Wilhelm II. Det var, hvad selv de vildeste Propagandister ikke kunde forlange, og Kong Frederik VIII's Besøg i Tyskland blev af Danskerne betragtet med mistænksomme Øjne.

Det passede dem derfor ikke helt, da Kronprinsen, den nuværende Kong Christian X, blev formælet med Storhertugen af Mecklenburg-Schwerins Datter; imidlertid faldt de til Ro ved Tanken om, at Kronprinsessens Moder var Russerinde, og ved, at Prins Christian havde udset Kronprinsessen, der nu er Dronning Alexandrine, til sin Hustru, fordi han elskede hende. »Det er den eneste Kvinde, jeg kunde tænke paa at gifte mig med,« sagde han, og da hun blev hans Hustru, blev hun Dansk i Modsætning til sin Svigerinde, Prinsesse Harald, som altid er vedblevet at være Tysk til stor Gene for hendes Husbond, og, efter hvad der siges, til Ærgrelse for den nuværende Konge, som holder paa, at en dansk Prinsesse skal være Dansk og intet andet.

Den danske Dronnings Moder er den begavede Storhertuginde Anastasia Michailowna*), som er Russerinde og Pariserinde, som elskede Rivieraen, fremfor alt Cannes, og som var den mest straalende af alle Enker. Da Dronning Alexandrines Søster blev gift med den tyske Kronprins i 1905, var Danskerne ikke helt glade for det, skønt de følte en vis Lettelse derved.

*) Da Verdenskrigen udbrød, frasagde Storhertuginde sig sit Undersaatsforhold til Tyskland, og fik sin gamle russiske Statsborgerret igen.

De af dem, som troede, at Forbindelser mellem Kongehusene har noget at betyde, haabede, at en tilkommende tysk Kejserinde, som var saa nær beslægtet med deres Dronning, vilde kunne afværge den stadigt truende Fare for en prøjsisk Erobring.

Kronprinsesse Cecilie blev i høj Grad populær i Tyskland; men det blev sagt, at hun efter Kejserens Mening ikke var nok af en tysk »Husmoder«.

En Dag fik jeg Besøg af en Dame fra Hofcirkelen i Berlin, som sagde: »Kronprinsesse Cecilie er henrivende, men hun vil ikke tillade sin ophøjede Svigerfader at vælge hendes Hatte for hende. Hun kunde dog gerne følge sin Svigermoders Eksempel; for Kejseren har nemlig en udmærket Smag!«

Min Hustru kan erindre, at denne durchlauchtige, fornemme Dame gik med en sennepsgul Hat. Det var dengang Berlins Yndlingsfarve!

I April 1908 fik København Besøg af Kong Edward VII og Dronning Alexandra. Det var Skik i Danmark, at naar en regerende Fyrste kom paa officielt Besøg, skulde Hoffet og Diplomaterne ufravigeligt tage imod dem paa Jernbanestationen. Ventesalen var dekoreret med Palmer, som ikke havde set en Draabe Regn i mange Aar, og med Løbere, af hvilke saa mange kongelige Fødder havde traadt al Luven. I disse luksuriøse Omgivelser blev der givet en »Kur«.

Den engelske Monark var frisk og glad efter sin Rejse og henvendte efterhaanden nogle Ord til hver enkelt af Diplomaterne. Det var tankevægtige Perler, han udelte, og han fik værdifulde Ædelstene til Gengæld.

»Tør jeg forestille Deres Majestæt den amerikanske Minister?« sagde hans Kammerherre.

»Det glæder mig at se Dem. Hvor er De fra?«

»Fra Washington, Deres Majestæt!«

»Der er flere Byer af det Navn.«

»Ja, der er mange, Deres Majestæt.«

»Hvad synes De om København?«

»Udmærket! Næsten lige saa godt som om London.« (Istedetfor »København« sagde Kongen saa efter Omstændighederne »Stockholm«, »Kristiania«, »Haag« o. s. v.). Saa var det forbi, og saa hørte man Kammerherren melde den »Østrigske Minister, Deres Majestæt«, og saa kom det sædvanlige: »Hvad synes De om København?«, stadig den samme Formel, indtil man naaede ned til D'Hrr. *Chargés d'affaires*, der stod nederst paa Listen, og alle blev spurgt om »hvortlænge de havde været i København«.

Kong Edwards Følge bestod af en Samling smukke og elegante Militære, man kom ligefrem til at tænke paa de brillante Officerer i Kiplings »Recessional«. Dronning Alexandra havde Miss Charlotte Knollys og Miss Vivian med sig som Hofdamer. Det var en stor Fornøjelse at gense Miss Knollys. Alle vi, som kendte hende, fandt os med Glæde i hele den kedsommelige Kur blot for hendes Skyld, thi hun var for os en gammel Veninde.

Naar Kongen og Dronningen af England var i København, var Politiets Sikkerhedstjeneste ikke saa særdeles skarp; men naar vi fik Besøg fra det russiske Hof, var det en streng Tid for Politiet, skønt det altid var forstærket med Opdagere i Hundredvis.

I København hed det sig i Almindelighed, at Enkekejserinde Dagmar, Storfyrst Michael, Storfyrstinde Olga og andre Personer af det Romanow'ske Hus ikke var sikre, uden naar de ledsagedes af et eller andet Medlem af det engelske Kongehus. Enkekejserinden af Rusland gik saaledes aldrig ud uden i Følge med sin engelske Søster. De var uadskillelige og elskede hinanden oprigtigt som alle Kong Christian den Niendes Børn. Dronning Alexandra var en skøn og yndefuld

Dame, men det var dog ikke det, der gjorde, at ingen antastede hende. Grunden hertil var, at England med Velvilje optog alle politiske Flygtninge, hvad man kan overbevise sig om ved at aflægge et Besøg i Soho*) i London.

I det Øjeblik, da Kongen og Dronningen af England ved det omtalte Besøg traadte ind i Ventesalen, hørtes der pludseligt et Knald. »Mon det var en Bombe?« hviskede en Uindviet. Knaldet viste sig imidlertid at hidrøre fra, at en lidt ubehændig Radikaler, som var Medlem af Ministeriet og som imod sine Principer var blevet nødt til at stille i sort Kjole, pludseligt havde slaaet sin *Chapeau claque* op.

Vi Medlemmer af Legationen mødte altid i sort Kjole ved højtidelige Lejligheder, selv ved højlys Dag, og det var noget, hvortil man hurtigt vænnede sig. Vore amerikanske Medborgere beklagede sig altid over denne Skik, og nogle af vore Sekretærer tænkte paa at møde i Kaptainsuniform eller i dansk Gallauniform for Kammerherrer, idet de sagde, at det havde de Lov til efter de gældende Etiketteregler. Da jeg ikke var engelsk, syntes jeg, at Kjole om Formiddagen ikke var værre end den reglementerede Diplomatfrakke. Jeg tillod mine Sekretærer at anlægge hvid Vest, som Danskerne aldrig gik med om Formiddagen, men vilde ikke give dem Lov til at bære Fløjlskrave og forgyldte Knapper, fordi dette i altfor høj Grad lignede de andre Legationers »*petit uniforme*«.

Der var dog én Ulempe herved, den samme som havde ærgret James Russell Lowell i Spanien, og det var, at ved højfestlige Lejligheder kunde Officererne ikke kende en Minister, naar han ikke var guldbroderet, og saaledes fik vort Land ikke den Salut, som

*) et Kvarter i London Syd for Oxford Street, hovedsagelig beboet af Udlændinge, særlig Italianere. O. A.

tilkom det. Men da Kongen af England kom hertil, bødede jeg herpaa ved at udstyre min Kusk og Tjener med et Par mægtige Kokarder i rødt, hvidt og blaat. Arthur og Hans saå ligefrem storartet ud!

Senere, da min yngste Datter, efter at den ældste var blevet gift, blev indført i Selskabslivet, var der ingen Vanskelighed i saa Henseende. Alle Officererne, som holdt af Selskabelighed, kunde altid kende den Dames Fader, som drev Dansen med størst Iver af alle dem, der kom i Hofkredse. En Kotillon eller to i Legationen erstattede fuldkomment Manglen af Uniformer, og senere hen fik vort Land i sin Repræsentants Person en Salut, som kunde høres langt bort.

Prins Hans, Kong Christian den IX's senere afdøde Broder, var særlig venlig mod os, og han var meget afholdt af hele den kongelige Familie. Dengang, da han forestod Regentskabet i Grækenland*), fik han en Advarsel om, at Grækerne snart vilde komme til at hade ham, hvis han vedblev at være saa høflig. Men han skal, efter hvad hans Staldmester, Kammerherre Rothe, har fortalt mig, have svaret: »Det kan virkelig ikke blive anderledes; jeg maa være høflig.« Han er den eneste Mand, om hvem Historien melder, at han helt igennem vandt et Folks Bifald, som har Ry for at være det vanskeligste i Europa.

Paa et passende Tidspunkt, efter at Kongen og Dronningen af England var komne, gjorde Prins Hans dem sin Opvartning. De var altid glade ved at se ham. Han var virkelig ogsaa altid saa elskværdig og havde altid fuldt op af behagelige Erindringer. Han havde levet et meget langt og indholdsrigt Liv, han var »Onkel« til alle kongelige Personer i Europa, og særlig holdt han meget af Kongen af England. Da han havde oplevet

*) i 1867 under Kong Georgs Fraværelse.

Prøjsernes Overfald paa Slesvig, var han ivrig dansk Patriot og betragtede Prøjserne som et »uroeligt Folk«.

»Kongen af England,« sagde han, »har megen Interesse for Deres tidligere Præsident, Grover Cleveland; dersom De ønsker det, skal jeg faa ham med til Dem til The. Jeg véd, at han skal til Middag hos Grev Raben-Levetzau, og saa tror jeg nok, at han en Dag skal i Zoologisk Have og bagefter til Middag hos Grev Frijs; men han vil gerne besøge Dem for personligt at spørge til Ekspræsident Cleveland og faa en Passiar om ham, selvfølgelig efter at have faaet en god Frokost i den Britiske Legation.«

Jeg bemærkede, at Legationen vilde føle sig højlig hædret ved Kongens Besøg, der, selvom det var uofficielt, vilde være en stor Høflighed mod vort Land.

»Den tyske Legation«, sagde Prins Hans, »vil blive overrasket, men jeg tror ikke, det gør noget, eller rettere sagt, jeg synes ikke, der er noget i det Besøg. Kong Edward er ikke saa overordentlig indtaget i sin Nevø. Da Kejseren kom til København i 1905, var han ikke saa venlig imod os, som han er nu. Stakkels lille Danmark! »Bertie«'s Dygtighed har reddet det fra en stor Fare«, tilføjede Prinsen med dæmpet Stemme. Af alt dette kunde jeg forstaa, at efter Prins Hans' Mening vilde Kongens Besøg i den amerikanske Legation af alle de andre Legationer, men særlig af den tyske, blive opfattet som et usædvanligt Skridt, og heraf skønnede jeg, at Danmark vistnok havde været truet af en eller anden Fare.

»Her i dette Værelse,« sagde Prins Hans, »spiste Kejseren til Middag, da han var her i 1905 — nej, det er sandt, han drak Kaffe i dette Værelse, ikke i Spisesalen.« Imidlertid har Fru Hegermann-Lindencrone ofte sagt mig, at hverken den tyske Minister v. Schoen, som gav saa mange Selskaber, at han var i høj Grad

afholdt af den danske Ungdom, eller hans Frue kunde afgøre, hvor Kaffen skulde drikkes, det ordnede Kejseren selv. Det er en morsom Historie, som Kong Frederik tit har lét af. »Hvis Kongen af England kommer til The, saa skal De ikke belave Dem paa at have blødkogte Æg, som vi altid serverer for Enkekejserinden af Rusland, Dronning Alexandra og Kong Georg af Grækenland, — maaske lidt Champagne, og saa naturligvis de store Cigarer!«

»Og hvem mener Deres Højhed, vi skal bede?«

»Ikke andre, efter min Mening, end Amerikanere fra Legationen, som allerede er forestillede for Kongen.«

Budskabet om, at Kongen af England vilde komme til The hos os, gjorde ikke stor Ravage i Huset. Vore Tjenere var saa vante til at se Konger. Kong Frederik, for Eksempel, var saa elskværdig uden foregaaende Melding at komme hen til os og drikke en Kop The, og Prinsesserne holdt meget af vore Kager. Desuden havde Prins Hans, den uundværlige Prins Hans, saa ofte gjort Visit hos Kong Edward, at han kendte hans Vaner. Men Kongen kom ikke. Han sendte en Staldmester med en yderst venlig Hilsen til Grover Cleveland og en Forespørgsel til hans Befindende, og de kongelige Cigarer holdt ud længe efter den Dag, da kun faa af dem, der besøgte mig, havde Mod til at binde an med dem. Ved Hofkuren var Kongen yderst elskværdig og udtalte Haabet om at »se mig i London«. Mine Kolleger var af den Mening, at dette Kongeord var Lov, og at jeg vilde blive den næste Ambassadør ved Hoffet i St. James. Jeg selv forstod imidlertid meget godt, at Kongens Høflighed kun var beregnet paa at vise, at han var i særligt Humør til at lægge sin Agtelse for det Land, jeg repræsenterede, for Dagen.

Paa den Tid skrantede Kongen af England rent fysisk, men han havde, hvad en Tysker, der var tilstede,

kaldte »et godt Hovede«, og det i mere end een Henseende. Han drak stadig sin Yndlingschampagne, og han gik ikke af Vejen for en Highland-Whisky; hans Cigarer var baade for store og for stærke for de fleste, men ikke for ham selv. Det saa ud til, at han havde Asthma. Ved Gallaforestillingen i det Kongelige Teater kunde man tydeligt høre ham trække Vejret. De mindre loyale foreslog, at han var faldet i Søvn, hvilket dog næppe var rigtigt, da Dronning Alexandras Yndlingsballet »Napoli« og Udtog af »Bajadser« og »Cavalleria« blev spillet udmærket. De mere loyale foreslog derimod: Asthma. Da Kongen havde spist godt til Middag, — hvilket dog ikke forhindrede ham i at vise Soupér'en, der serveredes i Foyeren, al mulig Ære, — kunde man jo selv vælge, hvad man vilde tro. Men hvorom alting var, rask i Vendingen var Kongen, og han var fast bestemt paa at holde Fred i Europa, ligesom det var klart, hvad han heller ikke paa nogen Maade lagde Skjul paa, at det var hans bestemte Hensigt at leve i den bedste Forstaaelse med De Forenede Stater. I en af Pavserne ved Gallaforestillingen spurgte Kongen atter til Grover Clevelands Befindende. Prins Hans meddelte ham da i faa Ord, at Cleveland var død. Da nu enhver Minister er vant til at faa alle Nyheder meddelt af andre, før han faar officiel Underretning om dem, gik jeg ud fra, at Efterretningen var rigtig. Flere Damer af amerikansk Afstamning kom hen til mig og spurgte, om det var rigtigt, og jeg kunde kun svare: »Ja, det siger Prins Hans«. Grevinde Raben-Levetzau, hvis Mand dengang var Udenrigsminister, syntes at finde det meget morsomt, at jeg gennem Prins Hans skulde faa en saadan Nyhed at vide. Senere paa Aftenen, da Galla-Forestillingen var forbi, kom der et Kabeltelegram, hvorefter Ekspræsidenten befandt sig i bedste Velgaaende. Det glædede mig, at

jeg ikke behøvede at flage paa halv Stang i Anledning af en Præsidents Død, der nød hele Landets Agtelse og som i sin Tid havde vist mig saa stor en Tillid.

Efter Kongen af Englands Afrejse havde Prins Hans fuldt op at bestille med at fortælle om alt, hvad han havde sagt og gjort. Han kaldte ham »Bertie« i Distraction, men rettede sig selv til »Kongen af England«, naar han kom i Tanker om, at det var en Fremmed, han talte med. Engang kaldte han Kongen »Onkel Albert« ligesom den tyske Kejser.

»Danmark vil ikke blive en Del af Tyskland, saa længe Kejseren lever. Det vil Onkel Albert sørge for. Saa længe han lever, vil England ikke komme i Kamp med Tyskland om noget Spørgsmaal, og derfor vil Rusland heller ikke gaa imod os.«

»Men nu Kronprinsen af Tyskland? Hvad mener Deres Højhed om ham?«

»Ham sørger 'Onkel Albert' for, hvis Kejseren skulde dø — men Livet er jo langt. Blot Kongen af England vil lade være med at ryge saa meget, vil han blive helt rask. Jeg vil sige Dem, han har frelst os ved i Berlin at slaa Altyskernes Planer mod Danmark til Jorden.«

Af alt, hvad jeg hørte sige i Danmark, fik jeg det Indtryk, at den senere Konge af England blev lige saa stærkt undervurderet, som hans Moder blev overvurderet. Han stod overfor nye Spørgsmaal, og det forstod han. Det sunde Demokrati havde været bedre tjent med, at han havde levet længere. Det kan nok være, at han ligesom sin Svoger, Kong Frederik af Danmark, havde været altfor længe Kronprins; ikke desto mindre havde han haft Øjnene med sig, og klog var han. Muligt var han for overbærende, men svag var han ikke. I Danmark kan man let faa et nøjagtigt Indblik i de kongelige Personers Karakter. Danskerne

er skarpe, maaske altfor skarpe, i deres Dom over Personer, og Medlemmerne af deres Aristokrati havde bestandig staaet paa en fortrolig Fod med Europas Konger og Fyrster. Det var en velbekendt Ting, at den afdøde Konge af England holdt meget af at være i Selskab med begavede og smukke Kvinder, og dette fremhævedes stærkt af Folk, der stod udenfor Hofkredsene. Men det kunde aldrig med Sandhed siges, at han ikke behandlede Dronning Alexandra med alle Tegn paa Hengivenhed og Agtelse. »Hvad Dronningen angaar,« sagde Miss Knollys engang, »saa vil hun gaa over i Historien ikke blot som Englands skønneste Dronning, men ogsaa som den mest opofrende Hustru og Moder. Kongen giver os alle meget at bestille, men Dronningen er den, der arbejder med størst Glæde, — hun bliver aldrig træt!«

Kongen af Englands Besøg gav Anledning til mange Gisninger. Hvad var Meningen med det? Var det et Tilsagn fra Englands Side om, at det vilde værne Danmark mod Tyskland og Rusland? Den almindelige Mening var, at det engelske Udenrigsministerium gjorde alt Arbejdet, men Diplomaterne mente, at Fyrsterne og særlig Kong Edward og Kejseren i høj Grad havde en Finger med i Spillet.

KAPITEL IV

NOGLE ENKELTHEDER, SOM TYSKERNE VIDSTE

I Aarene 1908—10 kom det til at staa mig klart, at Tysklands rasende Skinsyge mod England Dag for Dag blev større. De store Berliner-Finansmænds Ægerrighed gik ud paa at skabe et finansielt Kaos i London og danne et nyt Centrum for Verdens Penge-marked i Berlin.

Vor Tid var endnu ikke kommet. Vi kunde godt faa Lov til at vokse os store i Fred. Det ahang af den Stilling, vi selv indtog, om vi skulde »plukkes«, enten vi til den Tid var modne eller ikke. Jeg forstod, at hvis vi havde ladet os forlede til at indtage en fjendtlig Holdning overfor England, saa vilde alt være udmærket; men det kunde roligt overlades »til Irlænderne og den store tyske Befolkning i *the Middle West*«. Det var en velbekendt Ting, at Englands Penge var en Hindring for Udviklingen af vor Handelsflaade; men dette var jo i og for sig ikke til Tysklands Skade, eftersom en saadan Udvikling let vilde blive ensbetydende med Statstilskud til amerikanske Oceandamper-Linier, — hvilket ikke vilde have passet Hr. Ballin.

Disse Meninger deltes ikke af Grev Henckel-Donnersmarck, men Medlemmer af *la haute bourgeoisie* i Ber-

lin, som af og til kom til København, udtalte som deres faste Overbevisning, at engelske Penge cirkulerede livligt i De Forenede Stater for i vort Folk at skabe en Fordom mod den velgørende tyske Kultur, »som vi imidlertid foreløbig var ganske umodne til at modtage«. Jeg forstod endvidere, at mange af de største og rigeste Indehavere af tyske Forretninger i vort Fædreland, lod falde Ord om, at vi kun var »skabte til at blive aareladte«. Vi var umusikalske, ulitterære, uden Intelligens; vi vidste ikke, hvad en Gentleman burde spise eller drikke, vort Køkken var elendigt, vor Smag i Retning af Fornøjelser var ikke andet end en Efterabning af engelske Varietéer, vi lavede »Bluff«, vi var ikke mandige o. s. v.

Disse Meninger fandt ikke Støtte hos de aristokratiske Tyskere i vort Land, men saameget mere hos de Tyskere af Middelklassen, eller rettere den højere Middelklasse, der boede i Amerika. Engang ved en af vore Receptioner udbrød en Amerikaner overfor en Tysk-Amerikaner, der var tilstede som Gæst: »Men Gud Fader bevares! De spiser jo den Rype med de bare Næver, som om De var et vildt Dyr,« og F r i t z svarede med Stolthed: »Jeg er et Mandfolk! Vi maa sluge vor Føde, vi Medlemmer af en Mandfolkerace.«

Naar Tyskerne kom med den Slags Paastande, var de ikke til at holde ud. De var de mest brutale af alle Snobber. Naar man traf en Tysker, tillagde han sig selv en Rang, som han ingen Ret havde til i sit eget Land. Det var tit helt morsomt at faa Besøg af en uægte Hr. von Dit og Dat, der varetog tyske Interesser i Milwaukee, Chicago eller Cincinnati, og som optraadte beskyttende overfor os, indtil han opdagede, at vi meget godt vidste, at han vilde være i den syvende Himmel, hvis han kunde slumpe til at faa sin halv-amerikanske Datter gift med den mest forgemte lille

Løjtnant i den tyske Hær. At se ham »blive lille«, naar en veritabel Junker viste sig, var ligefrem nedslaaende, og det undrede mig ofte, at velstillede tyske Borgere i St. Louis eller Cincinnati virkelig kunde lade sig imponere af saadanne Herrer.

Adelsklubben i København er ikke en Klub i den Forstand, hvori vi tager dette Ord. Der var baade Lænestole, Aviser fra alle Verdens Lande og Bridgeborde, ja man kunde endogsaa spille det yndede L'hombrespil à la Christian IV eller maaske à la Hans Excellence Overkammerherre Polonius ved Højsalig Kong Claudius' Hof. I Klubben kommer der sjældent nogen; det er det eneste Sted i Danmark, hvor man aldrig kan træffe Medlemmerne af Klubben. Landadelsmændene kan faa Værelser der, naar de kommer til Byen. Klubben er nemlig en Dépendence af Hotel Phønix. Et Par af Københavns bedste Bridgespillere kommer der undertiden; forresten hersker der dyb Stilhed, og Stedet egner sig derfor udmærket for diplomatiske »Konversationer«.

En fremragende Tysker kom sent paa Aaret 1909 og forelagde mig en Introduktionsskrivelse fra München. Han havde en fremragende Position; ganske vist hørte han ikke til de uægte V o n'ers Klasse, men nød ikke destomindre i høj Grad Kongerne af Sachsens og Bayerns Tillid, der, som han udtalte, begge var meget misfornøjede med, at De Forenede Stater ikke havde diplomatiske Repræsentanter ved deres Hoffer. Da hans Fader havde været liberal, havde han ikke været *persona grata* hos Bismarck; han havde derimod staaet paa en venskabelig Fod med Windthorst, Centrums Fører, og han havde gennem flere Mellemlid haft Forbindelse med den tyske Legation i Vatikanet. Vi talte om Washington i gamle Dage, om Speck von Stern-

berg*) og dennes yndige Frue, der nu sad Enke i Berlin, om den udmærkede Sekretær Radowitz, som havde været ansat ved den tyske Ambassade i Washington, og om, hvad den tidligere Minister i København, von Schoen, mente om Forholdene. Vi talte ogsaa om, at Kejseren havde spist til Middag i Legationens Lokaler, som v. Schoen dengang benyttede, og saa kom han endelig til det, han egentlig vilde.

»Sig mig,« sagde han, »mener De Forenede Stater det alvorligt, virkelig alvorligt, med Monroe-Doktrinen?«

»Ja,« svarede jeg, »den er en integrerende Del af vor defensive Politik.«

»Vi i Tyskland tager det ikke *au sérieux*. Jeg véd fra mine Venner, at De har boet i Washington i lang Tid. Vi er meget nøje inde i Deres Forbindelse med Præsident Cleveland og Deres Stilling til Præsident Mc Kinley. Vi véd ogsaa godt,« sagde han, »at Præsident Mc Kinley har tilbudt Dem en hemmelig Mission i Rom, og vi véd flere andre Ting, og derfor er vi tilbøjelige til at tage Dem mere alvorligt end de fleste af de politiske Udsendinge, som er her i Dag og i Morgen er borte. Vi véd ogsaa godt, hvilken Stilling De indtog i Affæren med Philippinerne. Det vilde vist være rigtigt af Dem at anmode Deres Ambassadør i Berlin om at forestille Dem for Kejseren, som satte megen Pris paa Deres Forgænger, Mr. O'Brien. De kunde utvivlsomt give Hans Kejserlige Majestæt Underretning om et og andet. Ogsaa i München har De Venner, og i Dresden er der jo Grev v. Seebach, som jeg véd De nærer megen Agtelse for.«

»Det gør jeg,« svarede jeg, »men jeg faar min Løn for ikke at snakke; og hvad angaar den hemmelige Mission til Rom i Affæren om Philippinerne, — den har De virkelig vidst noget om?«

*) Baron Speck v. Sternberg døde d. 23. Maj 1908.

Forf. Anm.

Det var nemlig mere end jeg kunde sige, skønt Præsident Mc Kinley, dengang da Munkespørgsmaalet begyndte at gære paa Philippinerne, gennem Senator Carter havde antydet en Løsning, som jeg mente der aldeles ikke kunde være Tale om. Men hvorledes kunde den Mand vide noget om den Sag? Jeg havde ikke omtalt den til Grev v. Seebach eller overhovedet til nogen-somhelst i Tyskland. Intet Ord om Politik var nogen-sinde kommet over mine Læber overfor Grev Seebach, der den Gang for mig kun var »Hs. Excellence Direktøren for den kgl. Opera i Dresden«. Først senere lærte jeg ham personligt at kende.

»Jo,« sagde den tyske Herre, »vi kender alle Hemmelighederne angaaende Affæren med Philippinerne, ja vi véd endog, at Domingo Merry del Val kom til Washington for at konferere med Taft. Nu er der to Ting, to bestemte Ting, som jeg gerne vil vide. Deres Ministre, der kommer fra Stillinger i Provinserne, kan ikke efter et Par Maaneders Uddannelse i Washington kende meget til andet end den rent stedlige Politik. De er ikke klogere end pommerske og jydsk Landmænd. Vi véd godt, at Henckel-Donnersmarck og De staar godt sammen, og vi ønsker at omgaas Dem fortroligt.«

Dette var jo meget interessant; det viste nemlig, hvor nøje man holdt Øje selv med Personer som min Ringhed; og det var tillige smigrende, eftersom man tilsidst bliver ked af altid at høre i Udlandet, at naar en Amerikaner sendes udenlands, saa er det, fordi han, som de Tocqueville siger i Bogen »*Democracy in America*«, ikke har kunnet blive til noget derhjemme.

Mr. Poultney Bigelow, som De utvivlsomt kender, har engang i en Samtale med Kejseren sagt, at hans Fader hellere vilde se ham død end som Medlem af Deres *Corps diplomatique*, og han var dog usædvanlig

velskikket til en saadan Stilling. Som jeg allerede har sagt, er Deres diplomatiske Tjeneste paa faa Undtagelser nær en lille Smule til Latter; thi hvorledes kan en Mand fra en af Deres Provinsbyer forstaa sig paa andet end stedlig Politik og lokal Forretning?« Jeg kunde ikke lade være med at le heraf og sagde: »Ja, hos Dem er Diplomaten jo tillige Forretningsmand. Jeg hører, naar Kejseren taler med Amerikanere, — det har de i alt Fald selv fortalt mig — saa er det i Almindelighed om Handelssager. Det interesserede ham at faa at vide, hvormange Skibe der aarligt passerer Sluserne ved *Sault Sainte Marie**), og hvor meget Korn der kan oplagres i Chicagos Elevatorer.« »Javel,« svarede den tyske Herre — »det er jo af Vigtighed for os at vide, og De kan dog næppe vente, at Kejseren skal tale om Ting, der ikke findes i Deres Land — Musik, Kunst, Litteratur, højere Diplomati —«. Mit Svar herpaa vil jeg dække med Glemselens Slør, det vilde maaske nemt kunne minde i for høj Grad om *éloquence de l'escalier***).

Efter at vi dernæst havde talt om andre Ting, sagde jeg:

»Man behøver ikke at have levet i Washington eller New-York for at forstaa Amerikas politiske Stilling til det udenrigske Problem, der i Øjeblikket beskæftiger det amerikanske Folk og vort Udenrigsministerium. Enhver Bondedreng hjemme har Muligheden til en Statsmand og en Politiker i sig. Jeg kan saaledes huske, hvilket Indtryk det gjorde paa et Par Frem-

*) En By ved den store *St. Mary's* eller *Soo Ship Canal*, som forbinder Øvresøen og Huronsøen. Den aarlige Tonnage af Skibe, der gaar igennem Soo Kanalen, er omtrent dobbelt saa stor som den, der aarligt passerer Suezkanalen. O. A.

***) »Treppenwitz«, »afterwit«, det gode Svar, der kommer for sént, jfr. Fritz Jürgensens Tegning: Hr. Flovmand, der tænker paa, hvad han k u n d e have sagt. O. A.

mede, der besøgte Amerika for nogle Aar siden at se den Interesse, som selv de m e g e t unge Amerikanere havde for Politik.« ,Men du gode Gud' — sagde den ene af disse Udlændinge, Marquis Moustier de Merinville — ,disse Børn paa ti—tolv Aar er jo rene Vidundere. Gaar de ikke og diskuterer om Bryan og Sølv-møntfod! Det er saadan nogle, der laver Revolution«, og den anden Fremmede, Prins Adam Saphia, sagde: ,Jeg kan ikke forstaa dette: at rene Børn spørger, om man er Republikaner eller Demokrat'.«

»Ja, det er jo muligt,« sagde han, »men Deres Præsidenter tager De dog i Almindelighed ikke blandt Storstadsfolk.«

»Nej, men De glemmer, at medens Paris er Frankrig og Berlin Tyskland —«

»Nej,« sagde han smilende, »Berlin er Prøjsen, men London er England, Paris er Frankrig og Wien vilde være Østrig, hvis der ikke var noget, der hed Buda-pest.«

»Efter Deres Mening er New York eller Washington altsaa ikke det samme som De Forenede Stater?«

»Nej, maaske ikke,« sagde han, »det er imidlertid vanskeligt for en Europæer at forstaa. Maaske,« tilføjede han tankefuldt, »er der Ting i Deres Land, som vi aldrig vil komme til helt at forstaa.«

»Nej, saa maa De vist først til at dø, ligesom Deres Landsmand, der blev dødeligt saaret, da han vilde gaa over en stærkt befærdet Gade, og udbrød: ,Nu vil jeg faa a l t at vide', og saaledes vil De heller ikke komme til at forstaa os i denne Verden.«

»Det er jo *blague*,« — sagde han — »vi Tyskere kender alle Lande. Forresten kan De jo Tysk?«

»Hvem har dog sagt Dem det?« spurgte jeg forundret, »det er den rene Snak!«

»Jo, forleden Dag hørte jeg Østrigerne tale Tysk til

Første Sekretær i den tyske Legation oppe i Udenrigsministeriet, og saa glemte De pludseligt Dem selv og stillede et Spørgsmaal paa godt Tysk!« sagde han triumferende.

Dette var i og for sig rigtigt nok. Ved den omtalte Lejlighed var Grev Zichy, Legationssekretær ved den østrig-ungarske Legation, slaaet over fra Fransk til Tysk. Nu havde jeg ganske vist læst Heine og Goethe i min Ungdom, og jeg havde ogsaa lært at skrive de tyske Bogstaver, men det var længe siden. I mit Kendskab til det tyske Sprog fandtes der mange gabende Lakuner, men i det, som Grev Zichy sagde om en Voldgiftstraktat, var der noget, som vakte min Opmærksomhed, og jeg kom da til at sige: »Was ist das, Herr Graf?« eller en anden ligesaa elegant og lærd Sætning. Det var virkelig morsomt, at man havde bidt Mærke i det. Mine Venner drillede mig altid med, at jeg drejede enhver Samtale om Tyskland hen paa »Wilhelm Meister« og »Erlkönig«, fordi jeg kunde komme med Citater fra dem!

»De spiller Deres Kort godt,« sagde den fornemme Adelsmand, »De er ikke nogen helt almindelig Mand; Deres Regering har sendt Dem hertil i en særlig Mission. Det er udmærket at optræde som Digter og litterært dannet Mand, men der er sket Indberetning til vor Regering om, at De har en *mission secrète*. De staar i Forbindelse med Russerne, og vi véd ogsaa, at De ikke er rig.« Denne elskværdige Personlighed, som altid lagde sit Hjerte for »Damernes Fødder« og slog sine Hæle sammen som Kastagnetter, faldt ikke paa at gøre mindste Undskyldning, fordi han uden min Tilladelse drøftede mine private Forhold og insinuerede, at jeg var betalt af den russiske Regering.

»Jeg forstaar Dem ikke rigtigt. Mener De — ?«

»Nej, det er ikke noget,« sagde han, »men Russerne

slaar om sig med Penge. De vilde dog ikke vove at komme til Dem. Ikke destomindre vil jeg dog advare Dem om, at Russernes udprægede Hensyntagen til Dem maa have en eller anden Grund, og at Deres Optræden overfor Russerne maa vække Mistanke.«

»Jeg kan dog ikke tænke mig, at min Ven Henckel-Donnersmarck skulde have givet Indberetning om mig til sin Regering.«

»Jo, det er noget, man venter af vore Ministre, at de skal indberette alt til Kejseren, særligt alt fra København. Men Henckel-Donnersmarck indberetter ikke tilstrækkeligt, enten fordi han er for stor af sig, eller fordi han er for doven. Hvis han ikke bliver mere vaagen, saa bliver han vist sendt til Weimar. Men vi har jo andre.«

»Jeg kan godt lide Grev Henckel.«

»Ja, det er tydeligt nok. Men hvorfor kan De egentlig det?« spurgte Greven stærkt interesseret.

»Fordi jeg engang sendte ham en Kasse Lemps-Øl, og han sagde, at det var bedre end nogen tysk Ølsort — meget høfligt, men ikke patriotisk.«

»Naa! Saadan!« sagde Greven. »De taler i Spøg. Man siger forresten om Dem, at De aldrig synes at tale alvorligt, men —«

»De skal selv faa en Kasse af det Øl, og saa kan De jo selv afgøre, om Grev Henckels Sanddruhed har været stærkere end hans Høflighed eller omvendt.«

Greven rejste sig et Øjeblik med et Buk og satte sig atter.

»Jeg beder Dem erindre, at vi vil altid have Interesse for Dem,« sagde han, »men der er én Ting, jeg gerne vilde vide: Er De interesseret i Potaske?«

»Nej, jeg har ingen Forretningsinteresser. Hvis Hr. Greven vil tale om Forretninger, beder jeg Dem henvende Dem til vor Generalkonsul.«

Det var Begyndelsen; Henckel og jeg var stadig gode Venner; han talte kun sjældent om diplomatiske Sager, han forsikrede mig atter og atter, at hvis man vilde følge Frederik den Stores Tanker, maatte Tyskland og De Forenede Stater altid være Venner. Jeg fortalte ham, at Grev v. X. havde sagt, at hvis De Forenede Stater kunde mage det saa, at England blev kastet ud af Kontrollen over Atlanterhavet, og at de fik en Alliance i Stand mod Tyskland, saa vilde disse to Lande beherske Verden.

»Ja, men det gør Amerika aldrig,« sagde han, »Amerika staar sikrere med England, end med nogen anden Nation, paa Atlanterhavet. Jeg er ikke ganske sikker paa, hvad vore Altskere mener med at »beherske Verden«. De kan være ganske overbevist om, at Deres Monroe-Doktrin vilde gaa i Stumper og Stykker, hvis vore Altskere kom til at regere Verden. For mit eget Vedkommende er jeg led og ked af Diplomatiens. Hvorfor vil De dog ind i den. Enten ærgrer den En eller sænker Ens Niveau, og jeg er hverken tilstrækkelig nysgerrig eller tilstrækkelig samvittighedsløs til at være Spion. Hvad Slesvig angaar, bekymrer det mig meget lidt; Tyskland kunde jo godt give Nordslesvig tilbage, hvis det fandt det stemmende med sine egne Interesser, men for Danmark vilde dette rumme en Fare. Danmark maa leve i Fred med os eller tage Følgerne.«

»Hvorledes, Følgerne?«

»Ja, netop. Min kære Kollega, De ved jo lige saa godt som jeg, at alle Jordens Nationer vil have Jord eller en Omregulering af Jorden. I Middelalderen var der kun én Kristendom, men der var en Masse andre Spørgsmaal oppe; siden Renaissancens Dage har de store Spørgsmaal været: Land og Handel. Tyskland maa i Selvforsvarets Interesse betragte Slesvig og Danmark som simple Spillebrikker, og det er Tyskerne jo

forresten ikke ene om. De véd imidlertid, hvor træt jeg er af alt dette. Ingen kan nære større Hengivenhed for sit Land end jeg; men jeg vilde ønske, at Tyskland stod i et godt Forhold til de Stater, hvoraf det bestaar, og paa en fornuftig, venskabelig Fod med Resten af Verden; men vi vilde ikke kunne opgive Slesvig, selvom den danske Regering vilde tage imod det, uden at faa en Ækvivalent derfor.«

»Hvad skulde det være?«

»Aah, jeg kunde tænke mig et eller andet Sted i Stillehavet efter venskabelig Overenskomst med De Forenede Stater. Deres Land kan dog vanskeligt hævde Philippinerne overfor Japan. Tyskland er stort, i det, som jeg er bange for, maa kaldes moderne Materialisme. Hvad Slesvig angaar, saa spørg Prins Koudacheff, skriv til Isvolski eller tal med Michel Bibikoff; han er en god russisk Patriot, og han bliver aldrig træt af at skaffe Oplysninger. Disse russiske Herrer vil næppe overdrive Følgerne, da de véd, hvad absolut Magt betyder.«

»Og der er endnu én Ting. Tyskland vil aldrig taale et Oprør i nogen af sine Provinser, og efter at vi har erobret Slesvig fra Danmark i 1864, er det en af vore Provinser. Danmark kan maaske finde sig i separatistiske Bevægelser fra Islands Side, der ikke kan tages helt alvorligt; men hvis der begynder Oprør i Slesvig, maatte vi tage den samme Stilling til det, som Deres Land tog, da Sydstaterne skilte sig ud. Men det lader sig sletikke tænke! Demonstrationerne i Slesvig mod os betyder intetsomhelst.«

Den russiske Legationssekretær Michel Bibikoff var en højst intelligent og meget aarvaagen Mand. Hvor han end er nu, vil han gøre sit Land gode Tjenester. Som Diplomat havde han kun én Fejl — han undervurderede sine Modstanderes Viden og Erfaring; men den Fejl skrev sig fra, at han var saa ung. Jeg siger

udtrykkeligt Modstand e r e, fordi enhver, der ikke var Russer, før eller senere blev hans Modstander. Der har aldrig eksisteret en mere trofast Patriot. Han nærede stor Hengivenhed for min Forgænger, Mr. O'Brien, der efter hans Mening var den eneste amerikanske Gentleman, han nogensinde havde truffet. Det var ikke til min Fordel, at han sammenlignede mig med min høflige Forgænger, der havde opfyldt sin Pligt i to Ambassader til sit eget Lands udelte Tilfredshed og med fuld Anerkendelse fra de Lande, i hvilke han havde været akkrediteret.

I Begyndelsen havde Bibikoff Mistillid til mig, hvilket jeg var glad over. Naar han mente, at en eller anden havde noget at skjule, saa fortalte han ham gerne et eller andet for at opdage det, som han selv havde Brug for at vide. Hvad mig selv angaar, var jeg særligt interesseret i at blive klar over, hvad Czaren egentlig mente om den Ordning, der var truffet ved Freden i Portsmouth. Bibikoff havde Midler til at skaffe sig Underretning, og han skaffede sig virkelig Underretning ad Veje, som det kunde have været nyttigt for os alle, hans Kolleger, at faa at vide. Et længere Ophold i De Forenede Stater vilde have »gjort« Bibikoff. Han var en af de faa Europæere, som forstod, hvad Tysklands Maal var, og han forudsagde Verdenskrigen — men herom mere senere. Han havde kun været i Washington nogle faa Maaneder.

Lige i Begyndelsen generede det mig, at jeg havde en Følelse af at mangle Prestige, men det er det sædvanlige — enhver amerikansk Minister eller Ambassadør lider under det System, hvorefter vi ansætter vore Udsendinge. Ingen Repræsentant for De Forenede Stater bliver i Begyndelsen taget alvorligt i et fremmed Land. Han maa først tjene sine Sporer, og naar han først har tjent dem, er de som Regel sørgeligt opslidte!

Man tror nemlig i de forskellige Udenrigsministerier, at enhver Ambassadør opnaar sin Ansættelse paa samme Maade som Pairsværdigheden erhverves hos den engelske Regering. Enhver Minister formodes at have givet »noget for noget« for at blive udmærket fremfor Millioner af sine Landsmænd.

»Naar man har, hvad det koster, kan man selv vælge, hvilken Gesandtskabspost man vil have« — hører man ofte her i Europa anført som et Slags Citat. Jeg kan ikke tænke mig, hvem der har lavet det — maaske er det den bekendte F l a n n i g a n fra Texas. Det er en notorisk Kendsgerning, at man i England kan opnaa Pairsværdigheden ved at yde et passende Tilskud til Krigsfonden, men det vil ikke kunne siges, at de diplomatiske Poster blev solgte, skønt deres Besættelse undertiden dikteredes af politisk Indflydelse.

En Fordel havde jeg dog — ingen mistænkte mig for at have betalt for min Post, skønt jeg var kommet fra Washington, Unionens Hovedstad.

Som jeg før har sagt, havde jeg Blikket rettet mod Rusland. Jeg fandt imidlertid, at mine Kollegers Hovedopgave syntes at være den at holde Øje med Tyskerne, hvilket foreløbig interesserede mig mindre. Danmark havde ganske vist Grund til at frygte Tyskland; men paa den Tid gjaldt det ogsaa om alle andre Nationer i Europa, at de var paa deres Post overfor mulige Angreb fra Naboernes Side, og saa havde jeg det Haab, at et skandinavisk Forbund eller den rivende Hurtighed, hvormed Socialdemokratiet i Tyskland tog Fart, vilde gøre en Ende paa alle de smaa Landes Frygt. Der syntes nemlig ikke at være noget Haab om, at den tyske Nations Stilling til den øvrige Verden vilde skifte Karakter, førend Socialdemokraterne og de maadeholdne Liberale kom til Magten.

Men hvorfor skulde vi holde Øje med Tyskland, dette

mægtige, selvtilfredse, straalende Land, hvis Kejser udtalte den største Hengivenhed for vor Præsident, og havde sendt sin Broder, Prins Heinrich, over Havet for at vise sin Agtelse for vor Nation? Jeg kunde ikke rigtig se nogen Grund hertil.

Tidligere, omkring 1880, gik alle gode Amerikanere til Paris »for at dø dér«, men aldrig til Berlin. Heri vilde Kejseren af Tyskland have indført en Forandring. Han arbejdede paa at faa sin Hovedstad til at blive en glimrende Kopi af Paris, og han modtog Amerikanerne med iøjnefaldende Hjertelighed.

Berlin skulde gøres til et Paradis for Amerikanerne og for den hele Verden. Men næsten enhver Amerikaner er i sit Hjerte halvt Franskmand. Alligevel tror jeg ikke, at vi opfattede Tanken om Frankrigs Revanche overfor Tyskland *au sérieux*. Efter vor Mening var Fransk mændene ifærd med at glemme Revanchen, deres Regering var øjensynlig blevet »international«. Mange af os var blevet opdraget sammen med Tyskere og Sønner af Tyskere. Vi læste den tyske Litteratur, idet vi begyndte med Grimm, fortsatte med Goethe og derefter, idet vi gik lidt nærmere Jorden, sluttede med Heyse og Auerbach. Uden at inklade os videre paa Spørgsmaalet, akcepterede vi endog Frederik den Store som en Helt; han var lettere at »faa ned« end Cromwell og langt morsommere.

De fleste af os lagde ikke stor Vægt paa Spørgsmaalet om udenlandske Forviklinger; den behagelige Omgang i »Deutscher Club« i Milwaukee, den Inderlighed, hvormed tyske *Lieder* blev sunget af gamle Studenter fra Freiburg, Bonn og Heidelberg, den storstilede Gæstfrihed, som udfoldedes af de rige Tyskere i vort Land, Tyskernes Kærlighed til Familielivet, alt dette gjorde et stærkt Indtryk paa os, og jeg personlig følte mig særlig tiltalt af de robuste Dyder, der sikkert

var af tysk Oprindelse, og som endnu stod i fuld Flor blandt Efterkommerne af Pennsylvaniens Tyskere.

Hvad Opdragelsesspørgsmaalet angik, havde det altid været mig modbydeligt at se de tyske Metoder og Tanker bragte til Anvendelse, som om Børnene var Slaver. Jeg var Medlem af *Alliance française* og foretrak det franske System, fordi jeg ansaa det for at være bedre egnet til at opdrage Sjælen end det tyske. Dernæst forekom det mig, at der laa en Fare i, at man ved vore Universiteter indførte de tyske Regler for Opnaaelsen af Værdigheden som Dr. phil. Det førte til, at unge Mænd spildte Tiden, eftersom Regeringen hos os ikke som i Tyskland satte sit Stempel paa deres Arbejde og der ikke forelaa nogen positivt udtalt Anerkendelse af Resultatet af deres Studier. Det betød nemlig, at denne Grad, hvortil der efter den gammeldags Synsmaade knyttede sig en virkelig Værdighed, vilde tabe i Anseelse, eller i bedste Fald kun vilde blive en Pynt for Lærere. Man vilde søge at opnaa Graden som en Vej til et Levebrød, ikke som en Forberedelse til videre Undersøgelser.

Engang, da der blev talt om Spanien, sagde en tungerap Attaché i København: »Selvfølgelig kender jeg Spanien. Jeg har set »Carmen«, jeg har spist *olla podrida**) og beundret den russiske Ballet, naar den dansede Cachuca«. Ingen af mine Venner, som mente at kende noget til Tyskland, udtalte sig dog saa overfladisk som han. Nogle Professorer af mit Bekendtskab, som kun havde set én Side af Tysklands Liv, elskede »das Vaterland«, fordi det fremmede Civilisationen; nu gør de det ikke. *Nous avons changé tout cela*. Andre, som var begyndt med at elske Tyskland, hadede nu alt, hvad

*) (spansk), ordret »raadden Potte«, en spansk Nationalret, bestaaende af alle Slags Kød og Grøntsager, der koges sammen med Hvidløg, Peber og andre Krydderier.

der var tysk, fordi de havde maattet rejse sig op i en eksklusiv Klub, hvergang en Person af højere Rang betraadte dens hellige Enemærker eller naar noget andet af den Slags hændte. Den Mand, med hvem jeg havde læst Heine, og som havde lært mig at forstaa Vittighederne i »Kladderadatsch«, elskede alt, hvad der var tysk, fordi han engang havde boet i en lille tysk By, hvor der var en god Opera! Personlig hadede jeg Bismarck og al hans Væsen og al hans Gerning, og det af mange Grunde. For det første paa Grund af »Kulturkampen« og endelig paa Grund af hans Stilling til Hannover, idet en af mine nærmeste tyske Venner var Hannoveraner.

Som de fleste Philadelphia'ere af min Generation var jeg opdraget til at beundre Karl Schurz*) og Mændene fra 48 og kunde derfor ikke taale noget, der smagte af Prøjsen eller Bismarck; men da Windthorst, Skaberen af Centrumspartiet i den tyske Rigsdag, var en af mine Helte, mente jeg om mig selv, at jeg beundrede alt det bedste i Tyskland.

Denne Stormagts Stilling, der tydeligt traadte frem igennem det Standpunkt, den havde taget til os i Begyndelsen af den spansk-amerikanske Krig, var egnet til at vække Uro. Imidlertid havde Tyskland mange Gange før under lignende Omstændigheder vist sig lige saa pirrelig, uden at det havde haft nogen Indflydelse paa de internationale Berøringer, og et tysk Verdensherredømme — i det tyvende Aarhundrede, det bedste af alle Aarhundreder? — det vilde den offentlige Mening over hele den civiliserede Verden ikke finde sig i.

*) Karl Schurz, født 1829 ved Köln, deltog i den tyske Revolutionsbevægelse i 1849, kom senere til Amerika, hvor han deltog i Borgerkrigen og blev valgt ind i Kongressen, hvor han organiserede det republikanske Reformparti og navnlig traadte hæftigt op imod Korruptionen i Administrationen under Grant. 1877—81 Indenrigsminister.

Paa Balkanhalvøen vilde der naturligvis altid være Spektakler. Og den tyske Propaganda? Ja, den eksisterede overalt — ganske naturligt; det kunde man ikke undgaa at se, for der blev aldrig lagt Skjul derpaa. Det syntes i og for sig ganske naturligt, at naar et Land vil undgaa at se fejl paa Tingene, maa det ikke helt forlade sig paa Pressen og diplomatiske Noter. En vis Interesse for Propaganda var derfor enhver Diplomats Pligt. Nu havde mine Iagttagelser i mit eget Land endogsaa før Chicago-Udstillingen — da Kejseren havde gjort sit Bedste for at faa os til at indse den materielle og aandelige Værdi af alt, hvad der var tysk — gjort mig mere end mistænksom, og jeg fik Grund til Mistænksomhed, som vi nu straks skal se. Men tro paa Krig — aldrig!

Saavidt jeg véd, var det Kardinal Falconio, som fik mig til at føle en let Gysen ved at skrive til mig: »Det er ingenlunde usandsynligt, at vi faar Krig i Europa. De ser altfor lyst paa Sagerne. Lad os bede til, at den ikke maa komme; men som Diplomat maa De ikke lade Dem forlede til at anse den for en Umulighed«. Dette forekom nu mig at være et for mørkt Syn paa Tingene, men andre Stemmer fra Vatikanets Diplomater — selv de forhenværende — sagde det samme som Kardinalen: »Hvis Kejseren siger, at han ønsker at have Fred, saa er det rigtigt nok — men kun paa Betingelser, der passer ham. De kan tro mig, naar jeg siger, at hvis Kejseren kan opnaa at kontrollere Rusland og »trække en ret Linie« til den persiske Bugt, saa vil han knytte Næven mod England«.

Mændene i Vatikanet, naar man da kan faa dem til at tale, er af større Værdi for den, der anstiller Undersøgelser, end nogen anden Klasse Mennesker. Men de er saa ovenud diskrete, netop naar man mest har Brug for deres Indiskretion. Der er nogle af dem, der lige

som Kong Karl II »aldrig sagde noget dumt og aldrig gjorde noget klogt«. De af dem, som støttede mig med deres Raad, var baade kloge i deres Tale og forstandige i deres Handlinger, men uheldigvis generede af Forholdene. Iblandt disse kloge og forstandige Mænd regner jeg dog ikke Vatikanets diplomatiske Repræsentant i Paris lige før Bruddet med Rom.

Russerne i København havde deres Blik fast rettet mod Tyskland, og det var tydeligt, at medens Frankrigs Stilling ikke vakte Uro hos Tyskerne, som syntes at betragte Frankrig med en vis Foragt, blev enhver Bevægelse fra Ruslands Side betragtet som noget af stor Betydning. Fyrst Koudacheff, der tidligere havde været russisk Ambassadør i Madrid, og som i 1907 var russisk Minister i København, men som sjældent talte om Politik, kom atter og atter tilbage til dette store Spørgsmaal.

»Min Broder,« sagde han, »som bor i Washington, og som er en Beundrer af Deres Land, siger, at Amerikanerne anser en Krig for noget utænkeligt. Mener De ogsaa det?«

»Aah ja, saamænd!«

»Ja, saa vil jeg blot sige Dem, at saasnart som Penge-mændene er af den Mening, at der er Penge nok, saa vil vi faa Krig i Europa.«

Ved en anden Lejlighed spurgte jeg Fyrstinde Koudacheff, om hun virkelig troede, at hendes Mand mente, at Krigen vilde komme. Det var nemlig ganske godt at faa en Bekræftelse herpaa fra hendes Side, da hun var Svigerinde til Isvolski, som var Indbegrebet af al diplomatisk Viden. Fyrstinden svarede:

»Dersom min Mand ikke mener det, saa vilde han ikke have sagt det. Naar der er noget, han ikke ønsker at udtale sig om, saa tier han stille; men saasnart som der er Penge nok, saa vil Krigen komme, men Tysk-

land vil ikke indlade sig paa en Krig, hvorved det vil blive forarmet.« Det var, hvad Fyrstinden sagde, og hendes Udtalelse var meget værd; hun var nemlig en Dame, som var velbevandret i den europæiske Kulissepolitik.

»Men hvem skal da slaas med hinanden, Slaverne og Germanerne?«

»Ja, der traf De det rette, saadan vil det blive!« —

Jeg har kendt en Russer, som, skønt han var Adelsmand, ikke havde nogen offentlig Stilling, han hadede nemlig Bureaukraterne; han kunde ikke taale nogen ved det russiske Hof med Undtagelse af Enkekejserinde Maria Feodorowna, fordi hun var en elskværdig Dame, og den afdøde Storfyrst Konstantin, fordi han havde oversat Shakespeare.

»Hvis Prins Valdemar af Danmark,« sagde han, »havde været en Søn af Enkekejserinden i Stedet for hendes Broder, saa vilde Rusland have haft en Fremtid for sig. Jeg skal citere noget for Dem af Fader Gapon*). De kender jo hans »Livserindringer?«

»Nej,« svarede jeg.

»Jaja da! Han gjorde imidlertid Forsøg paa at skaffe Arbejderne i Rusland en Chance, blot at skaffe dem en Stilling, der var en Tiendedel saa god som den, Arbejderne har i Deres Land, og i 1905 fik han til Tak Nedsablingen ved Narva-Porten. Czaren er en Nar, og hans Hustru en imperialistisk *Hausfrau*. Hvis De vil læse Slutningen af Fader Gapons Livserindringer, vil De støde paa følgende Sætninger:

»Jeg tror med Sikkerhed at kunne sige, at Kampen hurtigt nærmer sig sit uundgaaelige Højdepunkt: at Nikolaj II er ved at berede sig selv den samme

*) Gapon, en bekendt russisk Præst, der ivrigt forfægtede Arbejdernes Rettigheder.

Skæbne, som for lang Tid siden ramte en vis engelsk og en vis fransk Konge, og at de Medlemmer af hans Dynasti, der slipper helskindede ud af Revolutionens Trængsler, en skøn Dag i en ikke fjern Fremtid vil se sig som Landflygtige et eller andet Sted i Vest-europa.«

»Jeg kunde lide at opleve dette, men jeg haaber ikke, at Enkekejserinden kommer til at opleve det. Hun ser meget godt, hvor den Politik bærer hen, som føres af hendes Svigerdatter, der er lige saa indskrænket som Marie Antoinette, men uden at besidde denne Dronnings Yndefuldhed. Hun siger om sin egen Søn: ,Han var inde paa den rette Vej, indtil han blev gift med denne smaatskaarne Kvinde'.«

Dette var i 1908, hvad man vel maa erindre. Allerede den Gang ymtede man i København om, at Rusland var ved at gaa sin Opløsning i Møde. Grev Calvi di Bergolo var dengang Doyen for *Corps diplomatique*, en hæderlig, brav, men stivsindet Mand, af hvem man kunde lære alt mellem Himmel og Jord, lige fra Maaden, hvorpaa en Hurdle skulde tages, og til S sammensætningen af Gasarterne paa Maanen. Som Rytter hørte han til den høje Skole, som Diplomat til den gamle Skole; han talte meget frit og var stærkt i Vælten paa Grund af sin yndige Hustru og sin henrivende Datter, der nu er Prins Aages Gemalinde. Han vilde aldrig tale Engelsk. »Fransk,« sagde han, »var Diplomaternes Sprog, og det vilde give en Diplomat et altfor stort Plus, hvis han blev tiltalt i sit Modersmaal.« Han troede paa »Protokollen« lige til dens mindste Bogstav: Han var en stor Pedant af en Doyen.

»Den offentlige Mening,« sagde han haanende, »er i De Forenede Stater stemt for Fred. I Europa vilde vi alle holde Fred, hvis alle kunde faa, hvad de vil have;

men hvad Udsigt er der til Fred, saalænge Italien ikke har faaet Trient, Frankrig ikke har faaet Elsass-Lothringen, og Tyskland ikke har faaet Adgang til at kontrollere Slaverne? De kommer fra et ungt Land, hvor man tror, paa noget „fordi det er umuligt’*)!“

Han var en klog Herre, og ogsaa han holdt Øje med Tyskland. Det var tydeligt, at han saa skævt til Triple-Alliancen, og pludselig gik der et Lys op ogsaa for mig: Ogsaa vi havde Interesse i at holde Øje med Tyskland.

Det syntes ganske selvindlysende, at Tyskland en Dag vilde opluge Danmark, og saa vilde de dansk-vestindiske Øer med matematisk Nødvendighed blive Tysklands Eje! Dette blev nu min eneste Tanke — min »fikse Idé«.

Det er behageligere at være Doyen for et *Corps diplomatique* end at være et nyankommet Medlem deraf. Det er nødvendigvis overordentligt vanskeligt for en diplomatisk Repræsentant straks at finde sig tilrette, naar han kommer fra Amerika, hvor Etikette ikke er andet end et naturligt Udslag af Velopdragenhed, og hvor næppe nogen lægger Vægt paa konventionel Optræden. I et monarkisk regeret Land stiller de ydre Forhold sig anderledes. Socialt har f. Eks. Rang overordentlig meget at sige, og Rangforordningen er ligesaa nødvendig som at bruge sin Serviet ved Bordet. Det hjalp mig nu meget, at jeg havde boet i Washington, vel at mærke ikke det Washington, som vi nu kender fra de sidste Aaringer. Efter at jeg nemlig længe havde iagttaget alle Finesserne ved den officielle Etikette i vor Hovedstads højeste Cirkler, havde København intet afskrækkende for mig.

*) sigter til den gamle Trosformel »credo, quia absurdum« (jeg tror, fordi det er urimeligt), der beror paa en fordrejet Gengivelse af en Ytring af Kirkefaderen Tertullian om Grænserne for den menneskelige Viden.

KAPITEL V

ET LILLE INDBLIK I TYSKLANDS SYN PAA DE FORENEDE STATER

Tiden gik. Overalt var der Uro, og Rygtet sagde, at tyske Penge udførte et underjordisk Arbejde i Frankrig, at den Mistillid, der var vakt tillive ved Marokko-Affæren, stadig blev stærkere, og at franske Patrioter troede, at deres Modstandere, de franske Pacifister, benyttede sig af de religiøse Modsætninger til at svække Aanden i den franske Hær og Flaade for at overbevise Tyskland om, at man havde slaaet Revanchen for 1870 i Glemmebogen.

En Dag havde jeg en engelsk Attaché til Lunch, en dygtig Mand, som altid saa sig godt for, og som jeg tillod adskillige Friheder i Samtalen, som hans Chef aldrig vilde have fundet sig i, skønt det efter min Mening er et stort Fejlgreb at stoppe Munden paa de Unge eller blot at forsøge derpaa. Han sagde:

»Amerika er fast besluttet paa at bevare et venskabeligt Forhold til Tyskland, og Tyskland synes at ville det samme. Deres Udenrigsminister har øjensynligt givet Dem Ordre til at optræde meget venligt overfor den tyske Minister. Han ser jo næsten aldrig andre hos sig end Dem; men paa samme Tid har man kaldt

Mr. Tower, som Kejseren holdt meget af, tilbage og i Stedet for sendt Mr. Hill derned, som det ser ud til, at Kejseren ikke kan lide.«

»Spørgsmaalet er ikke i første Række, hvad Kejseren kan lide. Det ser jo nok ud, som om det er til den tyske Kejser, vi sender vore Ambassadører, men i Virkeligheden er det til det tyske Folk. Og Mr. Hill er en af de mest erfarne af vore Diplomater,« sagde jeg.

»Ja, men det bryder Kejseren sig ikke om. Mr. Tower har vænnet ham til at se den amerikanske Gesandt optræde med Glans, og Kejseren kan godt lide at se Amerikanere gøre dette. Efter hans Mening burde rige Folk bruge deres Penge i Berlin. Dernæst havde han vænnet sig til Mr. Tower, som efter hans Mening forstaar at smøre Hjulene paa den diplomatiske Vogn. Netop i dette Øjeblik, hvor Kejseren har tabt Terræn paa Grund af sit Dobbeltspil med Boernerne og hans oplagte Falskhed i Marokko-Spørgsmaalet, sætter han slet ikke Pris paa en Mand, der i den Grad hylder Haager-Konventionens og den frie Forfatnings Grundsatninger, som Mr. Hill, der maaske gerne kan føle sig tiltalt af Kejsereus Elskværdighed, men som ikke engang paa Trods af sig selv vil lade sig paavirke af denne.«

»Hvor véd De dog alt det fra?«

»Det véd ethvert Menneske ved Hoffet i Berlin, men jeg har det fra München. Speck v. Sternberg, om han havde levet, vilde kunne have holdt Hill Stangen. Man mener endogsaa, at han vilde kunne have paavirket Præsident Roosevelt. De kender jo sikkert alle Hemmelighederne fra Det hvide Hus; var der ikke en voldsom Konkurrence mellem Speck og Jusserand?«

»Præsident Roosevelt er ikke let at paavirke,« svarede jeg ham.

Folk af mine Bekendte i Berlin fortalte mig i deres

Breve, hvor høj Pris Kejseren satte paa den nye Ambassadør, men i København sagde man, at hvad Kejseren vilde have, var ikke en Mand med dybt Kendskab til Folkeretten, men en rig, noget mindre »intensiv« Amerikaner.

Det var af stor Interesse at faa at vide, hvad der rørte sig i Rusland. Engang ytrede jeg til en Russer af mit Bekendtskab, en udmærket Mand, der nu for at bruge hans egne Ord »næsten er en Mand uden Fædreland«:

»Den tyske Kejser har det ikke rigtig rart for Tiden?«

»Nej,« svarede han, »hans indiskrete Udtalelser om Boerne og hans Genoptagen af sit tidligere Standpunkt til England i Marokko-Affæren har vist ham, at han ikke kan dække sin Ubestandighed med Ufejlbarlighedens Kaabe. Han er som Monark meget personlig, og han lader hele sin Personlighed gaa op i sin Egenskab af Monark. Han er skabt i Guds Billede, og der bestaar en næsten personlig Toenighed mellem Gud og ham. Vor Czar er ikke nær saa meget af en Selvhersker, skønt alle Amerikanere bestandig mener dette. Jeg har leveret Dem Dokumenter, som viser dette, og jeg gaar ud fra, at De har sendt dem til Deres Præsident, som jeg forøvrigt er sikker paa har vidst det i Forvejen. Bild Dem endelig ikke ind, at Kejseren vil blive afsat, fordi han har gjort lidt Støj i Tyskland; han har kun villet se, hvorvidt han kunde gaa i personlig Optræden. Nu har han lært sin Lektie — *reculer pour mieux sauter**). Han har spillet et fint Spil med Amerikanerne. Hans nye Ambassadør, Grev v. Bernstorff, vil fuldt ud veje op mod Hill, og Amerikanernes Pengeanbringelser i Rusland vil nu komme

*) d. v. s. at gaa (et Par Skridt) tilbage for (at tage Tilløb og kunne) springe bedre. O. A.

til at gaa igennem tyske Hænder, og de vil faa Kærligheden at føle i Potaskespørgsmaalet.»

»Hvad mener De med det?« spurgte jeg. Jeg troede nemlig, at Grev Bernstorff var Liberal og mente, at hans Erfaringer fra England havde udskilt ham som en af Centralmagternes Diplomater — af dem var der iøvrigt adskillige — som var tilbøjelige til at indrømme, at andre Nationer havde Rettigheder, som det var Tysklands Pligt at respektere. I private Samtaler havde han udtalt sig i høj Grad velvilligt overfor De Forenede Stater, ja endog erklæret, at han ikke billigede Tyskernes Krænkelser af Monroe-Doktrinen i Brasilien. »Det er ikke rimeligt,« sagde jeg, »at Grev Bernstorff vil foretage noget, der er egnet til at vække Anstød i Washington, eller at han vil aabne det Saar, der blev tilføjet paa Manila.«

»De taler jo, som om Diplomater ikke først og fremmest var beordret til at varetage deres eget Lands Interesser. Tror De virkelig, at man har valgt Bernstorff, for at han skulde danse Kotillon med Deres »Huleboere« i Washington og sige kønne Ting til Senatorfruerne? Nej, først og fremmest, saa er han blevet udnævnt for at smigre Amerika; for det andet vil det være ham let at gøre det, fordi han virkelig holder meget af Landet, og fordi det er hans Hverv at smigre det. For det tredje vil han gøre sit Bedste for at faa Amerika til at hjælpe England med at kvæle Rusland til Fordel for Tyrkiet, og for det fjerde vil han, uden at vække Anstød, faa fast Greb i et tysk Potaske-Monopol. Han ønsker ikke Bryderier mellem De Forenede Stater og Tyskland. Han véd meget vel, at enhver Vanskelighed af den Art vilde føre til Ulykke, og derfor er han meget ivrig efter at undgaa sligt, og det samme er Ballin. Under alt det tyske Rangvæsen, som man taler saa meget om i Amerika, ligger Tysklands

virkelige Hemmelighed i Nutiden, og det er dets Handelsinteresser. I Berlin hørte jeg en Amerikaner, en af dem, som havde opgivet sin Statsborgerret, forsøge at gøre sig lækker for Fyrst v. Bülow ved at sige, at Tysklands Folkeand krævede, at Elsass-Lothringen vedblev at være tysk til Hævn for Ludvig d. XIV's og Napoléons frække Angreb. Fyrst v. Bülow smilede hertil, han vidste nemlig, at det, Deres Landsmand vilde have frem, var en Indbydelse til hans Hustru, til et eksklusivt Middags- eller Aftenselskab. Bernstorff er just den rette Mand til at »neutralisere« Hill. Det, Kejseren bryder sig om i Elsass-Lothringen, det er Jernertsen og Potasken.«

»Og dog véd jeg fra paalidelig Kilde, at Altyskerne hader Bernstorff. Dersom Tyskland nogensinde faar blot noget, der ligner en liberal Regering, vil Bernstorff blive Udenrigsminister.«

Min russiske Ven smilede ironisk. »Vi Russere,« sagde han, »sér godt, at vor eneste Frelse er at kaste Tyrkerne ud og naa frem til Middelhavet. Mit Parti vilde i Morgen den Dag fremkalde Krig med Tyskland, hvis vi havde Midler til det, og det véd Tyskland godt, og Grev Bernstorff, den mest tiltalende af alle tyske Diplomater, véd det ogsaa meget godt; og De kan være sikker paa, at han vil faa Deres Regering til at tro, at han elsker Amerika, og paa, at han vil give det russiske Program et ordentligt Stød, saasnart han kan, og holde Priserne paa Potaske i Vejret. Saa gerne jeg endog vilde være Ekscellence, skulde jeg dog intet have af at gaa til Berlin i Morgen, hvis jeg havde Bernstorff imod mig paa den anden Side. Se nu til, hvordan det vil gaa Hill! Det kan godt være, at Tyskland vil støde Amerika, men Bernstorff vil faa Amerikanerne til at tro, at det ikke er andet end et ubehændigt Udslag af plump Ungdommelighed, der optræder

som en spøgefuld Bjørn*) — et Favntag eller to, det kan maaske genere lidt, men den gemytlige Bjørn mener intet ondt dermed! Hvis Hill forlader Berlin, saa maa De have en dygtig Mand derned, som har politisk Indflydelse hos Deres Regering. Enhver anden Mand vil det lykkes Bernstorff at faa til at trække det korteste Straa, det vil jeg dog blot sige Dem.«

Den Russer, som fremkom med denne Forudsigelse, er nu i Landflygtighed, ejer ikke en Øre, og er, som han selv siger, »en Mand uden Fædreland«. Dengang jeg skrev disse Notitser ned, syntes han at være hævet over Skæbnens Anfægtelser.

Ligesom man kunde se Tysklands Haand alle Vegne, saaledes laa alle paa Vagt for at iagttage dens enkelte Fingres Bevægelser. I England var der to Partier; det ene kunde ikke taale noget, der var tysk, og det andet hadede alt, hvad der var russisk; men begge var enige i at mene, at Alliancen med Japan ikke kunde holde under de tyske Intrigers Tryk, og at Italien ikke længe kunde vedblive at være Medlem af Triplealliancen.

Sladdereren fra Berlin havde altid travlt med at fortælle Ting, som det kunde være meget rart for en Amerikaner at høre: »Kejseren behandlede vore Landsmænd med udsøgt Høflighed«.

I København blev vi overstrømmede med Breve, hvori det udtaltes, at Grev Bernstorffs Tiltrædelse vilde være Indledningen til en ny Æra. Han overgik endogsaa »Speck« i Venlighed, Elskværdighed og alt, hvad der burde gøre ham dyrebar for os. I ham aabenbarede sig det sande Ønske om Fred, for hvilket hans

*) »Vi udtaler uden Betænkning, at i det sidste Aarhundrede er De Forenede Stater ikke nogetsteds blevet bedre forstaaet eller retfærdigere bedømt end i vort Land. Mere end nogen anden har Kejser Wilhelm II. vist, at han forstod og satte Pris paa De Forenede Stater i Amerika«. v. Bülow: Pag. 51.

ophøjede Suveræn var den bedste Talsmand i den ganske Verden, ja Rygtet vilde endog vide, at det tyske Udenrigsministerium havde begyndt at kokettere med de danske Socialdemokrater.

Professor-Udvekslingen mellem de Forenede Stater og Tyskland var ved at blive en »Institution«. Stundom befandt de amerikanske Professorer sig i en lidt pinlig Stilling; de havde ingen »Rang«; i Tyskernes Øjne havde de ingen rigtig fast Stilling. Som simple »Borgerlige« fra Amerika, uden officiel Anerkendelse fra deres Regerings Side og uden Dekorationer kunde de ikke vente som en Ret, at Hoffet skulde vise dem Hensyn. Imidlertid »dyrkede« Tyskerne dem og kunde ganske godt lide enkelte af dem, men da de ikke førte Titel af »Rath«, betragtedes de som almindelige Dødelige, der ikke »var« noget. Selv om de havde et Navn, der anerkendtes endog ved de tyske Universiteter, havde de ingen Fremtid for sig herovre. De stod udenfor de frodige Græsplæner og de smilende Søer i Selvherskerens vel tillukkede Have, hvis Nøgler beroede hos Kejseren, fra hvem al god og al fuldkommen Gave kom som fraoven!

Det var morsomt at iagttage Tyskernes Stilling til Demokratiet trods alle de smukke Ting, som de Høj- og Velbaarne Borgere af »das Vaterland« sagde om alt, hvad der bar Amerikas Stempel. Samtidig kunde man ikke undgaa at sé, at Kejserens Børn var klogere end — lad os med et mildt Udtryk sige — Lysets Børn. »Hvis Præsidenten ønskede det« — sagde en af Philadelphia's mest loyale Borgere, en fremragende Jurist, engang til mig, — »vilde jeg være villig til at leve hele mit Liv i Tyskland.« Det var Resultatet af det Indtryk, som Kejserens vindende Optræden gjorde paa de bedste af os.

Nu er han af en anden Mening. Nu betragter han

sin Landsmands, Mr. Beck's Værker som den højeste Autoritet. Men allerede i 1909—10 vilde min udmærkede Philadelphia-Ven ikke kunne have holdt ud at bo i Tyskland. Han havde glemt, at selv Kejseren ikke kunde give ham Rang, og at han, om han saa var aldrig saa kosmopolitisk og aldrig saa lærd og velopdragen, vilde være en »Borgerlig« slet og ret, den Dag han satte Bo i Tyskland.

En Dag faldt en tysk Durchlaucht ind til os paa Legationen med Breve fra en irsk Slægtning i Ungarn. Af Afstamning var han nærmest Bajrer; men nogle Sødskendebørn af ham boede i England og Italien. Han holdt meget af en god Frokost, og som Miss Knollys sagde — hvilket jeg anfører uden at skamme mig derved — »Den amerikanske Legation er det Sted i Europa, hvor man spiser bedst«. Bagefter røg han en ægte Havanaser, en Raphael Estrada. Ved denne Lejlighed ytrede min Durchlauchtige Bekendt:

»Frankrig er lidt vanskeligt; det er ikke rigtig demokratisk, og England vil gaa i Stykker, før det bliver det. Amerikanerne har Friheden forbunden med Orden, og de har Agtelse for Rang og Titler, selv om de ikke eftertragter dem. Derfor er det, at den Mand, som Kejseren sender som Ambassadør til Amerika, skal være af fornem Familie. Alle Amerikanere, som kommer til Berlin, ønsker at blive forestillede ved Hoffet. Det er et Tegn paa, at Amerikanerne engang vil komme til at tænke paa samme Maade som vi. Vi staar slet ikke hinanden saa fjernt. De maa fortælle Deres Folk, at vi bliver bagvaskede, — vi er ikke Despoter. Den Kvinde, som har skrevet »*Elisabeth and her German garden*«, — og som er gift med en Ven af mig, gør os en Del Skade. Men de fleste Amerikanere ser Tyskland i et forkert Lys. Vore Forhaabninger gaar i

samme Retning — det indsaar allerede Frederik den Store.«

»Bismarck« — vedblev han — »nærede kun Ærgerighed for sin Families Skyld. Hans Søn, den vordende Kansler, vilde have gjort en fuldstændig Marionet ud af vor unge Kejser, hvis vor Kejser ikke havde vist ham, hvor hans Plads var. Saaledes forholder det sig, og det fortæller jeg Dem i al Fortrolighed. — Den britiske Regering vil gaa over i Anarki, hvis den tillader, at Overhuset svækkes. Underhuset er allerede svagt. Der er ingen Skranke mellem et ordnet Regimente og Demagogerne. Saalænge Amerika derimod har sit udmærkede Senat vil der altid være en Mur mellem Pøblen og det fornuftige Regimente. Vi Tyskere forstaar Deres Folk!«

»Men« — indskød Hr. Alexander Weddell, der dengang var ved Legationen, men nu er Generalkonsul i Athen — »sæt, at Tyskland og vi skulde blive uenige om Monroe-Doktrinen? Jeg har for nylig læst en Artikel af Frederik Wile i et engelsk Tidsskrift om den Maade, paa hvilken De opererer med Deres Folk i Brasilien.«

»Vort Folk!« — Hs. Durchlaughtighed syntes at blive lidt forbavset. — »Ja, en Tysker er altid Tysker. Det er Blodets Røst —«

— og lidt til« — sagde Mr. Weddell — »en tysk Borger bliver altid ved at være tysk Borger; De indrømmer aldrig, at en Tysker kan blive Brasilianer. Sæt nu, at De fik Lyst til at slaa Deres Tyskere i Brasilien sammen med Deres Tyskere hjemme. Hvad skulde der saa blive af vor Monroe-Doktrine?«

»Der er Tyskere i Deres Land, som ikke længere er Tyskere, og Folk af de højere Klasser er bleven engelske, undtagen naar de gifter sig ind i vore fornemme Familier; ikke desto mindre vil vort Folk sørge

for, at De ikke fører Deres Monroe-Doktrin for vidt. Den er endnu ikke bleven fortolket rigtig kraftigt! Monroe-Doktrinen betyder en særlig Form for Forsvar. Men at blande sig i, at det tyske Blods Røst lyder fra det ene Land til det andet, vilde være et Angrebskridt mod os, og jeg kan ikke tænke mig, at Deres Land skulde forglemme sig selv i den Grad.«

Hans Durchlaughtighed tilhørte et af de mediatiserede*) Huse og havde megen Erfaring i Diplomatiens. Han havde, saavidt jeg ved, været i Newport**) og saa godt som forlovet med en ung Amerikanerinde. Der var en Legende om, at da hans Hjertes Dame engang saå ham i civilt Tøj, slog hun op med ham. Han saa glimrende ud i Uniform, og han troede, at han kendte de Forenede Stater, han citerede endog Bryce og De Tocqueville; han havde det Indtryk, at vi vilde blive germaniserede ved det Opdragelsessystem, for hvilket Kejseren drev Propaganda, og at det vilde være godt for os. »De mest fremragende Professorer ved Deres betydeligste Universiteter er Tyskere. Deres yngste Universitet — i Chicago — skylder ubetinget sine tyske Lærere den Anseelse, det nyder i Europa; Wundt har gjort Revolution i Deres Opfattelse af Psykologien; Deres Metoder i Naturvidenskab og Historie har De laant af os. Endog Deres orthodoxe Prote-

*) i det gamle tyske Rige Benævnelse paa Herskere, der ikke stod umiddelbart under Kejseren, men under en eller anden tysk Fyrste som Mellemed (medium) mellem dem og den øverste Statsmagt. Herefter blev saadanne mindre Fyrster, der ved Omordningen af Tysklands Forhold, f. Ex. 1806 ved Dannelsen af Rhinforbundet og 1815 ved Oprettelsen af det tyske Forbund mistede deres Rigs-umiddelbarhed og lagt under en større Stat, kaldt mediatiserede. De blev egentlige Undersaatter i den paagældende større Stat, men bevarede visse politiske Forrettigheder. Det er f. Ex. ingen Messaliance for en Prins af et regerende Fystehus at gifte sig med en Prinsesse af et mediatiseret Hus.

**) By i Staten Rhode Island »Queen of American Seaside Resorts»: Amerikas mest fashionable Badested med henrivende Klima og i skønne Naturomgivelser.

stanter citerer Harnack. Virchow har allerede forlængst fordunklet Huxley og Spencer. Og de tyske Katholiker i Amerika, som Bismarck saa at sige fuldstændig skilte fra os, sætter sig op mod den forlorne Spillen Amerikanere, som opføres af Kardinal Gibbons og Erkebiskop Ireland, der af vor Kejser opfattes som en Søn af Revolutionen. Deres Katholiker er begyndt at lade sig støbe i tysk Form, og Schröder, en højt anset Lærer, var en af de mest virksomme Professorer —«

»Ja — var!« — bemærkede jeg — »Jeg tror tilfældig at vide, at han blev fritaget for sin Professorpost paa Grund af, at han i fremragende Grad besad de Egenskaber, som De i saa høj Grad sætter Pris paa.«

»Uheldigvis ja! Men i Tyskland følger vi Begivenhedernes Udvikling i Amerika. Og tør jeg spørge: Var der nogen, der havde flere Tilhørere end Münsterberg? Nej, paa Aandens Omraade kan vi Tyskere gaa i Spidsen!«

Efter min Mening maa en Diplomat — i det mindste en Diplomat i praktisk Virksomhed — helst indskrænke sig til *éloquence d'escalier*. Naar han skriver sine »Erindringer«, kan han jo saa altid faa anbragt det vittige Svar, han vilde have givet, og i modsat Fald kan han med Tilfredsstillelse tænke paa, hvad hans Begavelse var lige ved at faa ham til at sige! — I det foreliggende Tilfælde var det tilstrækkeligt at blive klar paa én eneste Ting, nemlig at særdeles mange af den herskende Klasse i »das Vaterland« betragtede Monroe-Doktrinen som en glimrende Sæbeboble! Lang Tid efter traadte denne Anskuelse skarpt og tydelig frem.

Østrigerne var ikke altid, naar Talen var om Demokrati, saa omhyggelige for ikke at støde Amerika. De var altid lette at komme ud af det med, naar man blot erindrede, at selv for de mest skønsomme af dem

var de Forenede Stater — eller »Amerika«, som de altid sagde — et *terra incognita*.

Grev Dionys Szechényi, den østrig-ungarske Minister, var den elskværdigste af alle mine Kolleger, og han havde intet tilovers for Tyranni af nogen Art; med Hensyn til Amerika gjorde han sig ingen Illusioner.

Han er gift med en belgisk Dame, en Komtesse Madeleine Chimay de Caraman. Han tog sig altid iagt for at røre ved noget, der mindede om »Prøjseri«, en Benævnelse, Danskerne brugte for at betegne Tysklands Voldsherredømme. Han kunde føre en Samtale om alt muligt, ligefra Køb af Portrætbilleder til Forretninger i amerikansk Staal og — hvad der havde meget at sige dengang — en god Middag. Man kom hos ham ofte sammen med Mennesker, som holdt af at tale frit og aabent, og man kunde ikke andet end synes godt om at være i Selskab med saadanne Landsmænd af ham. En af dem sagde engang med et vist Udtryk af Sorg: »Hvis vi skulde blive indviklede i en Krig med England, — hvilket forøvrig er utænkeligt, da hverken Kong Edward eller vor Gesandt, Grev Mensdorff, vil have det — kunde jeg ikke faa mine Klæder i London.«

Denne østrigske Magnat hørte med uforstilt Fornøjelse paa al den tyske Snakken om »Demokrati«. »Max Harden« — sagde han — »mener det vist alvorligt, men han er en Leddedukke; han hjælper de »Malkontente«*) til at slippe Dampen ud, men den tyske Regering vil aldrig finde sig i lignende Optøjer

*) *o*: Misfornøjede, et Navn, der oprindeligt brugtes om Medlemmerne af et politisk Parti, der dannede sig i Frankrig under Kong Karl IX omkring dennes Broder, Hertug Frans af Alençon. Dette politiske Parti har iøvrig givet Anledning til Udtrykket »Frisure à la malcontent«, fordi dets Medlemmer ligesom de engelske »Rundhoveder« under Karl I bar Haaret ganske tæt klippet.

som i 1848, for Bismarck har lært den at være en virkelig R i g s regering. I Østrig bekender vi os aabenlyst til Enevælden, men den er heller ikke saa nybagt som den prøjsiske. Vort Lehnssystem betragter vi som en Slags gammel Handske. Selvfølgelig er der Huller i den, og Ungarn gør Hullerne større. Hvis det skulde gaa efter Ungarernes Hoved, vilde der ikke længer eksistere Majorater eller Fideikommissgodser; og det bliver tilsidst Resultatet af vort Lehnssystem.«

»Forholdene kan være ubehagelige nok, som de nu ligger; men en Krig vilde betyde Opløsning. Hvad tror I Amerikanere, at der venter Max Harden og hans *Zukunft* — Landsforvisning for hans Vedkommende og Undertrykkelse af hans Blad, saasnart han gaar »over Grænsen«. Centrumspartiets hele Vægt vil ikke hindre, at Jesuiterne bliver fordrevne! Og hvorfor? Fordi de ikke vil indrømme, at Staten staar over dem. Og Harden vil aldrig kunne vise samme Kraft som Jesuiterne, og det af den Grund, at hans Opraab til Folket hviler paa Grundsætninger, der skifter med de vekslende Forhold. Men han er ogsaa snart færdig! Hvad Socialdemokraterne angaar, kan man behandle dem som den Mus, Katten leger med! Og Demokratiet! Hvis Kejseren skulde komme i en uheldig Stilling, kan han altid erklære Krig!

»Er den tyske Rigskansler ansvarlig overfor det tyske Folk? Nej, han er Rigskansler, fordi han bærer Rigets Livrée. Kan Rigsdagen udnævne en Kansler? Latterlige Tanker! Nej, kære Hr. Minister, De og Deres Landsmænd forstaar ikke det prøjsiske Regimente i Tyskland! Og Forbundsraadet, hvad betyder det overfor Kejserens Vilje? Og hvad har Folket med Forbundsraadet at bestille? Dets Medlemmer udnævnes jo af Fyrster af Guds Naade. Der er f. Eks. Storhertugen af Mecklenburg-Schwerin. Han styrer sit lille Rige med

fast Haand. Saa er der Hertugen af Brunsvig, Fyrsten af Schaumburg-Lippe — for ikke at tale om Storhertugen af Baden og den hele Rede af Landsherrer, som kun er ansvarlige overfor deres Huses Overhoved.«

»Ja, men Folket maa dog betyde noget« — sagde jeg — »Fyrst v. Bülow har jo selv vist en vis Nervøsitet overfor Socialdemokraternes voksende Magt.«

»Ja, de er jo meget morsomme. De faar Lov til at skrige op i Rigsdagen og at kævles om Statslaan og Finanslov; men — Kejseren kan, hvornaar han vil, benytte sin Opløsningsret. Hvis Rigsdagen optraadte altfor sikkert, kunde det godt hænde, at Altyskerne kunde give Kejseren det Raad helt at lukke denne Diskussionsklub.

»Hvem kan forhindre Kejseren i at paatvinge Folket sit despotiske Militærregimente — selvfølgelig til Folkets eget Bedste? Ingen! I Tyskland maa alt komme fra oven — hvad De vel véd, ligesaa godt som jeg. Fremdeles har de Rige en ubegrænset Magt paa Grund af Ordningen af Stemmerettens Udøvelse. Medlemmerne af Rigsdagen vælges ved offentlig (ikke hemmelig) Afstemning, og vé den Arbejder, som svigter sin Kejser! Heldigvis er, socialt set, en Tysker uden social Indflydelse, saalænge han ikke er »i Rangen«, selv om han er rig. Man kan være saa rig som selve Krupp, men man er dog ingenting, saalænge ikke Naadens Sol har kastet sine Straaler paa En.

»Hvis den største Krøsus i Amerika kommer til Tyskland og øser Penge ud til alle Sider, bliver han dog bestandig kun en simpel Borgerlig. Det er muligt, at Kejseren beder ham ombord paa sin Yacht og siger en Del pæne Ting til ham, men saalænge han ingen R a n g har, betyder han ingenting. Det kan godt ske, at hans Frue bliver forestillet ved Hoffet paa Foranledning af den amerikanske Gesandts Frue, — men

det har altsammen ikke noget at betyde! Den fattigste og ubetydeligste Provinsbaronesse er »finere« end hun, og hun vil altid blive en Spurv i Tranedans, om hun saa bliver aldrig saa længe i Tyskland.

»Hos os hjemme i Østrig bliver en amerikansk Dame, ligegyldigt med hvem hun gifter sig, aldrig modtaget ved Hoffet. Hun er ikke »født« — tilføjede han smilende — »Amerikanerne har jo ingen Vaabenskjolde. — Men saa lader vi rigtignok heller ikke, som om vi var Demokrater. Hvis jeg kom til at elske en Amerikanerinde, vilde jeg selvfølgelig gifte mig med hende; men hvis jeg derefter skulde til Hove, maatte jeg gaa alene. Saaledes er Etiketten, men forøvrig er det ikke saa stor en Nydelse at komme til Hove, naar man kommer der jevnlig. Det bliver efterhaanden trættende.«

Naar jeg vil være retfærdig overfor mine tyske Kolleger i Diplomatiets, maa jeg sige, at de aldrig forsøgte at optræde »forklædt« som Demokrater. Jeg traf ogsaa andre Tyskere i Selskabslivet, og de hang alle stærkt ved deres »Vaterland« og holdt fast paa, at den tyske »Verden« var den bedste af alle.

Dersom de af mine Landsmænd og Landsmandinder, som bor i Udlandet, var ligesaa staalsatte Amerikanere som de omtalte Mennesker er staalsatte Tyskere, saa vilde vor Høflighed mod Fremmede ikke saa ofte blive bragt til det Punkt, hvor den er nær ved at briste. De ivrigste »Tyskere« var nemlig de Amerikanere, der havde Tiden til deres Raadighed, og som havde boet længere Tid i Tyskland sammen med betitlede Slægtninge. De ligefrem nød sig selv; thi de havde en Tid levet i Rangforordningens Sollys.

For deres Vedkommende, der skulde skaffe sig deres Livsophold i Tyskland, stillede Sagen sig anderledes. De stod ikke i »Rangen«, men var ganske almindelige Dødelige. De havde ikke Adgang til et eller andet lille

Provinshof, og derfor saå de det prøjsiske Livssyn, som dette i Virkeligheden var. Amerikanske Damer, som havde giftet sig med tyske Rangspersoner, elskede mærkeligt nok alt, hvad der var tysk. »Men hvorledes« — spurgte min Hustru engang en amerikansk Dame, som havde giftet sig med en tysk Baron — »hvorledes kan De finde Dem i denne Indblanding i Deres daglige Liv?«

»Jo, den har jeg intet imod; den gør En saa tryk og sikker. Ens Undergivne staar under Loven og gør En ingen Bryderier. Orden er ikke nogen Idé, men en Metode! Nu véd jeg, hvorledes mine Børn skal opdrages. Det sorterer under min Mand, og det gaar udmærket« — sagde hun med et Smil og tilføjede: »Jeg behøver ikke at komme med nogen Forklaringer. Jeg behøver ikke at sige: ‚Jeg er Datter af Senator N. N.‘ — min Plads er sikker, og jeg holder af den, som den er.«

Der var engang en fremragende tysk Professor, som tog sig for at faa Folk ved vore Universiteter til at tro, at den tyske Hær var demokratisk, og det Bevis, han førte herfor, bestod i, »at ingen Officer nogensinde blev optaget i en Officersklub, uden at Klubbens Medlemmer afgav deres Stemme paa ham.« Er det næsten til at tro? Det synes dog utroligt, at Demokratiets Eksistens kan godtgøres ikke ved et ledende Princip, men gennem Stemmer afgivne af Aristokrater. Men senere hen, lige i Begyndelsen af Krigen, underskrev den selv-samme Professor og en Del andre et Cirkulære, hvori den samme Betragtning var indeholdt. I Aarene 1907—10 udgjorde Tyskernes Arbejde paa at faa Amerikanerne til at tro, at Tyskland, d. v. s. Kejseren, elskede os, et Led i det daglige Liv i det bedste Selskab i de neutrale Lande.

I Norge lo man dog højt af alt dette. Dér vidste man altfor godt, hvad Kejseren mente om Normændene og

Kong Haakon. Forbavset over de hyppige Hentydninger fra Kejsereus Beundrere til hans Kærlighed til Demokratiet, særlig det amerikanske, søgte jeg en Dag en Samtale med en af de ærligste og oprigtigste Tyskere, jeg nogensinde har kendt, nemlig Baron von der Quettenburg, Fader til den nuværende Præst ved St. Ansgarii Kirke i København. Han var Hannoveraner. Han var mindst halvfjerdsindstyve Aar gammel, da jeg lærte ham at kende, men han kunde gaa lange Ture, var en flink Rytter og holdt af en god Middag; han nød Livet med Maade — men følte sig ofte nedtrykt. Hannover, hans skønne, stolte, herlige Hannover var en Vasalstat under det despotiske Prøjsen!

»Men« — spurgte jeg ham engang efter en lille Middag, som Enhver kunde være bekendt — »hvis der nu blev Krig, vilde De saa slaas for Kejseren?«

»Slaas for ham?« — svarede han — »Ja selvfølgelig (jeg vidste forresten ikke af, at De forstod Dem saa godt paa fin Mad i Amerika!) Slaas for ham! Ja, det var jo vor Pligt. Om det var Rusland, Frankrig eller de gule Folk, der maatte angribe os — ja! alle mine Paarørende, med Undtagelse af Præsten, vilde gaa med i Kampen. Men det, at vi Hannoveranere er loyale overfor Kejseren af Pligt, betyder jo ikke, at vi er Prøjsere af Lyst. Vi bliver aldrig tilfredse, før vi igen er Hannoveranere.« —

»De tænker paa en voldelig Sprængning af Riget?«

»Nej!« — sagde han — »ikke nogen voldelig Sprængning; men hvis det ikke lykkes Tyskland at lede den offentlige Mening hen paa andre Genstande, vil Hannover fordre større Friheder; og det vil Bajren ogsaa. Men intet af de to Lande vilde genere Kejseren ved at rejse Spørgsmaalet om større — hvad skal jeg sige? — Autonomi, hvis der blev Tale om en Krig med Udlandet; men det Spørgsmaal maa snart komme frem.«

»Tror De, at Kejseren vilde foranledige en Krig for at forhindre, at saadanne Spørgsmaal kom frem, der jo dog kunde pege henimod en Opløsning af det tyske Rige?« —

»Nej, det vilde Kejseren aldrig kunne gøre; han vil helst have Fred, men Spørgsmaalet om en vis Grad af Uafhængighed for de enkelte Stater, der udgør vort tyske Rige, vil absolut komme frem nu, medmindre Landet kommer i Krig eller udsættes for en anden ligesaa svær Prøvelse. Hannover kan under ingen Omstændigheder vedblive at være Prøjsens usle Vasal.«

»Det vilde altsaa glæde Dem, hvis Kejseren var mere demokratisk, — hvis han var Præsident som hos os, men arvelig, og herskede over halvt uafhængige Stater?«

»Nej« — sagde han med et Smil — »det vilde aldeles ikke passe os. Vi gaar gerne med til, at Rigsdagen er i Kejserens Magt, da vi betragter den nærmest som en Diskussionsklub; men vi ønsker, at de ‚skat-skyldige‘ Konger skal have mere at sige i deres egne Stater. Hannover Republik! Fuldstændig meningsløst! Republik kan være godt nok ovre hos Dem, men De kender jo heller intet bedre; De har jo haft Republik fra første Færd. Men hvis nogen vil fortælle Dem, at vi er Demokrater i Tyskland, saa fører han Dem bag Lyset. Vi Hannoveranere vil have, at Hannover skal have større Magt, at alle de Rettigheder, som vore Konger med Rette besad, skal genoprettes, og at Prøjsen skal have mindre Magt, men at vi skulde ønske en Republik, aah nej! En virkelig fri Forfatning — ja! men ingen Republik!

En gammel Bekendt af mig, en svensk Socialdemokrat, tog engang en tysk Socialdemokrat med til Te hos mig; de skulde træffe en islandsk Musiker, som jeg interesserede mig for. Islænderen var en flink Musiker, men fuld af besynderlige Forestillinger om Is-

lands Krav paa Uafhængighed. Han vilde ikke være fornøjet med en Stilling for Island som Led i en Føderativstat. Han vilde have et særligt Flag, hvilket for ham betød hans Lands fuldstændige Uafhængighed af Danmark. Han vilde nu gerne høre den tyske Socialdemokrats Mening om den rigtige politiske Ordning.

»Den rigtige politiske Ordning« — sagde Tyskeren — »er den, at Hohenzollerne gaar, og at der indføres Lighed i Folket.«

»Det er ligesaa hos os« — sagde Svenskeren — »den svenske Konge skal gaa og Lighed indføres i det svenske Folk.«

»Men hvis nu Tyskland faar Krig?« spurgte jeg. —

»Ja, hvis det bliver en kort Krig, vil vi holde sammen som ét Folk; men bagefter —« og han rystede alvorligt paa Hovedet.

Under alt dette hørte vi ustandselig Tale om Kejserens Elskværdighed. En ung Dame, som havde gjort sin Debut ved det tyske Hof, indført af min Hustru, udtalte herom: »De har engang sagt, at naar man fik noget mod Roosevelt, maatte man holde sig borte fra ham! Jeg forsikrer Dem, at det er akkurat ligesaadan med Kejseren. Han er henrivende! Jeg skal nævne Dem et Eksempel: han forærede Fru Hegermann-Lindencrone, den danske Ministers Frue, et yndigt Cigaretetui med Kejserens Monogram i Diamanter eller saadant noget, dengang da hendes Mand skulde fra Berlin. „Jamen min Mand ryger ikke“, bemærkede Fruen senere hen paa Aftenen. „Netop derfor har jeg givet ham Etuiet. Jeg vidste nemlig, at De holder meget af en Cigaret“. Ja, er han nu ikke bedaarende?«

Man sagde, at Kejseren holdt meget af Mark Twain, og at holde af Mark Twain var det samme som at være Amerikaner. Ganske vist havde han engang ret

ostentativt taget Afstand fra Mark, fordi denne i hans Nærværelse havde vovet at kritisere de Forenede Staters Pensioneringssystem. Hærens Pensionsvæsen maatte nemlig ikke kritiseres, selvom det blev mangelfuldt ledet. Enhver Soldat havde Krav paa, at Folket tog sig af ham. Det var en Nations første Pligt, og Mark Twain havde glemst sig selv ved overhovedet at kritisere et System, der bragte Penge i Lommerne paa gamle Soldater, ja endog Soldaterkonerne fra 1812. Og det havde han tilmed sagt til den Øverste Krigsherre, Hs. Maj. Kejseren! Og saa Præsident Roosevelt, blot Kejseren kunde have set denne den første Republikaner! — Den omtalte Sammenkomst havde været til stor Fryd for Kejserens Broder, Prins Heinrich af Prøjsen.

Kejseren havde lært meget af Amerikanerne — for Eksempel af vore store Kapitalister. Enhver Amerikaner, som »gjorde noget«, interesserede ham. Andre Monarker lod maaske, som om de havde Interesse for de Forenede Stater, men hans Interesser var ægte og uforfalskede, fordi Tyskland, den yngste i Nationernes Række, havde saa meget at lære af Kæmperepublikken mod Vest, der havde alt — naar undtages Potaske, den Kunst at kunne bruge Biprodukter og tysk Kultur!

Dengang var Præsident Roosevelt netop fratraadt, og Taft var kommen ind istedet. Han skrev til mig: »De skal blive i Deres Stilling saalænge jeg bliver i min!«

Dette fyldte mig med Glæde og Taknemmelighed. Den Chance, Præsident Roosevelt havde givet mig, holdt Præsident Taft stadig aaben for mig. Jeg var Offer for den Tvangstanke, at Monroe-Doktrinen, skønt fuldt lovlig, kun kunde opretholdes ved, at vi paa ærlig Vis erhvervede alt det Landomraade vi trængte til for at gøre Doktrinen gældende.

I 1910 var Danmark mere fransk end nogensinde. Og med alt, hvad der arbejdedes i Retning af tysk Propaganda, var Frankrig stedse det Land, man elskede i Danmark; i det rent ydre efterlignede man ganske vist Englænderne, men Tyskerne var der ingen, som tænkte paa at efterligne. Dernæst er Danskerne ikke gode til at holde paa Hemmeligheder, og alt, hvad der hviskedes om Tyskland og Hensigter og Ønsker, Sympatier og Antipatier rundt om i København antoges for at hvile paa Førstehaandsviden og ledsagedes af Danskerne med skarpsindige Kommentarer. Dette var ikke efter Kejserens Hoved. Underligt nok holdt hverken han eller hans Nevø, Kongen af England, af København — om end de hver havde sin Grund hertil.

Det var den almindelige Mening, at Kongen af England ikke kunde lide København, fordi der var kedeligt — de enkle Forhold paa Hvidøre havde ingen Tiltrækning for ham. Han havde ikke som sin Dronning Kærlighed til alt, hvad der var dansk, lige fra Bournonville's Balletter til den røde Sildesalat. Balletten »Napoli«, som Dronning Alexandra særlig anbefalede mig at se, ligefrem kedede ham, og Iscenesættelsen paa det kgl. Theater var nu en Gang ikke den samme som paa Covent Garden. Naar Kejseren derimod ikke kunde lide København, var det, fordi han ingen Respekt havde for sine danske Beslægtede, der ikke gjorde sig Umage for at fremelske de smaa yndige Barnagtigheder, han undertiden kunde komme med, og han holdt slet ikke af, at Prinsesse Marie havde faaet saa stor Indflydelse i Danmark; hun var altfor fransk, altfor demokratisk og altfor populær, og hun havde ikke saa lidt af den samme Herskernatur i sig som hendes afdøde Svigermoder, Dronning Louise. Og i det hele var Danskerne ikke modtagelige for tysk Kultur, og de bøjede

ikke Nakken i Selvopgivelse for den stadige Trusel om at blive opslugte af denne Kultur. De tænkte med andre Ord ikke som den troende Buddhist, der i Aanden gaar op i den gyldne Lotus!

KAPITEL VI

TYSKLANDS PLANER I SVERRIG OG NORGE

Som allerede ovenfor bemærket havde Tyskland fast Tag i »die dummen Schweden«, som Prøjserne altid kaldte dem, gennem deres snigende Propaganda. »De dumme Svenskere« var de lærvilligste Elever til at optage Tysklands Verdenspolitik, men selv de mest tyskenlige af Svenskerne har aldrig, før den allersidste Tid, rigtig forstaaet, hvad Prøjsens verdenspolitiske Drøm egentlig betød.

Indtil 1914 levede Svenskerne i den Tro, at en almindelig europæisk Konflikt vilde bringe dem i Ruslands Magt. De havde lige for Øjnene det stadig tilbagevendende Spørgsmaal: Ålandsøerne. Man behøver blot at kaste et Blik paa et Kort over Nordeuropa for at se, hvad det betyder for Sverrig, at en fremmed Magt befæster Ålandsøerne, og vi Amerikanere kan slet ikke gøre os det klart, at de smaa Nationer i Europa dels ikke har nogen Monroe-Doktrine, dels vilde mangle Magtmidler til at sætte den igennem. Og for Sverrigs Vedkommende syntes Tyskland at være dets eneste Tilflugt overfor det mægtige Rusland.

Da Østrig udstedte sit Ultimatum til Serbien, troede man i Sverrig, at nu stod Spørgsmaalet paa: at være eller ikke være. I August 1914 havde man i hele Skan-

dinavien en Følelse af, at Nordens Eksistens stod paa Spil. Hvis Tyskland nemlig bukkede under, vilde det være ensbetydende med, at Sverrig blev erobret af Russerne, thi — sørgeligt, men sandt, — ingen af de smaa Nationer troede i Virkeligheden paa god Tro hos nogen af de store.

Og nu de Forenede Stater, hvor saa mange Skandinaver havde fundet et nyt Hjem? Ja, de laa jo altfor langt borte, og de, der bestemte den offentlige Mening i Sverrig, vidste kun altfor godt, hvordan det var gaaet med Haager-Konferencens Forsøg paa at afskaffe de macchiavellistiske Lærdomme, der havde dannet Grundlaget for al Diplomati næsten lige siden Diplomati var bleven anerkendt som en Kunst og en Videnskab.

Og hvad havde Diplomati at gøre med de smaa Nationers Skæbne? Skandinavien — og forøvrig vel hele Europa — betragtede Diplomati som en Forretningsmaskine, der væsentlig lededes efter Hensyn til politiske Særinteresser. V o r t Udenrigsministerium havde ganske vist nogle enkelte faste Grundsætninger, hvorefter det handlede, men i hele Europa troede man, at vi ikke havde mindste Begreb om Forholdene i Europa, og at vi, hvad mere var, forholdt os altfor ligegyldige overfor dem til at kunne have nogen virkelig Indflydelse paa dem. Medens det mindste Udslag af politisk Kulissesnak i Rusland eller den ringeste Antydning fra Hofkredsene i Tyskland var nok til at bringe de skandinaviske Statsmænd ud af Ligevægt, regnedes der aldrig med, hvad Amerika mente, fordi Amerika antoges uden Kontakt med den øvrige Verden. Et Diplomati, der bar Etiketterne »Skjortearme-« og »Dollarpolitik« kunde maaske glæde de Medlemmer af Kongressen, som var komne til Washington for at fuldende deres Uddannelse, men set under Europas

Synsvinkel var det — under al Kritik. Det kan ikke just paastaas, at man ikke havde en vis Agtelse for Amerika med dets store Rigdomme og mægtige Landomraade; men dets tilsyneladende Ligegyldighed overfor det Problem, paa hvis Løsning man i Europa mente, at Verdensfreden beroede, og det System, ifølge hvilket vi stadig skiftede vore diplomatiske Udsendinge og gav dem en saa svævende Position, at de nødvendigvis maatte fæste deres Interesse paa indenrigske Forhold, havde tilsammen berøvet Amerika al Indflydelse paa de Spørgsmaal, der havde den mest afgørende Betydning for enhver Europæer. Dette skriver jeg ikke for at optræde som Moralprædikant, men simpelthen for at fastslaa det virkelige Forhold.

Svenskere, Normænd og Danskere var skarevis draget til vort Land. Under politiske Kampagner i vore Veststater har jeg ofte hørt min gamle, fornøjelige Ven Carter med en stille Latter anføre det bekendte Vers:

»The Irish and the Dutch
They don't amount to much,
But give me the Scan—di—na—vi—an«*).

Skandinaverne er en Faktor i vort politiske Liv; men overalt i Minnesota, Nebraska, og hvor de boede i de Forenede Stater, forstod de klart, at vort Land ikke med Magt vilde blande sig ind i Ruslands eller Tysklands Planer. Og medens Sverrigs Konge og dets konservative Parti med Uro var Vidne til, at Nationens Landbefolkning stadig udtyndedes gennem Ud-

*) »Irlændere og Tyskere, dem er der ikke meget ved. Nej maa jeg be' om en Skandinav«. »Dutch« betyder paa Engelsk »Hollænder«, men bruges paa amerikansk Engelsk i Betydningen »tysk«. Om den Ringeagt, der i Amerika vises Irlænderne, se f. Eks. Mark Twain: *Buck Fanshaw's Death* (overs.: under Titlen »En Begravelse«), hvor det stadige Omkvæd blandt Minebyernes Mand var: »No Irish need apply!« (»Irlændere behøver ikke at melde sig!«).

vandringen til de Forenede Stater, gav deres Stemning overfor vort Land sig nærmest Udslag i en elskværdig Bæren over med vor »Ungdom og Galskab«. Herpaa lagde den afdøde Kong Oskar ikke mindste Skjul, medens Kong Gustav ganske vist afveg fra den hidtil fulgte Retning ved at vise vor nuværende Minister, Mr. Ira Nelson Morris, en overvældende Hensyntagen, Men tiltrods herfor blev amerikansk Diplomati ikke taget *au sérieux*, og mindre end nogensinde, da Krigen brød ud.

Sverrig — som dengang skælvede for Rusland, som stod tvivlende overfor England, som var fyldt med tysk Propaganda, hvis herskende Klasser betragtede Frankrig som et Land, der vanrøgtedes af Spidsborgere og Pedanter, og som bortset fra Handelsomraadet, hvor vi forøvrig aldrig udnyttede vore Chancer, som vi havde kunnet, betragtede vort Land som betydningsløst — Sverrig endelig, som var splittet mellem næsten absolutistiske og yderlig radikale Anskuelser, befandt sig i Aarene 1914—18 i en meget farlig Situation. Naar man skal tale ærligt, findes der ikke et mere tiltalende Folk end Svenskerne i de højere Klasser, naar man er sammen med dem paa deres Herresæder. Kronoval, Grev og Grevinde Sparres Slot, er et af de Steder, hvor begge Partiers Stemmer kan komme til Orde. Og naar man kommer til at tænke paa den svenske Aristokrattype, kan man fristes til at sige, hvad Talleyrand sagde om *les talons rouges**), at »naar den gamle Tingenes Orden forsvinder, vil meget af det, der spredder Ynde over Livet, forsvinde med det samme«. Det er dejligt at leve i et Monarki, det vil sige for Overklasserne, og det er intet Under, at de ikke ønsker

*) røde Skønhæle. Før den store Revolution var det en af den franske Adels »Forrettigheder« at gaa med Hæle af denne Farve.

at faa det afskaffet. Det maa herved erindres, at Svenskerne — og Spanierne — vistnok er Jordens mest selvfølende Folk, og det maa heller ikke glemmes, at den dannede Del af Befolkningen er »Legitimiteten« ivrig hengiven. Og dette var en fortræffelig Jordbund for Tysklands Rænkespil.

En ny Kalmar-Union, noget i Retning af den »græske Union«, om hvilken Kong Georg havde drømt, fandt ikke Naade for Altyskernes Øjne; men det skal huskes til Kong Gustavs Ære, at han overvandt det Nag, han maatte føle ved Adskillelsen fra Norge, og var den, der gjorde det første Skridt til de tre Kongers Møde i Malmø i Begyndelsen af Krigen.

Da Finland blev »annekeret« af Tyskland, begyndte Sverrigs Rædsel for Rusland at tabe sig noget. Før dette Tidspunkt havde Sven Hedin, der mistænktes for at være et af Tysklands Kreaturer, gjort hvad han kunde for ved enhver Lejlighed at fremmane Russerfrygtens truende Spøgelse. Hadet til Rusland og Frygten for det fik ny Vækst. Ganske vist havde det en vis Virkning, naar det fra besindige Mænds Side fremhævedes, at Rusland vilde faa nok at gøre med Spørgsmaalet i Østen, med at passe paa Japan og fremme sine Planer mod Konstantinopel. Men den tyske Propaganda rejste stadig Spørgsmaalet om Befæstningen af Ålandsøerne. Heri var Danmark og Norge stærkt interesserede; det gav Grev Raben-Levetzau nok at tænke paa, medens han var Udenrigsminister i Danmark, særlig efter Norges Adskillelse fra Sverrig, og har siden været et brændende Spørgsmaal, og heller ikke det norske Udenrigsministerium blev uberørt af Sagen. Ålands-Spørgsmaalet blev imidlertid aldrig omtalt af de russiske og svenske Diplomater uden i ganske konventionelle Udtryk, og, naar jeg derfor ønskede paalidelig Oplysning, gik jeg til den skarpsindigste og

aandrigste Mand i Danmark, til Grev Holstein-Ledreborg.

»Aand« — sagde han smilende — »ja, det har jeg vel lidt af; det siger Folk da; men Folk siger saa meget andet. Heldigvis lader Aanden sig ikke drive ud af daarligt Humør. Men De tager forøvrigt fejl. Den skarp-sindigste Mand i Danmark er Edvard Brandes.«

Efter denne lille Digression skal jeg meddele, hvad Greven udtalte om Svenskerne. »Svenskerne« — sagde han — »er i Hjertet kun Svenskere. De kan ligesaa lidt tænke sig at optage Tyskernes Leveregler som at begaa nationalt Selvmord ved at kaste sig i Armene paa Tyskland. England har aldrig slaaet rigtig an i Sverrig, trods den Takt, dets Diplomater har udvist, fordi man i England ser paa Sverrig gennem en Øboers Brillen. England foragter en virksom Propaganda og har aldrig forstaaet Svenskerne; den store Masse af det svenske Folk har ikke Stemmeret. (Det var i 1909!) Sverriges Skæbne ligger i Kronens Hænder. Der er endnu en Konge i Sverrig; men det vil ikke vare ved, og Bevægelsen i den svenske Nation vil fjerne sig mere og mere fra Tysklands politiske Idealer.«

I 1911 blev der i Sverrig indført en Reform af Stemmeretten i begrænset frisindet Retning. Men Stat og Kirke forblev samlet. Der blev heller ikke indført fri Religionsøvelse; kun Lutheranerne kan beklæde præstelige Embeder. »Ungsvenskerne« lader sig i høj Grad beherske af den tyske Historieskriver Treitschke's Idéer, hvis historisk-filosofiske Betragtninger finder Genlyd i Harald v. Hjarne's Blade. Hjarne er Patriot til Fingerspidserne, men, med eller mod sin Vilje, har han spillet Partiet i Hænderne paa den tyske Propaganda. Hans historiske Arbejde om Kongerne Karl 12's og Gustav Adolfs Liv, er én stor Apotheose; og den imperialistiske Idé, der altid bærer militære Tilbøje-

ligheder i sit Skød, belyses med al den Straaleglans, som rummes i Hjarne's magiske Pen: Sverrig maa have en passende stor Hær!

Dengang da Norge truede med at rive sig løs væsentlig paa Grund af den slette Bestyrelse af Landet, som havde været raadende under den i høj Grad indtagende, men magelige Kong Oscar, begyndte Sverrig at mobilisere. Svenskerne — d. v. s. det herskende Mindretal — kunde ikke taale Tanken om, at Norge skulde blive en Nation i dette Ords sande Betydning. »Vi maa slaas!« sagde Ungsvenskerne. Intolerante og herskesyge, som de var, gjorde de sig det ikke klart, at de fik baade de gamle og de unge Normænd at slaas med. Nu er Sagen den, at er Spanierne og Svenskerne Europas mest selvfølede Folk, saa er Normændene og Islænderne de mest stivnakkede. Svenskernes Stolthed og Normændenes Fasthed, der rummer en hel Del Stejlhed, stødte sammen, og Norge blev et særskilt Kongedømme med saa demokratisk en Retning, at Amerikas Demokrati i Sammenligning næsten synes at være Despoti.

Efter de Liberales Fremgang i 1911 indtraadte der en Reaktion. Den tyske Propaganda æggede det svenske Folks i Forvejen ophidsede Fædrelandskærlighed: »Hæren var for lille, Flaaden utilstrækkelig«; der maatte gaas frem mod Rusland med væbnet Magt. Rusland havde nemlig sine Problemer østpaa; det indrømmede selv de bedst underrettede svenske Diplomater; men Propaganda'en havde Held med sig; næsten 40,000 Landboere og Landarbejdere troppede op til Kong Gustavs Slot, og de havde samlet store Summer til Udvidelse af Flaaden. »Den Krydser, som ligger der« — bemærkede en Marineattaché kynisk — »vil en Gang komme til at slaas for Tyskland — naar de gule

angriber os,« føjede han til for at afværge yderligere Spørgsmaal.

Ikkedestomindre var den tyske Indflydelse ikke rettet mod de gule; alle dens Kugler var rettede mod Rusland. Russerne var meget godt inde i det hemmelige Diplomati; men enten det nu var, fordi de foragtede det brede Folk for dybt eller fordi de russiske Forfattere havde deres Midtpunkt i sig selv i altfor høj Grad, nok er det, at der blev intet for Alvor gjort for at bekæmpe denne Propaganda. Svenskerne fik indpodet den Tro, at Tyskland var den bedst regerede og Rusland den slettest regerede Nation paa Jordens Overflade; at Tyskland vilde yde Sverrig sin velvillige Beskyttelse, medens Rusland havde andre Hensigter og var rede til at slaa sin Klo i Sverrig. Den russiske Litteratur indeholdt heller ikke et eneste Lypunkt. Den var »graat i graat«, og det russiske Sprog, i hvilket Ruslands Aviser udkom, var en væsentlig Hindring for Forstaaelse fra Svenskernes Side, som derimod — selvfølgelig — næsten allesammen læste Tysk.

Ungsvenskerne nærrede den Tro, at det første Skridt paa Vejen til Ros og Magt var en Krigserklæring mod Rusland. Og der var intet, som kunde være faldet bedre i Traad med Altykernes Planer; det betød nemlig en Alliance mellem Sverrig og Tyskland. Sverriges Forfattere og Universitetslærere gjorde sig som Regel til Talsmænd for Ungsvenskernes tyskvenlige Idéer. Der var naturligvis Undtagelser; men det var ikke ret mange. Og det værste ved det hele var, at disse Mænd udtalte deres oprigtige Mening; de var ikke bestukne, om end de, om man vil, følte sig smigrede ved Tyskernes Bifald. Ethvert svensk historisk Værk, enhver videnskabelig Afhandling, ethvert Bind Digte der overhovedet duede noget, fandt Forlæggere og, hvad mere var, velvillig Kritik i Tyskland. Rusland

var Arvefjenden, og efter det dannede Sverrigs Opfattelse et vankundigt Land.

Rusland havde intet at tilbyde udover Handelschancer, hvortil der knyttede sig en betydelig Risiko, og svensk Kapital kunde med Lethed anbringes i Hjemlandet, og var der noget tilovers, kunde det bruges i de Forenede Stater eller Tyskland. Det Billede af Livet i Rusland, som man fik gennem de store Forfattere, der jo dog maatte vide, hvad de skrev om, skulde just ikke vække store Forventninger om Ruslands Fremtid. De højest oplyste Mænd i Sverrig havde dernæst ikke nogen tvingende Grund til at beklage sig over den tyske Indflydelse i deres Land, eftersom denne kun var til deres Fordel. Regeringen hædrede dem jo — efter godt tysk Mønster — og gav dem Del i Statsstyrelsen. Selv Aandslivets Mænd i England, der, hvad enhver Skandinav vidste, burde have næret Mistillid til Tyskland, erkendte den tyske »Kultur«s Overlegenhed, uden at de forstod, at denne »Kultur« slet ikke var sand Kultur, men kun en Ildtilbedelse af Prøjseriet.

Ved Kristiania-Universitetets Hundredaarsfest 1911 traf jeg en svensk Professor, en yderst elskværdig Mand, med hvem jeg talte om Situationen. Grunden til, at jeg kom i Berøring med ham, var særlig den, at jeg havde faaet den hædrende Anmodning at repræsentere Georgetown Universitetet og endvidere var bleven valgt til Formand (*Doyen*) for samtlige amerikanske Repræsentanter, derunder dem, der kom fra Mexiko og Sydamerika.

»Oprigtig talt« — sagde jeg — »er Deres kære Landsmænd ikke ved at sætte alt ind paa ét Kort. Hvad har Sverrig at gøre med Striden mellem Germaner og Slaver? Og tror De virkelig et eneste Øje-

blik, at den ultra-bismarck'ske Politik, som er raadende i Tyskland, betragter Sverrig som andet end en Bonde i det diplomatiske Skakspil? Efter min Mening burde De som Svensker støtte Sammenholdet mellem de skandinaviske Lande, og istedenfor at Deres Diplomater skulde give Tyskland vundet Spil, burde de hellere betragte det som deres Opgave at støtte Dem i Overensstemmelse med det Valg, De træffer. De sælger Dem selv for billigt.«

Hans Øjne funkede. »De taler ikke som en Amerikaner.« Men han »tog sig i det« og slog over i en mere høflig — sleben — Tone og sagde: »Jeg mener, at De som Diplomaterne af den gamle Skole taler for meget om det hemmelige Diplomati.«

»Jeg tror dog« — svarede jeg — »at der gives Hemmeligheder i Diplomati, som ingen Diplomat nogensinde omtaler.«

»Men De vil have, at vi skal forsøge paa at faa Rusland opløst og samtidig spille sammen med Tyskland for at gøre os stærkere?«

»Det har jeg ikke sagt. Men hvad nu end Grunden er, kalder Tyskerne jer »de dumme Svenskere.«

»Nej, ikke nu. Det er forbi« — tilføjede han med Stolthed. — »Tyskerne anerkender vore gode Egenskaber, det gør Englænderne ikke. Russerne betragter os kun som deres Bytte. De er Amerikaner og derfor russervenlig, og jeg har hørt, at De i særlig Grad staar paa Ruslands Side. Jeg mener ikke dermed« — tilføjede han hastigt — »at De er Tyskerfjende. Tyskernes Stemmer vejer meget i de Forenede Stater, og derfor har de ikke Raad til at lægge Dem ud med Tyskerne, fordi det vilde betyde tabt Spil, som en af Deres Ministre i Stockholm har kaldt det. Men — tilstaa det ligesaa godt straks — De tager meget Hensyn til Russerne.«

»De interesserer mig. Vi Nordstatsmænd skylder dem Taknemmelighed for den Stilling, de indtog i vor Borgerkrig. Om jeg er tyskfjendtlig? Jeg elsker det gamle Tyskland; jeg elsker Weimar og Tyrol; men rent personlig holder jeg ikke af, at Tyskland bliver prøjsificeret. Jeg har selv skrevet imod »Kulturkampen«. Jeg kan ikke fordrage den »Prøjsiske Helligaand«, som i Firserne forsøgte at sætte os ud at Spillet, men mine tyske Kolleger anerkender den Evne hos mig, at jeg kan se noget godt i det tyske Folk og sætter Pris paa mange af dets gode Egenskaber.«

»Og dog« — sagde Professoren, som kender en af mine bedste Venner i Rom, med et Smil — »siger man, at De forlod Deres Fædreland for at bringe de Angreb i Forglemmelse, som De rettede mod den »Prøjsiske Helligaand« i *Freeman's Journal*«.

Jeg skiftede Emne (d e t var dog ikke noget, som jeg skulde bringe i Forglemmelse). Professoren fortsatte:

»Tyskland er vor eneste Ven, vor eneste Jevnbyrdige paa Tænkningens Omraade, vor eneste Stamfrænde, der føler som vi. Normændene hader os, og Danskerne kan ikke lide os. Vi mener med Tyskerne, at det er de »Udvalgte«, ikke de »valgte«, der bør herske. Det var Martin Luthers Tanke, og det er denne Tanke, der har gjort Tyskland stort.«

»Men i den Nordiske Liga, som Grev Carl Carlson Bonde drømte om, er der jo intet, der strider mod denne Tanke, er der vel? I Svenskere synes at tro, at Martin Luther var ufejlbarlig i alt undtagen i religiøse Spørgsmaal. Sandsynligvis vilde det glæde ham at se de fleste af Jer paa Baalet, skønt I alle er konfirmerede.«

Professoren lo. »Paris er nok en Messe værd,« citerede han. »Jeg indrømmer gerne, at Luther ikke vilde

godkende vore dannede Klassers religiøse Standpunkt; men vi har dog i det mindste en Slags kirkelig Enhed, medens I, ligesom Englænderne, har hundrede Religioner, men kun én Slags Sauce*). Vor evangelisk-lutherske Religion danner et stærkt Baand mellem os og Tyskland saavel som vor Kærlighed til Videnskaben og vor Tro paa Autoriteten. Den nordiske Liga, som Grev Bonde tænkte paa, var kun en Drøm!»

»Javel, i Sverrig er jo alt Drømmeri, som ikke er paavirket af den altske Idé. Er det ikke rigtigt?«

»Nej« — sagde han — »De er forkert underrettet. Deres danske Omgivelser har paavirket Dem. Saa længe vi kan tøjle vort Folk, saa længe vil vi være store. Det eneste, vi bør være bange for, er Socialisterne. I alle væsentlige Spørgsmaal maa Afgørelsen ligge i Kongens og de herskende Klassers Haand. Vor Hær og Flaade vil finde Støtte i Folkets Stemmer ligesom i Tyskland; heri ligger Garantien for vor Frihed.«

Saaledes tænkte i 1911 de fleste Tilhængere af Enevælden og Militarismen — og at tro paa Militarismen var det samme som at tro paa Enevælden.

Senere talte jeg med en af de mest fremragende Normænd, Professor Morgenstjerne. Han syntes at være en Undtagelse fra den almindelige Afgudsdyrkelse, der dreves med »die deutsche Kultur«.

Det var umuligt at faa de reaktionære gammeldags Svenskere til at indse, at Tysklands Politik gik ud paa at holde de tre nordiske Stater — ja ikke blot de nordiske Stater, men alle de smaa Nationer — borte fra hverandre. Da Kong Christian X og Dronning Alexandrine efter deres Tronbestigelse, lige før Krigen be-

*) En mod Englænderne hyppig anvendt Vittighed, der sigter til deres mangfoldige religiøse Sekter — og deres Køkkens Ensformighed.

søgte Belgien, var de tyske Propagandafolk i Skandinavien rystede. Det var *infra dig**), det var »fransk«. Ja, en af den tyske Legations Paahæng, som følte sig irriteret, drev det endog til at meddele, at »Kongen og Dronningen af Danmark vil besøge Elsass-Lothringen og ved denne Lejlighed bære de franske Farver!«

Det var min Opgave at udfinde, hvad de forskellige Udenrigsministre førte i deres Skjold, idet det ikke var mig nok, hvad de selv sagde herom. »Der findes kun faa Eksempler paa aaben og ærlig Diplomati i Solens fulde Lys. Hemmeligholdelses-Systemet i Diplomati har efterhaanden udviklet sig til noget ganske andet end for et kvart Aarhundrede siden, ikke fordi Ministre nu er mindre aabnemandede end før, men fordi Interessen for udenrigske Anliggender er taget saa stærkt af.«

Saaledes skrev en Medarbejder ved *Contemporary Review* med Henblik paa England. Men denne Mangel paa Interesse var endnu mere fremherskende i de Forenede Stater. Og da saa Militarismen fik Vækst i Europa, blev det Ens Opgave at finde ud af, hvad Flaademyndighederne mente, thi hvad Militærdiktatorerne førte i deres Skjold, kunde enhver se i Tyskland og Østrig, saavel som endog i Frankrig efter Dreyfus-Skandalen, Bladene havde jo nok én Maade, paa hvilken de kunde faa visse Ting at vide, som Udenrigsministerierne helst vilde holde skjult. Men da hvert enkelt Blad nødvendigvis maatte repræsentere én bestemt politisk Retning, og da det var vanskeligt at finde Folk, som var tilstrækkelig taabelige — eller modige — til at risikere Livet for Betaling, saa var det alligevel sjældent, at selv det mest snedige Blad med Sikkerhed kunde forudsige,

*) Latin: forkortet istf. *infra dignitatem* s: under deres Værdighed.
O. A.

hvad Udenrigsministerierne virkelig havde til Hensigt. Hertil kom, at udenfor Tyskland var Udenrigsministerierne i Almindelighed »opportunistiske«.

Der var kun faa af Diplomaterne af mit Bekendtskab, som lod sig føre bag Lyset af Kejserens Forsikringer om Fred. Det syntes lidet troligt, at han ønskede Krig, da han havde Ord for altid at regne med, hvad »det kostede«. Til Tider var han aabnemundet, men hans Aabnemundethed førte ham aldrig saa vidt, at han udleverede sin Generalstabs Hensigter. At han higede efter at gøre Østersøen til et tysk Indhav, var vitterligt for alle. Men de svenske »Aktivister« vilde, naar det kom paa Tale, roligt meddele, at i saa Fald vilde Tyskland behandle Sverrig og maaske de andre skandinaviske Lande, ligesom Storbritannien havde behandlet de Forenede Stater — idet enhver jo vidste, at Atlanterhavet var et britisk Indhav, men de Forenede Stater havde dog fri Adgang til det!

Der savnedes intet Led i den tyske Propaganda i Sverrig. Prøjsen benyttede sig af den lutherske Kirke, ligesom det havde forsøgt at benytte sig af de tyske Jesuiter, — men uden Held. Det brede svenske Folks gode, sunde Fornuft var det, som reddede Sverrig fra at gøre den tyske »Kultur« til en integrerende Del af sin Religion. Da det begyndte at sive ud, at tiltrods for det nære Slægtskab mellem Kejserinden af Rusland og den tyske Kejser, havde den prøjsiske Camorra*) alligevel besluttet at vinde Overherredømmet over Rusland, ydmyge det og kontrollere det, var der dog altid nogle af de førende Mænd, der saâ, hvor dette førte hen. De saâ, hvorledes Finland og Ålandsøerne vilde blive germaniserede, og hvorledes disse Landes Eksi-

*) oprindelig Navnet paa et hemmeligt Selskab i Neapel med forbryderske Planer. Bruges overført om Selskaber og Sæmmenslutninger i retsstridige eller umoralske Ojemed. O. A.

stensmidler, deres Miners og Fabrikkers Produkter vilde komme ind under Krupp's og Tysklands Virksomhed. Bourgeoisiet og det jævne Folk saâ ikke nogen fremtidig Hæder og Fordel herved.

Men det sivede ud: De lutherske Præster, — der foragtede Demokrati og elskede Enevælde, som citerede Skriftens Ord: »al Magt kommer fra Gud«, uden at tilføje, at St. Paulus ikke har sagt noget om, at ogsaa »alle Magthavere kommer fra Gud« — kunde ikke overbevise de langsomt-tænkende Slidere af Svenskere om, at Religion var det samme som Underkastelse under en fremmed Magt. Den lutherske Kirke, der, som alle andre Folkekirker, generedes af Staten, kunde ikke give dem noget fornuftigt Svar paa deres Tvivl, og saa vendte de sig til Socialdemokraterne. Den herskende Klasse i Sverrig syntes ikke nærmere at skaffe sig Underretning om, hvorledes Demokratiet vandt Indpas hos Folket; men Tyskland havde en vaagen Forstaaelse af dette og var bange for det; men i Sverrig vilde de herskende hellere lade, som de ikke saâ det, end indrømme dets Tilværelse og dets Virkninger i Praxis; de rystedes over den stærke Udvandrers strøm til de Forenede Stater, men var stadig ligegyldige for den Virkning, det maatte udøve paa den offentlige Mening i Sverrig.

Engang — det var i København — spurgte Kong Gustav mig, hvor det kunde være, at saa mange af hans Undersaatter udvandrede til mit Fædreland. Kongen af Sverrig er en meget alvorlig Mand, han er ikke let at paavirke og lader sig vanskelig drage bort fra, hvad der ligger ham paa Hjerte, og det gør hans Folks Velfærd i høj Grad. Det var ikke helt let at besvare hans Spørgsmaal — det er altid ubehageligt at skulle anstille Sammenligninger. Jeg svarede:

»Jeg vil have lettere ved at sige Drs. Maj., hvor-

for Deres Undersaattter helst vil blive hjemme: naar de kan faa god Jord for en billig Penge og øjne en Mulighed for at komme højere op paa Samfundsstigen end deres Fader — —«.

Han begyndte at tale, men Etiketten krævede, at han maatte gaa fra mig til andre. Da jeg noget efter atter kom til at tale med ham, kom han tilbage til det samme Emne. Det var det bedste at lade ham tale, og han udtrykte sig godt. Jeg forstod paa ham, at der i Sverrig ikke er megen god Jord at give bort, men at Kløften mellem Samfundsklasserne ikke var saa gabende, som jeg havde forestillet mig. Dette fremgik klart af Kongens Ord.

De svenske Socialdemokraters Krav gaar ud paa: lige Adgang til alt for alle, ingen Erklæren Krig efter de herskende Klassers Vilje og Afskaffelse af Monarkiet. De har ingen større Interesse hverken for Centralmagterne eller for Ententen. Det glæder dem at se Hohenzollerne afsatte, men de er alligevel Tyskere i den Forstand, at de føler sig som Brødre til de tyske Socialdemokrater, som efter deres Mening blev tvungne til for en Tid at fornægte deres Grundsætninger for at undgaa at blive »kastet for de vilde Dyr«. Og da de fremfor alt sætter Pris paa et godt jævnt Udkomme for sig og Familie, gør de ingen gale Streger for at opnaa Martyrglorien. Alligevel blev de svenske Socialdemokrater Ofre for tysk Propaganda i ændret Skikkelse, — men de var for gode Patrioter til helt at lade sig fange af den.

I den senere Tid har som bekendt Frihedspartiet vundet frem, og det lille Koteri af militaristiske Aktivister har maattet se sine Planer strande paa en Række Omstændigheder, af hvilke de Luxburg'ske Afsløringer ikke har spillet den mindste Rolle, skønt Hovedmomentet var Regeringens Koketteren med

Tyskland, der blandt andet viste sig i, at de Allieredes Blokade ikke behandlede som en Kendsgerning, medens Tysklands Papirblokade opfattedes som effektiv.

Personlig nærede jeg den største Agtelse for Dr. Hammarskjöld, Konsejlspræsident i det konservative Ministerium, som var ved Roret i Sverrig i Begyndelsen af Krigen. Han havde tidligere været min Kollega i København og er, næst efter den nuværende norske Minister i Stockholm, Dr. Francis Hagerup, Nordens mest fremragende Jurist. Han er »svensk Svensker fra Sverrig«, bunden til alle en overkultiveret Svenskers Traditioner. Neutralitet var det, han først og fremmest ønskede — det vil sige, saalænge den kunde hævdes med Honnør; men det var øjensynlig hans Mening, at det for at bevare Neutraliteten var af største Vigtighed at holde sig gode Venner med Tyskland. Hammarskjölds Standpunkt var mere sammensat, mere kunstigt end Brantings, men det var Branting, der ved at faa den svenske Nation til at tage til Orde har bevirket, at en alvorlig Vanskelighed med Ententen blev undgaaet. Alligevel vilde det være urigtigt at stemple Hammarskjöld som Ven af Tyskland, — han er fremfor alt Ven af Sverrig.

En Mand, der er fuldtud inde i svenske Forhold, nemlig Edvin Bjørkman, siger etsteds, efter som hæderlig Mand at have sagt et Par venlige Ord om Prøjsens usle underjordiske Arbejde i Sverrig:

»Der kan intet anføres til Forsvar for dette tyske Rænkespil mod Nationer, som man selv anser for vennligsindede. Derimod kan der anføres meget ikke blot til Forsvar for, men til Anerkendelse af Tysklands Bestræbelser for at vinde Sverrig, naar disse ses fra det Synspunkt at Tanken nærmest var at bygge noget op. Det var ikke lutter Egoisme eller Hykleri, der her gav sig Udtryk, og Arbejdet udførtes med en Forstaaelse,

der er værdig til Efterligning, og alle Tyskernes bedste Egenskaber spillede herved en iøjnefaldende og virksom Rolle: — Begejstring, Grundighed, System i Tanke og Handling, Videnstrang, Tillæmpningsevne og Iver for stedse at holde de nationale og personlige Interesser fast forbundne*).

Mænd som Hammarskjöld lod sig ganske naturligt paavirke af en Indflydelse, som ingen anden Nation nedlod sig til at modvirke. Fremdeles vidste Hammarskjöld som god Svensker, at under en mulig Konflikt med Tyskland kunde Sverrig intet vente i Retning af Hjælp fra de Allierede. Den tyske Propaganda havde vundet mange Svenske for den Tro — som selv en saa vel begavet Diplomat som Sir Esmé Howard**) forgæves vilde have kæmpet imod — at det var Englands Skyld, at Kong Oscar mistede Norge, fordi England vilde isolere Sverrig og hjælpe Rusland frem mod Havet.

Den tidligere Udenrigsminister, Wallenberg, ansaas for entente-venlig og var i mindre Grad Genstand for Kritik end noget af de andre Medlemmer af Regeringen. Man mente, at han havde talrige Pengeinteresser i Frankrig, hvor han havde en Mængde Venner i alle Samfundskredse. Wallenberg er en erfaren Verdensmand. Han har Ord for at være den Mand i hele Europa, der er bedst underrettet om europæiske Forhold.

I en af sine mange ypperlige Artikler skriver Dr. E. F. Dillon: »Allerede i Marts 1914 udtalte Wallenberg, at efter hans Skøn vilde Brydningerne i den nære Orient inden ret længe skaffe sig Udbrud i en euro-

*) Scribner's Magazine.

**) f. T. engelsk Minister i Sverrig; den eneste Mand i den engelske diplomatiske Tjeneste, som i de sidste fire Aar kunde have holdt Posten i Sverrig uden at lide Skaar i sin Selvagtelse og med Bevarelse af det svenske Folks gode Mening om ham.

pæisk Krig.« Den engelsktalende Del af Verden staar i Gæld til Dr. Willon for den Viden om enkelte tysk paavirkede Aktivisters Synsmaade, der kan øses af »Schwedische Stimmen zum Weltkrieg, übersetzt und mit einem Vorwort versehen von Dr. Friedrich Steve«. Bogens Titel kan bedre oversættes ved: »Sverrigs Udenrigspolitik set i Belysning af Verdenskrigen«. Skriftet er et Indlæg for Krigen til Gunst for Tyskland og fremstiller Sverrigs Interesser som faldende sammen med Tysklands. Der var ikke nævnt Navne, og nu, da nogle af de Interesserede har skiftet Sind, er det meget godt, at deres Navne ikke er kommet frem. — Det var let at se, at der fandtes Tysk-Venner i alle politiske Partier i Sverrig, i hvilken Forbindelse det turde være paa Plads at anføre, at Dr. Dillons Optegnelser, f. Eks. de, der er trykte i *Contemporary Review*, er Dokumenter af uvurderlig Betydning for Studiet af Diplomati og Samfundslære.

Det var Branting, Socialisternes Fører, som bidrog til at gøre det klart, at der var ved at foregaa en langsom Forandring i det svenske Folk. Hr. Branting er meget forskellig fra den Socialisttype, man i Almindelighed tænker sig. Han vilde ikke »gøre sig« paa Scenen. Han er nemlig ligesom mange af de organiserede Socialister i de skandinaviske Lande snarere en moderne Elev af Thomas Jefferson end af Marx eller Bakunin. Han kender Europa og tilfører Demokratiets Sag i Europa sin store Indflydelse, sine vel fordøjede Kundskaber og en Taalsomhed, der ikke er almindelig i Sverrig, hvor politisk Udvikling fremad havde en ligesaa farlig Fjende i det i Folkets Masse herskende religiøse Sektereri som i den præjsiske Propaganda.

For at hævde sin Plads var Branting, Sverrigs indflydelsesrigeste Mand, nødt til atter formelt at ind-

træde i den lutherske Kirke, af hvilken han tidligere var traadt ud. Hvor stærk Brantings Stilling er — og den er i den senere Tid bleven langt stærkere endnu — vil man kunne tænke sig blot gennem den ene Kendsgerning, at de Radikale i 1914 afgav 462,621 Stemmer mod 268,631. Regeringen vilde have handlet klogt ved i Tide at se den Advarsel, der laa heri; men de Mænd, der havde rejst Aktivist-Bevægelsen og arbejdet det svenske Folk op til at kræve Forsvaret forstærket og Hær og Flaade udvidede, syntes stadig at mene, at Sverrig endnu burde regeres fra oven.

Svenskerne er ikke af den Slags Folk, som kan ledes til den ene eller anden Side ved Hjælp af *panis et circenses*. De forstaar saa udmærket at more sig selv uden Hjælp fra Regeringen, og de véd ogsaa, hvordan de skal skaffe sig Brødet. Men da det kom til at se ud, som om Regeringen gennem sin — som det antoges — tyskvenlige Politik havde det egentlige Ansvar for den indtraadte Knaphed paa Livsfornødenheder, vendte den sig mod Lederne og oplæste Oprørsloven for dem. Sverrig trodsede tappert Pangermanismen.

Den 21. April 1917 var en stor Dag i Sverrig, et Vendepunkt i Nationens Historie, idet Folket selv tog Haand i Hanke. Hjalmar Branting havde trængt Ministeriet Swartz-Lindman op »i et Hjørne«: nu skulde der ikke være flere hemmelige Forstaaelser, der skulde ikke længer lades haant om Stemningen hos Vælgerne, der forstod, at naar de skulde hjælpe Nationen frem paa forstandig Maade, maatte de vide, hvad der gik for sig. Det nyttede ikke længere at mane Gustav Adolfs og Karl den Tolvtes Skygger frem, og hvad der behagede eller ikke behagede Tyskland, brød Branting sig ikke det ringeste om.

Den 1ste Maj var alle i Danmark opfyldte af spændt

Forventning. Mr. Ira Nelson Morris, vor Minister i Stockholm, forstod, hvorledes Sagerne stod; han ventede ikke noget større Udbrud efter Brantings Angreb i Rigsdagen, hvori han aabenbarede, at der fra Regeringens Side var hemmelige Planer oppe om at danne en Borgergarde til Beskyttelse af »de privilegerede Klasser« — som Socialisterne kaldte dem — mod Uroligheder fra Proletariatets Side. Branting gav sit Tilsgagn om, at der ikke vilde finde Tumulter Sted. Ikke-destomindre fortsatte den tyske Propaganda sit Arbejde, og man havde ikke Tillid til Folket. Den 1ste Maj anbragte Magthaverne Maskinkanoner omkring det kongelige Slot og fyldte dets Omgivelser med Soldater. Det var lidt uforsigtigt handlet, eftersom Branting havde givet sit Ord paa, at Freden ikke vilde blive forstyrret, under Forudsætning af, at det tysk-venlige Parti ikke lod det komme til Krig. Den 1ste Maj demonstrerede mindst halvtredsindstyve tusinde Arbejdere (»de uprilegerede Klasser«) i en Procession — roligt og værdigt. Ude i Landet fik denne Protest mod Regeringens tysk-venlige Holdning fuld Tilslutning af en halv Million Mennesker.

Da vi gik med i Krigen, erklærede de herskende Klasser — baade privat og offentligt — at vi havde begaaet et »Misgreb«; de antydede, at Tyskland nok skulde vise os, at det var et Misgreb — og deres Antydninger skrev sig ikke fra ond Vilje mod Amerika som saadant, men simpelt hen fra, at de fuldstændig manglede Forstaaelse af vore Ideer. Det maa herved erindres, at et Aristokrati, et Bureaukrati uden Forrettigheder er noget ligesaa meningsløst som en engelsk Hertug, hvis Besiddelser ligger i Maanen. Som bekendt var den franske Revolution en Protest mod hævdvundne Privilegier. Den Dag, da Madame Roland, den intelligente Repræsentant for en stor Samfunds-

klasse, maatte spise sammen med Tjenerne i en Adelsdames Hus, blev en Pind til Privilegiernes Ligkiste.

I Sverrig er Kampen nu gaaende mod Privilegierne, som de højere Klasser havde ventet, at Tyskland vilde hjælpe dem til at beholde.

Den 19. Oktober dannedes det nye Ministerium; Folket fordrede en Regering, der vilde være neutral. Det var Resultatet af September-Valgene. Og ved dette Resultat — det første virkelige Skridt, den svenske Nation har gjort henimod politisk Demokrati — staar man endnu idag, og uhindrede og upaavirkede af Prøjsen vil de Klasser i det svenske Folk, som elsker deres Rettigheder, tage mod denne retlige Stilling. Det Dødsstød, der er ført mod Landaristokratiet, vil utvivlsomt have til Følge, at alle Majorater bortfalder og at Fideikommisejendommene substitueres til en Pengesum. Dette synes at være et af de Punkter, som den nye Tingenes Orden har for Øje i første Række. De Samfundsklasser, der betragter Tyskland som Forbillede og Ledestjerne, eksisterer ikke mere — selvfølgelig!

Tyskland vilde ikke have, at Overklassen i Sverrig kom i intellektuel Berøring med de forskellige demokratiske Samfund i Verden. Naar Nyheder fra Verden udenfor draabevis kom til Sverrig, var de altid omhyggelig »rengjorte«. Vi har set, hvorledes der blev holdt Liv i Mistænksomheden mod Rusland. Den venlige Stemning mod Sverrig, som fandtes i Danmark, siden den Gang, da svenske Tropper i 1848 lejrede sig i Glorup ved Odense, rede til at tage mod et prøjsisk Angreb, var lidt efter lidt bleven undergravet. Men medens Sverrig under tysk Indflydelse nærrede sin Mistanke til de to andre Lande og sin Frygt for Rusland, stod Danmark overfor en virkelig Fare.

De Fremskridt, Sverrig har gjort henimod Demokratiet, skyldes imidlertid ikke en forstandig Propaganda

fra Amerikas eller Englands Side. Der behøvedes en Krig for at belære Udenrigsministerierne om, at diplomatiske Repræsentanter har højere Pligter end at optræde »korrekt« og adlyde rent fagmæssige Ordre.

»Selv vore Overklasser« — sagde en svensk Herre, Grev Hamilton, der ivrig beundrede de liberale Idéer, — »er ved at undergaa en Forandring. De bør kende vort Folk ligesaa godt, som De kender det danske. En Nation, der er saa »plastisk« som vor, som er i den Grad istand til at bryde med det overleverede, at den valgte Marschal Bernadotte, der ikke var »født«, til Konge, har store Evner til at rette sig efter Forholdene; og det er Grunden til, at mit Fædreland ikke vil blive splittet og delt mellem fortyskede Aristokrater og et socialistisk Proletariat.«

I det hele udtrykker denne Udtalelse det væsentlige i den Stilling, der indtages af de bedste Elementer i Sverrig. Ganske vist har Tyskerne gjort Propaganda for deres Idéer og har heri mødt stor Modtagelighed hos de herskende Klasser, men at ville opstille en almengyldig Regel for et helt Land alene efter de Personers Optræden, som man træffer i Selskabslivet, er et Fejlgreb, som vilde føre en diplomatisk Repræsentant ind i allehaande Vanskeligheder.

At forudsætte, at Sverrig kunde have været regeret paa samme Maade som Tyskland, fordi Tysk er det fashionable Sprog i Aristokratiet og Intelligenspartiet, eller fordi Sverrig er evangelisk-luthersk, eller fordi dets Universiteter og militære Uddannelse hviler paa tyske Metoder, vilde være ganske vildledende; det svenske Folk er ikke et Folk, der som en Flok Faar vilde have fundet sig i at regeres efter de despotiske Hohenzolleres kraftige Grundsætninger.

I Norge fik tysk Propaganda ikke meget at betyde,

men Tyskerne har benyttet deres sædvanlige Fremgangsmaade i en næsten utrolig Udstrækning for at søge at undergrave Moralen hos dette af Agtelse for sig selv og Uafhængighedsfølelse opfyldte Folk. Den tyske Propaganda kunde aldrig rigtig faa fat i en Nation, hvis eneste Id det var ad fuldkommen lovlig Vej at være sig selv nok. Normanden lader sig hverken ved Spot, Bevisførelse eller Tvang drive bort fra en Mening, som han anser grundet paa et Princip, og han ser paa ethvert Spørgsmaal som en fri Mand, der selv forstaar at tænke.

Under Krigen optraadte tysk Propaganda i Form af Tvang. De sædvanlige Paavirkningsmidler, der bragtes til Anvendelse mod Sverrig, forslog ikke i Norge. Socialismen i Norge syntes at virke mindre opløsende overfor den bestaaende Tingenes Orden end i Sverrig, fordi der var færre Hindringer at overvinde. Det var Altyskerne imod, at de tre skandinaviske Lande dannede et Nordisk Forbund, saaledes som det havde foresvævet Baron Carlson Bonde og andre. Da den afdøde Kong Oscar — skønt han ifølge sine Familietraditioner burde have været fransk — kom under tysk Paavirkning, begyndte han at støde Normændene, og hans Optræden styrkede deres voksende Had til Privilegier, der grundedes paa Fødsel, offentlige Stillingen, der gik i Arv, eller Paastande om Forrettigheder, der hvilede paa fremmede Hensyn. Som bekendt, har den Form af Lutheranismen, som hersker i Norge, kun lidt at betyde for det politiske Liv blandt Landets Beboere, der som Regel føler sig knyttet hver til sin særlige Form af Protestantisme, dels i Kraft af Traditionen (der tildels bestaar i Had til Rom, som formodes at repræsentere Enevældens Grundsætninger), og dels fordi de har Lov til at faa det ud af Biblen, som passer dem bedst. Det er en Misforstaaelse hos

enkelte Sociologer, naar de tror, at den lutherske Kirke i Norge har gjort Normændene tilbøjelige til at sympatisere med de tyske Idéer. Jeg har aldrig hidtil truffet en Normand, som satte sin Religion i Forbindelse med Tyskland eller havde nogen Forestilling om, at han skyldte Tyskland nogetsomhelst Hensyn, blot fordi »Lyset« — som han stundom kaldte det — er kommet til ham gennem den inkarnerede Tysker Martin Luther. Saavidt jeg kan se, mener Normændene, at der er to Slags Lutheranisme — en tysk og en norsk, og jeg taler her om det jævnt godt oplyste Folk, idet ingen i sin Omtale af Normændene — i Modsætning til Svenskerne og Englænderne — vilde driste sig til at bruge Udtrykket »de lavere Klasser«. Og »jævnt god Oplysning« betyder i Norge grundig Viden om, hvad Normændene anser for væsentligt.

Dette viser, at Raceforskelligheder spiller en langt større Rolle end Forskel i religiøs Retning; og dog vilde det, naar man betragter de Verdensproblemer, som ligger for i Øjeblikket, være urigtigt, ja meningsløst, ikke at tillægge de religiøse Spørgsmaal tilbørlig Betydning. Det vidste ogsaa den tyske Kronprins, som havde studeret Napoleon Bonaparte's Liv, og Kejseren, som kendte Macchiavelli, vidste det altfor vel. Paa Grund af det norske Folks særlige Aandsretning er Lutheranismen ikke nogen politisk Faktor i Norge, og derfor kunde Tyskland ikke arbejde med den. Hos den »intellektuelle« Del af Befolkningen, der hyldede fritænkernes Idéer, var den overhovedet slet ikke nogen Faktor. Ibsen, som var anlagt for Mystik, bliver selv blandt sine egne Landsmænd beskyldt for at hælde til Tyskernes filosofiske Idéer, men med Urette, saa sandt som der aldrig har eksisteret en mere selvstændig Personlighed end han.

I mine Samtaler med lærde og højt dannede Nor-

mænd fik jeg aldrig Forestillingen om, at man i Norge endog blot hældede til absolutistiske Idéer. Kun paa Aandslivets Omraade var Normændene Aristokrater.

Tysklands Stilling til Norge var aabenbart fjendtlig, fordi man ikke formaaede at bilde Landets Borgere ind, at al »Kultur« maatte komme fraoven. I sit Hjerte er enhver Normand Demokrat. Han tror, og med god Grund, at hans Land har en Fremtid for sig som Industrieland; han indser klart, hvad der kan gøres ud af hans uudtømmelige Forraad af »hvide Kul«, og han véd ogsaa, hvad det betyder, at kunne uddrage Kvælstoffet af den atmosfæriske Luft. Da en af Norges bedste Mænd hørte, at man i Spanien havde opdaget Potaske, udbrød han: »Stakkels Spanien! Saa tager Prøjerne det! men vi skulde med Fornøjelse tage mod hele det præjisiske Raseri*), bare vi kunde opdage, at vi havde Potaske her i Norge!«

Det er en offentlig Hemmelighed, at Norge, da det skilte sig ud fra Sverrig, helst vilde have haft en republikansk Regeringsform. Men herom vilde England, Rusland og Tyskland ikke høre tale, og Normændene tog imod et meget indskrænket Monarki. Om en tysk eller russisk Prins kunde der ikke være Tale, og man valgte da Prins Karl af Danmark, som var gift med Prinsesse Maud af Storbritannien og Irland, og han besteg Tronen under Navn af Haakon den 7de. Kong Edward var vel fornøjet med denne Ordning; han havde ikke noget særligt imod, at de kongelige Forrettigheder blev beklippede, naar blot Arvelighedsprincippet bevaredes, og Kong Haakons engelske Giftermaal styrkede Englands Indflydelse i Norge. Og da nu Kong Haakon og Dronning Maud har en Søn — Kronprins

*) fri Oversættelse af »*juror Teutonicus*« (det teutoniske Raseri), om hvilket Bismarck i en af sine berømte Taler i den tyske Rigsdag udtalte, at det var absolut uimodstaaeligt. O. A.

Olav —, er Normændene vel tilfredse, særlig ogsaa fordi Kong Haakon udmærket forstaaer at beklæde sin Stilling med fornøden Takt, Elskværdighed og Klogskab.

Af naturlige Grunde er Norge venlig sindet mod de Forenede Stater og England, men har derimod aldrig rigtig kunnet lide Kejseren trods hans regelmæssige Sommerbesøg deroppe. Og da Tyskerne først har indset, at Normændene ikke paa nogen Maade vilde indpaa deres Methoder, har deres Behandling af Norge været oprørende. Man har ymtet om det tyske Militærpartis Komplot mod Norges Hovedstad, der havde til Hensigt at sprænge en Del af Byen i Luften, men dette er dog hidindtil ikke fuldt oplyst. Derimod er det fuldt godtgjort, at Tyskerne har gjort Forsøg paa at liste Bomber, der saâ ud som Kul, ned i Lasten paa norske Skibe, der var bestemte til Amerika, og al den Ulykke og Elendighed, der er bragt over norske Sømænds Familier ved »U-Baads-Rædslerne«, har gjort det tyske Navn afskyet i Norge. Efter Tyskernes Udaad mod *Lusitania* blev der paa aaben Gade i Kristiania pebet af den tyske Minister.

Da Norge var neutralt, blev dets Handelsmænd ved med at gøre Forretninger med de krigsførende Lande i det Omfang, i hvilket dette kunde finde Sted af Hensyn til U-Baadene til den ene Side og Embargo'en til den anden. I Krig og Forretning synes man ikke at gøre sig Skrupler, og de norske, og forresten alle neutrale, Købmænd ansaa det, før vi kom med i Krig, for deres Pligt at sørge for at faa saa meget som muligt afsted til Tyskland. Den britiske Minister i Kristiania, det britiske Admiralitet og en Del norske Fædrelandsvenner gjorde deres yderste for at sætte en Grænse for denne Trafik og blev, efter at de Forenede Stater var kommet med, kraftig støttede heri af den amerikanske Minister, Mr. Schmedemann. Men til Trods

for den store Risiko holdt Normændene deres Baade i Fart og blev »rystede«, da de Forenede Stater strammede Blokaden til det yderste.

I den norske Presse udtaltes det ligefrem, at vi havde vist os troløse mod de smaa Nationer, som vi selv paastod, at vi omfattede med Sympati, og som altid havde elsket Demokratiet. Saa gjorde den amerikanske Minister et usædvanligt Skridt lige i de mest bevægede Dage: han offentliggjorde Teksten til den Overenskomst, som Nansen havde sendt til Washington som Forhandlingsgrundlag. Før dette var der en Tid, da vort Navn, der tidligere havde været saa elsket og agtet af Normændene, blev Genstand for deres Forbandelser. Men Mr. Schmedemann's hurtige og forstandige Optræden dæmpede den Storm, der havde rejst sig over den Skuffelse, man havde følt ved de skarpt formulerede Krav, der stilledes af en Nation, som man hidtil havde betragtet som Norges bedste Ven. Og Bestandigheden i de to Landes Venskab lagde sig ved enhver Lejlighed for Dagen ved den Maade, paa hvilken Dr. Francis Hagerup og Dr. John Irgens, to af Europas mest ansete Diplomater, optraadte i København. Dr. Hagerup nyder almindelig Anseelse i vort Land.

Man kan ikke tænke sig en mere skærende Modsætning end mellem Prøjsere og Normænd; Normanden elsker Frihed, han er en idealistisk anlagt Personlighed, og det er næppe til at tro, at Normænd, Svenske og Danske er af samme Race. Normanden er ligesaa stædig som Lavskotten og ligesaa praktisk dygtig; han er født Politiker; han nævner altid Barnet ved dets rette Navn, og han er just ikke berømt for den ydre Politur, som udmærker Danske og Svenske af de dannede Klasser. En fin Mand i Norge forstaar at opføre sig paa rette Maade, men er aldrig »yndig«. Normæn-

dene i Folkets bredere Lag har ikke deres Lige i at tale frit ud om alt, hvilket bør opfattes som et Tegn paa Ærlighed, men har givet Normændene et Ry for Raahed, som de absolut ikke fortjener. Normanden er ligesaa lidt raa som Barnet, der ser Dig i Øjet og uden Frygt eller Behagesyge siger Dig sin Mening om, hvad det synes om Dig; og det behøver ikke at betyde Uvenlighed. Man fortæller følgende Historie om en norsk Reder, som blev indbudt til at spise til Middag hos Kong Haakon. Han havde mere Lyst til at gaa et andet Sted hen for at gøre en Forretning, og meldte derfor pr. Telefon: »Hallo! Er det Kongen? Ja, jeg kan ikke komme til Middag idag!«

Engang fortalte en Normand mig med isnende Foragt om en »dum Svenskers« »idiotiske« Omtale af den norske Folkekarakter. Der var falden den Ytring fra anden Side: »I Sverrig har De dog ingen Niagara-Fald, ingen Storstad som Chicago og ingen røde Indianere!« og Svenskeren havde svaret: »Vi har Fosser, der er skønnere end Niagara, vi har en pragtfuld Hovedstad, Stockholm, Nordens Paris, og vi har saamænd ogsaa nok af Rødhuder, men vi kalder dem Normænd!«

En Sommerdag kom et Par velberedne tyske Officerer hen ad en Landevej. Sandsynligvis hørte de til Kejserens Følge eller skulde ordne noget i Anledning af hans sædvanlige Tur til Norge. Det var et Par glimrende Kavalerer med omfangsrige Kapper — det var Blæstvejr den Dag — og straalende Hjelme. Vor Vogn holdt paa en Sidevej; der var noget i Vejen. En Bonde stod og tumlede med to store Fyrrestammer paa en lav, tohjulet Kærre. Han spærrede Vejen, og da Klokken var blevet 12, satte han sig ned og tog fat paa sit Maaltid. En af Officererne befalede ham i en bydende Tone at rydde Vejen, idet han øjensynlig ventede, at Bonden rædselslagen vilde adlyde. Men Bonden stak

Hænderne i Lommen og sagde: »Hør, Hr. Mand, jeg skal flytte mine Træstammer, saasnart jeg kan. Men først maa jeg have min Middagsmad. Men I kan jo lade jeres Heste springe over Stammerne. Hvad! Spring I bare!«

Officeren gjorde en Bevægelse, som om han vilde tage Revolveren frem; men Normanden lo blot ad det.

»Og forresten« — sagde Bonden — »er det ene Hjul næsten gaaet af min Kærre; jeg kan ikke saadan faa den væk lige paa en Stud.«

Det var rystende at høre Officererne udgyde sig. Men tilsidst blev de nødt til at lade Hestene springe. Men hverken Solens Glimt paa de stolte Ørne eller Officerernes Forbauselse rørte den rare Mand; han drak rolig en Snaps af Flasken og gumlede paa sit Rugbrød med Spegepølse, som om de to ophøjede Personer aldrig havde krydset hans Vej — eller rettere han deres.

Hverken Kunst, Litteratur eller Musik er bleven for- tysket i Norge. I de senere Aar er Kunsten paavirket af de franske Ultra-Impressionister. Der findes ikke noget, end ikke det beskedneste, Hjem inde i Bjer- gene, som ikke kender Grieg. Og hvorfor? Naar man kender Grieg og Norge, véd man, at Grieg er Norge.

Norge er den frie Mands Land, den gæve Mands Hjem. Der har aldrig været Frygt for, at tyske Idéer skulde faa Indpas der, og det vidste Prøjerne. Alt, hvad der er godt i Tyskernes Opdragelsessystem, op- tages af Normændene, men først efter at det er gjort norsk.

KAPITEL VII

»DIE KULTUR« SOM BESKYTTER AF DANSK LITTERATUR

Forfattere i Amerika og England, som modtager Honorar fra en halv Snes forskellige Kilder og som har hele den engelsktalende Verden, derunder Australien og Ny-Zeeland, til Læsekreds, kan vanskelig forestille sig, hvorledes en hollandsk, finsk eller skandinavisk Forfatter, der kun har sit »Marked«, saavidt hans eget Sprog strækker sig, egentlig er stillet. Ganske vist skrev Morten Mortensen paa Engelsk, men den skandinaviske eller hollandske Forfatter, som ikke har større Betydning end den, at han vækker Interesse, maa regne med en meget indskrænket Læsekreds, medens hans engelsktalende Broder eller Søster — alt forresten lige — altid kan haabe at faa et nogenlunde stort Antal betalende Læsere.

Det gaar den skandinaviske Forfatter ganske paa samme Maade: han kan kun regne med sine egne Landsmænd, indtil han finder en Oversætter. Dansk og Norsk ligner hinanden i saa høj Grad, at f. Eks. Georg Brandes læses nogenlunde let af Normændene. Selma Lagerlöf's »Gösta Berling«, der er skrevet paa Svensk, kan derimod nok nogenlunde forstaas af en

Dansk — men den forstaas i det hele kun vanskelig af andre end Svenske, ligesom Ibsens »Per Gynt« ikke let forstaas af andre end Norske. Og den skandinaviske »Forsker«, den ivrige og indtil Ængstelighed omhyggelige Videnskabsmand, arbejder for en endnu mere begrænset Kreds, og dette vilde være Tilfældet i endnu højere Grad, hvis Tyskland ikke havde ydet Forfattere paa dette Omraade en saa kraftig Støtte. Før Krigen var der ingen skandinavisk Videnskabsmand, der havde synderlig Chance for at skabe sig en Tilhørerkreds, hvis han ikke havde faaet Tysklands Stempel sat paa sig, og baade politisk og videnskabelig set gav Tyskland klogelig kun sjældent dette Stempel, uden hvor det var fortjent. Svenske Forfattere, der beskæftigede sig med alvorlige Emner, som krævede indgaaende og omstændelig Undersøgelse, havde ene og alene Blikket henvendt paa Tyskland, og herfra skriver sig den Magt, Tyskland udøvede over Videnskabsmændene. Da Krigen brød ud, var den tyske Professor, Kejserens tro Tjener, der skyldte sin Stat saa meget, en virkelig Magt, og den tyske Regering skyndte sig at gøre Brug af denne Magt. Hvem af os har ikke faaet Breve fra »hidtil venligsindede« tyske Professorer, hvori det fremhævedes, at der i den tyske Invasion fandtes et kulturrelt Moment af Visdom, Klogskab og Selvopofrelse?

At vinde et Navn som Videnskabsmand i Tyskland var det samme som at blive anerkendt som saadan i hele Verden; det at blive oversat til Tysk betød for Brandes, Harald Høffding, Johannes Jørgensen, Vilhelm Johansen og Johannes V. Jensen — alle Videnskabsmænd og Forfattere — ikke alene Succes, men Succes i Form af rede Penge. I Skandinavien kunde man altid træffe paa Agenter for Firmaer, der udgav videnskabelige og litterære Værker, og enhver Forfatter eller Videnskabsmand i de tre Lande var sikker

paa at faa en god Modtagelse i Berlin. Mænd som Dr. Nicholas Murray Butler og andre saâ allerede tidlig, hvor nødvendigt det var at skabe en Modvægt mod denne Propaganda, der blev drevet baade med Forstand og Kraft. Og snart efter, at jeg var kommen til København, saâ jeg, hvor paatrængende nødvendigt det var at »udveksle« Professorer, Foredragsholdere og Forfattere mellem vort Land og de nordiske Lande. Det er Dr. Butler, der har Æren for, at vi fik Besøg af Otto Jespersen, Professor ved Københavns Universitet og en af de ypperste Engelsk-Filologer. — Men den tyske Forfatter eller Videnskabsmand, som besøger andre Lande, havde sin Regering staaende bag ved sig. Franskmanden, som kom til Skandinavien, havde *Alliance Française* at søge Støtte hos. Men den engelsk-amerikanske Professor eller Forfatter kom som Regel paa egen Bekostning eller med Støtte fra gode Venner: saaledes rejste Dr. Nicholas Murray Butler, Dr. Schofield fra Harward*) Universitetet, og Dr. Gore, der tidligere har været Lærer ved George Washington Universitetet**) paa egen Regning***).

Georg Brandes er den bekendteste blandt alle Skandinaviens Æsthetikere. Trods hans franske Tendenser, hans varme Venskabsforhold til Clemenceau, og den almindelige Anerkendelse, han nyder i England og de Forenede Stater, blev dog vist flere af hans Bøger solgte i Tyskland end i noget andet Land. I England og Amerika har hans Værker aldrig gaaet stærkt, og i Frankrig var der et Parti, som paastod, at han

*) i Cambridge, der ligger ligeoverfor Boston ved Charles River.
O. A.

**) ogsaa kaldet »Columbian University« i Byen Washington.
O. A.

***) Dr. Mc. Cracken fra Universitetet i New York og Dr. Dutton fra Teacher's College, Columbian University, var de første amerikanske Professorer, som blev udvekslede.
Forf. Anm.

berømmedes for sit Kendskab til alle Landes Litteratur undtagen i hvert enkelt af disse Lande; men de tyske Kritikere opstillede ikke forhastede Generalisationer. Det maa have været en stor Fristelse for en Forfatter, under de foreliggende Omstændigheder, at optræde som Tyskerven, særlig naar denne Forfatter, hvilket netop var Tilfældet med Brandes, lige da Kri-gen brød ud, havde udgivet et stort *Opus* om Goethe. Man maa huske, at han var sikker paa, at hans Bog vilde finde god Afsætning blandt de 60,000 Tyskere, for hvem Goethes Navn var omgivet af Trylleglans, og at Godkendelsen fra tysk Side af et Værk om en tysk Forfatter betød, at Bogen vilde gøre Lykke i andre Lande; men ved Krigens Udbrud skrev han — idet han omtalte Prøjsernes Fremfærd i Slesvig og Holsten, der var erobrede paa samme Maade som Belgien — følgende:

»Det er da altsaa meget vægtige Grunde, der bevirker, at Stemningen i Danmark ikke kan blive tyskvenlig. Tiltrods herfor hersker der her i Landet en overordentlig Beundring for tysk Dygtighed. Og paa den anden Side kan de »intellektuelle« Danskere ikke heller siges at være Alliance-venlige, fordi de Allierede paa en vis Maade maa betragtes som en Enhed, hvor fremtrædende end de indre Forskelligheder er mellem dem indbyrdes; og for den, der véd noget mere end hvad der staar i Bladene, for den, der har levet, lært og rejst, og som kender Forholdene i Europa, er det umuligt paa samme Tid at sympatisere med England og Frankrig — og Rusland«.

Ved at læse mellem Linierne vil det ses, at naar Brandes i 1914 var en Modstander af Prøjsernes Op-træden i Slesvig, vilde han alligevel hellere have tysk end russisk Enevælde; dette Standpunkt til Rusland traadte tydelig frem, især blandt Sverrigs Forfattere

og Videnskabsmænd, af hvilke mange følte, at de stod i Gæld til Tyskland. En fremragende Videnskabsmand eller Forfatter, som havde faaet en Dekoration af Kejseren — og Kejseren vidste nok, hvor han skulde anbringe sine Dekorationer — kunde ikke vise sig aabenlyst utaknemmelig ved at angribe den af hans kejserlige Velynder fulgte Politik. Herpaa er den Opdagelsesrejsende Sven Hedin et godt Eksempel.

Den russiske Alliance vakte ikke vild Henrykkelse hos Danmarks »Intellektuelle«; men kun faa af dem gik saa vidt som Brandes. Den »Renvaskning« — som de kaldte det —, som Englænderne og Franskmændene foretog med den russiske Regering, gjorde ikke noget alvorligt Skaar i deres Sympati med de Allierede, særlig med Frankrig. »Danskerne elsker Frankrig« — sagde Udenrigsminister Erik Scavenius — »og en fransk Minister maa optræde meget uklogt for ikke at blive populær her.«

Næsten enhver betydeligere dansk Forfatter faar Tilskud fra Staten; men skønt der hos de Danske med al deres Civilisation altfor ofte gaar Politik i Litteraturen, kommer det ved Tildelingen af »Pensioner« (Digtergager o. lign.) i Almindelighed an paa, om den vedkommende fortjener Hjælp. Hans Christian Andersen kunde ikke have eksisteret, hvis han ikke havde faaet en lille Digtergage af Statskassen; og det er opløftende at se en lille Nation kæmpe mod Hindringer, der vilde have taget Modet fra et mindre energisk Folk, i Erkendelse af, at Kunst, Litteratur og Musik ligesaavel som de materielle Interesser er naturlige Led i Nationens Liv.

Den danske Forfatter — og for den Sag ogsaa den danske Universitetslærer — kan tale med om, hvad der forstaas ved tarvelig Livsførelse, men derved bliver han dog paa ingen Maade forsimplet. Danske Kunst-

nerne maler gerne Hjemme-Interieurs, og det er, fordi deres Hjemme-Interieurs som Indbegrebet af al Hygge fortjener at fremstilles paa Lærredet. Men det lader sig ikke skjule, at skønt de skandinaviske Nationer er meget læsende, bliver deres indfødte Forfattere ikke velhavende, endsiges rige, ved deres Bøger, medmindre de bliver oversatte.

Johannes Jørgensen, der i sin Ungdom tilhørte den Georg Brandes'ske Gruppe af hedonistiske*) Filosofer, men senere blev hans ivrige Modstander, er utvivlsomt den fineste blandt de moderne danske Digtere. Men det var af sine prosaiske Arbejder, han levede; hans »aandelige« Værker, særlig hans Bog om den hellige Frans af Assisi's Liv, er oversatte til Engelsk, Fransk og Tysk. Han elskede Frankrig, han elskede Italien, og da den rædselsfulde Udaad mod Belgien var fuldbyrdet, gav han sin Harme Luft i »Klokke Roland«. Det er intet Under, at de Allierede føler Taknemmelighed mod ham, men under alle de seneste Angreb paa Danmark fra Propagatorernes Side har Ingen fundet for godt at hjælpe til at slaa disse Angreb ned ved at nævne, at Jørgensens Smertensskrig, der fremkom i det danske Sprog, af en neutral Regering fik Lov til at spredes vidtom i et neutralt Land. Den belgiske Regering frydede sig i al sin Fattigdom over at bestille mange Tusind Eksemplarer til Uddeling**). Skønt Kiel kun ligger to Timers Vej fra dansk Territorium, vovede Tyskland dog ikke at protestere mod dette fældende Vidnesbyrd. En anden højlydt Protest

*) Hedonisme: filosofisk Retning, som sætter den (sanselige og aandelige) Nydelse som det højeste Gode. Nydelsen skal dog være behersket af Indsigt. Denne Retning blev først sat i System af den kyrenaiske Skole, der stiftedes af Aristippos, en af Sokrates' Disciple, og blev en Forløber for den epikuræiske Filosofi.

O. A.

***) Dette er ikke rigtigt. »Klokke Roland« blev ikke opkøbt og uddelt, men solgt paa almindelig Maade i 21 Oplag!

O. A.

mod Prøjsernes Tyranni, der med Nødvendighed udkom anonymt (man nævner en Hr. Erichsen som Forfatteren), nemlig »Den tavse Dansker« (oversat under Titlen »*Forced to fight*« 卍: tvungen til at kæmpe) fremkom fra en anden dansk Forfatter; den indbragte ham de allierede Magters Anerkendelse og havde stor Betydning til at vise Skandinaverne, hvorledes Tyskerne stillede sig til et erobret Land. Men Johannes Jørgensen's »Klokke Roland« var dog sikkert det Arbejde, der gjorde vor Sag den mest virksomme Tjeneste.

Slesvigeren vidste, hvad det betød at blive tvunget til at ofre alt for et Land, han afskyede, ikke at have anden Udvej end bære Vaaben mod England og Frankrig og, fremfor alt, at skulle forsvare dem, der trælbandt hans eget Land. Han var i fuld Harmoni med Polen, der maatte rekrutere sine Undertrykkes Hære; men Jørgensen, som var bleven Professor ved Universitetet i Louvain, havde med egne Øjne set Ting, som fik hans Blod til at stivne. Han forstod at sætte sine Tanker i Ord; mange Aars indestængt patriotisk Raseri bragte han til Udtryk; hans Sjæl kom i Brand; han var Søn af en lille Nation, og han tog Hævn for den Uret, der var tilføjet en lille Nation; der findes næppe nogen Mand eller Kvinde eller noget Barn i Danmark, som ikke har læst »Klokke Roland«.

Herefter havde de tyske Skribenter lidt vanskeligt ved at finde sig tilrette. Georg Brandes, som de havde regnet med som en Talsmand for dem, vilde efter Striden med Clemenceau ikke protestere mod det voldelige Overfald paa Belgien, men han vilde heller ikke støtte Tyskerne. »Jeg véd godt« — skrev han — »at Tyskerne har Kultur, at Russerne er godmodige og Østrigerne elegante; men Krigen gør alt brutalt. Naar man først gør Myrderi og Ødelæggelse af den saakaldte Fjendes Landsbyer til prisværdige Handlinger, ja endog

til »hellige« Bedrifter, saa har man med det samme aabnet Døren for Brutalitet«. Længere vilde han ikke gaa, men hans Modstandere gjorde den Bemærkning, at han havde en Svigersøn, som var Officer i den tyske Hær; han var bange for, at Tyskerne ikke længere vilde købe hans Bøger — »Goethe« var lige ved at skulle komme ud og »Voltaire« under Arbejde, hvilket betød en fransk Læsekreds, men han indlod sig ikke paa at gøre sig lækker for nogen af Siderne. Hans nyeste Værk »Cæsar« vil rimeligvis afsløre hans Opfattelse af Hohenzollerne.

»Som Regel« — skrev han — »tror Masserne en hvilken som helst Løgn, naar den blot serveres dem i en behagelig Form. Massernes sunde Sans og skarpe Blik for Ret og Uret har aldrig været andet end en demokratisk Legende«. Men Georg Brandes er bleven bitter paa sine gamle Dage; han er dog stadig Radikal, og han vilde være den sidste til at bøje sig for en tyrannisk Enevælde.

Der findes *poetae minores* i Hundredevis i Danmark, og der er ogsaa anden Klasses Musikere og Malere i Hundredevis. I København kan man faa mere baade slet og god Musik at høre end noget andet Sted i Verden. I Danmark tager man Kunst alvorligt, og ofte tages den altfor alvorligt af Folk uden Talent. I Vintersæsonen falder den ene Koncert bogstavelig over den anden: den ene Aften synger og spiller Kunstnere som Max Friedmann, Cornelius, Mischa Elman eller Spalding i Koncertpalæet, og den næste Aften synger Frøken Else Hansen pousseret af elskværdige Lærere og Hr. Hansen Jensen spiller for en beundrende Kreds af Venner paa Nørrebro. Naar en Forfatter, der har skrevet en Digtsamling, kan naa at faa den trykt, drager han fra Provinsen til København og kalder sig »Forfatter«. Han bliver Medlem af en anerkendt »Fagforening«. Disse »mindre« Forfattere har Krigen næsten

helt gjort det af med. Prisen paa Trykpapir steg til en svimlende Højde, og Tryksværte blev næsten ligesaa dyr som Rosenolje. Tiltrods herfor bliver den Gyl-dendalske Boghandel, Nordens største Forlag, ved at lade gode Bøger trykke, og gode Bøger sælges stadig. Men for Bladene er det en drøj Tid. Det var allerede galt nok, før vi kom med i Krigen. Men efter den Tid er det kun med yderste Anstrengelse, at det er lykkes selv de bedst stillede Blade at holde sig oven Vande.

I Almindelighed havde Tyskernes Propaganda kun liden Fremgang i Danmark; jeg erindrer dog, at jeg ved en af Jacob Hegels berømte Forfatter-Middage så et Par — ikke første Klasses — Forfattere, der nævnedes som Kreaturer for den prøjsiske Propaganda; men danske Forfatteres Skinsyge og Lyst til at drive Spot med hverandre er i den Grad bleven til et Ordsprog, at jeg altid tror deres Udtalelser om hverandre med et vist Forbehold.

Englænderne maatte sande, at de før Krigen aldeles ikke havde drevet Propaganda. Nu vil der vist altid blandt Udenrigsministeriernes Instrukser til Repræsentanter i Udlandet komme til at staa noget om, at Propaganda maa dyrkes ligesaa omhyggeligt som Forretningsordenen maa overholdes.

En af de flittigste Oversættere af engelsk og amerikanske Bøger er Fru Aslaug Møller, Søster til Nordpolsfareren Kaptajn Mikkelsen, der har skrevet »Nordlandsisens Erobring«, og der er to Forfattere, som baade vi og de Allierede har meget at takke for — nemlig Hr. og Fru George Brøchner. Hr. Brøchner har ikke ladet nogen Lejlighed gaa forbi til at tale de Allieredes Sag paa bedste Maade, og hans Hustru, der har skrevet »Livet i Sverrig i By og paa Land«, har oversat Professor J. P. Bang's »Hurra og Hallelujah«, en Samling af de Udslag af theologisk Had, som Præ-

sterne af den tyske Statskirke har ladet komme til Udbrud. Bogen har gjort stor Virkning baade *in originali* og oversat. Sophus Michaelis, der har skrevet »Et Revolutionsbryllup« og som har været gift med Karin Michaelis, der nu hedder Fru Stangeland og er Forfatterinde til »Den farlige Alder«, er meget læst. En af de Allieredes mest trofaste Venner er Christopher Nyrop. —

Under Krigen har danske Forfattere levet under trange Vilkaar, naar de da ikke — som Jørgensen, Johs. V. Jensen og Martin Andersen Nexø — er sikre paa at blive oversatte. Allerede tidligere havde de det haardt nok, skønt det ringe pekuniære Udbytte af deres Arbejde opvejes af den Glæde, de selv finder i det, og af den Anseelse, de nyder. Man kunde tænke sig, at Fristelsen til at blive et Redskab i Tyskvenlighedens Tjeneste med alt det, som en rig og intelligent Nation kunde tilbyde, maaske kunde blive umulig at modstaa for Mænd, der ikke i den Grad som de Danske hænger ved Friheden, men et Jernkors eller en »*litteris et artibus*« fra det prøjsiske Hof vilde ikke rigtig passe med den danske Dannebrogorden.

Det er en sørgelig Sandhed, at Krigen har standset næsten alt Forskningsarbejde i Europa, forsaavidt det ikke gaar ud paa at finde Surrogater for Levnedsmidler eller gøre Ødelæggelsesredskaber endnu fuldkomnere end før, og nogle af de mest fremragende danske Videnskabsmænd har helt maattet standse deres Virksomhed. — »Dersom Krigen varer i fem Aar« — hørte jeg en berømt skandinavisk Filolog sige — »vil Europa komme til at ligne England efter Krigen mellem den røde og hvide Rose«. Dette er nu ganske vist en Overdrivelse, men det viser, hvorledes Frygten raadede hos mange af disse Mænd i Forbindelse med et ulmende Raseri mod den Magt, der efter at have

gjort saa meget for Aandslivet, nu var sadlet helt om og havde meldt Frafald i Begæret efter at beherske Verden. Da Tolstoj som ung Officer havde skrevet »Fortællinger fra Sebastopol«, befalede den regerende Czar, Nikolaj, at han skulde fjernes fra den farlige Post, han beklædte. Nu, i Verdenskrigens Forvirring, er der ikke Plads for Bevarelsen af Civilisationens Grundpiller; og dette forøger den Bitterhed, med hvilken de »Intellektuelle« ser paa Krigen. Pacifister er de ikke; og de er sikkert heller ikke Yndere af Enevælden. Lidt har de lært af os om Demokratiets Goder; men trods Udvandringen fra Danmark til de Forenede Stater kender de intet til de Grundregler, hvorpaa vor Styrelse hviler. For dem er Amerikaneren endnu den traditionelle Yankee med Tandstikker og Fødderne oppe paa Bordet. Indtil den allersidste Tid var Longfellow's Digte, Cooper's Romaner og Jack London's og Frank Norris' Fortællinger de eneste amerikanske Bøger, der havde nogen Udbredelse i Danmark. »Octopus'en« har saaledes med Held konkurreret med Rider Haggard's »She« og »Kong Salomons Miner«. Fru Aslaug Møller gør sit Bedste for at raade Bod paa dette uheldige Forhold, og hun støttes heri af Forlæggere som Hegel og Hagerup. Nu læses Well's »Fremtids«-Bøger, og Benson's »Verdens Herre« synes meget yndet. Men af de amerikanske Forfattere er det Jack London og af de engelske: Rudyard Kipling, der ubetinget staar øverst paa Listen. Digteren Viggo Holstein-Rathlou, der er Bibliothekar i Odense, har oversat Herrick, og tænker paa at oversætte den yngre Lodge's, Moody's og andre amerikanske Digteres Arbejdere.

Paa min Foredragstourné i de danske Provinser fik jeg større Klarhed over Folkestemningen i Danmark, end jeg har vundet gennem de Hundreder af officielle Middage, jeg selv gav og var Gæst ved. — I Sverrig

føler man sig overlegen ved at understrege, at man ikke kender Amerikas Litteratur. »Hvem« — hørte jeg engang — »læser en amerikansk Bog? Eller hvem hører nogensinde en amerikansk Opera? Tyskerne derimod frembringer begge Dele, og vi kender det altsammen.«

»Jamen hverken paa Litteraturens eller Operamusikkens Omraade« — sagde jeg — »har Tyskerne frembragt noget stort siden Spielhagens, Heyses, Auerbachs og Wagners Dage!«

»Nej« — svarede den, jeg talte med — »men ikke desto mindre vil de sikkert holde Verden — vor Verden — underrettet om, hvad de gør. De har skabt en Atmosfære af tysk Kultur, i hvilken alle Nationer maa drage Aande, hvis de skal gaa fremad paa Aandslivets Omraade.«

Og denne Atmosfære har de forsøgt at skabe i de skandinaviske Nationer. Danskerne og Normændene elsker Demokratiet, og Svenskerne bevæger sig henimod Friheden; det er vor Mission at vise dem, hvorfor de bør dette. Vor Position i Demokratiets Verden har, hos disse nordlige Nationer, faaet et vist Knæk ved, at vore Fjender stadig fremstiller os som et materialistisk, pengepugende Folk, — og det har nu gaaet saadan i flere Aar. Der findes ganske vist Oversættere, f. Eks. Molbech, som har lært de danske Drengene de gamle Stridsmænd fra Indianerkampene at kende; men hvad den amerikanske Kultur betyder, saaledes som den giver sig Udtryk i vor moderne Litteratur og Kunst, er hidtil kun lidet kendt i disse tre højt kultiverede Lande. Herpaa kan og bør vi raade Bod i Fremtiden, og der er rig Lejlighed dertil. Lige før Krigen blev jeg af det bekendte Gyldendalske Forlag anmodet om at sætte en Liste op over Bøger, der kunde tjene dette Formaal. Oberst Roosevelt's Værker og en samlet Udgave af Præsident Wilsons Taler og

Essays er oversatte og læses i vide Kredse. Engang da jeg havde en lang, interessant Samtale med Hs. Maj. Kong Christian X, var denne netop ved at læse Gesandt Gerard's »Fire Aar i Tyskland«. Da han er en højst intelligent og skarpsindig Mand, var hans Bemærkninger om Bogen meget interessante. Bogen vakte Sensation i Danmark og jeg fik en Anmodning om at finde en Oversætter til den. Den viser bl. a., at en Minister i et fremmed Land, i Modsætning til den almindelige Antagelse hos de mindre dannede, har andre Pligter end at gaa med »Gallabukser« og række The til Prinsesser!

KAPITEL VIII

DEN RELIGIØSE PROPAGANDA

I sin Bog »Fyrsten« giver Macchiavelli Statsoverhovederne Regler for, hvorledes de skal benytte Religionen som et Middel til at opnaa uindskrænket Magt; og efter de af Renæssancetidens og den følgende Perodes Monarker fulgte Grundsætninger vilde en Fyrste have været en Nar, hvis han havde forsømt at bruge dette Baand til Sammenknytning af de Nationer, han herskede over. Om Herskeren i sit Hjerte troede eller ikke, var ligegyldigt; det var kun et rent personligt Spørgsmaal; men udadtil maatte han bekende sig til den Tro, som bød ham de største politiske Fordele. Man har et smukt Billede, der forestiller Napoleon, som paa St. Helena underviser et lille Barn i Kristendommens Begyndelsesgrunde; men der er dog vel ingen, der derfor tror, at han vilde have betænkt sig paa at valfarte til Mekka eller at kaste sig i Støvet for en mægtig hedensk Nations Afgudsbilleder, hvis han derved kunde have gennemført sine Planer i Orienten! Paris er nok en Messe værd! sagde Kong Henrik IV af Frankrig og Navarra med den Ugenert-hed, som var hans Slægt egen. Dronning Katharina af Medici og Dronning Elisabeth var overtroiske hver paa sin Vis, idet de vistnok var af den Mening,

at alle forstandige Mennesker tror paa det samme, men aldrig siger, hvad de tror paa — altsaa den samme Tro, som Lord Beaconsfield mente at bekende sig til. Det, Demokratiet sætter sig op imod, er at Religionen, at aandelige Spørgsmaal kuldkastes ved at gøres til Statsanliggender, og naar Demokraterne vil tale ganske ærlig, er de lige saa ivrige Modstandere af Socialismens Despoti som af Hans forhenværende kejserlige Majestæts, den tyske Kejsers, Macchiavellisme*). Han haabede at blive Tysklands og Verdens Overherre og at kunne tale fra Berlin *urbi et ubi***). At være Kejser over Tyskland alene tilfredsstillende ham ikke.

Det var allerede paa et tidligt Stadium af Kejserens Regering, at han kom ind paa at bruge Religionen som Middel til at opnaa den absolute Magt. Herom kunde Bismarck intet lære ham, skønt Bismarck i sine Forestillinger om en Herskers Udøvelse af sin Magt var ligesaa afgjort Hegelianer som han var Prøjsler.

Hegel, den høj lærde Forfatter til »Retsfilosofien«***), var Prøjsler lige til Fingerspidserne. Han stod paa Magthavernes Side, og hadede Reformere, eller rettere, han var bange for Reformmænd, fordi de kunde bringe

*) For danske Læsere kan det mulig have Interesse at erindre, at den bekendte Politiker C. H. David i et Rigsdagsmøde den 24. Nov. 1863 overfor »Bondevennens« Tscherning udtalte: »Jeg er ligesaa meget en stadig og bestemt Modstander af den koftklædte som af den purpurklædte Absolutisme.

O. A.

***) Trykfejl for: *urbi et orbi*, o: til Byen og Verden; Udstykket skriver sig fra Formuleringen af Pavens Velsignelse, der derved antydes at angaa alle. Urbs er »Byen« d. e. i Rom som Verdenshovedstad, o: i Oldtiden som den verdslige Hovedstad for den da kendte civiliserede Verden, senere som Katholicismens Midtpunkt, og er altsaa her brugt af Forf. under den Forudsætning, at Berlin blev Verdens Hovedstad.

O. A.

***) fuldstændig Titel: Grundlinien der Philosophie des Rechts, oder Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse. Berlin 1821.

O. A.

Forstyrrelse i den af Gud anordnede Øvrighed. Der maa være Prik over i'et, ellers betyder det ingenting i Alfabetet, og denne »Prik« var Kongen. Hegel var i høj Grad yndet af den præjssiske Regering og Frederik Wilhelm III's Talerør. Han afskyede den tyske Bevægelse i Retning af demokratiske Reforme og iagttog England med Mistillid. De fleste Hegelianeres Undervisning ved Universiteterne i de Forenede Stater — og den Hegel'ske Statsidé har vundet mange Tilhængere i vort Land — gik ud paa til en vis Grad at modificere deres præjssiske Yndlingsfilosofs Tanker om vilkaarligt Enevælde. Intet Menneske har hidindtil forstaaet hans filosofiske System i alle dets Enkeltheder, men der var én Ting i det, som var klar for enhver, der som jeg holdt Øje med Hegelianismens praktiske Udførelse i Prøjsen og Tyskland: Staten skulde være det højeste!

De tyske Katholiker saâ godt det vildfarende i at anvende Hegels Idéer paa Staten, men de var hverken tilstrækkelig oplyste eller begavede, og de forsømte at gøre kraftig Modstand mod Systemets Udvikling. Der er forskellige Meninger om »Jesu Selskabs« (Jesuiternes) Virksomhed (Jesuitordenen er stiftet af Ignatius Loyola som et af den katholske Reaktions*) Elitekorps) i Tyskland og i den øvrige Verden. Bismarck kunde ikke fordrage dem, og hans Grunde var de samme som Hegels. Deres Lære gik ud paa, at »Cæsar ikke var almægtig«, og at Mennesket har Rettigheder, som maa respekteres og som gaar ud over Statens Krav. Med ét Ord, de var i Prøjsen Talsmænd for det eneste, som de præjssiske Monarker afskyede,

*) den Reaktion mod Reformationen, som iværksattes af Paverne, og som særlig gav sig Udslag i Jesuitordenens Stiftelse og Kirkekonciliet i Trident.

nemlig Tanken om, at nogen Undersaat kunde have en anden Mening end de selv, naar de med stedse større Styrke hævdede deres Ret som Konger af Guds Naade.

Windthorst skabte Centrumspartiet og gjorde tapper Modstand mod Bismarck, men politiske Hensyn præj-sificerede Centrum eller det katholske Parti, da de i det afgørende Øjeblik fik Magten over »de præjsiske Idéers Fjender«, Socialisterne, og ofrede Røgelse paa den uindskrænkede Kejsermagts Alter. I 1872 drejede det sig ikke om en Kamp mellem Lutheranisme og Katholicisme eller mellem moderne Forskning og Obskurantisme, som mine Landsmænd indtil for nylig har antaget, men om en ren og skær Modsætning mellem Læren om Statens ubetingede Ret til at herske over Individerne og Borgerens medfødte Ret til at skabe sig en lykkelig Tilværelse, naar han blot »giver Kejserten, hvad Kejserens er«. At det var Jesuiterne, der var Ofre for denne Undertrykkelse, gjorde mange af os blinde for, hvad der var Motiv til Overgrebet. Jesuiternes Opdragelsessystem havde Fjender ogsaa blandt Katholikerne i Tyskland, hvorfor man oversaa det Princip, der stod bagved Falk-Lovene*), der stod Bismarcks Hjerte saa nær. Frederik den Store og Katharina af Rusland beskyttede ganske vist Jesuiterne, men deres Enevoldsmagt var for befæstet til, at de frygtede dem. Dernæst var de som »Intellektuelle« nødte til at yde et Samfund deres Anerkendelse, som endnu i det attende Aarhundrede ikke havde mistet sit Ry for at være det af alle religiøse Samfund, der med størst Interesse omfattede Videnskaben.

Efter Bismarcks Opfattelse, der deltes af Kulturkampens Disciple, var Falk-Lovene en Begyndelse

*) Love mod Katholikerne, som udstedtes i Tyskland under »der Kulturkampf.«
O. A.

til, at den katholske Kirke i Tyskland støbtes om til et underordnet Led af det eneældige Regeringssystem. Regeringen havde intet at frygte af Lutheranerne — som allerede var under Kontrol — og heller ikke af de vantro »Intellektuelle« ved Universiteterne, der allerede havde akcepteret Hegel og hans Epigoner. De farligste Fjender af Ultra-Enevælden var den katholske Kirke og Socialismen, hvilke sidste lidt efter lidt trak de Mænd ind i sin Kreds, som, idet de kaldte sig Social-Demokrater, hyldede den Anskuelse, at Hohenzollernes Regimente var det samme som obskurantistisk Despoti.

Socialisterne er simpelthen ligesaa farlige Fjender af Demokratiet som Al-Tyskerne. De forskellige Menings-Afskygninger blandt Socialdemokraterne — der er nemlig blandt dem Liberale af den Asquith'ske, ja selv af den Lloyd George'ske Skole, ja der findes endog Tilhængere af det konstitutionelle Monarki med et vist Jeffersonsk Anstrøg; der var Lutheranere, Katholiker, Fritænkere og Folk med alle tænkelige religiøse Opfattelser — alle disse Afskygninger bundede i én Ting: Kuldkastelsen af de Ideer om Statsstyrelse, som Hegel havde taget Ordet for, og som Kejseren og hans Slæng havde ført ud i Livet. —

Der kom baade tyske Socialister og tyske Socialdemokrater til København. De talte og de argumenterede — her stod de jo paa neutral Grund. Men efter hvad de selv sagde, kunde man umuligt tro paa, at Marx's, Bebel's og de virkelige tyske Socialisters Socialisme kunde raade Bod paa noget af de Onder, der klæbede ved Tysklands imperialistiske Styrelse.

Socialisterne eller Socialdemokraterne var Genstand for Frygt i Tyskland, indtil de anbragte Barberkniven paa deres egen Hals eller, maaske snarere, forsøgte at

begaa »Harakiri«*), da de stemte for Krigen. Dette vil Socialdemokraterne aldrig kunne komme bort fra. Deres Prestige som Fredens og Menneskelighedens Apostle er forbi, de er ikke længer internationale, og man regner ikke længere med dem som Altruister. — Saa staar Socialdemokraterne bedre; de har aldrig paa-
staaet at besidde alle Attributerne paa en altomfattende Menneskekærlighed; de har stadig været Genstand for Frygt i Tyskland, men i Rigsdagen, denne harmløse Diskussionsklub, kunde deres Trusler, medens Blomsten af Tysklands Manddom laa maalløs i Skyttegravene, ingen Virkning udøve.

I vort Fædreland misforstaar man den rendyrkede Socialisme. Enten er den Genstand for rasende Forbandelser af uforstaaende Mennesker, eller den betragtes som blot og bart Demokrati, der kun er lidt yderliggaaende og maaske ser lidt for meget paa egne Interesser. Denne Misforstaaelse burde ikke findes. Socialismen betyder en Fornægtelse af Individets Vilje, den betyder, at den enkelte giver Afkald paa alle de Rettigheder, som vore Landsmænd kæmper for. Den er en falsk Kristendom med Kristi Forskrifter om Velvillie, Godhed mod de Fattige, Frihed, Lighed og Broderskab, Fraser, der, naar de kommer fra den »rene« Socialists Læber, har samme Værd, som naar de i sin Tid udslyngedes af Robespierre og Marat.

En Berlinersocialist, som jeg havde budt sammen med den engelske Arbejdsagitator Ben Tillitt, udtalte sig saaledes:

»Efter min Mening er Socialismen i Danmark ikke andet end Socialdemokrati. Naar Københavns Social-

*) den japanske Form for Selvmord der bestod i at Vedkommende sprættede Underlivet op med sit Sværd, naar han havde plettet sit Navn, eller var bleven vanæret uden at kunne hævne sig, eller ventede at blive dræbt. Det var kun fornemme Japanere, som begik Harakiri.

lister blot faar et passende Kvantum god Mad, nogenlunde gode Boligforhold, gode Skoler og billig Adgang til Teatrene, saa er de fornøjede. Man kan jo, om man vil kalde, dette »Socialisme, der bygger op«; men jeg kalder det udartet Socialisme. Vi, der følger Marx' og Bakunin's ubrødelige Principer, hvor forskellige disse end var, maa rive ned, før vi kan bygge op. I Fremtiden vil enhver ordentlig Mand køre i egen Vogn, og de bedste Hospitaler vil staa aabne ikke for dem, der betaler, men for dem, der ikke kan betale. Cagliostro*) har udtalt, at vi maatte knuse »Lilien«, hvormed han mente Bourbonnerne; vi maa knuse alt, hvad der staar i Vejen for det fuldkomne Styre, under hvilket alle er lige. Vi maa have alle Regeringer væk, saaledes som de føres for Øjeblikket; vi har døjet meget; nu maa alle Skranker falde!»

Den Dag kunde Ben Tillitt ikke komme til Frokost, og vi gik altsaa glip af en Dyst, hvoraf man kunde have lært meget. De europæiske Socialisters eneste Existensberettigelse som saadanne er, at de har lidt, og de har lidt saa meget, at deres Lidelser raaber til Himlen om Retfærdighed. Hvad deres Metoder angaar, er der intet at sige til dem. De er saa fornuftige, saa kristelige, at man i sin Beundring for dem kan tabe deres Grundsætninger af Syne. Kejseren selv har laant nogle af de bedste af de socialistiske Metoder ved Ordningen af sit vidunderligt organiserede Kejserrige, og det er det, der har gjort Tyskland stærkt. Men det er paa urette Plads at føle Sympati med Tyskerne alle Steder. Deres Grundsætninger er ligesaa nedbry-

*) eller Giuseppe Balsamo, berømt Eventyrer, der berejste Orienten og de fleste Lande i Europa som Læge, Alkymist, Aandebesværger etc. Var indviklet i Marie Antoinettes Halsbaandshistorie. Havde yderliggaaende politiske Meninger. Døde i Fængsel 1795.

dende, som deres Arbejdsmetoder er beundringsværdige. Deres Hoved-Trosartikel er, at Staten d. v. s. den socialistiske Stat, skal være absolut enevældig.

Hvad angaar Despotismens øvrige Fjender i Tyskland, nemlig Jesuiterne, blev de simpelthen slaaet ned, fordi Bismarck og det Hegel'ske Ideal ikke kunde forliges med dem. Efter Hegel's Ord ophøjede de Forsagelsens, Afholdelsens, Lydighedens Dyder op over de store Dyder fra den hedenske Oldtid, som burde udmærke Tyskeren. Jesuiterne blev, skønt de var tyske Borgere, fordrevne, da de var faa i Antal og syntes at være uden mægtige Venner i Europa, ligesom den Øverste Krigsherre vilde have fordrevet Socialisterne, hvis han havde turdet vove det. Men Socialisternes Magt var i Stigning, og de havde vist, at de ligesom den utro Hushovmester i Lignelsen forstod at »skaffe sig Venner ved den uretfærdige Mammon«*)

Jesuiterne gik altsaa. Men Centrum eller det katolske Parti forsonedes ved Tysklands Anmodning til Paven om at være Voldgiftsmand i Spørgsmaalet om Carolinerne og ved Bismarck's Politik i 1888, der gik ud paa at støtte Kardinal Lavigerie's Arbejde i Afrika. — Den katolske Befolkning i Tyskland, som udgør over en Trediedel af det samlede Indbyggerantal, akcepterede Magtsproget om, at Staten havde Ret til at landsforvise tyske Borgere, fordi de var uenige med Regeringen om den menneskelige Samvittigheds Frihed. Da imidlertid de tyske Katholiker ikke var helt enige i deres Opfattelse af det jesuitiske Opdragelsessystem, som i Tyskland syntes at være i høj Grad elastisk, blev de tilsidst af deres Parti (Centrum) narrede til at gaa ind paa et Kompromis.

*) Sigter til et — iøvrig ogsaa for Teologer — uforstaaeligt Sted hos Lukas, Kap. 16. O. A.

Efter Krigens Udbrud kom der en gammel Præst til København, som havde været i Belgien. Han sagde: »At tænke sig, at Kristne finder sig i de Rædselsgeringer, som Tyskerne begaar! Hvorfor protesterer de kristne Tyskere ikke? Jeg skriftede engang en tysk Oberst — han var Katholik —, som havde ligget et helt Døgn paa Marken udenfor en belgisk By. Han var døende, da nogle af Deres Landsmænd fandt ham og tog ham med hen til mig. ‚Jeg har’ — sagde han, ‚lidt i denne Nat, lidt, saa det næsten ikke har været til at udholde. Jeg laa bestandig og klagede mig; jeg hørte Stemmerne af Folk, der gik forbi, og de hørte mig. En af dem sagde: ‚Der ligger en Saaret’, og de kom hen til mig. ‚Det er en Tysker’ — sagde en anden af dem — ‚lad ham bare krepere’, og saa gik de videre. ‚Det kan altsaa ske’ — tænkte jeg i min Dødskval — ‚i et kristent Land, hvor Lignelsen om den barmhjertige Samaritan forkyndes fra Prædikestolene; mig lader de ligge og dø! Men, ærværdige Fader, da jeg kom i Tanker om de Grusomheder, for hvilke jeg havde maattet lade ti af mine egne Soldater skyde, forstod jeg, hvorfor de var gaaet mig forbi«. Den gode Præst, som havde mange Venner i Tyskland, gentog atter og atter disse Ord: »Naar Guderne vil ødelægge en Mand, berøver de ham først Forstanden; Katholikerne i Tyskland maa jo være gaaet fra Forstanden!«

Bismarck havde brugt Falk og de Liberale som Midler til »at dele og herske«*). Han fandt det senere hen nødvendigt at forsonne Windhorst og Centrum, der paa den Tid var et »konfessionelt« eller religiøst Parti. Det har forandret sig meget siden den Tid; nu er det

*) *Divide et impera!* (Del og hersk! et af Kong Ludvig XI af Frankrig's Valgsprog. Som bekendt var det hans politiske Yndlingstaktik at overvinde sine Modstandere ved at gøre dem indbyrdes uenige.

ligesom den socialdemokratiske »Blok« sammensat af Medlemmer af alle religiøse Afskygninger, men med ensartet politiske Synspunkter. Partiet var nu Udtryk for en fast Beslutning om, at Staten ikke maatte blive enevældig, og hvis de Forenede Stater havde været klar over Partiets Stilling, kunde det have været gjort stærkere ved en forstandig Propaganda, saa at det kunde have været brugt som Middel til at bryde det prøjsiske Despoti. Men hidindtil havde selv berejste Amerikanere betragtet Partiet som en haabløst reaktionær Levning fra Middelalderen. Det hørte med til Kejserens Politik at faa den øvrige Verden til at tro det samme, idet han optog og tilpassede dette Bismarcks Program, samtidig med at han kastede ham, der i mange Storme havde været Tysklands Lods, overbord. Bismarck oplevede at se Despotiets Arv, som han havde tiltænkt sin ældste Søn, blive løftet af en ung Enehersker, hvis Evner han havde undervurderet. Da var det, han, efter hvad man paastod i Danmark, fremkom med det haanende Udsagn: »Jeg vil bringe Friskhed i Hohenzollernes Blod med Struensee's«.

Tyskernes Propaganda for at vinde Herredømmet over Kirken i de Forenede Stater var omhyggelig planlagt i 1866. Lige efter 1848 var Indvandlerne fra Tyskland ikke modtagelige for Paavirkning af prøjsiske Ideer; dem havde de faaet mer end tilstrækkeligt af. Men senere hen, da Indvandlerne strømmede ind, var Tiden inde til at indpode dem de uforfalskede prøjsiske Ideer.

Det er en almindelig bekendt Ting, at Kejser Wilhelm havde sit Blik henvendt paa Vatikanet. Han var klog nok til at se, at naar den katholske Kirke tabte paa ét Sted, var den sikker paa at vinde paa et andet; han behøvede ikke Statsmænd at læse Macaulay's veltalende Udtalelser om Pavemagten, som de fleste engelsktalende

Stater mener. Men hans Aabenmundethed i Tale og Skrift — den være sig overlagt eller ufrivillig — idet nemlig baade »Tidsaanden« og den orthodoxe Lutheranisme maatte gøres venlig stemte — var bestandig paafærde for at krydse hans Planer.

Den katholske Kirkes aandelige Værdier forstod Kejseren aldeles ikke. Pavens Rom var ham en Fare, saalænge som det vedblev at være uafhængigt; han koketterede med Harnack og de mest yderliggaaende af Kritikerne, som kunde hugge Biblen i Stumper og Stykker med deres Kritik.

Hvorledes han tog Stilling til de orthodoxe Lutheranere, der udgør omtrent to Trediedele af Befolkningen, kan ses alene af hans stadige Hentydninger til den »Prøjsiske Gud«. Da Lutheranismen i sin Egenkab af Statskirke næsten ubetinget bøjede sig for Statsmagten, nærrede han ingen Frygt for denne i dens forskellige Afskygninger. Hvad Jøderne angik, var det øjensynligt, at han bestandig betragtede dem med Mistillid. Han ansaa dem for Kosmopoliter og mente, at de ikke burde »anerkendes«, førend de gik op i Statskirken; men i saa Fald kunde de ogsaa, mod visse Ofre, vente at blive »Rath« ja muligvis at blive benaadede med et straalende »von« til deres Navn.

Kejseren ønskede at »kontrollere« Vatikanet. Han kan sin Historie (i det mindste mente vi i København dette), og han stod i et og alt paa sine Forgængeres Side i alle de Stridigheder, de havde haft med den Hellige Stol angaaende Investituren. Kejseren forudsaa viseligen, at Vanskeligheder af samme Art let kunde rejse sig mellem ham og Pavestolen, medmindre det lykkedes ham enten at »modernisere« eller kontrollere Vatikanet. Han forstod, at Pavernes Krav paa Retten til at berøve Fyrster deres Throner aldrig kunde leve op igen, eftersom disse Krav ikke begrebsmæssig fulgte

af Pavedømmet, men udelukkende hvilede paa en Indrømmelse fra Kristenheden, der ikke længere eksisterede som politisk Samfund; derimod kunde Spørgsmaalet om en verdslig Kejsers Ret til at kontrollere den hellige Faders Politik i Spørgsmaal om de tyske Katholikers religiøse Opdragelse, deres Ægteskab og deres Kirketugt til enhver Tid blive praktisk. Han kendte altfor godt Roms *non possumus**) til at bilde sig ind, at Rom under en religiøs Krisis vilde lade sig røre af en verdslig Herskers Taarer. Hvis Hs. kejs. Majestæt havde kunnet gennemtvinge den Grundsætning, som enkelte af hans Forfædre havde hyldet, nemlig, at Landsherrens Religion ogsaa skulde være hans Undersaatters, lod Spørgsmaalet sig muligvis ordne. Hvis han kunde have ordnet sine Undersaatters**) Religion ligesaa let som han afgjorde Spørgsmaalet om Ægtheden af Lucas' Flora i Direktør Bode's Favør***), hvor let havde da ikke Vejen ligget! Som Sagerne stod, vidste han altfor godt, hvad han kunde vente sig af Rom i en Krise, hvor han, idet han gav efter for den præjsiske *Zeitgeist*, ønskede at gøre Indgreb i

*) Latin: »Vi kan ikke«. I Apostlenes Gern. IV, 19—20 siger Peter og Johannes, der er ført for Raadet: Vi kan ikke (andet end tale det, som Vi har set og hørt). Senere er Udtrykket »non possumus« bleven den katolske Kirkes Formel for en ubetinget Nægtelse af, hvad f. Ex. en Fyrste ønskede dens Samtykke til. Pave Clemens VII brugte saaledes dette Udtryk overfor Kong Henrik VIII af England, da denne vilde have Pavens Samtykke til at blive skilt fra sin — femte — Hustru Catharina Howard, som Kongen derefter foretrak at lade henrette. O. A.

**) En af Bestemmelserne i Religionsfreden i Augsburg (1555) lod saaledes: *Cujus regio, ejus religio* d. v. s. Den, som ejer Landet, bestemmer ogsaa dets Religion. Som Følge deraf maatte f. Ex. Sachsen i det 16de Aarhundrede 3 Gange skifte Religion, fordi Landsherren gjorde dette. O. A.

***), Der sigtes herved til en Voxbuste, der forestillede Flora, og som Bode, Direktør for de præjsiske Kunstsamlinger, havde købt i London i den Tro, at det var et Værk af Leonardo da Vinci. Der blev imidlertid rejst Tvivl om Værkets Ægthed, og under denne Strid gav Kejseren Bode Ret. Det viste sig imidlertid, at Busten var et Værk af en engelsk Billedhugger Lucas fra Begyndelsen af forrige Aarhundrede. O. A.

Rettigheder, der ikke hvilede paa verdsligt Grundlag. Enhver europæisk Diplomat, der kender lidt til Verden, ved af Erfaring, at det ikke gaar an at ignorere Vatikanet, og dette blev »Krigsherren«, Verdens tilkommende Behersker, nødt til at anerkende, skønt han gjorde det med Hjertet opfyldt af Had. Vatikanet, som havde erklæret Majlovene ugyldige og tilføjet deres »Fadder«, Falk, et Nederlag, kunde til enhver Tid blive Kejseren besværligt. Over hele Europa var den Tid forbi, da Katholikerne af de højere Samfundslag var Tilhængere af Kongedømmet. Pave Leo XIII havde endog anerkendt den franske Republik, og Kejseren maatte skjule det Nag, han bar til Kardinal Rampolla og Erkebiskop Ireland for den Del, de havde haft heri. Men han m a a t t e være enevældig i alle Spørgsmaal om hans Huses Rettigheder og Arvefølgen til Thronen og lige saa enevældig i Retning af at raade over Lovgivningen, forsaavidt denne havde Betydning til at fremme hans Folks »Kultur«.

Engang, efter at Krigen var begyndt, gik der det Rygte i København, at det i Tyskland paatænkte at tillade en Mand at have flere Koner for at faa Folkmængden forøget i en Nation, der i saa kort Tid havde mistet saa mange Menneskeliv. Det forbavsede mig at høre en tysk luthersk Præst — der talte rent personligt, ikke i sin Kirkes Navn — udsige, at Luthers og Melanchthons Lære intet indeholdt i Strid med en saadan Tilladelse. Han henviste herved til Tilfældet med Landgreven af Hessen i det sekstende Aarhundrede.

»Ja men Kejseren« — bemærkede jeg — »gaar ikke med til dette.«

»Hvorfor ikke?« — svarede Præsten. — »Han kan sit Gamle Testamente, og han har jo Ret til at anvende sin egen private Fortolkning af dette, naar Hensynet til Statens Vel kommer frem.«

»Men over en Tredjedel af Tysklands Indbyggere er Katholiker, og Paven giver aldrig sit Samtykke til en saadan Lov.«

»Naturligvis indrømmer jeg, at dette er en Hindring, men Kejseren vil alligevel føre sin Krig igennem — i Nationens Interesse. Vi maa jo have Soldater. I Amerikanere« — tilføjede han bittert — »ligger jo og dræber vore vordende Fædre i Kristendommens Navn. Saa maa vi udfylde det manglende ved at vende tilbage til den gamle jødiske Maade at leve paa.«

»Det faar De aldrig Katholikerne til, og jeg tvivler paa, at noget ordentligt Menneske gaar med til det, om De saa aldrig saa tidt anfører det Luther'ske Præcedens. Der er ingen Pave, der vilde tillade det.«

»En Pave kan gøre, hvad det skal være — hvad han kan tilgive« — tilføjede han med et Smil — »er ingen Synd.«

»Nej, en Pave kan ikke gøre, hvad det skal være; i det Øjeblik, han udtalte sin Billigelse af Mangegifte i en eller anden Nations Interesse, vilde han ikke længer være Pave. Han kan ikke ophæve en Lov, der hviler paa baade guddommelige og naturlige Grunde, og jeg tvivler om, at —«

»Tvivl ikke om den Magt, som Hovedet for det tyske Folk og dets Kirkes Hyrde sidder inde med. Det tyske Folk, der i religiøs og aandelig Henseende er et Side-stykke til de sande Israeliter, er frembragt af den Aand, den hemmelighedsfulde Jehovah, som gjorde Israel til Profeternes Nation; paa hemmelighedsfuld Maade har han udpeget de tyske Stammer som deres Efterfølgere. Han bor i os. Denne Krig er hans Værk; vor Kultur, som er gennemsyret af vor Religion, er os indgivet af Ham, og Han maa ødelægge, paa det at de Udvalgte maa level«

»Ja men jeg siger endnu en Gang, Tyskland kan ikke

gaa saa langt ned, som det vilde være at antage en Moral, hvorefter det var tilladt at sætte uægte Børn i Verden. Jeg tror ikke paa, at der i Berlin virkelig findes et Hospital, der særlig er indrettet til at passe Afkommet efter militære Sygeplejersker og Soldater. Det er da vel ond Sladder?»

»Det vilde ganske vist være at drive det for vidt. Men Drengene maa vi have. Og: *Deutschland über alles*. Vi faar ogsaa nok en skønne Dag en tysk Pave med moderne Idéer.«

Min Ven Præsten ved St. Petri tyske Kirke i København var dengang bortrejst. Jeg bad en af mine Bekendte om at meddele ham den refererede Samtale, og vor fælles Ven fortalte mig, at Pastor Lampe med et Smil havde svaret: »Der er jo yderliggaaende Mennesker i alle Lande. Sig til den amerikanske Minister, at han bør læse, hvad Dr. Preuss har skrevet i »*Allgemeine Evangelische Lutherische Kirchenzeitung*.«

Det forholder sig rigtigt, at det var Østrigs Stemme i Konklavet, der bevirkede, at Kardinal Rampolla faldt igennem som Kandidat til Paveværdigheden. Kejseren af Østrig havde her, maaske ikke med sin gode Vilje, ladet sig bruge som den tyske Kejsers Værktøj, fordi Rampolla hyldede flere politiske Grundsætninger, som Absolutisterne hadede. Men Kejseren af Østrig havde nu handlet som anført til stort Mishag for Kardinalkollegiet, der her saå et af den verdslige Magts længst forglemte Vaaben anvendt mod sig selv. De ophævede Vetoretten, som Østrig havde beholdt i sin Egenskab af katholsk Magt. Men Konklavet valgte en Pave, som ikke passede Kejseren. Det var en elskværdig, glødende religiøs Mand, som ikke paa nogen Maade lod sig røre hverken af tyske Smigrerier eller tyske Trusler, og da han fik Tysklands Forbrydelse at vide, tog han sin Død derover. Ikkedestomindre havde Kej-

ser Wilhelm holdt Kardinal Rampolla's Indflydelse nede, ligesom han haabede at faa Bugt med Erkebiskop Ireland i Vestens store Republik. En mægtig Kirke i demokratisk Retning var det, han var bange for, og Erkebiskop Ireland, der skønt Prælat var oprigtig demokratisk sindet, der var en Ven af Frankrig og en Beundrer af Lafayette, havde vovet at hæve sin mægtige Haand mod den religiøse Propaganda, som den »Almægtige« havde rejst i Amerikas Forenede Stater, hvor tysk Kultur en Dag skulde finde sit Hjem. Den store Napoleon havde tænkt sig sin Søster, Prinsesse Pauline, som Kejserinde over den vestlige Halvkugle. Hvorfor skulde da ikke en af vore kejserlige Sønner kunne komme til at beherske den raa Republik, som i gamle Dage havde hjulpet Mexiko til at faa Maximilian fordrevet? Napoleon gjorde sin Søn, den senere Hertug af Reichstädt, til Konge af Rom. Hvorfor skulde saa ikke en Søn af vor egen Napoleon-dyrkende Kronprins kunne blive endnu større, blive tysk Pave — eller i det mindste tysk Kirkefyrste, som kunde fortolke Harnack ved Henvisninger til Strauss' »Jesu Liv«! Hvorfor ikke? Den teutoniske Guds Statholder paa Jorden?

Fra flere Kilder sivede det ud, at Kejseren betragtede Hs. Højærværdighed John Ireland som en Fjende af hans Planer baade i Europa og i de Forenede Stater. Man vidste, at St. Paul's Erkebiskop var en Ven af Kardinal Rampolla. Enhver, som kendte noget nærmere til den nyere Historie, vidste, at han var bleven spurgt til Raads af Leo XIII i højvigtige Sager vedrørende Frankrig, i hvilket Land Ultraroyalisterne, hvem det var lykkedes at svøbe et stort Stykke af Kirkens Kaabe om sig, gjorde ethvert tænkeligt Fejlgreb og satte sig op mod Pavens Beslutning om at anerkende Republikken. Erkebiskop Ireland var op-

draget i Frankrig; han havde gjort Tjeneste som Feltpræst i Borgerkrigen og kendte sit Land som kun faa Gejstlige. Han, som voksede op i Vesten, tilmed i den mest amerikanske Del af Vesten, havde bragt med sig alt, hvad han havde Brug for af Europas Kultur, og havde erhvervet sig et usædvanligt Kendskab til alle verdslige Sager til Gavn for et Land, der paa den Tid ikke havde Overflod af Mænd af hans Type. I Østen havde den katholske Kirke haft Prælater som Kardinal Cheverus, Erkebiskop af Boston, ja mange af den Art, men St. Paul var ikke stort andet end en Handelsstation, da John Ireland fik sin første Uddannelse i Frankrig. Udvandrerstrømmen havde endnu ikke givet Stødet til Problemer, paa hvis Besvarelse Landets Fremtid beroede, og der skulde fremsynede Mænd til at se paa dem med sunde Øjne. Erkebiskop Ireland havde straks fra første Færd Blikket rettet paa dem. Han saâ, hvor farligt det var at omplante i ny Jord det daarlige gamle Ukrudt, hvis Frø forgiftede Europa. Han var nøje kendt med den vatikanske Kulissepolitik og vidste, at kirkelig set vil Rom bestræbe sig for at gøre det rette. Men kirkeligt set er Rom i meget høj Grad afhængig af de Oplysninger, der kommer til det fra de Lande, som det har under Overvejelse.

I Reglen maa den Stilling, som den katholske Kirkes Modstandere indtager til den, tilskrives deres Uvidenhed om alt, som det kan have Interesse at vide om Kirken, og deres fuldstændige Ringeagt for Kirkens sande Historie. Dette Snæversyn faar man et godt Begreb om gennem Fortællingen om, hvorledes Præsident Roosevelt engang i et Ministerraad drøftede, i hvilken Form han skulde affatte et Dokument, som i Overensstemmelse med Etikettens Krav skulde stiles til Paven. »Vi skriver vel ,Eders Hellighed'?« sagde Præsidenten. Men en af Ministrene gjorde Indsigelse: Skulde den

Titel benytttes af en protestantisk Præsident! »Tør jeg spørge, om De da vil have, at jeg skal kalde ham ‚Du forbandede Søn af Kvinden i Purpur’*)« spurgte Præsidenten. Den rejste Indsigelse havde jo nemlig ligesaa meget paa sig som den, der fremsattes af Puritaneren, som ikke vilde skrive et Brev under med »Deres hengivne«, fordi han ikke følte nogen virkelig Hengivenhed for den anden.

I den bekendte Artikel i *Century* for 1908, hvis Affattelse viste, at Redaktørerne af *Century* ansaa deres Ære for deres bedste Eje, hentydedes til Erkebiskop Ireland. Efter hvad der er meddelt mig, viste Artiklen, hvor forbitret Kejseren var paa Erkebiskoppen, der, i Forening med Kardinal Gibbons, Biskopperne Keane, Spalding, O’Gorman og Erkebiskop Riordan og støttet af Denis O’Connell, den nuværende Biskop af Richmond, efter en voldsom Kamp havde tilintetgjort Cæsarisismens Forsøg paa at beherske den katholske Kirke i hans Fædreland. Begyndelsen til dette Forsøg syntes ret harmløs.

En Købmand ved Navn Peter Paul Cahensly fra Limburg i Prøjsen, fremsatte paa den katholske Kongres i Trier det Forslag, at der skulde oprettes et Selskab til Beskyttelse af Tyskere, der udvandrer til de Forenede Stater, baade i Afgang- og i Ankomsthavnen. Tre Aar senere traadte en anden katholsk Kongres sammen i Bamberg (Bajern). Der blev foretaget en Sammenslutning med *Central Verein*, som tog sig af Sagen med stor Iver. Men Iveren svækkedes efterhaanden, og i 1883 kom Hr. Cahensly til New York

*) Johs. Aabenbaring XVIII, 4. om den store Skøge i Purpur, som Englen viser Apostlen. Paa det citerede Sted siges det, at »Skøgen paa de syv Høje« betyder: Babylon. Men det er sikkert Meningen at sigte til Rom, og i denne Betydning bruges ogsaa Ordet af Protestanterne. — Forresten kaldes ogsaa London »den purpurklædte Skøge«.

som Mellemdækspassager, forat han kunde erfare, hvorledes tyske Emigranter har det ombord. Han traf Foranstaltninger til, at der holdtes Øje med de tyske Emigranter i New York og at de eventuelt sendtes hjem igen, og i og for sig kunde det jo være rigtigt nok at Cahensly interesserede sig for sine Landsmænds Velfærd, naar de var ved at forlade Tyskland, men det var ganske meningsløst at ville kontrollere de Veje, ad hvilke der sørgedes for Indvandrerne, naar de først var kommet over.

Man havde en Mistanke om, at Cahensly havde sagt noget om en Plan i Retning af at bevare de tyske Katholiker, særlig i Vesten, hvor de udgjorde betydelige Samfund, som en Del af deres gamle Fødeland. Noget lignende var allerede forsøgt blandt Lutheranerne og var for en Tid lykkedes. De svenske Lutheranere, der havde udsondret sig under Ledelse af tysk-uddannede Præster, ansaås for at blive godt behandlede. Krigen har vist, at Amerikanerne i Vesten af svensk Fødsel lagde deres Uafhængighedsfølelse for Dagen.

Den Mistanke, som næredes af dem, der havde Øjnene med sig, fik Vind i Sejlene, da Cahensly i 1891 indgav et Memorandum til den pavelige Udenrigsminister, Kardinal Rampolla, hvori han gjorde gældende, at Kirkens Tab »var saa store, at der burde træffes Foranstaltninger til at bøde paa dette Onde ved at ansætte fremmede Biskopper og Præster, der altsaa maatte indføres med det for Øje, at hver Nationalitet kunde benytte sit eget Modersmaal.«

Det Maal, man vilde naa, var at trænge det engelske Sprog i Baggrunden, og at bringe det inderligste aandelige Forhold, nemlig Forholdet mellem Vor Herre og hans Børn, mellem den opvoksende Ungdom og Kristenheden, ind under et Herredømme over Tanke og Tale, som skilte dem fra deres egne Medborgere.

I Forretningslivet fik det gaa saa godt det kunde med at tale Engelsk; men i de højere Livsforhold foreslog Engelsk ikke. Tyskeren kunde meget vel tjene nogle Penge i »det raa Amerika«; men alt, hvad der satte Kulør paa Livet, maatte være tysk. Saa vidt jeg erindrer fremhævede jeg dengang i New Yorker-Bladet *Freeman's Journal*, at, hvis der fandtes en særlig tysk Helligaand, hvilket nogle af disse Tyskervenner syntes at tro, saa var det ikke lykkedes ham at faa Øje paa, at der i det »kætterske« engelske Sprog fandtes meget lidt, der var saa blottet for al Moralitet som de Dogmer, som nogle af de tyske Aviser i Wisconsin anbefalede som Ledestjerner for Menneskets Liv.

Enkelte klartseende Amerikanere, først og fremmest Kardinal Gibbons og Erkebiskop Ireland, indsaâ, hvad dette betød. Det var Imperialismen, der skjulte sig under Fromhedens Fløjls-hanske. Hvad der foregik paa »Priester Verein's« Møde i Newark den 26. September 1892, kan man læse sig til paa Prent. Biskop Wigger, Stiftets gejstlige Dommer, havde nedlagt Protest mod det Standpunkt, som Foreningen af tyske Præster havde isinde at indtage; forinden Mødet havde han udtalt sin Misbilligelse af »Cahenslyismen«, og han var en skarp Modstander af, at der ansattes »nationale«, d. v. s. transatlantiske Biskopper, hvis Udvalgelse berøede paa, at de kun talte deres eget Modersmaal.

»Fortyskernes« Valg faldt paa Hs. Højærværdighed Dr. P. I. Schroeder — eller for at tale korrekt: Monseigneur Schroeder; han var bleven bragt over til os af Biskop Keane (der senere blev Erkebiskop), for at han skulde holde Forelæsninger ved det katholske Universitet. Som de fleste Amerikanere før Krigen mente Biskop Keane, at der i Tyskland fandtes talrige højt-begavede Mænd, som gjorde os en Ære ved at komme over til os. Da Dr. Schroeder's Navn kom frem, udtalte

en engelsk Prælat*) følgende bidende Ord: »Jeg vilde have troet, at Amerikanerne havde Middelmædighed nok i deres eget Land, og at de ikke behøvede at gaa til Udlandet for at faa fat i dem.« Men Mgr. Schroeder havde meget høje Tanker om sig selv. Amerikanske Katholiker var kætterske Mennesker, som ikke kendte noget til Metafysik; de kunde ikke nøjagtig beregne, hvormange Engle der kunde danse paa en Naalespids! Han holdt paagaende fast ved tyske Idéer. Engelsktalende Præster havde hverken Vilje eller Evne. De tyske Indvandrere i de Forenede Stater vilde derfor være Tyskere eller ingenting: *aut Kaiser aut nullus***).

De tyske Præster i Veststaterne paastod sig berettigede til at udelukke fra Sakramenterne alle Børn og Forældre til Børn, der ikke besøgte de tyske Skoler, uden Hensyn til, hvor lidt disse duede. Striden blev nu international.

I Tyskland anså man en Fornægtelse af Mgr. Schroeders Paastande for en kættersk Handling, der burde straffes med Exkommunikation, og i vort eget Land var der en hel Lejr af »Kejsertilhængere«, som mente det samme. Ganske vist havde Bismarck aabnet Kulturkampen i Navnet af Fædrelandets Enhed. Og ganske vist vilde Kejseren gladelig have gjort Paastand paa den Ret, som hans Forfædre havde kæmpet for, Retten til at beklæde Biskopperne med de ydre Tegn paa deres Værdighed, ligesom han af ganske Hjerte gav sit Samtykke til Jesuiternes Landsforvisning. Men trods alt var han dog »der Kaiser«. I Sammenligning med ham var de Forenede Staters Præsident en Parvenu, og for Ultra-Tyskerne var Kardinal Gibbons næsten en ban-

*) Man mener, at det var Kardinal Manning.

Forf. Anm.

***) Fri Omskrivning af Valgsproget »aut Caesar aut nihil« (Enten Caesar eller intet) som Kardinal *Cesare Borgia* (1478—1507) anbragte under Cæsars Buste.

O. A.

lyst Person, ligesom Kardinal Mercier nu er det! Kampen blev nu ført med Skarphed i flere Aar, og mer eller mindre kirkelige Bomber blev kastet ned i Erkebiskop Irelands' Stift.

Naar man hørte enkelte af disse blinde Ivrrere tale, skulde man have troet, at denne brave Amerikaner var en anden Talleyrand! Men Retten sejrede. »Cahenslyismen« blev udryddet, og dette var en ny Grund til, at Kejseren ikke kunde lide Erkebiskop Ireland, og til, at Bajern og Østrig med Prøjsen i Ryggen protesterede mod ethvert Forsøg, der fra Rom's Side gjordes paa at tildele ham Kardinalshatten, hvilket vilde have været det mest ubetingede Tillidsvotum til en Prælat, der kæmpede for alt det, som Kejseren, den østrigske Kejser og den bajerske Konge afskyede.

K u r i e t bestaar af Pavens Raadsherrer; en Lægmand k a n blive Kardinal, idet Værdigheden som saadan ikke er et egentlig præsteligt Embede, og medens Paven med Haan vilde tilbagevise Krav fra en verdslig Regerings Side paa Retten til at udnævne en Biskop, vilde han maaske meget naadigt modtage en Anmodning fra et eller andet Statsoverhoved om at gøre en bestemt Prælat til Kardinal.

Hvis Præsident Roosevelt havde været tilsinds at rette en saadan Anmodning til Leo XIII — han blev indstændig anmodet derom af mange indflydelsesrige Protestanter, som forstod, hvad Erkebiskop Ireland havde gjort for sit Land — er der ingen Tvivl om, at hans Anmodning var bleven opfyldt. Kardinalerne »vælges« paa Grund af deres fremragende videnskabelige Dygtighed. Vi kan saaledes nævne de forholdsvis nylig indtrufne Tilfælde med Kardinalerne Newman og Gasquet, der valgtes af den traditionelle Grund, at deres Lande spillede en betydningsfuld Rolle i Kirkens Liv, — i tidligere Tid kunde de være bleven valgte

af politiske Grunde. Men den overordentlig udbredte Antagelse, at en Kardinal nødvendigvis maa være Præst, fører til en misforstaaet Opfattelse af hans Stilings Art.

Hvis den franske Republik vilde følge Englands og Kinas Eksempel, sende en Gesandt til den Hellige Stol og foretage en diplomatisk »Tilnærmelse«, saa vilde hverken Rom eller nogen europæisk Nation føle sig rystet, hvis Hs. Hellighed vilde rette sig efter et Forslag fra den franske Republiks Præsident om at »udvælge« f. Eks. Abbed Klein til Kardinal.

Det var Erkebiskop Ireland og hans amerikanske Tilhængere, som frelste os fra Propagandaen for Cæsarismen. Hans Navn sattes i Forbindelse med alle politiske og talrige sociale Momenter, som vakte Væmmelse hos Eneherskerne i Østrig, Bajern og — selvfølgelig — Tyskland. Hvis Erkebiskop Ireland var bleven Kardinal, vilde dette af de nævnte Magter være bleven opfattet som en dødelig Fornærmelse mod dem fra Pavens Side. Det viste de ganske tydeligt.

Det vakte stor Skuffelse i Tyskland, at Cahensly's Plan strandede. Tiltrods for sine Hib til den katholske Kirke — jfr. at en Del af *Century*-Artiklen og et Brev til en Tante »der gik over til Rom« blev undertrykt — var Kejseren dog meget villig til at optræde som dens Velgører. Der er gjort et stort Nummer af hans Iver for at restaurere Domkirken i Köln, — hvilket simpelt hen var en Pligt overfor Nationen. En Monark, af hvis Undersaatter over en Tredjedel er Katholiker, fra hvis Skatteydelse han tager sine egne Indtægter, kunde næppe nøjes med mindre end at medvirke til Bevarelsen af dette herlige historiske Mindesmærke.

Det ser ud, som om Kejseren efterhaanden holdt op med at tage Hensyn til, hvad hans Undersaatter tænkte. Han førte fortrolige Samtaler med den hele

Verden, f. Eks. en med Mr. William Bayard Hale, som *Century Magazine* købte for 1000 Dollars. Den skulde frem i December 1908. At dens væsentligste Værd ikke bestod i, at den var »sensationel«, derfor borger Bladets Redaktører Richard Watson Gilder, Robert Underwood Johnson og Clarence Clough Buel, alle hæderlige, finttænkende Mænd. Den nævnte Samtale foregik ombord paa Kejserens Yacht. Det var øjensynligt, at den var beregnet paa at skulle offentliggøres, eftersom den mest aabnemandede af alle Monarker ikke taler med professionelle Journalister uden med det ene Øje rettet paa Publikum.

I sin Bog »Mine Indtryk af Kejseren« udtaler David Jayne Hill sig paa følgende Maade: »Man kom straks i personlig Berøring med ham; han var aaben, ærlig, oprigtig og alvorlig. Det var man øjeblikkelig paa det rene med, og senere hen blev Forholdet til ham mere og mere fortroligt, særlig i Kiel, hvor han som Sportsmand satte alle Former af Hofetikette tilside og lagde sig, saa lang han var, paa Dækket af *Meteor*, der jagede afsted under et vældigt Pres af Sejl med den ene Lønning under Vand, og i Eckernförde, hvor de gamle Ulke om Aftenen gik til deres ældgamle Skipperkro for at træffe sammen med deres Kejser og drikke et Glas Øl paa Hs. Majestæts Velgaaende.«

»Har De nogensinde set noget mere demokratisk?« — spurgte Kejseren engang med Smil paa Læben. Og en anden spurgte han, »hvad han troede, Wilson vilde sige til det.«

»De, der hader ham« — fortsatte Mr. Hill — »og det er der sikkert mange Millioner, der gør, vilde føle sig blødgjort ved at høre ham le som et Barn over en god Historie eller selv fortælle en. Er det virkelig muligt? Ja det er! Der er nemlig et saa uhyre Svælg mellem en Mands bedre Indskydelser og den unænsomme

Rolle, som ærgerrig Magtsyge faar ham til at spille i Livet! Det skal indrømmes, at den Rolle har han delvis selv valgt, den er ikke bleven ham paatvunget. Hans Sjæl er som ved en Forbandelse besat af én, stor, falsk Tanke og de Maal, Lidenskaber og Beslutninger, som avles af denne ene Tanke. Hans Tankegang er forvrænget, hildet og fordømt til Forbrydelse ved den Tvangstanke, at Gud kun har ét Folk, og det er hans, at Gud kun har én Vilje, og det er hans; og at Gud kun har ét Maal, og det er hans; og da han kun staar til Ansvar for den af ham selv konstruerede Gud, en fuldstændig lokal Gud for hans Folk, et Genskin af hans egen magtsyge Natur, tror han, at noget egentligt Ansvar overfor Mennesker har han ikke.»

Trods alt dette forstod vi i København paa dem, der kendte ham godt, at han var en fuldendt Skuespiller, at han aldrig glemte, at han stod i Rampelyset, undtagen naar han var i sin Families Skød, og selv der maatte han, da de unge Prinser voksede til, undertiden lægge Baand paa sine virkelige Følelser og paa tage sig en eller anden Rolle. I 1908 havde han fast besluttet, at Amerika skulde staa paa hans Side; han lod aldrig en Lejlighed gaa forbi til at udtale sig anerkendende om Præsident Roosevelt og udtrykke sin Glæde ved at tale med Amerikanere. Jeg har vist engang sagt, at han følte sig stolt over, at han var den af alle Tyskere, som kunde bedst Russisk, og det så ud, som om han ønskede at lære de Forenede Stater at kende til de mindste Enkeltheder.

Blandt Diplomater er det en Trossætning, at Konger ingen Venner har, og at den eneste sikre Regel for, hvorledes man skal være overfor dem, er Hofetiketten. Det siges ligeledes, at Høflighed og selskabelig *courtoisie* er Ting, der lægges mest Vægt paa af de Befuld-mægtigede, naar Berøringerne mellem to Lande er

ifærd med at blive »strammede«. Hvor lidet imidlertid Kejseren fulgte denne Regel, kan ses af hans Optræden overfor Dommer Gerard; hvor aabent og frit denne end udtalte sig i Udenrigsministeriet — og de klart udtalte Methoder, han altid gik frem efter i sine Forhandlinger med de tyske Bureaukrater, vakte Fortvivelse hos de gamle Protokol-Diplomater — var han altid meget tilbageholdende, naar han traf sammen med Kejseren. Jeg fik ofte i al Stilhed Anmodninger fra Berlin om at udtyde nogle af hans amerikanske »Lignelser«, som man altid tillagde en forborgent Mening. Engang taltes der saaledes om en enarmet Mand med en uforlignelig Duft over sig fra Broadway, som skulde have »intrigeret« mod en højtstaaende tysk Embedsmand. Jeg gjorde mit bedste for at »fortolke« dette diplomatisk. Men skønt vor Gesandt, den mest »amerikanske« af alle Gesandter, som mine tyske Venner kaldte ham, gav Historier til Bedste i Udenrigsministeriet, som syntes at vidne om Mangel paa Ærbødighed for den »Store«, hørte man dog aldrig nogen paastaa, at han ikke var fuldtud korrekt i sit Forhold til Kejseren. Imidlertid behøvede man kun at høre de Rygter, der verserede i København og kom fra Berlinerhoffet lige efter Krigens Udbrud for at vide, at Kejseren havde faaet Mod til at vise sine Kløer frem paa en Maade, der afslørede hans sande Karakter. Disse Rygter har fundet Bekræftelse i Dommer Gerard's Bog.

Ganske bortset fra mine mulige personlige Egenskaber gav det mig en lidt usædvanlig Stilling i *Corps diplomatique*, at jeg havde gjort Tjeneste under tre Regeringer, og — for at gøre en Digression — man formodede, at jeg var istand til at se den virkelige Trusel, der skjulte sig i Gesandt Gerard's i gemytlig Form holdte »Lignelser«. En meget streng bajersk Greve,

som beklagede sig over Krigen, væsentlig fordi den forhindrede ham i at skrive til sine Slægtninge i Frankrig, at betale sin Skrædderregning i London og tilbringe Vinteren i Rom, hvor han engang havde gjort Tjeneste som Kammerherre i Vatikanet, fortalte, at han af en Attaché i Udenrigsministeriet havde hørt en Historie, som Gesandt Gerard fik Skyld for og som indeholdt en nedsættende Hentydning til den Hellige Fader. Som Katholik vilde jeg maaske protestere overfor Gerard mod denne Mangel paa Ærbødighed, der, som han maatte indse, havde skaffet Udenrigsministeren en Del Ubehageligheder, da jeg jo vidste, hvor megen Pris den tyske Regering satte paa at respektere Katholikernes Følelser. Men jeg erklærede, at det var umuligt, idet jeg tilføjede, at vor Gesandt var en speciel Ven af Kardinal Farley og netop havde sendt flere tusinde Bønnebøger over til de engelske Katholiker, der sad i Fangenskab i Tyskland. Historien fortaltes saaledes*):

»En af de mindre heldige New-Yorkere, med hvem Gesandten omgikkes, hed Michael, og hans Kone gik op til Præsten og beklagede sig over, at samme Michael var bleven noget forfalden og følte Interesse for andre Kvinder. »Godd,« sagde Præsten, »jeg skal se hen til Dem Tirsdag Aften, hvis han er hjemme, og forsøge, om det kan hjælpe at tale et Alvorsord med ham.« Tirsdag Aften kom, Præsten viste sig og indledede en lærd Samtale om Dagens Emner, medens Michael forskansede sig bag sin Avis, uden at give Præsten nogen Lejlighed til at henvende sig til ham. Imidlertid kunde han jo nok forstaa, at hans Tur vilde komme, hvis han ikke førte Krigen over i Fjendens Land. ,Ærværdige Fader', sagde han, idet han tog Avi-

*) Jeg kan desværre ikke gengive Historien i Originalsproget —
Bajersk-Fransk. Forf. Anm

sen fra Ansigtet, ,det lader til, at De véd alt mellem Himmel og Jord; vil De ikke være saa god at sige mig, hvad *Diabetes**) er'. ,Jo', svarede Præsten, ,det er en Sygdom, som de Mænd faar, der banker deres Koner og giver deres Penge ud til andre Kvinder, Mike'. — ,Det var da mærkeligt', sagde Michael, ,jeg sidder netop og læser, at Paven lider af den Sygdom'.«

Jeg maatte da til at forklare, at det var en af vore Almuehistorier, hvis Spor kunde føres tilbage til selve *Gesta Romanorum***), og som kun var en af disse »skæmtsomme« Historier, hvoraf der ogsaa fandtes saa mange i den tyske Litteratur i Middelalderen, en Historie af omtrent samme Kaliber som Reineke Voss! Det er altsaa kun et Eksempel paa, hvorledes vor Gesandt spillede paa Tyskernes humoristiske Sans ligesom Rosenkrantz og Gyldenstjerne forsøgte at spille paa Hamlets Fløjte!

Imidlertid gik den tyske Propaganda sin Gang i de Forenede Stater. Se paa Frankrig — hed det — se paa Italien, og anstil en Sammenligning mellem dem og Tyskland med Hensyn til den Ærbødighed, der vises Religionen! Falk's Love havde ikke længer noget at sige; Katholiker opmuntredes til at gaa ind i Stats-tjenesten, noget, hvortil man just ikke hidtil havde »opmuntret« dem, idet man, som v. Bülow indrømmede, havde Mistro til dem.

Tyskerne var besatte af en eneste Tanke: at deres Fædreland skulde have det afgørende Ord i alt***). Samvittighed havde de nok af; men de havde i Aare-

*) d. mellitus = Sukkersyge.

***) egtl. »Romernes Gerninger« en engelsk Folkebog fra c. 1300 med smaa Fortællinger, Eventyr, Legender o. s. v. O. A.

****) Hærloven af 1913 fik en saa velvillig Modtagelse af alle Partier, som aldrig før var set overfor et Forlangende om Rustninger til-lands eller tilsøs. Von Bülow Deutschland S. 201.

vis opelsket en falsk Samvittighed som kun kendte den ene Maalestok: »Er det til Gavn for Udbredelsen af tysk Kultur?«

»Hvad er Deres Mening om alt dette?« spurgte jeg en af Europas mest fremragende Diplomater, der for Tiden er i Berlin som Repræsentant for et neutralt Land. Han svarede: »Der vil ikke blive Fred i Europa, førend Tyskland faar, hvad det vil have. Tyskland véd, hvad det vil have, og har siden 1870 gaaet alle tænkelige Veje for at opnaa det.«

For at vende tilbage til Kejserens Aabenmundethed, saa var den undertiden beregnet. Mr. Clarence Clough Buel, en af Redaktørerne af *Century*, ansaa sig forpligtet til i Sandhedens Interesse at give en dokumenteret Fremstilling af Dr. Hale's Interview, som var bleven »undertrykt«. Hans Beretning stod i New Yorker Bladet *World* for 26. December 1917: »Korrekturen af dette Interview var gaaet gennem det tyske Udenrigsministerium, hvor kun en fem-seks Ord var ændrede. Rettelserne var foretagne med en fast, sikker Haand, men da der ikke stod noget Initial ved, kunde man ikke være sikker paa, at det var Kejseren, der havde læst Korrektoren. Man havde ventet det Haarkløveri, som ellers sædvanlig træffes hos store Mænd og Bureaukrater, og det var derfor med stor Fryd, at de ubetydelige Fejl i Pladen blev rettede, og den store fire og treds-Presse sat i Gang for at aflevere 100,000 Eksemplarer.«

»Interview'et« af 28. Oktober 1908 i Londonerbladet *Daily Telegraph* virkede som en Lynstraale, og paa den tyske Regerings indstændige Anmodninger blev Numret undertrykt. Dette har Mr. Gilder, en af Redaktørerne, fortalt mig. Det glædede mig meget, da det satte mig istand til at fortælle det danske Udenrigsministerium denne højst interessante Episode. Herom

skriver Mr. Clarence Buel (som læste den sidste »Galej«-Korrektur) følgende: »Men da jeg sidste Gang læste det igennem koldt og roligt, fik jeg en stærk Mistanke om, at Kejserens Omtale af Jomfru Maria af de strengt troende Katholiker kunde være blevet fortolket som et Forsøg paa at besudle et væsentligt Punkt i deres Tro. Derfor blev det hellige Navn strøget, og Kejserens Udtryk forbedret med den Omsorg, som det skrivende Broderskab, ikke altid vurderer efter Fortjeneste hos deres Forlægger. Jeg omtaler denne Hændelse for at vise Tidsskriftets beskyttende Standpunkt, saavel som for at vise, at naar Indholdet af Interviewet oprindelig sivede ud, skyldtes dette en Funktionær i Trykkeriet. Thi kun en Mand, der havde at gøre med »Galej« Korrekturen, kunde have set, at Jomfru Marias Navn havde figureret i Manuskriptet, idet Navnet nemlig ikke fandtes i det færdige Tryk og følgelig ikke kunde have naaet ud til Publikum uden at man har forfalsket Interviewet. Det skal her bestemt betones, at der i Kejserens Omtale af den Rolle, Vatikanet havde spillet i Retning af at varetage Kirkens Interesser i Verdenspolitiken, intet-
 somhelst fandtes, som kunde have vakt alvorligt Mis-
 hag i nogen Del af Europa. Medens jeg studerede ved Berlins Universitet, overværede jeg enkelte Debatter i Landdagen under den berygtede »Kulturkamp« om Kirkelovene, som Bismarck frækt havde forelagt for at løsne det Tag, den katholske Kirke havde faaet i Aandslivet i Prøjsisk Polen. Da jeg var inde i, hvad denne Kamp drejede sig om, og kendte den ligefremme Maade, paa hvilken Protestanterne i Europa stillede sig til religiøse Spørgsmaal, kunde jeg tænke mig, at alt i Artiklen, der havde Hensyn til Stat og Kirke, fremsattes af de fleste Lutheraneres øverste Herre i en Aand, der vidnede om Ærbødighed, og næppe vilde volde Ravage paa den anden Side af Havet.«

Mr. Buel indrømmer, at Kejseren kritiserede Pavens Optræden og talte ringeagtende om Jomfru Maria. Mr. Buel mener øjensynlig, at Verdens Udenrigsministerier ikke vilde være kommet i Oprør ved Kejserens Censur eller ved nogle kaade Bemærkninger om den Hellige Jomfru. Mr. Bruel, som er den personificerede Diskretion, og som var en af de Mænd, der — kan man sige — gav sit Ord paa, at »Interviewet« skulde blive undertrykt, ønskede aabenbart, at Publikums Nysgerrighed med Hensyn til dets Indhold ikke skulde blive sat i altfor voldsom Bevægelse. Han undskylder ikke Kejseren, men da han selv er meget liberal Protestant, er det ganske naturligt, at Udtalelser af et Statsoverhoved, som maaske vilde skabe Ophidselse selv blandt Katholikerne i Europa, ikke gør Indtryk paa ham af at være forhaanende. For længe siden var det sivet ud, at Hans Kejserlige Majestæt i »Interview'et« havde omtalt Erkebiskop Ireland i alt andet end ærbødige Udtryk.

Det var alene vore Katholikers amerikanske Støthed, som frelste dem for denne lumske Propaganda. Havde den rette Aand ikke hersket blandt dem, saa vilde man have faaet dem bildt ind, at Centralmagterne var de eneste af alle europæiske Lande, hvor Katholikerne havde fri Religionsøvelse.

Det er en bekendt Ting, hvad den tyske Propaganda, der gik ud paa at bearbejde Politikere, arbejdede paa i Canada i den fransktalende Befolkning, og vi har set, hvordan der i Begyndelsen af Krigen blev gjort Brug af Protestanterne i Ulster. Der er et Sted i Wells's »*Mr. Britling Sees it Through*«*), som kaster Lys over dette.

*) »Men et af Eders Ulster-Blade har aabenlyst pralet af, at der var truffet Foranstaltninger til, at »en mægtig Monark« fra Fastlandet kunde støtte en Opstand i Ulster.«

»England vil love at indføre *Home Rule*« — sagde en Prøjer, der stod i nær Forbindelse med Udenrigsministeriet i Berlin, — »og saa vil Sir Edvard Carson og hans Ulstermænd med hans oprørske britiske Hær give Englænderne alt for meget at bestille, til at de kan slaas med os.« Det var noget, man troede paa i de fornævnte Kredse i Berlin.

Men da den engelske Regering ikke satte *Home Rule*-Loven i Kraft, vendte Propagandaen sig mod de irske »Intellektuelle«. »I maa hellere lade jer regere af Tyskland end af England,« sagde Sir Roger Casement's Tilhængere, og den saaledes udtalte Tanke gav Ekko paa mange Steder.

Men først havde der lydt det af Tyskland inspirede Raab fra Ulstermændene: »Vi maa hellere lade os regere af Tyskland end af Iernerne, hellere af Kejseren end af de irske romersk-katholske Biskopper«. De fleste af os forstod nu godt, at der ikke forelaa nogen Fare herfor, idet *Home Rule* selvfølgelig vilde have gjort et Indhug i de irske Biskoppers politiske Magt ved at styrke det verdslige Element, som var trængt i Baggrunden af de ulykkelige Forhold i Irland, der havde holdt de læge Katholiker ude fra al højere Dannelse og derved nødvendigvis gjort Gejstlighedens Medlemmer til de politisk ledende. Det gjorde ingen Forskel. De Folk, der bragte den religiøse Splittelse i Irland til at gære, gav Prøjerne Spillet i Hænderne: Helvede lo!

Men vi véd ogsaa, at Parolen: »Hellere regeres af Tyskland end af Ulster« ikke gav Genlyd hos vort Lands irske Befolkning. Men da Tyskland gennem sine Agenter begyndte at slaa paa en irsk Republik under den Kejserlige Orns Protektorat, dannede der sig et

»Hvad er det for et Blad?« spurgte Lady Frensham.

Mr. Britling betænkte sig lidt, men Mr. Philbert kom frem med Navnet: »Jeg har set det. Det var *Irish Churchmans*.

»Mr. Britling Sees it Through« S. 43.

Forf. Anm.

lille Parti i de Forenede Stater, som ikke var tyskvenligt, men engelsk-fjendtligt. Det var, før vi kom med i Krigen. »Ethvert engelsk Nederlag er en Vinding for Irland« gentog de tyske Propagandamænd atter og atter. Det slog an: Ulstermændene tordnede og Sinn Fein, som hidtil havde holdt sig fra Politiken, blev pludselig et revolutionært Parti.

I vort Land mærkede vi Virkningen af alt dette. Der blev spillet paa alle Religionens og Fædrelandskærlighedens Strenge. Kun de, som fik fortrolige Meddelelser fra nogle af de bedragne Revolutionsmænd fra den ulyksalige Paaskedag, véd hvor bitter Stemningen var mod England, fremkaldt ved Rænkespil til Ære for det præjsiske Herredømme. Men saa tog vi stolt vort Standpunkt og gav vort praktiske Svar. De svenske Lutheranere og Sinn Fein-Katholikerne greb til Vaaben uden at afvente et Opbud: Irland maatte sørge for sig selv, indtil Voldsmændene var drevne ud af Frankrig og Belgien!

Dersom det amerikanske Folk og den øvrige Verden nogensinde faar Lov at se ind i den »hemmelige Tjenestes« Labyrinter, saa vil den blive klar over den Kraft, den Dygtighed og den Evne til at trænge sig ind, med hvilken særlig den religiøse Propaganda i de Forenede Stater er bleven sat i Scene. »Søn af Luther, slaa Dig paa dit tyske Bryst, som Du har arvet efter dine Forfædre!« For at bruge et Udtryk, som ikke vil blive forstaaet i Udenrigsministerium i Berlin, havde de præjsiske Propagandister os »coming and going« (o. s. v. de havde os der, hvor de vilde).

Man kunde ikke andet end beundre disse Menneskers Dygtighed. Vi, i vore skikkelige Skjortearmer, tabte baade Næse og Mund derover. Skjortearme- og Dollars-Politik var udmærket i de Folks Øjne, som troede, at det lille røde Skolehus og den internationale Haager-Konference var alt, hvad vi behøvede for at bevare

vor Frihed og sikre Demokratiet i Verden! En saadan Idyl existerer ikke mere! Hvis man skal bekæmpe selve Fanden med Ild, maa man først vide, hvad Slags Ild Fanden bruger. Dertil kræves imidlertid Eksperter i Kemi, og de tyske Eksperter arbejdede før Krigen ikke paa samme Side som Englene. Nu har vi vundet; men lad os endelig ikke bilde os ind, at vi har faaet Livet af Fanden!

Propagandaen gik stadig sin Gang, og selv hæderlige Mennesker kom under denne Indflydelse. »Paven hører os til,« sagde de tyske Propagatorer. »Da har han dog« — svarer en eller anden, som endnu kan tænke — »givet Kardinal Mercier en Irettesættelse, og Kardinal Mercier har gjort Tysklands Krav større Afbræk endog i selve Tyskland end nogen anden levende Mand.« — »Paven sympatiserer med vore Krav; han er en Ven af Lov og Orden, følgelig staar han paa vor Side.« Endog blandt de Allierede blev dette taget for gode Varer af Folk, der let lod sig paavirke. De troede paa Krøniken om, at Italienernes Flugt i Efteraaret 1917 skyldtes katholske Officerer, som derefter blev vist offentlig frem i alle Europas Storstæder med en Plakat paa Ryggen med Ordet »Forræder« paaskrevet. En taabelig Historie for at aflede Opmærksomheden fra de betalte Rænkesmede, de egentlige Ophavsmænd til Misèren. De saâ kun Overfladen af Tingene. Det saâ næsten ud som om de mente, at Euklid's Sætning om den rette Linie som den korteste Vej mellem to Punkter ogsaa holdt Stik i den hemmelige Politik. Paven var Genstand for Angreb, og det passede i Propagandaens Kram. Thi saa kunde det hedde: »Hellige Fader, se, hvor højt jeg, den tysk-lutherske Kirkes Hoved, elsker Dig! og se! Dine ugudelige Fjender ere ogsaa mine Fjender!« Paa denne Maade var det, at den tyske Propaganda splittede og nedslug Stemningen.

KAPITEL IX.

DEN PRØJSISKE HELLIGAAND.

Prøjseriets stærke Gift havde gennemsyret hver Aare i den lutherske Kirke i Tyskland. Mod Danskerne anvendtes enhver Form for religiøs Paavirkning, som man mente kunde bruges, men Danskerne ser med Mistro paa den, der blander Politik og Religion sammen. Dertil kommer, at den Lutherdom, der læres i Danmark, er langt liberalere end den tyske. Jeg maa ogsaa — i al Ærbødighed — sige, at Nutidens Danskere ikke er lette at faa Tag i for religiøse Overvejelser, der gør Indgreb i deres personlige Velvære. Forbindelsen mellem Lutheranerne i Danmark og Tyskland er derfor ret løs, og Danskerne vil ikke gaa med til den i Tyskland forkyndte Lære, at Martin Luther er den ophøjede Ophavsmand til denne Krig, og at Tyskland maa sejre i den i hans Navn! Blandt mine mange tyske Venner var der én, en luthersk Præst, som i 1914 skrev saaledes til mig: »Skønt Deres Fædreland lader, som om det var neutralt, er det alligevel imod os, og De, som engang har været mig en kær Ven, er ogsaa imod os. De er ikke længere et Lysets Barn.«

Betydningen af den religiøse Propaganda er bleven altfor stærkt undervurderet, og det af den simple og meningsløse Grund, at Folk udenfor Tyskland, som i

mange Aar har støbt deres Tanker efter den tyske Filosofis Lærdomme, af disse har draget den Slutning, at Religionen ikke længer udøver nogen Indflydelse paa Menneskenes Liv.

Paven, som havde mistet sin verdslige Magt, var kraftesløs og var reduceret til det samme som den afmægtige Kæmpe hos John Bunyan*). Lutheranismen, ja i Virkeligheden alle protestantiske Sekter, »opgav Aanden« under de Slag, som rettedes mod dem af Häckel, Virchow, Rudolf Harnack og de andre Medlemmer af den højere Kritiks Skole. Disse Mænd lagde Grundstenen til, at Nietzsche — thi Schopenhauer var ved at blive forældet — slog igennem, og baade de Lærde og de mindre oplyste i de dannede Klasser fik den Anskuelse, at efter de tyske Videnskabsmænds Fremstilling af Sagen var Tro paa Kristendommen en Fordom, som kun hørte hjemme hos de Svage. —

Men Kejseren kendte den menneskelige Natur bedre end som saa. Medens han troede paa sin prøjsiske Helligaand — Napoleon troede paa sin »Stjerne« — var det ham ikke imod, om Verdens aandelige Grundlag, særlig den til Grund for Kristendommen liggende Dogmatik, kunde komme i Opløsning. Engang, da jeg i Marts 1918 holdt et Foredrag om Betydningen heraf, kunde jeg ikke lade være at ytre, at »Kejseren var Kristendommens værste Fjende i Europa«. De talrige Protester, jeg modtog fra Personer, som ialfald tilsyneladende talte oprigtig, bestyrkede min Tro paa, at Propagandaen havde været mere underjordisk end de fleste af os troede. Lad os nu et Øjeblik se paa denne gudsbespottelige Propagandas Virkninger i selve Tyskland. Jeg anfører følgende Brev:

*) engelsk Teosof (1628 - 88) skrev et asketisk Værk »The pilger's progress«, der maaske, næst Biblen, er den i England mest læste Bog af alvorligt Indhold.

»Hvad Dem selv angaar, kan jeg næsten tilgive Dem, fordi De, som jeg saa ofte har sagt Dem, religiøst set vandrer i Mørket; men Protestanterne i Deres Land, som skylder os det bedste, de ejer, kan jeg ikke tilgive. I Bethlehems Navn dræber I vore Sønner og fordærver vore Fætttere, Karl og Bernhard, som De kender ovre fra Amerika. Da Karl var i mit Hus forrige Uge, havde han den Uforskammethed at sige, at Tyskerne i Amerika var Amerikanere, og at Martin Luther, hvis han godkendte vor ophøjede Kamp, befandt sig i Helvede! Det er jo vild amerikansk Tale; men jeg er bange for, at alt for mange af vort gode Folk i Amerika er bleven »yankeeficerede« og har mistet deres Religion. Imidlertid har vor hæderkronede Kejser ikke ligget ledig i alle disse Aar; de gode Tyskere i Deres misledte Land, som ikke er købt for engelsk Guld, vil om kort Tid rejse sig og fordre, at der ikke sendes mere Ammunition afsted for at bruges mod deres Paarørende. I Fiume har jeg truffet Lagos, Deres Slægtning. Han bryder sig ikke om Luther eller Prøjsens Sag; han er kun Ungarer, af irsk Blod, og han taler aldrig uærbødigt om sin Kejser, og siger intet imod vore Fjender i Amerika; hans Søn er falden i Rusland; det er Himmels Dom over en lunkent tænkende Mand. Den øst-rigske Kejser er tvungen til at hjælpe os, ogsaa han er plettet med Anti-Christens Blod. Jeg har hørt sige, at da Krigen brød ud og man fortalte ham, at det var sket, skal han have sagt: »Naa, saa skal vi vel igen til at slaas med de fordømte Prøjsere«. Var det sagt i Spøg?« spurgte Lagos med et Smil. Men det er ikke den rette Tid til at le. Karl og Bernhard tager tilbage til Pennsylvanien, hvor de hører hjemme, med Forbandelsen over sig for deres Forræderi — som Slanger, vi har næret ved vor Barm, frafaldne fra Luthers Grundsætninger.«

Brevskriveren var en hæderlig Mand, som talte ud af sit Hjerte, men uden Sans for Humor, og han var en god Ven, saa længe man ikke modsagde hans altydske Meninger. Paa alle andre Omraader gjorde det ikke noget, om man tænkte anderledes end han! »Fra vore Prædikestole tordner vi til Guds Ære, for Luther og Tysklands Sejr!«

I England har der været en Bevægelse oppe, hvis Formaal var en Sammensmeltning mellem den episkopale og den danske evangelisk-lutherske Kirke. Det er muligt, at den ogsaa har strakt sig til Norge og Sverrig, men derom véd jeg intet. Bestræbelsen mødte stærk Modstand hos de tyske Lutheranere: »Det vilde betyde en Opgivelse af det centrale i Lutherdommen, hvis man fandt sig i en fornyet Præstevielse og Ordination ved anglikanske Biskopper. Man kunde ligesaa godt gaa til Rom, Rusland eller Abessinien for at faa Præster ordinerede. Særlig i Danmark havde Luther gennem Begernhagen*) tilintetgjort den falske Paa-stand om *successio apostolica***). Og hvorledes kunde en Folkekirke blive engelsk og dog vedblive at være Folkekirke?«

Om jeg ikke husker fejl, blev Tanken om en saadan Sammensmeltning kraftig støttet af Pastor Storm, der udmærkede sig ved sin store Lærdom, sit brede Livs-syn og sin ædle Karakter; men han mente ikke, at den skulde bestaa i, at den lutherske Kirke skulde gøres anglikansk. Man talte ogsaa om, at Prinsessen af Wales

*) skal være: Bugenhagen. O. A.

***) *Successio apostolica* betyder, at en Præst altid skal indvies af en anden Præst, og at det fingeres, at denne Præstevielse fra Generation til Generation har fundet Sted fra St. Peter gennem Paverne op til Nutiden. Den samme Fiktion opretholdes i den engelske Kirke, men ikke hos os, hvor den blev brudt ved Reformationen, idet vor første Superintendent (et andet Navn for Biskop) Bugenhagen, ikke var præsteviet, men indsattes af den verdslige Myndighed. O. A.

støttede Sagen, eftersom hun altid havde følt sig nøje knyttet til Kirken i sit Fødeland, og efter Kong Edwards Død rejste der sig et Ramaskrig fra de bigotte Tilhængere af den engelske Kirke som en Protest mod, at Dronning Alexandra — hvad man mistænkte hende for — skulde vende tilbage til sin Barndoms Religion, der af de fleste Danske ansaås for mere forenelig med Fornuften end den engelske Kirkes Troslærdomme. Af Mænd som Storm fandtes der kun et Mindretal. Tyskerne var Modstandere af Sammensmeltningen. Sjællands Biskop Rørdam, Landets fornemste Gejstlige, har sagt mig, at Spørgsmaalets Afgørelse var truffet ganske uafhængig af tysk Indflydelse. »Det er meget rigtigt, at hvis vi syntes vi havde Brug for *Successio apostolica*, kunde vi ligesaa godt gaa enten til Rom eller til Rusland. Men vi har det godt nok, som vi har det.«

Da det viste sig, at Sammensmeltningen ikke blev til noget, vakte dette stor Glæde hos de tyske Præster, som havde fulgt Sagens Udvikling. Min forhenværende, ovenomtalte Ven, den lutherske Præst, skrev herom:

»Den anglikanske Kirke er en farlig Fjende for vor tyske Kultur, skønt tysk Indflydelse mellem dens Teologer stadig bliver større. Jeg takker Dem for de amerikanske Bøger om St. Paulus. Jeg læser dem grundig igennem. Jeg ser med Glæde, at alle de Kilder, der citeres, hidrører fra Tyskland, og jeg tror sikkert, at saa gode Mennesker som Forfatterne af disse Bøger maa se, at Deres Land svigter Erindringen om den store Befrier, Martin Luther, ved ikke at sætte sig op mod, at der fra Amerika sendes Vaaben til Ententen, og at vore Børn tvinges til at dø af Sult! Jeg takker Dem for disse Bøger saavel som for den franske Præsts Bog, skønt denne ikke er noget værd, eftersom han haaner Harnack. Senere hen vil disse Franskmænd faa

vor Kultur at lære sammen med vor Hævn! Jeg ser af »Kannik« Sheman's Skrifter, at Tyskerne øver Indflydelse paa den kirkelige Uddannelse i Irland. Vi har, fordrevet fransk Indflydelse ogsaa fra Deres Universiteter, og takket være den store Münsterberg er de teologiske Skoler ved Harvard og Yale tyske trods den Modstand, der er gjort derimod af en Hr. Shofield. Vor kulturbærende Lutherdom er i Princeton College ved at udbrede sig imod Kalvinismens Vildfarelser, og de romersk-katholske Kollegier i Staterne er ifærd med at tilegne sig større Oplysning gennem Mænd som den sidste Bestyrer af det, Schroeder, som vi finder os i, fordi han er vor Kulturs Banebryder. De har talt aabent; og jeg vil gøre det samme overfor Dem. Jeg har modtaget Deres Oversættelse af Goethe's »Kennst Du das Land« og »Sognepræstens Værk«; og som Deres gamle Lærer vil jeg kun sige Dem, at de begge er daarlige.«

En ærlig Mand er han, hvordan man end ser ham. Selvfølgelig hører jeg aldrig fra ham. Hans to Sønner er faldne i Rusland, han taler maaske nu ikke saa meget om »Himmelens Dom«, stakkels Mand! Han var jo kun et Hjul i en Maskine, hvis Gud Kejseren var!

Det var forbavsende, i hvilken Grad hele Tankesættet var fordrejet hos disse hæderlige Mænd, i hvis Sjæl en falsk Grundbevidsthed var bleven omhyggelig dyrket. Den 23. December 1915 skrev en dansk Biskop til en Kollega i Tyskland et Brev, i hvilket det bl. a. hed: »Selv de Sejrende maa nu bære saa mange Byrder, at de i en Menneskealder maa sukke og stønne under dem,« hvilket den tyske Præst den 27. December besvarede saaledes:

»Kan De erindre, at da jeg ved Begyndelsen af Kri-gen sagde disse velbegrundede Ord: 'Vi maa, vil og skal sejre', svarede De: „Hvorledes skulde dette gaa

til?' Det Spørgsmaal foreligger nu besvaret: fra Wilna til Saloniki, fra Eufrat til Antwerpen, i Kurland og Polen staa vore Hære i Triumf, ,Vi tager vor Ejendom, hvor vi finder den, og vi holder fast ved den'. Jeg har Medynk med Dem« — fortsatte den elskværdige Præst, »jeg har den dybeste Medlidenhed med jer neutrale, at I skal staa udenfor dette underfuldt mægtige Udslag af Guds Vælde, og frem foralt Deres Folk, som kalder sig Skandinaver og hører til Tyskeren Martin Luthers Hjord. I agter for Intet alt det herlige, som Gud nu i de sidste halvandet Aar har skænket vort Fædreland. ,Hvo som lidet haver, ham skal fradrages det han haver'. Denne Krig er ikke det rene Kaffesladder, og en Soldats Arbejde bestaar ikke i at danse paa Roser. Herren Vor Gud, som lod sin Søn dø paa Korset, er ikke Præsident i et Teselskab, og Han, som kom for at bringe, ikke Freden, men Sværdet', er ikke noget Fantasifoster! Han lever, Han regerer, Han triumferer! Englenes Sang fra Bethlehem om Fred paa Jorden er ligesaa sand som den var, første Gang den hørtes. I Krybben laa Barnet, der som Mand maatte sejre for at give Jorden Fred. Vore Tyskere, som blødte, døde og sejrede i 1870, vandt fyrretyve Aars Fred for deres eget Land, for Skandinavien og for Mellem-Europa. Og for disse samme Lande og for en varigere Fred i denne Verden er det, at vort Land kæmper den Dag idag! Gloria! Victoria! Vi nedlægger ikke Vaabnene, før vi har sejret, paa det at der maa herske Fred paa Jorden.«

Det første af de to Breve var skrevet af Biskop Koch i Ribe — Jacob Riis's gamle danske Fødeby. Hvem der har skrevet det andet Brev, behøver ikke at fortælles: hans Navn er *legio*. Det var ikke til Retfærds Fremme, ikke til Forsvar for de fattige, de hjælpeløse, de forladte, de gamle stakkels grædende Kvinder,

at Kristus efter den fromme Præsts Mening sendte Sværdet til blodbestænkte Voldsmænd, for at Tyskland kunde herske over Verden og paatvinge Jorden sine Farvestoffer, sine Biprodukter og sin selviske, ubarmhjertige Brutalitet. Hvis Johannes den Døber levede idag og havde opfordret disse gode Hyrder til at følge ham i Kristendommens sande Aand, saa kan man være sikker paa, at de nok skulde have fundet en Undskyldning for den energiske Salome, der frydede sine Øjne ved Synet af Døberens afhuggede Hoved.

De tyske Præster gjorde ofte en fransk Visit i København — efter at Krigen var brudt ud — men ikke som i gamle Dage, naar de kom anstigende om Sommeren sammen med Hundreder af deres Landsmænd, medbringende deres tarvelige Mad og iførte lange Kapper og Hatte med Hanefjer. De billige Udflugters Dage var forbi. Nu kom de for at tale om »Tingene« og søge at overbevise de Danske af den lutherske Hjord om, at det var en Forbrydelse at holde sig neutral.

Engang besøgte jeg Professor Valdemar Ammundsen, en fremragende evangelisk-luthersk Teolog, for at høre paa en »Meddelelse« fra Professor Soulner fra den lutherske Kirke i Paris. Mr. Cyril Brown, den skarpe Iagttager og udmærkede Skribent, fulgte med mig derhen. Vi følte os begge slaaede over den Kristenkærlighed og altomfattende Broderfølelse, som fremlyste af Professor Soulners Ord. Han havde kun rosende Ord at sige om sine katholske Trosbrødre i Frankrig; i hele hans Foredrag fandtes der ikke et bittert eller hadefuldt Ord; men hans Stemme var ved at svigte ham, da han talte om Rheims, og han syntes at tænke som den gamle Kanonikus Luçon, der var Værge for den højtelskede Domkirke, og som ikke kunde forstaa, at Mennesker kunde være saadanne Djævlø, som Kirkens Ødelæggere havde vist sig at være. Vi kom for sent

derfra til at naa hjem til Middag, og Mr. Brown og jeg maatte indtage vor Middag i en Restaurant, hvor vi som Diplomater passende kunde vise os.

Dagen efter, da jeg spadserede min sædvanlige Tur med min Privatsekretær, var der en Mand, som tiltalte mig, idet han tog sin Hat af for mig. Han talte Engelsk, men med fremmed Accent. Han sagde: »Undskyld mig; jeg véd ikke, med hvem jeg har den Ære at tale; men jeg kender Deres Ven, Pastor Lampe, en af de første af vore yngre Teologer, og har set Dem tale med ham; jeg kender ogsaa Mr. Cyril Brown, som De spiste sammen med igaar; han er jo Deres Landsmand og vel kendt i Berlin. Mit Navn er Pastor X. Jeg har tidligere boet i Bremen. Maa jeg tale et Par Ord med Dem?«

»Med største Fornøjelse« — svarede jeg, der følte mig interesseret ved Manden — »hvis De vil gaa med til Frederiksberg.«

»Ja!« — sagde han — »jeg vil gerne følge Dem derud ad.« —

Her hviskede min Sekretær til mig: »Mon det er en ny Spion? Skal jeg føle ham lidt paa Tænderne?«

Det hændte nemlig ofte, at vi blev udspionerede. Kun kort i Forvejen, da jeg gik en lille Tur sammen med min Hustru og Dronning Maud's Hofdame, blev vi fulgte lige i Hælene af Folk, der lurede efter, hvad vi talte om. Paa Hjørnet af Amaliegade og St. Anna Plads lige overfor Hotel Kongen af Danmark*) blev vi iagttagne af flere, der var indenfor Hørevidde, og af hvilke en havde fulgt efter os hele Vejen. Var dette et lignende Tilfælde?

»En Spion?« — sagde jeg paa Fransk — »Naa; lad ham bare snakke!«

*) Den højtærede Forfatter mener sikkert »Hotel Union«.

Min unge Sekretær rystede paa Hovedet; naar han havde en Mand mistænkt for at være Spion, vilde han helst have drejet Halsen om paa ham med det samme. — Efter mine lange Erfaringer med Spioner er jeg kommet til det Resultat, at der kastes en Masse Penge ud paa dem. Nogle af dem optræder meget net og kan være meget morsomme at have at gøre med. Og den tyske Præst saâ tilmed saa respektabel ud i sin luvslidte Dragt! Han gik paa højre Side af mig, hvilket viste, at det ikke var gaaet op for ham, at jeg var Minister; enhver velopdragen Tysker, som kendte min Rang, vilde nemlig være gaaet paa venstre Side, selv om han havde haft til Hensigt at kvæle mig!

»Bitte« — sagde jeg — »vær saa god at tale Engelsk!«

»Jeg beder meget undskyld« — sagde han — »jeg kan ikke lade være at fortælle Dem, hvad jeg tænkte ved den Samtale, De igaar Aftes førte paa Restauranten. Jeg burde vist have afbrudt Dem, men jeg var midt i mit Maaltid.«

Han talte om sit eget Maaltid; vort kom ham ikke ved.

»Jeg hørte Dem sige til Mr. Cyril Brown, at den tyske Nation i Øjeblikket er Kristendommens værste Fjende i hele Verden.«

»Nej, Hr. Pastor, nej!« — afbrød jeg — »jeg sagde, at Kejser Wilhelm er Kristendommens værste Fjende i hele Verden.«

»Naa, ja det bliver jo et og det samme. I Amerikanere kalder jer for kristne« — udbrød han — »og saa har jeres Bomber, som I har affyret i Bethlehems Navn, knust min Søns ene Ben og dræbt Tusinder af vore Børn. Jeres Nation er protestantisk, og I burde staa paa vor Side mod det gudløse Frankrig og det afgudsdyrkende Italien — jeg kunde spytte Italien i

Ansigtet — denne Nationernes *cocotte*, Paveskøgen Roms Trælkvinde! Og saa siger De dog, at Verdens kristeligste Nation ikke er kristelig! Hvor kan De dog sige noget saadant? Vi har jo ikke Krig med hinanden, og dog behandler I os som Fjender!»

»Ja vi faar nok snart Krig med hinanden. De Forenede Staters Gesandt i Tyskland sender i Øjeblikket Amerikanere bort fra Berlin. Han har øjensynlig en Fornemmelse af, at — tiltrods for hans Indflydelse hos Kansleren — vil I begynde paa jeres U-Baads-Skændsler, og saa har vi jo Krigen! Det er da klart nok. Men efter min Mening har De nu sagt nok, og derfor siger jeg Dem Farvel, Hr. Pastor!«

»Nej jeg har ikke« — svarede han — »De maa endnu svare mig paa ét Spørgsmaal: Hvorfor siger De om os Tyskere, at vi ikke er gode Kristne? Vor Kristendom er dog den smukkeste, den mest oplyste og den mest kultiverede, der findes!«

De Unge er ubarmhertige Kritikere, og jeg mærkede godt, at min Sekretær i Tankerne tillagde mig forskellige smigrende Navne, fordi jeg havde »fisket« denne underlige tyske Præstemand paa Gaden. Dertil kom, at Sekretæren den Dag var vældig udhalet; hans Formiddags-Dress var ulasteligt; hans høje Hat var sat tilpas tilbage i Nakken, og de tre hvide Nelliker, han bar i Knaphullet, var en Lyst at skue. (Den rare Fyr! han er nu i Flandern og tumler med fedtede Automobiler!). Og saa hans Stok! (i Parenthes sagt betragtes man af de »bedre Folk« i København som ikke rigtig klædt paa, naar man ikke gaar med Stok). Og saa tænke sig, at han skulde blive set i Følge med en lurvet tysk Præst, der gik med en Paraply af Façon som et Løg! Han var gnaven, for han vidste godt, at jeg satte overordentlig Pris paa en lille oplivende teologisk Diskussion!

»Hr. Pastor« — sagde jeg — »De kan jo dog ikke nægte, at Tyskerne har svoret til Harnack's Fane, at Strauss' »Jesu Liv« er Genstand for den største Beundring, og at meget af den taabelige ,højere Kritik' — f. Eks. Angrebene paa Lukasevangeliet, som Sir William Ramsay*) saa grundig har gendrevet, og al den megen Haan mod Kristendommens Grundsætninger er kommet fra Tyskland — og med Kejserens Billigelse.«

»I England findes der ingen Videnskabsmænd blandt Teologerne. Jeg kender ikke Deres Hr. Ramsay. Nej vi er videnskabelig anlagte; vi studerer; vi betragter mange af de kristelige Sagn under Allegoriens Synsvinkel; men dog tilbeder vi Tysklands Gud, som er med os, og vi tror paa Kristus, skønt vore Videnskabsmænd maaske nok nedbryder meget af det, som den brede Befolkning tror paa. Men der gælder én Lov — der lader sig fortolke videre — for den kristelige Teolog, og en anden — der maa fortolkes mere indskrænket — for den ydmygt troende. Vi, der har videnskabelig Uddannelse, tror maaske ikke paa Miraklerne, men det er vor Pligt ikke at udslette Folkets Tro paa dem. Kulturen maa komme fra oven. Vore Katholiker tror stadig paa Miraklerne, men det er ogsaa dem af alle Tyskere, der er mest tilbage. Vi andre vinder Terrain fra dem. Det er *der Zeitgeist*. Naar vi — med deres Hjælp — har sejret, skal vi lære dem den rette kristne Lære! Tysklands Gud vil ikke taale Afgudsdyrkelse. Vore Videnskabsmænd tror ikke paa Myther, og dog arbejder vi stadig med Luther som Forbillede. Han troede heller ikke paa Myther!«

»Det er ikke min Sag at optræde som Defensor for

*) »The Bearing of Recent Discovery on the Trustworthiness of the New Testament« by Sir William M. Ramsay. Hodder and Stoughton. Forf. Anm.

Luther« — svarede jeg — »men efter min Mening vilde han have forbandet hver den, som vilde nægte Kristi guddommelige Natur. De taler om Tysklands Gud. Men det er jo ikke de Kristnes Gud, og jeg kan kun gentage, hvad De hørte mig sige til min Ven i Restauranten.«

»Det er godt« — sagde han — »at høre dette af en Amerikaner, som forsvarer dem, der udhungerer vore Børn og leverer Vaaben til at slagte os med. Men vi har Gud med os, Tysklands Gud. Vi — vi alene!«

»Farvell!« — sagde jeg — »De har bestyrket det Indtryk, jeg allerede havde af Deres Kristentro.«

Derpaa tog jeg min Hat af for ham og gik over Gaden. Han blev staaende, men min Sekretær hørte ham sige: »Det er nogle raa Mennesker, de Amerikanere!«

Hele denne Episode vilde jeg ikke kunne have tænkt mig, hvis jeg ikke selv havde været med i den. Og hvis den — vel sagtens, fordi jeg saa maa have misforstaaet et og andet — ogsaa skulde synes mine Læsere utrolig, skal jeg blot tillade mig at citere et Par Eksempler paa Resultatet af den prøjsiske Propaganda i et Folk, som vi idetmindste betragtede som hæderligt og ikke ukristeligt. Først maa jeg dog berette følgende: En Dag da jeg — sammen med Mr. Myron Hofer, en af de første Amerikanere, der resolut opgav sin Stilling ved Legationen for at træde ind i Flyverkorpset — gik min sædvanlige Tur paa Langelinie, mødte jeg atter Præsten. Mr. Hofer lagde Mærke til, at han kom hen imod os, og sagde:

»De skulde ikke blive staaende, hvis den Mand taler til Dem, lad os gaa videre.«

»Gaa De videre« — sagde jeg — »men kom tilbage og befri mig om et Par Minuter.« — Saa kom Præsten.

»Deres Ekscellence!« — sagde han — »Pastor Lampe har fortalt mig, hvem De er. Jeg beder om Forladelse for, at jeg har tiltalt Dem!« Og han gik forbi mig med Hatten i Haanden.

Hvad kan man nu stille op med et saadant Bigotteri og en saadan Farisæisme? Er det først efter Krigens Udbrud, at disse Egenskaber har udviklet sig? Og vil de atter forsvinde, naar Krigen er forbi? »Og Djævlene bade ham og sagde: Hvis Du uddriver os, da send os ind i Svinejorden. Og han sagde til dem: Gaar! Og se, hele Hjorden styrtede sig ned ad Brinken i Søen og omkom i Vandene*).«

Som bekendt var London en aaben By. Man læse herefter, hvad der i 1915 blev skrevet i *Evangelisch-lutherische Kirchenzeitung* som Svar paa den velgrundede Anklage, at Børn, hjælpeløse Kvinder, Oldinge, Civilpersoner, som rolig passede deres Dont, var bleven myrdede af den umenneskelige Dødens Regn, der faldt ned over dem fra Luften. Dette fromme Værk blev sendt om mellem de danske Lutheranere for at vække deres Sympati, hvilket dog ikke lykkedes. Der staar i »Svaret« bl. a.:

»London er ikke længere en By, der ikke forsvares af Fortifikationer. Den er opfyldt med saadanne Masser af Aëroplaner og Antiluftkanoner, at Zeppelinerne, som vi alle véd, kun kan angribe den om Natten. At angribe London er at gøre et Fremstød mod en Morderhule.«

»Hvis Du spørger mig« — hedder det i *Protestenblatt* Nr. 13, »Hvorledes skal jeg opbygge Guds Rige?« lyder mit Svar: »Vær en god Tysker! Hold fast ved det tyske Fædreland. Gør Din Pligt og opfyld Din Mission. Forsøg at fordybe Dig i den tyske Aand, i den tyske Sjæl. Vær Tysker i Aand og Sandhed,

*) Matth.: VIII, 31—32.

hvilket vil sige det samme som: Vær trofast, sand og tapper. Giv Dit bedste Bidrag til vor Sejr, og hjælp Fædrelandet til at vokse sig stort og mægtigt.«

Ganske vist findes der i Tyskland Protestanter, som ikke vil anerkende »Fædrelandet« som ensbetydende med Gud og det evige Liv eller som et Liv, der fortsættes i efterfølgende Slægters Erindring, — som en hessisk Bonde udtrykker sig i et Brev fra Fronten. Hans Standpunkt viser, hvor gold hele denne Rhetorik forekommer den ulykkelige Soldat, som er nødt til at adlyde. Enhver, som har kendt de virkelig religiøse Tyskeres Liv før Krigen, maa tro, at disse paa-gaaende, hysteriske, djævelske Udladelser ikke har noget at gøre med dem. — De lutherske Familier, hvor Guds frygt og Kærlighed til Næsten herskede, kan ikke være helt forsvundne; der maa endnu være Hjerter, der er opfyldte af den gamle kristelige Aand. Men her har vi en Mand, en luthersk Teolog, hvis fromme Bøger er »uddelt blandt Soldaterne i Millioner af Eksemplarer.« Det er en meget fremragende Gejstlig; hvis man saå ham paa Gaderne i Lübeck, Hamburg eller Berlin, vilde mange Hatte blive taget af for ham, ja selv Officerer i Hæren vilde hilse ham med Agtelse. Han er *Geheimer Konsistorialrath!* I sin Bog »Stærk i Herren« skriver han: »Endvidere staar Reformationens Velsignelser paa Spil. Skal det gudløse Frankrig, det overtroiske Rusland eller det hykleriske England beherske Verden? Aldrig! Vi vil stride og kæmpe og bringe ethvert Offer for vor velsignede Tro, for vor Samvittighedsfrihed, for vor Tyskhed og for vort Evangelium. V o r G u d h a n e r s a a f a s t e n B o r g. Og om end Verden var fuld af Djævla, skal vi hævde vort Herredømme!«

Efter Dr. Conrads Mening er Tyskland — den store Kirurg. Kniven maa bruges, og i fornødent Fald maa

den Nation, som staar i Vejen for Tysklands heldbringende Kultur, dræbes!

Martin Luthers Navn er i den Grad bleven paabe-raabt af disse Fanatikere, at man i Tyskland slet ikke længere kan se, at Spørgsmaalet intet har med Religionen at gøre. I den nyere Tids Historie har der næppe været nogen Krig, der har haft saa lidt med Religion at gøre som denne. Men naar man hører disse Skraalere paa Prædikestolene, skulde man tro, at Martin Luther var Anstifteren til denne Krig og at Kejseren er hans Profet! — Hvad den katholske Befolkning i Tyskland — i Bajern og Schlesien — og hvad Jøderne i Berlin og München mener om alt dette, derom er det endnu ikke lykkedes mig at komme til Klarhed. En Kardinal, der bærer Luthers Banner med to Rabbier, yndefuldt legende med dets Guldkvaster, er et Billede, som Prædikanterne ruller op for os, naar de appellerer til Luther som Tysklands Repræsentant. Luther var ikke Demokrat; han vilde næppe have skrevet under paa Præsident Wilsons Taler; men trods det vilde han ikke tilbudt som den sande Gud den Treenighed, der bestod af Kejseren, Kronprinsen og den prøjsiske Helligaand! Tænk paa den frygtelige Magt, der maa have ført disse »Guds Mænd« paa Afveje! Hvem kan herefter lade være at tro paa Miraklet med Svinene, der blev drevne i Søen, eller paa det gamle latinske Fyndsprog: »Den, Gud vil styrte i Fordærvelse, gør han først afsindig«, eller paa Shakespeare's Ord »Liljer, der raadner, lugter langt værre end Ukrudt«. Religionen er gjort til et Skjul for Have-syge og paagaende Magtbegær og Kristendommen til et Slør for en Gud, der er mere jordbunden end Guldkalven.

Prædikanternes Skrigen op og alle de bestikkende Ræsonnements, der fremsattes af Videnskabsmænd som

Wilhelm v. Bode, Wundt, Richard Dehmel, Wilhelm Röntgen, Ernest Haeckel, Sudermann, etc., blev af de oplyste Danske modtaget med Dødens Tavshed; Videnskab og Kunst var gaaet i Forfald. »I Italien« — siger den danske Sprogforsker Kristoffer Nyrop — »der, da de tyske Videnskabsmænds Manifest kom frem, ikke var blandt de krigsførende Stater, var Forbauselsen og Skuffelsen saa stor, at de tre og halvfemsindstyre ‚Repræsentanter (Vertreter) for tysk Kultur‘, som havde undertegnet Manifestet, betegnedes som *Verräter der deutschen Kultur*. Man behøvede blot at forandre »Vertreter« til »Verräter«. Og blandt dem var der Navne som Max Reinhart, Harnack, Gerhard Hauptmann og Siegfried Wagner!

Forundringen og Forbavselsen blev endnu større, da der ikke fra Katholikernes eller Lutheranernes Side fremkom nogen Protest mod de forfærdelige Skændselsgerninger mod Louvain eller Rheims. Pavens Modforestillinger blev der intet Hensyn taget til. Det var den tyske Regerings Politik at undertrykke dem saavidt muligt, idet den ønskede at faa Verden til at tro, at den Hellige Fader stod paa Tysklands Side, noget, som altfor mange tankeløse Mennesker lod sig bilde ind. At de tyske Katholiker lod sig vildlede af Bethmann-Holweg og Krigsministeriet, gør kun deres Stilling endnu daarligere.

De Bevisligheder, som fremlagdes af Domprovsten ved Kathedralen i Rheims viste, at den rædselsfulde Ødelæggelse af det hellige Symbol paa den franske Nation ikke var begrundet i »militære Hensyn«.

KAPITEL X.

1910, 1911 OG 1912.

De Besøg, som Mr. John R. Mott aflagde i de skandinaviske Lande, var noget af en Begivenhed; der stod Straaleglans om hans Navn. Da Bladene begyndte at tale om, at han vilde komme, blev vor Legation bombarderet med Anmodninger om at faa Lejlighed til at være sammen med ham. »Vi maa« — sagde min Hustru saa ofte — »gøre det klart, at alle hæderlige Amerikanere er velkomne i vort Hus, og at det er vor Pligt at give vore danske Venner Lejlighed til at træffe sammen med dem.«

Dette maatte Danskerne ogsaa sande, og saasnart en Amerikaner af nogen Betydning opholdt sig i København — ved »Betydning« tænker jeg ikke alene paa »social Position« — var vi altid glade, naar vi kunde ordne det saaledes, at de rigtige Mennesker traf hverandre. Vi optog ikke alle uden Hensyn til deres sociale Stilling, vi gjorde tværtimod et passende Udvalg. Vi vilde gerne have haft, at Mr. Mott skulde have indtaget alle sine Maaltider i vort Hus, men han gjorde sig, ligesom Martha, »Bekymring og Uro for saa mange Ting«, at vi kun kunde faa ham til en kort Frokost, hvor han traf en af sine varmeste Beundrere, Grev Joachim Moltke, der har gjort meget for unge

Mænds moralske Forbedring, og Kammerherre Oscar O'Neill Oxholm og dennes Frue. Det eneste Skaar i enkelte danske Damer Hengivenhed for min Hustru skrev sig fra, at hun lod Mr. Mott forlade København ved flere Lejligheder uden at »give dem en Anledning« til at træffe sammen med ham. En af disse Damer var Frøken Wedel-Heinen, Hofdame hos Enkedronningen, men der var ogsaa andre Damer, som var interesserede i at vække Ærbødighed for Kristendommen mellem deres Landsmænd. Resultatet af Mr. Mott's mesterlige Arbejde viste sig, da Krigen brød ud. De »red bloods«, som tidligere havde betragtet Kristelig Forening for U n g e M æ n d som kvindagtig og uden Kraft maa, naar Hensyn tages til, hvad den har udrettet i Europa, for stedse holde deres Læber lukkede.

Paa den Tid — det var i 1909 — ventede vi et helt andet Besøg. Kardinal Gibbons havde næsten lovet at gøre en lille Tur til Norden; han vilde komme til København, stod der i en Baltimore-Avis. Dette vakte stor Interesse hos de venlige Beboere af Nordens Athen, de kosmopolitiske Danske. Der var imidlertid et Etikettespørgsmaal, som voldte mig noget Besvær. Sverrig havde endnu fra gammel Tid en vis Forbindelse med Pavestolen, skønt den katholske Religion i Nutiden nærmest er banlyst i Sverrig. Idetmindste skriver Kongen af Sverrig, saavidt jeg ved, en Gang om Aaret til sin »Fætter« Paven, eller maaske det er til sine »Fættre« Kardinalerne. Men Danmark har ingen saadanne uklare officielle Forbindelser, skønt Grundlovens Stilling til Religionsspørgsmaal efter 1848 har været i høj Grad liberal. — Ved denne Lejlighed erfarede jeg, at Danmark ikke siden Reformationen havde haft Besøg af en Kardinal. Straks rettede jeg de fornødne Forespørgsler paa rette Steder. Naturligvis var der

intet til Hinder for, at jeg behandlede Kardinal Gibbons efter hans Rang som Kirkefyrste, og selv de fornemste, som har maattet gaa bagefter ham ved vor Middag for ham, vilde intet kunne have indvendt herimod. — Men han kunde ikke komme. Hans eneste Sviptur til Europa, efterat hans Venner havde vakt et Haab hos mig om, at han vilde besøge os, bestod i, at han var tilstede i det Konklave, der valgte Benedict XV til Pave. Pius X var død af Hjertesorg, og Kardinalens Hjerte var sorgbetyngt ved de Rædsler, der var sluppet ud over Verden. Hvad han senere har gjort for at fylde Rækkerne i vor Hær og Flaade med modige Mænd, viser vor Samtids Historie! —

Men den store epokegørende Visit, der endog tog Luven fra den straalende Atlanterhavs-Eskadres Besøg, var den, som Præsident Roosevelt aflagde i København. Danskerne havde næsten en Følelse af, at Holger Danske — der, som Gud og Hvermand ved sidder i Hvælvingerne under Hamlets Slot ved Helsingør og venter paa det Øjeblik, da han skal frelse Danmark, — at han var kommen frem for Dagens Lys. —

Udfra den europæiske Betragtningssmaade, der ikke brød sig om vore indre politiske Rørelser, var Eks-Præsident Roosevelt den betydeligste og interessanteste Skikkelse ikke blot i Amerika, men i hele Verden. Selv under det opdukkende Nye Demokrati vil Mænd vistnok komme til at betyde mere end Nationer hos vore Brødre paa den anden Side Havet. Hvor stærk end den nivellerende Samfundsaaend vil blive, som nu viser sig fjernt i Horisonten, vil der altid være en eller anden Enkeltmand, som hæver sig frem og som er et Hoved højere end alt Folket. Nu var det Mr. Roosevelt, som havde ført Panama-Kanalen igennem; hvad Lesseps ikke havde magtet, var

lykkedes for ham; han havde i højere Grad end nogen anden Præsident før ham tvunget Europa til at føle Agtelse for ham; de Radikale glædede sig til at hylde ham, fordi han havde knækket Kapitalisternes Magt, og Konger og Førsteministre bød ham Velkommen, fordi de alle — ogsaa Kejseren — var bange for de Muligheder, som han sad inde med. At han vilde blive valgt til Præsident for de Forenede Stater ved næste Valg, derom var der ingen i Europa, der nærrede Tvivl. Og naar alle disse Mennesker bød ham Velkommen, saa var det ikke, fordi han — som f. Eks. General Grant — kun havde udrettet noget stort. Nej den Amerikaner, der nu kom, var ikke blot en Mand med en glimrende Fortid, men en Mand med en Fremtid, der rejste sig hastig som en Tordensky. Man vil kunne forstaa Begejstringen i København, da det blev bekendt, at han vilde aflægge Byen en kort Visit; og fra København skulde han til Kristiania for at holde en Tale i Anledning af en Nobel-Præmie. — Netop paa dette Tidspunkt døde Bjørnson (26. April 1910), og hele Folket saavel i Danmark som i Norge sørgede over dette Dødsfald; men selv det havde ingen Indflydelse paa den Modtagelse, der blev givet Eks-Præsidenten. Den norske Minister ytrede ved denne Lejlighed: »Det er det eneste, hvorover vi kan glæde os i vor Sorg.«

Kong Frederik VIII havde truffet alle Forberedelser til at rejse til Rivieraen, da han ikke var helt rask. Han kaldte mig op til sig, fordi han ikke var sikker paa, om Rygterne om Mr. Roosevelt's Besøg havde noget paa sig eller ikke.

»Dersom Præsidenten kommer« — sagde Kongen — »Deres Lands mest fremragende Borger, skal jeg sørge for, at han bliver modtaget med fuld Honnør; jeg vil modtage ham, som om han var Kejser. Han og hans

Familie skal bo i Christian VII's Palæ, saalænge de bliver her. Min Søn, Kronprinsen, vil tage imod dem; det gør mig ganske overordentlig ondt, at jeg ikke selv kan være tilstede.»

Mr. og Mrs. Roosevelt kom — h a n saå og vandt! men ogsaa hans Frue vandt alles Hjerter. Deres Børn, Kermit og Ethel, flygtede bort fra alle Fornøjelser og officielle Modtagelser og undersøgte Byen; saavidt jeg erindrer, bejlede ingen af dem til et Smil fra en Konge eller Prins; derimod gik de ivrig paa Jagt efter gamle Tinkruse.

Mr. Roosevelts Bagage kom ikke i rette Tid; som Følge heraf maatte baade han og hans Hustru ved Hoftaflet optræde i det Tøj, de havde rejst i. I Danmarks lange Hofannaler var dette kun hændet én Gang tidligere ved en højtidelig Lejlighed, og den uheldige Gæst var den Gang Hds. Maj. Dronningen af England, der dengang var Prinsesse af Wales. Hun havde taget Sagen ganske roligt og ligefrem, og efter hvad Hoffets Damer sagde, var der over Mrs. Roosevelt noget »kongeligt« i den yndefulde Maade, paa hvilken ogsaa hun tog denne ubehagelige Hændelse, — hun havde i Praksis modbevist de mange Historier om, at amerikanske Damer har en lidt tarvelig Lyst til at »gøre Vrøvl«. Kronprinsessen udtalte, at Mrs. Roosevelt var »henrivende«, og Kronprinsen omtalte næsten hver Gang, jeg traf ham i de paafølgende otte Aar, hvor meget Præsidentens Besøg havde glædet ham. »Det er da en Mand!« sagde Kronprinsen.

Overhofmarschallen ordnede alt Etiketten vedrørende paa det vidunderligste, og der var intet, der ikke gik som efter en Snor. Nogle af mine Kolleger, som vidste, at Mr. Roosevelt som f o r h e n v æ r e n d e Præsident ikke havde nogen officiel Rang, undrede sig over, hvorledes de tekniske Enkeltheder ved Mod-

tagelsen af en »simpel Borgerlig« kunde lade sig ordne. Men Hoffet og Udenrigsministeriet viste ham alle de samme officielle Hofligheder, der tilkommer en kongelig Højhed. Legationen og Konsulatet følte sig særlig stolte over Dekorationerne paa Jærnbanestationen og taknemmelige overfor Handelsministeren, som havde besørget dem. —

Som altid, optraadte Admiral Richelieu ogsaa ved denne Lejlighed med stor Takt og Rundhaandethed. Den bedste Del af Programmet var en Tur til Helsingør med Frokost ombord paa »Queen Maud« — og hundrede andre elskværdige Arrangements var truffet af ham og Kaptajn Cold, Direktør for Scandinavian — American Line.

Der blev givet en stor Middag, som kun Danske kan præstere den med kort Varsel, af Overpræsidenten og Københavns Kommune. Man imødeså med Spænding den Tale, Roosevelt vilde holde, og da den kom, gjorde den de Moderate henrykte, medens den var en Skuffelse for de yderliggaaende Socialister, som regnede ham for »deres Mand«. »Det, De kalder Radikalisme« — bemærkede Kammerherre Carl O'Neill Oxholm — »det kalder vi Konservatisme«.

Bagefter hørte vi, at Kejseren havde følt sig skuffet ved Mr. Roosevelt. Det blev i altfald sagt i Berlins Hofkredse. Mr. Roosevelt (sagde man *sub rosa*) havde just ikke udtalt sig for radikalt, men han havde talt for frit. Naa, der var jo egentlig ingen Grund til, at en Mand, der repræsenterede en af Jordens mægtigste Nationer, skulde optræde med overdreven Ærbødighed overfor Hs. Almægtighed!

Da Mr. Roosevelt tog fra Danmark, lod han blive tilbage Indtrykket af en mandig, værdig Hædersmand, der selv var med til at skrive sit Lands Historie.

I Aaret 1911 kom Eks-Præsident Loubet med sin

Søn Paul og en Del franske Delegerede til København for at deltage i den internationale Velgørenhedskongres. Han var højst elskværdig og udtalte sig frit og aabent om alting — Egenskaber, som er nedarvede paa hans Søn. I Samtaler med ham beskæftigede han sig meget med den Hurtighed, hvormed Frankrig atter var kommet til Kræfter efter 1870. »Et Land, der kan udrette, hvad Frankrig har gjort« — sagde han — »har ingen Aarsag til Frygt; blot vi kan undgaa vore professionelle Politikeres Snarer. Men her k a n j o ligge en Vanskelighed. Vore Fjender ønsker af Hjertet, at der skal opstaa Uenigheder mellem os, d. v. s. om vitale Spørgsmaal, ikke de sunde Meningsforskelligheder, som De kender fra Deres eget Fædreland.«

»Men Revanchen,?«

»Men dog, Hr. Minister« — tog en af hans Ledsagere Ordet — »hvor kan De tale om sligt her, hvor vi staar med den tyske Minister, Waldhausen, lige ved Siden af os? Han staar og holder Øje med os. Nej, det er slet ikke Revanche, vi vil have, vi vil blot have vore gamle Provinser igen. Blot det kunde lade sig gøre uden Krig! Hvis De ønsker det, kan De tale om udenrigsk Politik med Hr. Paul Loubet. Hvad vor indre Politik angaar, kan jeg kun sige, at Royalisterne gør Uret ved at blande Religion og Politik sammen; en saadan Optræden styrker Oppositionen og sætter os Republikanere i et falsk Lys. Men trods alle Stridigheder er Frankrig i Hjertet ét; men Stemningen i Landet er ikke for Krig; dog maa vi selvfølgelig slaas i vore Kolonier.«

»Mener De Tripolis?« — spurgte jeg.

»Nej!« — svarede han med et Smil — »det er kun ganske i Almindelighed, jeg taler. Vi maa slaas, ligesom Deres Landsmænd, da de kæmpede med Rødhuderne. Men vi nærer ingen Frygt for Krig i Øjeblikket. — Vore Veje er Fredens!«

»Naturligvis« — svarede jeg — »eftersom den tyske Minister har sagt mig, at Tyskland ikke vil slaas med Frankrig, medmindre det bliver den angrebne, og dertil synes han ikke, der er Tegn!«

»Belgierne er ved at blive lidt urolige, fordi Hamburg efterhaanden erobrer hele Kaffehandelen paa Brasilien,« — ytrede han adspredt.

»Hvilket rigtig forstaaet betyder, at vi gør vel i at have et Øje med vore Interesser i Brasilien« — svarede jeg.

»Som alle Franskmænd« — svarede han — »kender jeg kun meget lidt til Geografien udenfor Frankrig; med vor Gesandt i Washington er det en hel anden Sag; han kender Verden og de Forenede Stater.«

Jeg sagde ham Tak; det glædede mig altid, naar jeg hørte Franskmænd tale godt om M. Jusserand. Men han fortjente ogsaa al den Ros, han fik.

»Min Ven« — sagde Paul Loubet — »taler om Verden og de Forenede Stater, hvilket efter mit Skøn betyder, at Europa er én Verden og de Forenede Stater en anden. Saaledes synes man at mene i Europa; men Deres Erhvervelse af Filippinerne vil sandsynligvis mere og mere gøre Amerika til en Del af den europæiske Verden.«

»Jeg er bange for, at George Washington og Lafayette ikke vilde have holdt heraf,« — sagde Eks-Præsidenten.

En af de franske Delegerede spurgte mig, om det var rigtigt, at Tyskerne vilde forsøge en Tilnærmelse til os for at overdrage et eller andet fremmed Land-omraade til os mod at faa en af Filippinerne. — Waldhausen stod lige ved Siden af mig, og jeg lod derfor Spørgsmaalet gaa videre til ham.

»Det er et Spørgsmaal —« sagde han — »som sætter En tilbage til Arkadiens Uskyldstilstand.«

»Ja, Tyskland opgiver aldrig, hvad det én Gang har Tag i« — sagde Franskmanden smilende. »Ellers kunde De jo f. Eks. faa Tyskland til at overgive Helgoland til England mod et Vederlag, med det Forbehold, at England skulde give det tilbage til Danmark.«

Waldhausen lo heraf og sagde: »En saadan Ædelmodighed vilde vist ikke rigtig passe i vor Tid. Jeg er bange for, at Admiral v. Tirpitz vilde sætte sig imod en saadan Ordning.«

Enhver, der har set lidt bag Kulisserne i Tysklands Politik, vidste, at v. Tirpitz havde en høj Stjerne hos det tyske Folk. Det var noget, alle betragtede som givet, at i Spørgsmaalet om Flaadeprogrammet var han og Tyskland ét. Ligesaa vist som Ranet af Slesvig og Kielerkanalens Gennemførelse skabte Mulighederne for en tysk Flaade, ligesaavist var det v. Tirpitz's Bestræbelser i Forbindelse med Erhvervelsen af Helgoland, der gjorde Tyskland til en Sømagt. Under alle de finansielle Vanskeligheder, som den tyske Regering havde at kæmpe med, og som indeholdt den eneste sande Grund til, at Frankrig ikke blev angrebet, havde v. Tirpitz holdt fast ved sin Hovedgrundsætning, at »Tysklands Fremtid ligger paa Havet«. Han hørte ikke til den Slags Marineministre, som sidder lænket til sit Skrivebord og »aldrig lugter Søvand«. Han var bleven »Kaptajn i Kongens Marine«, fordi han forstod sit Kram, og hvad mere var, fordi han havde studeret sin kejserlige Herre og Mesters Psykologi og vidste, hvad denne stadig drejede sig om. Mangfoldige Gange har oprigtige Venner af mig blandt Diplomaterne sagt mig, at den tyske Kejser ingen Respekt havde for vor Flaade, at han »kunde« alle Skibene udenad, men at han ikkedestomindre saa vidt mulig fulgte enhver ny Opfindelse, som vore Marine-Eksperter indførte hos os, idet disse nemlig med største Imødekommenhed lod

tyske Marineattachéer og Eksperter faa Adgang til at se saadanne Nyheder.

Da Atlanterhavseskadren kom over i 1911, fik man Interesse for vort Land som Søstat. Hidtil havde man næppe nok set det amerikanske Flag paa Verdenshavet: hvad »Columbia« end gjorde eller agtede at gøre: Havet beherskede det ikke. Derfor vakte Flagene paa vor Atlanterhavs-Eskadres Skibe stor Glæde hos alle Amerikanere og var lidt af en Overraskelse for de andre Nationer!

I Kiel syntes man nærmest tilbøjelig til at mene, at Eskadren udgjorde vor hele Flaade! Selvfølgelig vidste baade Kejseren og v. Tirpitz bedre Besked. Privat udtalte Kejseren sin Glæde over vort Forsøg paa at bygge Orlogsskibe — men han og v. Tirpitz vidste nok, hvad de vidste. Imidlertid havde dog Amerika altid tilstrækkelig Betydning til at virke beroligende, indtil Kejserens Planer mod Frankrig og Rusland var helt i Orden. Man kunde maaske have Mistanke. Men hvem kunde tro det?

Mine Korrespondenter i Tyskland — det er altid godt for en Mand i den diplomatiske Tjeneste at have Folk med sig, der véd Besked — beskæftigede sig ivrig med v. Tirpitz og General v. Freytag-Loringhoven. Von Tirpitz var ét med den tyske Flaade, og General, Baron v. Freytag-Loringhovens sagkyndige Forfatterskab fik os paa den Tanke, at han næsten var ét med Arméen.

»Er han i Familie med Freytag?« — spurgte jeg.

»Med hvem, med Romanforfatteren?«

»Ja, med Forfatteren af ,Debet og Kredit'« — tilføjede jeg.

»Nej slet ikke; han hører til en af de fornemste Friherrefamilier i Østersøprovinserne.«

Hvis man under Ludvig XIV's Regering havde spurgt

et Medlem af Huset Bourbon, om han var en Slægtning af Crébillon*), kunde han ikke have følt sig stærkere rystet! Von Freytag-Loringhoven gjorde en stor Figur i Berlin. Han er »adopteret« Russer, da han var af baltisk Familie; hans Fader havde haft et kendt Navn i Diplomati. Han kendte Rusland lige saa godt som Tyskland; han var theoretisk uddannet og besad stor Erfaring, og man mente, at han i sine Skrifter optraadte som Talerør for Generalstaben. Russerne i København talte meget om Freytag-Loringhoven. Jeg maa i denne Forbindelse atter fremhæve, at naar jeg interesserede mig for tyske Personligheder, var det ikke, fordi jeg satte dem i Forbindelse med mit Fædrelands Fremtid. Blandt mine Venner var der imidlertid Mænd, f. Eks. James Brown Scott, som saå længere fremad. Jeg var interesseret, fordi jeg var bange for, at en lille Nations Selvstændighed stod paa Spil, og fordi Tyskland, hvis Danmark gik op i det, ubetinget vilde lægge Haand paa de Dansk-Vestindiske Øer.

Vi havde en Mistanke om, at Tyskland havde forhandlet med Rusland om at paaføre England Krig og bruge dette som et Paaskud for at erobre Danmark. Den japanske Krig havde for en Tid slaaet Ruslands ærgerrige Planer i det fjerne Østen til Jorden. Hvem kunde nu være sikker paa, at ikke Nordsøen og Østersøen under tysk Beskyttelse kunde være et vinkende Maal!

Hvis v. Freytag-Loringhoven's Ytringer skulde tages alvorligt, var det indlysende, at der var Krig i Luften; og hvorfor skulde ellers v. Tirpitz blive ved at bygge

*) Der maa være sigtet til C. den ældre (1674—1762), der skrev en Række rædselsfyldte Theaterstykker. Hans mere bekendte Søn, der skrev en Række scabreuse Bøger, bl. a. «le sophie» (overs. paa Dansk) er nemlig først født 1707. O. A.

løs paa den tyske Flaade? Rygtesmedene i Danmark sagde, at alle Forhaabninger om en skandinavisk Sammenslutning maatte finde deres Afslutning i en Strid med England, et Fremstød mod Frankrig og en Deling af Skandinavien i to Dele, af hvilke den ene af Navn blev russisk, medens den anden, Danmark, af Gavn blev tysk, medens Norge efterhaanden skulde skræmmes til at bøje Nakken. — Alt dette viser, hvor opbidset den offentlige Mening var. Den tyske Propaganda udsprede skønne Beretninger om Kejserens, Kronprinsens og de andre tyske Magthaveres fredelige Hensigter. Fremfor alt fik vi at høre, hvor yndig Kronprinsesse Cecilie var, og hvor stor hendes Indflydelse vilde være til at afværge Altyskernes onde Hensigter mod Danmark, selvom Tyskland og England skulde ryge i Totterne paa hinanden.

Folk fra Hoffet, som vidste, hvor lidt kongelige Familieforbindinger betyder i den virkelige Politik, indrømmede, at Kronprinsessen baade var indtagende og sympatisk; hun er en Søster til Dronningen af Danmark, og hun er bleven saa vidt tysk, som det var muligt for hende som Datter af en russisk Moder. Hendes Søster, Dronning Alexandrine, er derimod bleven helt dansk, men derefter er ogsaa hendes Tankesæt altid gaaet i Retning af Demokrati og et jævnt og enkelt Liv. —

Af Tysklands Nyhedskræmmere blev Kronprinsen afvekslende lovprist og undervurderet. Naar han traadte voldsomt op, saa var det imod hans Faders Ønske — han var en anden Prins Hal*), der prøvede ,om Kejserkronen passede ham'. Men i Almindelighed blev han trukket frem fra Baggrunden for at fremhæve hans

*) I Shakespeare's Henrik IV, 4. Akt, 5 Scene, hvor Kong Henrik IV fremstilles sovende paa Scenen, kommer Prins Hal (den senere Henrik V) ind og sætter sin Faders Krone paa Hovedet. O. A.

store Egenskaber. Ved flere Lejligheder havde han røbet større Forstaaelse end sin Fader af, hvad der virkelig gik for sig. Dette viste sig klart under Eulenburg-Skandalen, da han uforfærdet blottede den Kræftskade, som var i Færd med at æde sig ind i den tyske Hær. »Det er Tegn paa Dekadence,« skal han have sagt i et Udbrud af Raseri, »England er i Forfald, det véd vi, i Kraft af det samme Tegn, der er indskrevet paa Fyrst v. Eulenburgs Pande. Ogsaa vi har Folk som Oscar Wilde, men medens Rædslerne gaar deres Gang i England, vil vi hugge Knuden over og leve som en Nation! Von Eulenburgs Forbrydelse er Forløberen for Nationens Tilintetgørelse.« I det Kapitel var han og Max Harden, Udgiveeren af *Zukunft*, i forbavsende Grad enige. Men hvad der nu end kan siges om Kronprinsens politiske Attraa — og vi har altid troet og tror endnu, at hans Attraa er Verdensherredømmet — saa er der ialfald en hel Del af en Mand i ham. I 1911 hed det sig, at han ikke vilde nedlade sig til at bære den Freds-Maske, der syntes at skjule hans Faders Ansigt. Rigskansleren, Dr. v. Bethmann-Holweg, bar som sædvanlig Kappen efter Vinden. Marokko-Affæren førte ikke til noget, fordi de Mænd, der skulde yde Tyskland finansiel Støtte, ikke var i Orden til Krig. Kansleren blev angrebet af v. Heydebrand; i den danske Presse offentliggjordes der Tegninger, hvorpaa man saâ Kronprinsen fra den kongelige Loge tilkendegive sit Bifald til den Række af Fornærmelser, som den mægtige Junker udslyngede mod Kansleren, som jo kun var Kejserens Værktøj. Det laa i Kejserens Interesse at se Sagerne an; Tiden til at slaa til var endnu ikke inde; Tyskland var ikke rigt nok og Ruslands Stilling var noget tvivlsom. Efter Kejserens Mening var Frankrig endnu ikke tilstrækkelig korrumpet og Uenigheden mellem Ulster og det øvrige Ir-

land endnu ikke vokset op til den vældige Giftplante, som efter hans Opfattelse vilde forgifte England ved at vække Mytteri og Oprør. Med al hans Aabenmundethed maa det dog sandsynligvis have været mere end hans egne Følelser, han gav Luft. Saaledes saâ det ialfald ud for os, der levede saa nær ved Grænsen. Imidlertid kastede denne Begivenhed forøget Glans over Kronprinsen. Han optraadte ialfald aabent og ærligt. England kunde maaske blande sig i Sagerne i Marokko og andre Steder for at forhindre hans Fædreland i at faa en Plads i »Solen«; men lad os bare faa det af Vejen!

I Socialdemokraternes hemmelige Raad haabede man, at det, hvis det endelig skulde være en Hohenzoller, der skulde følge Kejseren paa Tronen, ikke maatte blive Kronprinsen. Til Trods for hans elskværdige Egenskaber og hans tilsyneladende ungdommelige Maade at se Livet paa — han fik visselig ikke Skyld for saa mange Uforsigtigheder, som Kronprinser ellers gerne faar — vidste man, at han var Militarist til Fingerspidserne, og at i hans Regeringstid vilde Soldaterne ikke komme til at gaa ledige Verden over. Medens Kejseren stadig holdt paa, at flere Soldater, flere Sømænd og Krupp von Bohlers nyeste Ødelægelsesredskaber var nødvendige Betingelser for hans Fredsværks Fremme, gav hans Søn sig ikke Mine af at være enig med ham heri. Hvad enten det var af Beregning eller ikke, havde han altid hævdet, at den rette Linie er den korteste Vej mellem to givne Punkter. Og Zabern-Affæren og adskillige andre viste, at Kronprinsens Tanke var, naar det rette Tidspunkt forelaa, at føre Krig efter Napoleons Maade og at sætte Sværdet over Pennen og Plovskæret.

De danske Socialdemokrater følte sig ikke smigret ved hans Udtalelse om, »at Socialdemokraterne en skønne Dag vilde ,gaa til Hoffet'«; men han fik Ret;

de »gik til Hoffet«, ligesom Tysklands Kejser i gamle Dage gik til Canossa, — og de gjorde det, dengang de godkendte Krigen! Tyske Forfattere paastod desuden, at hans Beundring for Napoleon havde gjort ham afholdt blandt Franskmændene: Hvis han viste sig i Paris, vilde han blive ligesaa populær som Kong Edward af England, dengang han var Prins af Wales! »Hvem véd« — skriver en af dem — »han kan maaske gøre Hertugen af Reichstädt's Haab til sit og opleve at se det opfyldt?« Jeg henlede en af mine østrigske Venners Opmærksomhed herpaa. Men denne, der stod højt i Gunst i 1909, men var bleven lidt »formørket« i 1914, bemærkede: »Ja, men Franskmændene glemmer ikke, at Napoleons Arving, som maaske kunde have fuldendt sin Faders Erobringer, var Søn af en østrigsk Moder.« Han var, efter hvad der sagdes, *gemütlich* ligesom sin Bedstefader, og hvor var han ikke elskværdig overfor de amerikanske Damer, der havde giftet sig ind i den »overlegne Race«! Mere end én betitlet Amerikaner haabede at blive friet for den ubehagelige Stilling som et morganatisk Ægteskab frembyder, ved Hs. Kejs. Højheds Venlighed. Denne Viljesfasthed er bleven undervurderet. Napoleon forsøgte at erobre Europa; han kastede Blikket paa Salomons og Orientens juvelbesatte Monarkers Kongeriger. Men hvorfor dette ikke var lykkedes ham, dertil mente Kronprinsen at kende Grunden. Der var derfor ingen Grund til at tro, at det ikke maatte lykkes for en prøjsisk Napoleon, og det var ingen Nødvendighed, at Nederlagene fra Moskva og Waterloo skulde gentage sig. Kronprinsen vilde begynde med at vinde et Waterloo-Slag og saa bagefter sætte Rusland ud af Spillet!

I 1913 skrev Mr. Frederick Wile, der dengang var Korrespondent for Londonnerbladet *Daily Mail*, følgende: »Han er den tyske Hærs Afgud maaske i endnu

højere Grad end hans Fader. Hans »Jægers Dagbog« er morsom. Han skriver om sin Sympati med sin »høj-salige« Forgænger Frederik den Store, naar denne udtaler det bekendte Ord, at Enhver bør have Lov til at søge sin jordiske Lykke og sin Sjæls Frelse paa den Maade, der passer ham selv bedst. Hellige Moses!»

Det var ikke svært at blive klar over, hvad det var for Folk, der var ved Magten i Tyskland. Det tog en Nats Rejse at komme til Berlin, og i Flensborg, nogle Timers Rejse borte, kunde man faa tyske Krigsskibe at se; der kom ofte højtstaaende Tyskere paa Besøg i København. Prins Eitel Friedrich kom der ofte ombord i sin Yacht, og Waldhausen — hans Frue er Belgierinde — modtog stadig Gæster fra alle Lande. Prinsesse Harald, gift med Prins Harald, en Broder til Kongen af Danmark, samlede talrige Tyskere om sig, som hun satte Pris paa.

Ved Hoffet kom der kun faa Tyskere, medmindre de stod meget højt paa Rangstigen. Baade Kong Christian X og hans Dronning holdt, saavidt jeg forstod, mest af at tale Engelsk, og der var ikke noget, der kunde irritere Kongen, der taler godt Engelsk, Fransk og Tysk, mere, end naar en Diplomat gjorde Tilløb til at tale Dansk til ham. Efter mit Skøn bør Diplomater altid tale Fransk ved Hove. Man er altid mere paa den sikre Side, naar man taler et fremmed Sprog, men forøvrig talte alle ved det danske Hof Engelsk og holdt, saavidt jeg kunde se, meget af at tale det. Prins Valdemar og Prinsesse Marie talte altid Engelsk i deres Familie. Prins Valdemar's Fransk var ikke saa godt som hans Engelsk, og Prinsesse Marie var længe om at lære Dansk, medens hun, da hendes Familie var landflygtig i England, opnaaede fuldstændigt Herredømme over det engelske Sprog. Deres Søn, Prins Axel, som nylig har besøgt vort Land som den amerikanske

Flaadens Gæst, taler glimrende Engelsk. Som alle Medlemmer af hans Familie er han en oprigtig Frihedsvæn.

Ikke desto mindre blev der talt meget Tysk i Danmark, og der fandt et livligt Samkvem Sted mellem de to Lande. Tysklands, eller rettere Tyskernes Synsmaade blev maaske bedre forstaaet i Danmark end i noget andet Land, saa meget mere som Danskerne, der af Naturen er satirisk anlagte og ikke gør sig nogle Illusioner med Hensyn til de store europæiske Nationers Uegennytte, klart fulgte Gangen i Tysklands Fremskridt eller rettere Udvikling. Men hvor stærkt end Tyskland var gaaet frem, var der mange, f. Eks. den lærde Dr. Gudmund Schütte (der, skønt modstræbende, indrømmede, at Generhvervelsen af Slesvig vilde være ,at begaa Selvmord for at undgaa Døden'), der aldrig kunde tale et Ord om Tyskland uden at mindes Tabet af deres Provinser.

Hvad der mest maatte vække Forbauselse, var den Tankens Kraft og den formbundne Uddannelse parret med Mangel paa Uafhængighed, som lagde sig for Dagen hos Tysklands Tankens og Handlingens Mænd. Saavidt man kunde danne sig en Mening derom gennem Pressens Udtalelser og Samtaler med Englændere, Franskmænd og Amerikanere — hvorved bemærkes, at mine Landsmænd i Reglen viste meget lidt Interesse for Udenrigsaffærer — kunde det se ud, som om de politiske Partier i Tyskland holdt hverandre i Ligevægt, nemlig: De Konservative (Junkerpartiet), Centrum (ivrige Katholiker), der lystrede det mindste Signal fra Rom, Socialisterne, der hyldede Bebel's Idéer, og de Nationalliberale, som holdt fast ved den Overbevisning, at et moderat konstitutionelt Monarki for Tysklands Vedkommende indeholdt Løsningen paa alle Problemer.

Men i Danmark vidste vi bedre Besked. Over hele

den katholske Verden udsprede de tyske Propagatorer den Anskuelse, at Centrumspartiet var et rent og klart Sekterer-Parti. Intet kunde være mindre overensstemmende med Sandheden. De Traditioner, som fulgtes af Windthorst, der aabent havde gjort gældende overfor Bismarck, at der var Forskel paa, »hvad Kejserens er« og, »hvad Guds er«, var i rask Begreb med at forsvinde. Man vedblev at opstille den Fiktion, at Centrum stadig modsatte sig Kejserens Politik, medens Sandheden var, at Centrum for hver Rigsdagssæson blev mere og mere politisk og mere og mere bøjede sig for Regeringens Planer. Omslaget i politisk Henseende kunde man læse sig til i *Socialdemokraten*, Socialisternes Organ i Danmark. De danske Socialister blev stadig paavirkede af deres tyske Brødre; men indtil nu har den nedbrydende Socialisme ikke haft nogen Plads i Socialdemokraternes Program, og dette skyldes ikke alene Danskernes Temperament, men tillige Socialdemokraternes Misfornøjelse med Syndikalismens voksende Magt.

Førerne for Socialisterne og Centrum er ikke fremragende Mænd. I Centrum, der med Rette havde været stolt af Windthorst og Mallinkrot som Modstandere af Ultra-Imperialismen, var Hertling og Erzberger de betydeligste. Alle i Tyskland erkendte Hertlings skarpe Forstand. Baron v. Hertling, Professor ved Universitetet i München, var tilsyneladende Repræsentant for alt, hvad der ikke stemte med det moderne præjiske filosofiske System. »Hæderen er store Mænds eneste Religion« er en Sætning, han afskyer; som Filosof er han en erklæret Modstander af Kant og Hegel, og fremfor alt, af Nietzsche og Schopenhauer. Der er ingen, som frakender ham de aandelige Egenskaber, som i lærde Kredse har gjort hans Navn som Filosof ligesaa berømt som Kardinal Merciers. Han havde

været Premierminister i Bayern, og man kunde have ventet, at han fremfor nogen anden havde faaet Øje paa den Afgrund, mod hvilken Imperialismen bevægede sig. I Danmark saâ man let, at alle Partier i Rigsdagen — paa en enkelt Undtagelse som Liebknecht nær — var begyndt at blive Slaver af Kejseren, der repræsenteredes af hans underdanige Storvezirer, Rigskanslerne. Saavel Centrum, af hvilket man havde ventet sig saa meget, som det blandede Parti, der kaldte sig Socialdemokrater, fra hvilket man havde haabet paa en kraftigere Modstand mod Imperialismen, blev lidt efter lidt Talsmænd for Læren om Erobringens Ret. —

Erzberger af Centrum er en Udvikling af senere Dato af den Forandring, der skete i Hertlings Standpunkt. Sammen med de gamle, udlærte Politikere, Lieber og Spahn, blev Centrum et Kompromis-Parti.

Centrum havde ført igennem at blive stærkere og stærkere efter Kulturkampen, imod hvilken det var begyndt som et defensivt Parti. Matthias Erzberger, der oprindelig var Skolelærer, valgte viselig Centrumpartiet som Vejen til Ros og Magt. Han er vundet frem Skridt for Skridt ved sin uimodstaaelige Paa-gaaenhed. I 1911 syntes endog Kansleren at være bange for ham. Han er en dristig Spekulant, og hans Rivaler, selv de, der hører til hans eget Parti, forudsagde, at han vilde gaa istykker paa sine finansielle Idéer à la Napoleon. Fra 1911 blev Partierne i Rigsdagen mere og mere imperialistiske, og Prøjseriets Tone overfor fremmede Lande mere og mere ufor-skammet. Kejsereus *camaraderie* kunde til Tider ligesom hans Anfald af anmassende Aabenmundethed — som forøvrig var bleven noget bremset efter »Interview'erne« i 1908 — give os Udenforstaaende Anledning til alvorlig Bekymring. Trods alle Lovord, der

fremkom fra næsten alle mine bedste Venner i Europa, af hvilke mange var Englændere, og alle mine Landsmænd, som var bleven modtagne ved hans Hof, havde vi i Danmark ingen Tiltro til Kejseren. Jeg maa dog sige, at naar lige undtages Kammerherre Hegermann-Lindencrone og hans Frue, var det kun meget faa af mine danske Venner, der roste ham. Men mod Kammerherren og Fruen havde han optraadt yderst høflig, og jeg kom tilmed til at huske paa, at den ridderlige Hegermann Lindencrone aldrig vilde tale ilde om en Suveræn, ved hvis Hof han havde været akkrediteret. Grev Carl Moltke, en brav dansk Mand, lod aldrig et kritiserende Ord komme over sine Læber, naar Kejseren blev nedsættende omtalt i hans Nærværelse; jeg har ofte tænkt paa, hvad han egentlig mente om Kejseren.

Hvad Kejser Franz Josef angaar, havde jeg al mulig Grund til at nære Agtelse og Hengivenhed, ja endog Taknemmelighed for ham. Det er i Øjeblikket Mode at rive hans Minde i Stumper og Stykker, men den Mode gaar snart over.

I ethvert Fald vil selv de Personer, der bagtaler ham, glæde sig ved at høre Fortællingen om, hvorledes en af hans Kammerherrer ved Krigens Udbrud, da Kejseren var syg og befandt sig i en Døs, ytrede disse Ord til ham: »Deres Majestæt, vore Hære er rykket i Marken«, hvortil han fornøjet svarede: »Naa, saa skal vi atter slaas med de fordømte Prøjsere«, hvorpaa han lagde sig til at sove videre! Han holdt meget af Frankrig, men kunde ikke lide den franske Regering. »Deres Præsident,« sagde han engang med en vis Foragt til en fremragende fransk Sømand — »er en *bourgeois*« — og hermed mente han ikke, at Præsidenten var borgerlig, men at han ikke var Soldat. Kejseren kunde nemlig ikke begribe, hvorledes et Land

kunde blive ordentlig regeret af en Mand, som ikke selv kunde føre Landets Hær i Marken; jeg tror forresten, at Kejseren til enhver Tid gladelig vilde have taget Kampen op med de »prøjsiske Parvenuere«.

Repræsentanterne for de ranede Provinser, som Slesvig og Elsass-Lothringen, tabte lidt efter lidt Modet, fordi de havde saa lidt at betyde i Rigsdagen. De polske Repræsentanter havde ingen politisk Støtte i Centrum, og det skønt Polakkerne var glødende Katholiker og deres Repræsentant, Fyrst Radziwill en glimrende Taler. De Delegerede fra Elsass-Lothringen, af hvilke Abbed Wetterle var den dristigste, blev der taget ligesaa lidt Hensyn til som til »Hans Peter« : H. P. Hanssen, Danskernes eneste Repræsentant i Rigsdagen. Hvis Centrum ikke havde ageret katholsk Parti, hvori der vilde have ligget, om ikke en usædvanlig Hensyntagen til de Undertryktes Rettigheder, saa dog en vis kristelig Følelse for de Forfulgte, kunde maaske Censuren have holdt sig tavs; og hvis Socialisterne ikke havde været aabne og uforsonlige Modstandere af politisk Undertrykkelse, saa kunde den barmhjertige Samaritan have forsøgt at komme deres Ofre til Hjælp, idet han grundede over, at Røverne, som havde tilføjet dem Saarene, i det mindste ikke var Hyklere; men her havde man at gøre med Mænd som v. Hertling, Martin Spahn, Groeber og de øvrige Centrumsmænd, som vidste, hvad Hensigt der var forbundet med Bismarck's Tyranni; her befandt man sig overfor Bebels Disciple, som viste sig villige til at slutte sig til Centrum, det imperialistiske Enevældes Venner, i mange politiske Spørgsmaal. Her stod to Grupper, fjendtlige mod hinanden og i Principet umulige at forsone, men ikke desto mindre i broderlig Forening, naar det var ønskeligt for at støtte Tanken om en Verdenserobring!

Centrum brugte stadig Religionen som et Middel, hvormed Regeringen kunde støttes. Paven og Kejseren var ligesaa uenige om en Mængde Spørgsmaal, som Paver og Kejsere altid har været, lige siden Teutonerne antog Kristendommen i ufuldkommen Form. Windthorst, en betydelig Mand af O'Connell-Typen, men betydeligere, havde tvunget Bismarck til at tilbagekalde nogle af de skændige Majlove i 1888. Men alligevel blev tyske Borgere, der var Medlemmer af Redemptoristernes*) Trossamfund, jaget i Landflygtighed. Centrum protesterede — for Effektens Skyld. Jesuiterne blev omsider taalte paa den Betingelse, at de ikke maatte tale i Kirkerne og under ingen Omstændigheder om offentlige eller religiøse Emner. Fyrst Bülow indrømmede offentlig, at der var et Hul i den Tolerance, der udvistes mod Katholikerne, og at der var Dele af det tyske Rige, hvor Bekendere af den katholske Tro endnu ikke havde de fulde borgerlige Rettigheder. Man burde have behandlet Spørgsmaalet om Jesuiternes og de andre religiøse Samfunds Ret til at eksistere som saadanne med ligesaa stor Retfærdighed, som det vilde være blevet i de Forenede Stater. Repræsentanterne i Centrum gjorde Indtryk af at være meget stærkt interesserede i, at tyske Borgere bevarede Retten til at forkynde og lære enhver Trossætning, som ikke var i Strid med Moralen eller den undersaatlige Lydighedspligt, og saa, blot Regeringen gav en Lyd fra sig, fandt de sig i, at disse Præster behandledes ligesom de danske lutherske Præster blev behandlede i Slesvig**).

*) den hellige Forløseres Orden, Medlemmer af det af Liguori 1732 stiftede Klostersamfund (ogsaa kaldet Liguorister), hvis Formaal er nær beslægtet med Jesuiternes. De virker særlig for Ud bredelsen af den katholske Tro. O. A.

***) Min gamle Chef, afdøde Feltmarschal Friherre v. Loë, en god Prøjser og en god Katholik, sagde engang til mig, at paa dette

Mine foranstaaende Bemærkninger er ikke nedskrevne ud fra nogen bestemt Tro, men kun ud fra et demokratisk Synspunkt, efter hvilket Enhver bør have Talefrihed, fri Religionsøvelse og lige Adgang til alt. Overfor denne Art Demokrati har Centrum vist ligesaa lidt Sympati som Socialisterne, hvilket sidste Parti ikke fortjener Anerkendelse hos nogen Samfundsklasse i Amerika. Deres Arbejdsmetoder, som de er udformede i Danmark og Tyskland, er beundringsværdige. Religiøse Samfund, hvis Formaal er i Gerningen at elske Næsten som sig selv, har meget at lære af dem, men de tyske Socialister er under Krigen optraadt endnu værre end Benedict Arnold*) under vor Revolution, og naar de ikke spillede en Judas' Rolle, var det kun, fordi de ikke troede paa Kristus.

Partipolitik er ethvert civiliseret Lands Ulivssaar. Næstefter Theologernes Had til hverandre er det kendte Sømmensurium af politisk Had og Gaaen paa Akkord det værste, der findes. Centrum er blevet korrumperet og servilt og Socialisterne føjelige og slaviske, alt fordi Rigsstyreren — Kansleren — var i Stand til at drive Levebrødspolitik.

Omraade vilde Forholdene ikke bedre sig, førend den franske Rets bekendte Regel: *la recherche de la paternité est interdite* blev forandret til *la recherche de la confession est interdite*. v. Bülow: «Deutsche Politik» S. 185.

*) En amerikansk General, der under Uafhængighedskrigen 1780 gjorde et Forsøg paa at forraade Amerikanerne. O. A.

KAPITEL XI

ET VARSEL FRA LUFTEN.

»Dette er den første og den sidste Side i min Dagbog,« skrev William H. Seward. »En Dags Optegnelser gør mig det ret klart, at hvis jeg hver Dag skulde nedskrive mine flygtige Indtryk, bygget paa halve Oplysninger, vilde jeg være uretfærdig imod alle mine Omgivelser, og ikke mindst mod mine nærmeste Venner.«

Dette er sandt, og efter August 1914, da Mistanken syntes at herske overalt, og Ens private Papirer aldrig var sikre til Trods for Tjenestefolkenes Paalidelighed — og ingen Fremmede har været velsignet med bedre Tjenestefolk end min Hustru og jeg — blev det endnu mere nødvendigt ikke at gøre udførlige Notitser om, hvad der blev talt om hver Dag. Kollegerne udtalte sig gerne aabent — undtagen naar deres Udenrigsministerium instruerede dem til at sige noget, som skulde gaa videre. Hvis vi var i en helt anden Ende af Verden, kunde jeg gengive daglige Samtaler, som vilde have en vis Interesse; men sandsynligvis vilde nogle Mennesker, som jeg har den Ære at kalde mine Venner, ja endog mine fortrolige Venner,

derved let kunne komme til at staa i et falsk Lys. I en By som København er Diplomatiets én stor Familie, og Hoffet behandler dem af Medlemmerne, som falder i dets Smag, med udsøgt Høflighed og giver dem ved enhver Lejlighed Adgang til Hoffet, hvor alt er meget hyggeligt og fornøjeligt.

Aarene 1910, 1911 og 1912 var rige paa Begivenheder, ikke fordi der hændte noget særdeles, men fordi der var noget, der laa i Luften. Det var en urolig Tid. Diplomatiske Samtaler drejede sig den Gang om Tysklands Stilling.

Til min store Beklagelse var Henckel-Donnersmarck taget til Weimar. Det formodedes, at han havde trukket sig tilbage til Privatlivet, fordi Kejseren ikke syntes, at hans Beretninger var udførlige nok; men jeg, som kendte ham, havde Følelsen af, at han var glad ved at trække sig tilbage fra en Stilling, som kedede ham grundigt og paatvang ham Opgaver, som han ikke syntes om at løse. Danmark blev mere og mere socialistisk, og selv de Konservative var saa umaadelig »fremskredne«, at Grev Henckel ikke befandt sig rigtigt veltilpas. Om Sommeren aflagde han ikke Besøg paa Landet, og om Vinteren gjorde han kun Middagsselskaber, naar han ikke kunde slippe for det. Udover enkelte Samtaler med mig om de allerede omtalte politiske Emner indlod han sig ikke. Litteratur og de mere dagligdags Livsspørgsmaal interesserede ham — Børn især. Det morede os at lægge Planer for hans Søn Leos Fremtid, en ganske ung Fyr, som forresten vidste, hvad han selv vilde.

For at faa Indtryk fra Tyskland og Østrig maatte man øse af andre Kilder. De fleste af mine Kolleger nærede en vis Bekymring over den »Opstandelse«, det havde vakt i Tyskland, da Kejseren 1908 havde handlet paa Trods af den offentlige Mening. Men der var

ingen, som ønskede Krig. Baade Østrigerne og Russerne var rædselsslagne alene ved Tanken!

I 1909 gik der Rygter om alvorlige Begivenheder. Grev Aehrenthal havde under fire Øjne meddelt nogle Bankmænd, at »Krigen var uundgaaelig!« Paa Trappen til Udenrigsministeriet mødte jeg en Dag den østrig-ungarske Grev Szechényi, en oprigtig Fredsven. Han saa ud til at være meget alarmeret. Hr. Michel Bibikoff fra den russiske Legation havde flere Gange været hos mig for at drøfte den mulige Konflikt privat og i al Almindelighed, da vor Regering efter den gængse Mening ikke havde stor Interesse af en Krig i Evropa. En Tale af Mr. Alexander Konta, hvis Søn Geoffrey var en af de bedste Privatsekretærer, jeg nogen Sinde har haft, bragte mig paa det rette Spor. (Mr. Konta, som var Amerikaner af ungarsk Fødsel, havde ledet nogle Finansforretninger i sit Hjemland). Jeg fik en Anelse om, at der ikke vilde blive Krig, netop fordi Grev Aehrenthal havde udtalt for Bankmænd, at der vilde blive Krig. Efter min Mening drejede det sig om en kunstig Børsoperation. Grev de Beaucaire, den franske Minister, var stærkt interesseret i Sagen; hvis der brød noget ud i Balkanstaterne, kunde Frankrig let blive indviklet i Sagen. Den engelske Minister Sir Alan Johnstone lod til at tage Tingene mere roligt; vi ventede alle, at hans Udenrigsministerium skulde sende ham til Wien, og hans Uforstyrrelighed virkede beroligende. Han, den fremadskuende Ambassadør, antog man, vidste noget om Forholdene, men Grev Szechényi opdagede, at han ogsaa var nervøs. Det slog mig, at det var temmeligt latterligt for mig, at jeg ikke vidste noget bestemt.

Ved den nævnte Lejlighed var der en gammel Ven af mig tilstede, som var nøje inde i Vatikanets diplomatiske Hemmeligheder og Balkanhalvøens Forhold,

og hvis Had til Rusland ikke var mindre end hans Mistænksomhed overfor Tyskland. Det var let at faa hans Mening at vide, og han vidste, jeg vilde benytte min Viden med Diskretion. Der var ogsaa en klog, gammel hannoveransk Adelsmand tilstede, som var godt inde i Berlinerhoffets Hemmeligheder, og endelig var Frederick Wile fra Berlin der, som vidste mangt og meget. Da Grev Szechényi, temmelig bleg, kom op ad Trappen til Udenrigsministeriet og sagde: »Du gode Gud! Nu faar vi Krig,« svarede jeg:

»Nej, vist ej, det er gaaet i Orden — det giver jeg Dem mit Æresord paa.«

»Er De sikker paa det?«

»Jeg har lige talt med Bibikoff, og han er henrykt.«

Jeg har mangen Gang været taknemmelig mod Frederick Wile, som engang var en af mine Elever; men den Dag var jeg mere taknemmelig end nogensinde; for Krig er et rent Helvede, og jeg var glad ved at gøre mine Venner lette om Hjertet.

Den Aften var der Kur ved Hoffet; Kong Frederik VIII, den elskværdigste af alle Konger, nærede stor Interesse for Danskerne i Amerika, og den Aften udtalte han sig rosende om Carl Moltke, som havde arbejdet ivrigt for Amerikanerne af dansk Afstamning. Det var et udmærket Samtaleæmne. Det er altid en virkelig Fornøjelse at tale godt om Grev Moltke, som havde vist sin gode Smag ved at gifte sig med en Amerikanerinde, og dog tror jeg, at han vilde være taget fra Washington, hvis Salget af de dansk-vestindiske Øer var kommet frem i hans Tid. Under Samtalen ytrede Kongen: »Deres Land er saa heldigt ikke at være indviklet i det europæiske Spørgsmaal. Der tales om Krig. Som amerikansk Gesandt har De ingen Interesse, undtagen den rent menneskelige, i en europæisk Krig, De bryder Dem ikke for Alvor om hele

det Spørgsmaal.« Jeg bukkede — diskret, haabede jeg. Pludselig lød en dyb Stemme, som kunde høres overalt: »Ja, men Egan har lige sagt til Szechényi, at man var gaaet ind paa de stillede Forslag, og at der ikke vilde blive Krig.« Kongen vendte sig om mod mig, jeg var ikke særlig glad ved at indrømme, at jeg havde anstillet Undersøgelser og endnu mindre ved at meddele min Kilde.

Før Kongen kunde komme til at spørge sig videre for, faldt Sir Alan Johnstone ind i Samtalen lige bagved mig med Ordene: »Hvor har De det fra?«

»Fra en Journalist,« svarede jeg, idet jeg tænkte paa Frederick Wile.

»Saa kommer det jo i Bladene i Morgen,« sagde Kongen.

Jeg trak Vejret lettere. Jeg vilde have betænkt mig to Gange, før jeg overfor Kongen havde lagt for Dagen, hvor stor min Interesse i Sagen var, hvilket vilde være sket, saasntart jeg havde nævnet mine Kilder.

Det blev senere bekendtgjort, men ikke i Bladene for den følgende Dag. Den trykkede Stemning holdt sig imidlertid. Kejseren var ganske vist stemt for Fred — det vil sige paa de Betingelser, der passede ham.

Der kan gøres én Indvending mod Mr. Swards Udsagn om at holde nøjagtig Dagbog, nemlig, at den som skriver, efterat de Begivenheder, der for hver enkelt Dags Vedkommende enten slet ikke meddeles eller meddeles i fordrejet Form, nu ses i Erfaringens Belysning, kun har altfor let ved at optræde overfor Almenheden som Profet, fordi han nu kender den rette Sammenhæng. Heri rummes en Fristelse; men naar jeg ser tilbage, maa jeg tilstaa, at tiltrods for mine Kollegers Ængstelse forekom det mig i 1910, at Tyskland frembød størst Interesse ved sin Stilling til Salget af de dansk-vestindiske Øer til os. Lord Salisburys

Forretning med Zanzibar og Helgoland var mig stedse i frisk Minde. Igennem Korrespondancen med Mr. John Hay og andre Undersøgelser var jeg kommet til det Resultat, at Grunden til, at det paatænkte Salg slog fejl i 1901—1902, var Modstand fra Tysklands Side. Jeg maa tilstaa, at jeg var glad ved at se det venskabelige Forhold mellem Tyskland og De Forenede Stater. Jeg vidste meget godt, at det ikke kunde slaa dybe Rødder; dertil var Tysklands Syn paa Monroe-Doktrinen altfor indgroet. Jeg vidste ogsaa, at hvis de rent radikale og socialistiske Partier vedblev at have Fremgang i Danmark, vilde Øerne absolut blive solgte, og ligeledes, at dersom der kom en Kurre paa Traaden mellem De Forenede Stater og Tyskland, vilde Socialdemokraterne, som var for nær ved deres tyske Brødre til ikke at dele deres Synspunkter, let kunne kaste Loddet i Vægtskaalen til Fordel for at beholde Øerne. Mine Kollegers Blik var henvendt paa Tyskland; det var mit ogsaa, men af andre Grunde. Medens de var bange for, at Tyskland vilde have noget af deres Land — vi vidste jo, at tiltrods for Triplealliancen var Tyskland og Østrig ét, medens Italien altid havde været en »outsider« — var jeg opsat paa at redde Øerne fra Tyskerne, fordi de vilde komme under dem, hvis de slugte Danmark. Jeg tilstaar (med angrende Taarer om man vil), at jeg ikke havde den ringeste Tro paa Uegennytte hos noget andet Land, naar det gjaldt Spørgsmaal om Landomraade, end hos vort eget — og selv den havde maaske ogsaa sine Grænser.

Det glædede mig meget at aflægge Besøg hos Grev Raben-Levetzau i August 1910, dels paa Grund af at Greven og Grevinden hører til de mest kosmopolitiske og mest interessante Mennesker i Europa, dels fordi Kammerherre Hegermann-Lindencrone og Frue ogsaa vilde komme til Aalholm. Raben-Levetzau havde været

Udenrigsminister. Han er gift med en Miss Moulton, en af Europas smukkeste Damer, Datter af Kammerherreinde Hegermann-Lindencrone i dennes første Ægteskab. Hegermann-Lindencrone havde været Minister i Washington, da jeg var paa Georgetown College, hvor jeg studerede Filosofi under Ledelse af Pater*) G u i d a og C a r r o l l; men jeg havde undertiden Lov til at tage Del i Selskabslivet, og Hegermann-Lindencrone var netop dengang ved at blive en bekendt Mand. Fælles Bekendte og Minder befæstede vort Venskab, og jeg kom til i ham at erkende en af de klogeste, mest fremsynede og elskværdigste Diplomater. Hvis han har en Fjende her i Verden, maa det være et af de faa menneskelige Væsner, som burde evigt fordømmes.

Der førtes altid interessante Samtaler paa Aalholm. Raben-Levetzau var ganske vist noget nedtrykt, fordi han nu, mod sin Villie, ikke længere deltog i det offentlige Liv. Han var traadt ud af det i 1908 sammen med J. C. Christensens Ministerium, og den ydre Aarsag var den, at Justitsminister Alberti havde gjort sig skyldig i mislig Omgang med offentlige Midler. I September 1908 var Alberti sammen med de øvrige Medlemmer af det daværende Ministerium indbudt til min Datter Patricias Bryllup. Han sagde meget høfligt »Nej Tak«, idet han som Grund angav, at han »havde en tidligere Indbydelse«; netop paa Bryllupsdagen meldte han sig selv. Han var en høflig Mand! Tiltrods for sine Venners Modforestillinger trak Raben-Levetzau sig tilbage af lidt overdreven Æresfølelse.

Jeg forstod, at han ikke var imod Salget, endskønt han lod til at betragte det som meget usandsynligt. Han havde Følelsen af, at Danskerne var hørt op med

*) Universitetet i Georgetown eller West-Washington er grundet af Jesuiterne i Aaret 1789; Mr. Egan er Katolik. O. A.

at praktisere den Kunst (hvis de nogensinde havde gjort det) at regere over Kolonier, og jeg tror, at de Udgifter, som det socialistisk-farvede Regimente medførte for Danmark, hvor saa at sige de fattige, saa snart de paa nogen Maade er trængende, understøttes af Statens Midler, gjorde det næsten umuligt at op-
hjelpe fjerntliggende Besiddelser. Fra et rent Følelses-standpunkt vilde det være ham imod at se det rød-
hvide Flag ophøre at vaje mellem det hollandske, engelske og franske paa den anden Side af Atlanten. Hegermann-Lindencrone erklærede sig aabent for Salget, skønt Spørgsmaalet om det ikke dengang var fremme. Jeg spurgte ham om Tysklands Planer med Danmark, hvorom der verserede allehaande Rygter. Han svarede — og han var endnu dengang dansk Minister i Berlin — at, efter at Kieler Kanalen var bygget færdig, havde Tyskland ingen Grund til at lægge Haand paa Danmark. Det var altid en Beroligelse!

Naar man imidlertid lagde Mærke til det Gensker af tysk Synsmaade, som kastedes ind over Danmark, blev man mere end nogensinde sikker paa, at det nyskabte Kejserrige ikke var tilbøjeligt til at finde sig i den Isolation, som de europæiske Politikere øjensynlig tvang det ind i. Hegermann-Lindencrone og hans Hustru var *personae gratæ* ved det tyske Hof, og Kejseren gjorde alt for at vise dem Hensyn. Kammerherreinde Hegermann er amerikansk af Fødsel, en Miss Greenough fra Cambridge, Massachusetts, og det glemmer hun ikke et Øjeblik, skønt hun skylder det bedste europæiske Selskab i Forbindelse med sin egen medfødte Begavelse og Ynde den høje Kultur, som hun er i Besiddelse af. Kejseren viste sig fra sin elskværdigste Side overfor Hegermann-Lindencrone's, der personligt troede, at han ikke havde ondt i Sinde mod Verdensfreden.

ELFELT FOT.

Dronning Louise.

ELFELT FOT.

Kong Christian den Niende.

Som Dansk havde Hegermann-Lindencrone ikke haft noget let Arbejde i Berlin under den Utilfredshed i Slesvig, som stadig truede med at bryde ud, skønt han en Tid som Legationssekretær havde Herr Erik Scavenius, der kendte Tyskland lige saa godt som Danmark og var lige saa urokkelig i sin Patriotisme som han var personlig elskværdig. Det lod til, at han mente, at Øsalget var slaaet fejl i 1902, fordi den tilbudte Sum var forholdsvis lille, andre mente, at det maatte tilskrives Skandalen i Regeringen og atter andre, at det skyldtes Modstand fra Prinsesse Maries og Østasiatisk Kompagnis Side.

Dette var af stor Interesse; paa dette Tidspunkt troede han ikke, at den tyske Regering eller de Industridrivende, som f. Eks. Herr Ballin, var imod det — man mente nemlig, at de tyske Interesser paa Øerne, især Hamburg-Amerika-Liniens, laa ligesaa sikre i Amerikanernes Hænder som i Danskernes. Øjeblikket var imidlertid ikke modent til at tage Spørgsmaalet op; Folkestemningen var imod det, og de store danske Industridrivende som Etatsraad Andersen, Admiral de Richelieu, Kaptajn Cold, Holger Petersen og andre havde endnu ikke haft Lejlighed til at prøve Nationens Følelser. Saavidt jeg i 1910 kunde se, skænkede England og Frankrig ikke Sagen en Tanke, skønt jeg til Grev de Beaucaires Rædsel nu og da sagde til ham, at vi muligvis vilde gøre et Forsøg paa at købe Martinique, Jamaica og Curaçao, med mindre de dansk-vestindiske Øer kunde blive knyttede til os. »Hvis jeg troede, De mente det alvorligt,« svarede han ved en saadan Lejlighed, »vilde jeg sætte mig imod det af al min Magt.«

De sydamerikanske Repræsentanter viste sig ganske ligegyldige, naar jeg slog paa Galopagos-Øerne. Men Købet af Øer var en fiks Idé hos mig, og jeg holdt

meget af at tale om det. Diplomatiets var mest tilbøjeligt til at behandle Spørgsmaalet som ganske fantastisk, men det var tydeligt, at hverken Sverige eller Norge syntes om det. Men, som sagt, Tiden var endnu ikke inde.

Jeg blev efterhaanden klar over, at naar det drejede sig f. Eks. om Patentlove, kunde Danmark ikke handle uden at følge Tysklands Eksempel, og deraf sluttede jeg, at naar Tiden var inde, kunde man vente, at Tyskland vilde have et Ord med i Sagen. Imidlertid var der andre Spørgsmaal at undersøge, men, hvordan det nu gik til eller ikke gik til, saa syntes disse alle afhængige af Tysklands Holdning. Tyskland var Europas Sfinx.

I 1911 var det, at vor Atlanterhavs-Eskadre gjorde Ophold i Danmark paa Vejen til Tyskland. Admiral Badger, en behagelig og sympatetisk Mand, havde Kommandoen. De fire Orlogsmænd vakte stor Furore, men Officererne og Matroserne endnu større. Før de afsejlede til Kiel — det gjaldt nemlig en Høflighedsvisit til den tyske Flaade — gav Officererne adskillige Baller ombord, og deres Anstand, deres Elegance og fremfor alt disse Herrers smukke Væsen og udmærkede Dans blev rost selv af dem, der var af den Tro, at de fleste »Yankees« var ufærdige og uden Afslibning.

Kong Frederik udtrykte sig paa den hjerteligste Maade til mig om den Ære, der var vist hans Land ved dette Besøg, og morede sig meget over den smigrende Opmærksomhed, de amerikanske Matroser viste de unge danske Piger i Tivoli. »Jeg har selv set det,« sagde han. Han var henrykt over Officerernes »*tenuer*« og komplimenterede mig for Matrosernes Begejstring, i hvis Smag han øjensynlig i høj Grad var faldet.

Efter en af de Fester, som de amerikanske Officerer

gav, kom Kongens Staldmester, som var attacheret Admiralen og de fornemste af hans Stab, hen til mig, synligt forlegen. Han holdt en lille Æske i Haanden. »Jeg er i en vanskelig Situation,« sagde han, »og jeg er kommen for at bede Dem hjælpe mig ud af den. Hans Majestæt har faaet flere Breve fra de amerikanske Matroser, og der er ét, som særlig har moret ham. Det lader til, at Folkene blev glade over, at han spurgte efter Skandinaverne i deres Flaade. En Matros takker ham for det og skriver »Kære Konge« til ham, idet han erklærer, at Folkene holder saa meget af København, at de beder Hans Majestæt formaa Admiralen til at blive et Par Dage til. Det kan Hans Majestæt selvfølgelig ikke, men har bedt mig give Matrosen den lille Medaille, jeg har her i Æsken. Jeg hører nu, at det er mod Reglementet, hvilket forekommer mig meget strengt. Jeg kan jo dog ikke sige til Kongen, at jeg ikke har givet Medaillen til den brave Matros, De kender jo Kongens gode Hjerte. Jeg ser ingen Udvej, og derfor kommer jeg til Dem. Det forekommer mig saa vanskeligt at faa det ordnet uden at komme i Strid med Deres Reglementer.«

»Det er saamænd let nok,« sagde jeg, »naar man er i en saadan Knibe, kalder man Kirken til Hjælp.«

Vi fik saa fat i Skibspræsten og den elskværdige Frederik VIII modtog en Takkeskrivelse, der begyndte med »Kære Konge«.

Franskmændene og Russerne var særligt interesserede i Eskadrens Besøg, men det var tydeligt, at Tyskerne helst havde set, at Krigsskibene var gaaet direkte til Kiel. At standse ved København og Stockholm blev betragtet som et Skaar i den Høflighed, der vistes deres kejserlige Herre og Mester. Der faldt mange smaa Hentydninger om, at jeg havde arrangeret det hele for at lade Danskerne føle, at De Forenede Stater beun-

drede deres Egenskaber og ønskede at anspore deres nationale Ærgerrighed. »Det er jo det samme, som om de vise Mænd fra Østerland havde gjort Ophold for at besøge en ringere Konge paa Vejen til Bethlehem,« sagde en spydig Dansker, som jeg traf hos Oxholm paa Rosenfeldt. »Men Ultra-Rigstyskerne giver Dem Skyld for det.« Jeg svarede, at det var en stor Ære at blive forvekslet med selve Forsynet!

De faa tyskvenlige Journalister i den danske Presse jubledede over den Hyldest, de Forenede Stater viste Tyskland, men Pressen som Helhed gjorde Løjer med det. Der fremkom ogsaa et Par lidt ondsksfulde Artikler i de danske Blade, Resultatet af tysk Propaganda, som ikke indrømmede, at der kan være noget godt hos andre Nationer. Artiklerne gik ud paa at gøre Nar ad vore Matrosers Lystighed og Rundhaandethed. Der fulgte straks et indigneret Svar, som hævdede, at amerikanske Matroser var de eneste Matroser i Verden, som havde noget ordentligt at give ud af, og det brugte de til at fare rundt i Biler, hvis Billighed forbavsede dem. Der fremkom Rygter om Hærværk begaaet af vore Folk mod de smukke Blomsterbede paa Kongens Nytorv. Jeg undersøgte Sagen, men fandt ikke Rygtet bekræftet i noget eneste Tilfælde.

Hvad betød nu Eskadrebeseget i Kiel? Var det atter Tyskland? Var vi bange for Kejseren? Skulde der bringes en Alliance i Stand mellem de to store Nationer? Hvor blev der saa Plads for England? Var det et offensivt eller defensivt Skridt mod Japan? Vilde de Forenede Stater afstaa Filippinerne til Tyskland for at frelse disse Øer fra den gule Fare? »Tyskland og de Forenede Stater vilde drive Englænderne bort fra Atlanterhavet, beherske Stillehavet og regere over Verden« — saaledes hed det i en Skaaltale, som

blev holdt af nogle begejstrede Tysk-Amerikanere ved en offentlig Middag paa Hotel Bristol, som jeg heldigvis havde afslaaet at være tilstede ved. Naar man er i Tvivl, bør man altid fra et diplomatisk Synspunkt afslaa en Indbydelse til en offentlig Middag. Middage er farligere for Diplomater end Bomber!

Min Søn Gerald, som nu er i Frankrig, arrangerede et glimrende Parti »baseball« imellem Mandskabet paa to af Eskadrens Skibe. Nogle Medlemmer af den amerikanske Koloni ytrede, at det var »opdragende«, og skønt Cavling, Redaktør af Politiken, skænkede en kostbar Sølvvase som Gevinst, betragtede Danskerne det mere som saadant end som en Fornøjelse. Besøget af *North Carolina*, *Louisiana*, *Kansas* og *New Hampshire* var en Begivenhed, som Amerikanerne altid ser tilbage paa med berettiget Stolthed.

Prins Hans, »Europas Onkel«, ældre Broder til afdøde Christian IX og vor Nabo i København, var meget syg under Eskadrens Besøg; vort Bal, hvor Mr. William Kay Wallace, daværende Legationssekretær, skulde opføre nogle Danse, blev selvfølgelig aflyst. Prins Hans sendte, skønt døende, Bud til Legationen for at takke min Hustru for hendes Elskværdighed. Man var meget bange for, at Hans Højhed skulde dø og derved tvinge os til at aflyse vor egen Gallamiddag og selvfølgelig gøre Ende paa alle Festlighederne saavel ved Hoffet som ombord paa Skibene. »Onkel dør ikke, før det hele er forbi,« sagde Prins Gustav, »det er han altfor høflig til.« Og det var han. Han døde lige før Taflet hos Kong Frederik, men efter hans eget Ønske blev Bekendtgørelsen om hans Død holdt tilbage indtil efter Taflet, da Kuren var begyndt; da først begyndte den sørgelige Nyhed at sive ud.

I 1912 viste de engelske og russiske Eskadrer sig i Øresund. Dette vakte Uro. Nogle Danske spurgte,

om det var en Protest imod den formodede Alliance imellem de Forenede Stater og Tyskland? Eller var det en Tilkendegivelse overfor Tyskland om, at England og Rusland holdt Øje med Tyskland? Til det sidste Spørgsmaal havde jeg intet Svar, og hvad angaar det første, lo jeg og forklarede saa godt jeg kunde paa Dansk, at en saadan Alliance vilde komme, naar »Havet gav sine Døde tilbage«. Det var en besynderlig Hentydning, naar man nu ser de rædselsfulde Hændelser, som den Gang endnu ikke var indtrufne; jeg tror, jeg har Citatet fra et af Jean Ingelows Digte. I Sammenligning med den Stads og Munterhed, som Amerikanerne havde lagt for Dagen, saa baade Englænderne og Russerne noget bedrøvelige ud, og deres Officerer syntes at kede sig. I Danskernes Øjne, som elsker at danse, var Te med Kager og en Passiar ingen Erstatning for de amerikanske Musikkorps og Rødvinspunchen hos Admiral Badgers Folk — for der var »vaade Varer« ombord dengang. Jeg nærer imidlertid nogen Tvivl om, at den engelske *Chargé d'affaires* og den russiske Minister kom til at tage imod saa mange forladte smaa Damer, der bad om Adresser og Efterretninger om forskellige Sømænd, med hvem de var forlovede eller ventede at blive det. *Calypso ne pouvait pas consoler* — for en Tid; men der blev forresten indgaaet et Par Ægteskaber! »De amerikanske Officerer dansede saa storartet, og Vejret havde været saa »vidunderligt«. Hvorledes disse foretagsomme Matroser slap til at blive forlovede med unge Piger, som ikke kunde ét Ord Engelsk og ikke forstod andet end Dansk, er vanskeligt at forstaa. De maa imidlertid ikke have spildt Tiden, hvilket Problem jeg dog henstillede til Konsulatet. Officererne havde været mere forsigtige.

Før de russiske og engelske Skibe forlod Øresund, hørte man mangan Gang det Spørgsmaal: Hvad vil

Tyskland nu gøre? Som ovenfor anført er Københavnerne, som de gamle Atheniensere, meget tilbøjelige til at tale om Nyheder. »Alle Atheniensere og de Fremmede, som opholdt sig der« (Danskerne kalder Diplomatene »Fremmede«) »gav sig ikke af med andet end at sige eller høre nyt,« siger St. Lukas*). Derved bliver København saa morsom, skønt Danskerne i Modsætning til Athenienserne kun taler om det nye i deres ledige Timer.

En Dag lige før de russiske og engelske Skibe tog afsted, fik man Svar paa Spørgsmaalet om, hvad Tyskland vilde. En Zeppeliner fra Berlin gled hen over Masterne paa de russiske og engelske Skibe. København var indigneret, men fandt det morsomt. Vi blev indbudt til at tage Turen med tilbage til Berlin i Zeppelineren — Betalingen var ét Hundrede Kroner eller rettere Mark. Hvad kunde være mere fredeligt? Men Zeppelineren vedblev at svæve majestætisk omkring, særlig henover det Sted i Øresund, hvor Englænderne og Russerne laa. Var det en Trusel? Var det en Tilkendegivelse til disse eventuelle Fjender om, at Tyskland havde mægtigere Kampmidler, mere lumske, mere dødbringende, end selve den store Kanon paa *Lion*, som vi havde beundret saa meget?

Det var et Varsel fra Himlen! Jeg meddelte det til min Regering; det lod til at være af stor Vigtighed.

*) jfr. ovfr. S. 16. Fodnote.

KAPITEL XII

DE INDLEDENDE SKRIDT TIL KØBET AF DE DANSK-VESTINDISKE ØER

Jo mere jeg sætter mig ind i Forholdet imellem Tyskland og Danmark, desto vigtigere forekommer det mig, at en stor Nation som vor, der ved de højtideligste Eder er bundet til at hævde Frihedens Sag, ja, ogsaa til at beskytte de smaa Nationer, burde nære særlig Interesse for et Land, som fortjener vor Agtelse og vor Sympati.

Som før bemærket har Danskerne aldrig et Øjeblik glemt Tabet af Slesvig eller ophørt med at frygte den stærkt voksende Magt, til hvilket Tabet af dette Land har været Grundstenen. Dersom Tyskland, hvis Fremtid laa paa Havet, ikke havde skaffet sig Slesvig, hvorledes skulde da Kiel og de gode danske Sømænd, som de fik sammen med Slesvig, være kommet til at medvirke til dets Magtudfoldelse?

Det saâ ud, som om danske Diplomater var af den Anskuelse, at nu, da Tyskerne havde faaet anlagt Kielerkanalen, havde de ingen yderligere Planer med Danmark, som Altyskerne imidlertid stadig kaldte »vor nordlige Provins«. Af den Anskuelse var Hegermann-Lindencrone og Raben-Levetzau, og jeg har hørt sige,

at ogsaa den daværende danske Minister i Berlin, Grev Carl Moltke, delte den, uden at han dog har udtalt sig til mig derom. Min gamle Ven Grev Holstein-Ledreborg var ikke ganske af den Mening. »I Tilfælde af Krig med England vil Danmark selvfølgelig blive taget af vor Nabo,« sagde han, »hvis vi ikke gaar forsigtig til Værks, er vi dømt til at blive opslugte.« Grev Holstein-Ledreborg kendte Tyskland godt. Han havde boet der i mange Aar, idet han havde rystet sit Hjemlands Støv af sine Fødder, fordi mange af hans Venner og Slægtninge — faktisk næsten hele Aristokratiet i Danmark — paa Grund af hans liberale, politiske Anskuelser havde vendt ham Ryggen. Saaledes sagde han altsaa til mig. Han var vendt tilbage med sin Familie til sit skønne Gods Ledreborg og var en kort Tid Konsejlspræsident med den tilsyneladende Opgave at skaffe Enighed imellem Partierne i Rigsdagen om et Lovforslag om Landets Forsvar. Mod hvem? Mod Rusland? Men Rusland var jo Frankrigs Allierede og kunde næppe tænkes at ville slutte sig til Tyskland. Mod Kejserens Hensigter? Men Kejseren lod til at være en fredelig Opportunist. Selv den skarpsindige Lord Morley havde mere end én Gang, naar vi talte sammen, betegnet ham som Fredselsker; men — der var altid et »aber«, og det var Generalstaben og den tyske Hær.

Ved Studiet af fremragende Personligheder var der altid uden Hensyn til, hvilken Vej man fulgte, visse Forhold, hvorom man kunde vide, at de hindrede En i at vinde klar Forstaaelse, nemlig: den tiltagende Demoralisation i den tyske Rigsdag og blandt det tyske Folk, forsaavidt dette kunde betragtes personificeret i Hamburg, og den militære Kastes Synsmaade. I 1911 syntes man, af den tiltagende Rigdom i det tyske Folk — Tørsten efter Penge var nemlig bleven en sand Li-

denskab — at kunne slutte, at en af de væsentligste Hindringer for et Overfald, der vilde fremkalde Krig, var ved at blive fjernet. Som jeg ogsaa ofte har været nødt til at fremhæve, er Forskellen imellem Amerikanernes Attraa efter Penge og Tyskernes den, at medens Tyskerne ønskede store Formuer for at beholde dem, ønskede Amerikanerne dem for at bruge dem; og bortset fra de industrielle »Pengepugere« var det ellers tydeligt, at vore enormt rige Mænd ikke sammenhobede deres Rigdomme af Graadighed og Magtbegær, hvilket derimod var Tilfældet med de rige Tyskere. Da vor Regering ikke gør noget for Kunst og Musik eller for de Trængende, er der muligvis hos os en større Trang til privat Godgørenhed end i de Lande, hvor Regeringen endogsaa understøtter Operaen. Ikke desto mindre er det en urokkelig Kendsgerning, at den rige Mand i Europa samlede mere til Bunke end Amerikaneren. Og tiltrods for det ødsle Liv i Berlin og de store Byer samlede Tyskland mere til Bunke. Det var et daarligt Tegn for Verden.

I 1864 sagde Fyrst Bismarck om Slesvig: »*Dat môt wi hebben*«. Han mente det virkelig alvorligt, da han sagde det paa sit eget Plattysk, og hvert Øjeblik kunde Kejseren sige om Danmark: »Det maa vi have.« Men hvor taabelig maa en saadan Udtalelse ikke forekomme Pacifisterne! og endnu mere taabeligt er det, at en Minister tænker det, som ikke burde lade sig lede af Rygter eller Gisninger eller træffe en Afgørelse, uden at denne var grundet paa helt paalidelige Data!

Det vilde have været taabeligt, hvis en alvorligt tænkende Mand, der kunde se bag Kulisserne, i 1911 kunde have troet paa, at noget Land i den evropæiske Koncert paa nogen Maade vilde handle i andet end sin egen Interesse. Det er en nedslaaende Tilstaaelse,

men Sandheden maa frem. Vi véd alle, hvor forbav-
sede enkelte Statsmænd blev, da Præsident Roosevelt
afslog at tage Del i det kinesiske Krigsudbytte, da
Kuba blev leveret tilbage og Præsident Taft begyndte
at holde sine Løfter til Indbyggerne paa Filippinerne.
Hvis Danmark blev »taget«, vilde de dansk-vestindiske
Øer tilfalde den Nation, som »tog« det. Da Altyskerne
øjensynligt havde størst Interesse i at holde Danskerne
i Spænding, vilde det ikke være rigtigt at gaa ud fra,
at der ingen Brand var, men kun lidt Røg.

Var der desuden ikke andre Magter, som kunde have
Interesse af at forhindre, at de dansk-vestindiske Øer
faldt i vore Hænder? Fra 1907 til 1914 var vi slet ikke
saa sikre, som vi gerne vilde indbilde os, tiltrods for
hele Serien af Fredstraktater. *Dans les coulisses* fandtes
der i alle Lande et vist Fond af Kynisme overfor Be-
tydningen af disse Fredstraktater, og naar undtages
Folkeretslærerne, var der meget faa, der troede paa,
at der var opnaaet noget bindende eller ment noget
alvorligt ved dem. Naar alt kom til alt, maatte jeg
skøtte mine egne Sager, men jeg lyttede med stor
Ærbødighed til saadanne Mænd som min Kollega, nu
norsk Minister i Stockholm, Hr. Francis Hagerup, og
de andre Retskyndige. Jeg besluttede imidlertid at
gøre Arbejdet med at redde Øerne fra »Assimilering«
saa let som muligt for min Eftermand eller dennes
Eftermand. Jeg haabede selvfølgelig paa en Chance
for at gøre noget, der var Umagen værd at gøre; thi
det var mig, ligesom Landet var mit, og Præsident Wilson
— jeg vil altid være ham meget taknemmelig herfor
— skaffede mig den Lykke i al Beskedenhed at gøre,
hvad jeg kunde.

I 1907 opdagede jeg, at den Ophidselse, som vor
Regerings Holdning overfor Øerne havde kaldt tillive,
endnu ikke havde fortaget sig. Flertallet af Danske

havde i Virkeligheden aldrig ønsket at sælge Øerne. »Hvorfor,« sagde man, »skulde et stort Land som Amerika ønske at tvinge os til at sælge de dansk-vestindiske Øer? I lader, som I er demokratiske, men i Virkeligheden er I Imperialister. For os drejer det sig ikke om Penge, det er et Æresspørgsmaal. Amerika har kun henvendt sig til os med Penge — og fordi I vidste, at vor Fattigdom muligvis kunde tvinge os til at gaa ind paa Eders Forslag.« —

Det var Indholdet af de Konservatives Standpunkt. Især i Overklassen i Danmark herskede der udbredt Mistillid til vore Hensigter. Man hørte ofte Titlen omtalt paa en Brochure, der var skrevet i 1869 af James Parton (Danskerne har nemlig en god Hukommelse). Den hed: »*The Danish West Indies: Are We Bound in Honor to Pay for Them?*«, og vi blev kaldt »en arrogant Nation, som ikke længere var demokratisk«, fordi vi havde taget Filippinerne. Det viste sig her som altid, at en Minister, som gerne vilde staa sig godt med det Land, hvor han var ansat, kun havde ringe Støtte i dette Lands Presse. Udenrigske Sager blev i de Organer, som skulde give Udtryk for den almindelige Mening, behandlet som værende af ingen virkelig Betydning. Amerikas Standpunkt, som nu forestaas saa godt over hele Verden, blev ikke klargjort, men der serveredes opsigtsvækkende Historier, som beskrev vore Millionærers overdrevne Pragt. Frygtelige Beskrivelser af Lynching i Sydstaterne, Oprettelsen af et fransk Versailles paa Staten Island, som vilde faa »Solkongen«*) i Skyggernes Land til at blegne af Misundelse og de amerikanske Damers Luksus blev uvægerligt fremstillet i danske Blade. Præsident Roosevelt blev betragtet som den eneste Idealist i en Na-

*) Kong Ludvig XIV af Frankrig, *le Roi de Soleil*, der som bekendt byggede Versailles. O. A.

tion, der var gal efter Penge, og selv han sank dybt i de Radikales Agtelse, da han talte om et konservativt Demokrati i København. Det var nødvendigt at overvinde en Del Fordomme, der stadig fik Næring, tildels gennem vor Selvvurdering, som denne fremstilledes i de skandinaviske Blade i Udtog fra vore egne.

Desuden var vort Folks virkelige Rigdom, vor Kunst og Litteratur — Ting, som sattes højt i Danmark — saa godt som ukendt i Danmark. Alt lod til at være imod os. Enten var Pressen foragtende eller nedladende: den forstod os ikke.

Ganske vist havde næsten enhver Familie i Danmark nogle Paarørende i de Forenede Stater, men disse Paarørende var som Regel Folk, der arbejdede strengt og ikke havde Tid til at studere de aandelige Rørelser i vort Folk. Tiltrods for alle de fejlagtige Opfattelser, som jeg efter bedste Evne forsøgte at raade Bod paa, fandt jeg, at Danskerne, med Undtagelse af Franskmændene, var det interessanteste Folk, jeg nogensinde var kommet i Berøring med, og jeg tror, det mest kultiverede. Een Ting var sikker, at hvis de dansk-vestindiske Øer var saa dyrebare for Danmark, at et Forslag om, at de skulde sælges til os, vilde saare dets nationale Stolthed, burde et saadant aldrig komme frem gennem en amerikansk Minister. For det første er national Stolthed en dyrebar Ting, og endnu mere dyrebar, naar en Nation har haft stor Magt og vedbliver at bevare sit Højsind tiltrods for sin dalende Betydning. Derfor var det nødvendigt at faa Klarhed over, om Danskerne i Ærbødhed for deres medfødte Ønske om stadigt at se deres Flag vaje ved Atlanterhavet kunde beholde Øerne og regere dem i Overensstemmelse med deres Idealer. Deres Idealer var meget høje. De haabede at

kunne regere dem saaledes, at Øernes Beboere kunde blive ret velstaaende og lykkelige under deres Regimenter. De var ikke utilbøjelige til at koste store Summer aarligt for at dække den Underbalance, som Besiddelsen af dem medførte. Koloniallotteriet stode man paa skulde bringe Balance i Budgettet. Danskerne ser nemlig intet umoralsk i Lotterispil, og de største af Lotterierne har Regeringens Sanktion.

Under Præsidenterne Roosevelt og Taft var det unyttigt at forsøge paa en Genoptagelse af Spørgsmaalet. Alle Underhandlinger lige siden den første i 1865 havde ikke ført til noget. Forhandlingen i 1902 og den derpaa følgende Skandale foretrak Danskerne at glemme. Det var en velkendt Sag, at Præsident Roosevelt var af den Mening, at vi nødvendigvis maatte skaffe os Besiddelsen af Øerne. I 1902 var Salget blevet forkastet med én Stemme i Landstinget. Mr. John Hay tilskrev dette Indflydelse fra tysk Side, skønt Prinsesse Marie, Prins Valdemars Gemalinde, en mærkkelig klog Kvinde, havde stor Andel i det, og hun kunde da ikke med rimelig Grund beskyldes for at være under tysk Paavirkning. Det Østasiatiske Kompagni var imod Salget saavel som en hel Del Danske, hvis Forbindelse med Øerne havde bestaaet i flere Slægtled. Hr. Ballin hævdede, at Tyskland absolut ikke satte sig imod Salget, og lod til at mene, at baade Frankrig og England betragtede Forslaget med Lige-gyldighed. Han sagde, at Danmark i alt Fald ikke vilde give den tyske Søhandel nogensomhelst Indrømmelse, som Amerika ikke ogsaa vilde gaa ind paa, og at Hamburg-Amerika-Linien vilde være akkurat ligesaa sikker i de Forenede Staters Hænder, som i Danmarks. I 1867 havde Danmark afslaaet at sælge Øerne for \$ 5,000,000, men tilbød at gaa ind paa \$ 10,000,000 for St. Jan og St. Thomas, eller \$ 15,000,000 for alle

tre Oer. Minister Seward satte Prisen op til \$ 7,500,000 i Guld for St. Thomas, St. Jan og St. Croix. Danmark var nu villigt til at gaa ind paa \$ 7,500,000 for St. Thomas og St. Jan; St. Croix, hvor Franskmændene havde nogle Interesser, kunde faas for yderligere \$ 3,750,000. Minister Steward gik efter nogen Tøven ind paa at give \$ 7,500,000 for de to Øer, St. Thomas og St. Jan, og Befolkningen paa St. Jan og St. Thomas stemte for Afstaaelsen. I 1902 bød saa de Forenede Stater \$ 5,000,000, men paa hyppige Forespørgsler om, hvorfor Salget ikke blev til noget, fik man, skønt den i Danmark godt kendte og afholdte Henry White var sendt derover for at undersøge Forholdene, kun det Svar af dem, som havde staaet bag Kulisserne, »at \$ 5,000,000 ikke var nok, med mindre man i Tilgift fik en Indrømmelse, som kunde have fjernet ethvert Skin af »Geschäft« fra Salget.

Paa dette Tidspunkt vilde Tyskland maaske hellere have set Øerne i de Forenede Staters end i nogen fremmed europæisk Stats Besiddelse. Det var øjensynligt i de Forenede Staters Interesse at opmuntre Hamburg-Amerika-Linien, Udvandringens store og kraftige Pulsaare, og man vilde ikke tro, at det vilde mislykkes for de Forenede Stater at fremmane Monroe-Doktrinenes Spøgelse overfor de to Nationer, som ejede Bermudasøerne og Mauritius*), hvis en af dem tænkte paa at hejse sit Flag paa St. Thomas.

Da en obskur Journalist slyngede den Paastand ud, at der var Tale om, at Spanien vilde købe St. Thomas for at beskytte Portorico, blev denne Paastand kun modtaget med Latter. Tyskland var praktisk talt lige-

*) Da Mauritius ligger ved Madagaskar og forøvrig ligesom Bermudasøerne ejes af Englænderne, og da der tales om to Nationer, (der i Forvejen har Besiddelser i Amerika), er »Mauritius« uden Tvivl en Trykfejl. Mulig skulde der staa: St. Martin, en vestindisk Ø, som ejes af Hollænderne. O. A.

gyldig overfor vor Erhvervelse af Øer paa Atlanterhavets Kyst, som muligvis engang vilde kunne foraarsage et Sammenstød enten med England eller Frankrig. Med Hensyn til Stillehavet var dets Synspunkt derimod et andet.

Allerede den Gang nærrede tyske Politikere det søde Haab, at Irlænderne i de Forenede Stater og Canada maaske kunde tvinge vor Regering frem mod »det tro-løse Albion«, hvis der blot blev givet den ringeste Anledning dertil. I 1864 havde Tyskland gjort Danmark saa stor Skade som vel tænkeligt. Det havde taget Slesvig og ødelagt Danmark finansielt, det havde gjort Kiel til Brændpunktet for sine Forhaabninger paa Havet; men det kunde hverken tage Danmark eller laane de \$ 7,500,000 — den Gang en meget større Sum end nu — til egne Formaal. Jeg har aldrig haft Grund til at tro, at Tyskland forhindrede Salget af de dansk-vestindiske Øer i 1902.

Den af vor Kongres anstillede Undersøgelse af de skandaløse Rygter, som kunde have berørt visse danske Herrers og nogle af vore egne Kongresmedlemmers Ære, er nu almindeligt bekendt, men viser intet Spor af en saadan Paavirkning. Pudsigt nok gik der stadigt det Rygte, at der bestod en hemmelig Traktat, med Danmark, hvorefter de Forenede Stater havde For-købsret til Øerne. En saadan Traktat eksisterede nu imidlertid ikke, og ingen dansk Udenrigsminister af dem, jeg har kendt, vilde have drømt om at foreslaa noget i den Retning.

Det er næppe nødvendigt her at dvæle ved disse Øers Værdi for de Forenede Stater. Præsident Roosevelt, Præsident Wilson og Senator Lodge søgte atter og atter at gøre det klart for alle, hvor nødvendig Erhvervelsen af dem ved lovligt Køb var for os. Et Kort

over Oerne og den officielle Beretning findes i Til­ læget.

Fuldendelsen af Panama-Kanalen forøgede Øernes allerede store Betydning. Naar saadanne Mænd som Seward, Foster, Olney, Root Hay og andre af vore Søkyn­ dige mente, at de nok var værd at købe allerede dengang, da alle de Spørgsmaal, som den færdige Kanal senere gav Anledning til, endnu ikke var bleven praktiske, hvor meget mere værdifulde var de saa ikke nu blevne, efter at dette vidunderlige Arbeide var gjort færdigt! Mange Interesser forenede sig i Ønsket om, at vi er­ hvervede Øer i Vestindien — enhver nyerhvervet Ø var en Værdi for os — men den store Offentlighed lod til at se dette gennem et Taageslør.

Portorico var strategisk af ringe Værd uden de dansk-vestindiske Øer. En flygtig Undersøgelse af Kortet vil vise, at Portorico, der ingen Havne har til store Skibe, og hvis Kystlinie er meget udstrakt, ikke vilde kunne benyttes til Forsvar. Sagkyndige paa Søkrigens Om­ raade har tydeligt kunnet se det haabløse i at ville forsvare San Juan. Major Glassford af Signalerings­ korpset har i en Beretning, som ofte citeres og er ble­ ven omhyggeligt studeret af Folk, der med gode Grunde hellere saa den aktive Gennemførelse af Monroe-Dok­ trinen end Betragtninger af den som et blot og bart Forsvarsmiddel paa Papiret, hævdedet, at »St. Thomas kunde omdannes til et andet Gibraltar«. Han havde Ret. Den frygtelige Trusel, der skabtes ved Helgolands Afstaaelse til Tyskland, var et Eksempel paa, hvad der kunde hænde, hvis vi undlod at se omhyggeligt frem i Tiden. Desuden burde selv de Freds-Forfægtere, som, hvad enten de havde Ret eller Uret, hjemsogte vort Land før Krigen og ikke var for Erhvervelsen af nyt Territorium, have husket, at en af de bedste Freds­ garantier var ikke at lade noget blive tilbage, man

kunde slaas om, forsaavidt angik de Øer, der havde Værdi i vort Forhold »til Egnene omkring Orinoco og Amazonfloden og ved Jamaika-Kanalen«. Tyskernes Masseindtrængen i Brasilien — der var i saa høj Grad truende, at Brasilianerne selv blev opskræmte — og de europæiske Fordomme, som tydeligt kom frem i Syd- og Mellemerika i den spansk-amerikanske Krig, var altsammen Kilder til Eftertanke.

»Havnen ved Charlotte Amalie,« skrev Major Glassford i sin Omtale af St. Thomas, »og de mange Læsteder rundt omkring paa Øen har en Dybde af seks til syv Favne Vand. Desuden ligger denne Havn og Ankerpladserne paa den sydlige Side af Øen dækket mod de herskende stærke Vinde. Hvis dette Punkt var stærkt befæstet og provianteret,« — Indbyggerantallet er kun ringe i Sammenligning med Portoricos — »vilde det være nødvendigt for enhver Fjende, der havde i Sinde at falde over Portorico, først at tage det i Betragtning. Stedet, der ligger i Arkipelagets nordøstlige Del, er tæt ved mange af de Løb, der fører ud i det karibiske Hav, og afgiver et udmærket Observationspunkt nærved de evropæiske Besiddelser i Vestindien. Det er ogsaa et Midtpunkt for det vestindiske undersøiske Kabelnet, da det ligger omtrent midtvejs imellem Jamaika-Kanalen og Trinidad-Indløbet til det karibiske Hav.

Andre Interesser afledte Opmærksomheden fra disse Øers væsentligste Værd paa Grund af saadanne specielle Momenter, som er en Forbandelse for ethvert moderne Regeringssystem. Senator Lodge tabte dog ikke Modet, blot fordi Købet af Øerne var slaet fejl i 1892. Den 31te Marts 1898 afgav Udvalget for udenrigske Sager en Indstilling om et Lovforslag, der bemyndigede Præsidenten til at købe de dansk-vest-

indiske Øer til Flaade- og Kul-Station. Over dette Lovforslag afgav Senator Lodge en højst interessant Indstilling, hvori han efter at have fastslaaet, at den pragtfulde Havn paa St. Thomas ejede alt, hvad man i land- og sømilitær Henseende kunde begære, siger: »St. Thomas er af Kaptajn Mahan fremhævet som et af de vigtigste Punkter i Vestindien«. »De dansk-vestindiske Øer,« sluttede han, »kunde let styres som et 'Territorium', kunde nemt forsvares mod Angreb og indtage en herskende, strategisk Stilling, og de er af uvurderligt Værd for de Forenede Stater, ikke alene som et Led i Landets Forsvar, men ogsaa fordi der ved Besiddelsen af dem fjernes en ellers højst sandsynlig Aarsag til Forviklinger med Udlandet.«

Mine Formænd i Danmark, D'Herrer Risley, Carr og Svendsen var af samme Mening. Mr. Carr's Begrundelse i hans Indberetning er ganske uangribelig. Mr. O'Brien, som var Minister i Danmark, indtil han blev sendt som Ambassadør til Japan, saâ, ligesom jeg i 1907, at Danskerne og deres Regering ikke var i Humør til at gaa ind paa noget Forslag i denne Sag. Jeg drøftede imidlertid Sagen ganske i al Almindelighed med de forskellige Udenrigsministre, idet jeg bemærkede, at de Forenede Stater aldrig vilde gøre et Tilbud, som paa nogen Maade kunde støde Danskernes nationale Selvagtelse, og at, hvor værdifulde Øerne end vilde være for os, og hvor hensigtsmæssigt det vilde være for Danskerne at sælge dem til os, maatte deres Regering faktisk give et eller andet utvetydigt Tegn paa, at den var villig til at skille sig af med dem, forinden vi for Alvor vilde tage Spørgsmaalet op paany. Hverken Grev Raben-Levetzau eller Grev William Ahlefeldt-Laurvig gav mig officielt nogen Opmuntring, men det ventede jeg heller ikke, da jeg

havde haft Lejlighed til paa egen Haand at udforske den offentlige Mening. Baade Grev Raben-Levetzau og Grev Ahlefeldt var Liberale, og jeg vidste, at hvis der var noget Haab om, at Salget kunde komme i Stand, vilde de have givet mig en passende Opmuntring. Desuden var jeg i Tvivl om den Pris, der sandsynligvis vilde blive forlangt, og som baade jeg og de europæiske Diplomater, der vidste, hvad Helgoland og Gibraltar betød for Tyskland og England, fandt rimelige, ikke muligvis vilde have fremkaldt et saadant Ramaskrig fra de Vælgere hjemme, som endnu ikke havde lært at skønne over en Handel med en udenlandsk Regering — undtagen rent handelsmæssigt set, i Dollars og Cents —, at Salget paany vilde være gaaet i Stykker. Og det var der ikke Tale om at turde risikere.

Mange af mine Venner iblandt de konservative Danske lod haant ved Tanken om Salg paa nogensomhelst Betingelse. Iblandt disse var Admiral de Richelieu, hvis Fader ligger begravet paa St. Thomas og som er en af de ivrigste danske Patrioter. Hvis jeg havde ladet mig lede af mine bedste Venners Modstand mod Salget, vilde jeg have opgivet Sagen. Ligesom Richelieu mente mine Venner imidlertid, at vor Regering gerne vilde se de dansk-vestindiske Øer ophjulpne, saa vidt de Danske evnede at forbedre Forholdene. Richelieu, Etatsraad Andersen, Holger Petersen, Direktør Cold, tidligere Guvernør paa Øerne, Hagemann, som bar den høje Titel Gehejmekonferensraad, var iblandt dem, som var stærkt interesserede i Øerne.

Hagemann, som senere er afgaaet ved Døden, var den eneste af disse Mænd, som mente, at den danske Regering aldrig kunde ophjælpe Øernes sociale Vilkaar eller faa dem til at betale sig, kommercielt set. »Danskerne duer ikke til at have Kolonier,« sagde han. Han

var en Mand med sund Fornuft og stor Erfaring og en Filantrop, som aldrig lod sit Hjerte beherske af sin Forstand. Han gjorde meget for den tekniske Uddannelse i Danmark. Der var faktisk ikke en eneste Bevægelse, som stilede mod Forbedringer i Landets økonomiske Forhold, hvori han ikke var interesseret. Han havde store Ejendomme paa St. Croix, men han betragtede det, at Øerne var i Danmarks Besiddelse, som uheldigt for sit Lands Renommé og endnu mere uheldigt for Øerne og deres Beboere. »Den nuværende Regering er for mild i sin Behandling af de Sorte,« sagde han, »Frihed, Lighed og Broderskab er et udmærket Motto for det regerende Parti, men det gaar ikke paa de Øer.« Desuden tog Bygningen af Panama-Kanalen de bedste Arbejdere fra dem. Han var interesseret i Sukker og Sea-cotton og mente, at hvis Toldindskrænkningerne blev hævede og Markedet blev aabnet for Arbejde, kunde vi gøre noget til, at Købet blev en fordelagtig Forretning. Den Side af Sagen var mig ganske ligegyldig — det var ikke af Hensyn til Handelsinteresser, at vi i saa høj Grad havde Brug for Øerne.

I Hofkredse var den almindelige Mening mod Salget, ikke paa Grund af nogen fjendtlig Stemning mod de Forenede Stater, men paa Grund af Ønsket om, at Danmark ikke skulde miste mere af sit Landomraade. Færøerne, Grønland og Island var endnu dets Bilande, men Island var altid genstridigt, og det lod til, at Grønland i Danskernes Øjne kun havde en ret fjern Interesse. Danmark var bleven beklippet af England, Sverige og tilsidst af Tyskland.

Vor Regering, der meget godt vidste, hvor stærk og vel grundet den danske Nationalstolthed var, gav mig Lov til at vise denne Stolthed det største Hensyn. Da Østasiatisk Kompagni, som havde vigtige Besid-

delser paa St. Thomas, foreslog at sætte Nationalfølelsen paa Prøve ved at opfordre enhver Dansk til at bringe et pekuniært Offer for Bevarelsen af Øerne, fik jeg Tilladelse til at udtrykke min Sympati for denne Bevægelse og støtte den paa enhver Maade, der var forenelig med min Stilling.

Forsøget slog fejl. Det var øjensynligt, at Flertallet af Folket, hvorledes det end ellers tænkte, forstod, at det var upraktisk at forsøge at regere disse fjerne Øer. Hvis det havde været muligt at bevare dem med Ære og saaledes, at der vistes Retfærdighed mod Indbyggerne, som i lang Tid havde ønsket en Forening med de Forenede Stater, vilde intet Pengetilbud have formaaet Danmark til at skille sig af med den sidste af sine Kolonialbesiddelser. I Øjeblikket laa Fremtidsudsigterne slet ikke klart.

I vore Tider maa en Mand, som vil gøre sin Pligt i Diplomatiets Tjeneste, være ærlig og tilpas aabenhjertig. At hykle Beundring for en Nations Institutioner, at vise Sympati, hvor man ikke har den, med Tanken paa at drage Fordel deraf for sit eget Land, var uden Tvivl muligt i de Tider, da Ræve var overnaturlig snedige og Krager utrolig indbildske; men nu er det noget andet. Hele Spørgsmaalet om Øerne maatte afgøres af Danskerne efter deres sunde Fornuft paa Bekostning af deres Følelser; der kunde fra vor Side ikke udøves noget Tryk; ikke engang kunde der være Tale om en Drøftelse, som kunde pege hen paa at fremtvinge en midlertidig Besættelse af Øerne i Tilfælde af Krig. Men naar de Forenede Stater foretrak at give, en, som det syntes, enorm Sum — (skønt \$ 25,000,000 nutildags næppe har samme Købeevne som de 15,000,000 \$, der i 1867 blev forlangt af Minister Seward) — fremfor at risikere fremtidige ubehagelige Forviklinger med en lille venligsindet Stat, viste dette klart, at vor Regerings

Hensigter var at forstaa i Overensstemmelse med dens Erklæringer.

Da det foreslaaede Salg af Øerne gik i Staa, væsentlig paa Grund af, at Senator Sumner ikke kunde lide Præsident Johnson, og Traktaten faldt sammen i 1870 tiltrods for Minister Fish's Støtte, udstedte Kong Christian IX til Folket paa de dansk-vestindiske Øer, hvor Flertallet havde stemt for det foreslaaede Salg, et Aabent Brev, hvori det hed: ». . . Det nordamerikanske Senat har ikke villet opretholde den undertegnede Traktat, skønt Initiativet til den udelukkende skyldtes de Forenede Stater selv.« Kongen var kun gaaet ind paa Salget for at lette de frygtelige finansielle Byrder, der var bleven paalagt hans Land ved den uretfærdige Krig, som Tyskland og Østrig havde paatvunget Danmark for at rane Slesvig; og hans Samtykke vilde aldrig være bleven givet, hvis ikke Minister Seward, Minister Fish's Formand, modstræbende var gaaet ind paa, at Beboerne skulde høres. Christian IX var mere demokratisk end Minister Seward.

Kong Christian vilde ikke underskrive Traktaten, ifølge hvilken der skulde betales \$ 7,500,000 til Danmark for de to Øer St. Thomas og St. Jan, førend Mr. Seward »gik ind paa Afstemningen«. Danskerne indrømmede ærligt, at de samtykkede paa Grund af deres Pengetrang, men ikke med deres gode Villie. »Villige til at overvinde Vort Hjertes Følelser, hvor Vi troede, at Pligten bød Os det,« fortsatte Kongen i det Aabne Brev, »kunne Vi dog ikke andet end finde en Tilfredsstillelse i, at Forholdene have fritaget Os fra at bringe et Offer, der tiltrods for de Fordele, det lovede Os, dog altid vilde have været Os meget smerteligt. Vi er overtlydede om, at I dele disse Følelser, og at det er med et lettet Hjerte, I modtage det Samtykke til-

bage, som I kun paa Vor Opfordring havde givet til, at Øerne adskiltes fra den Danske Krone.«

Kongen tilføjede, at han nærede det faste Haab, at det vilde lykkes for hans Regering, støttet af Beboerne paa Øerne, at fremme Øernes Tarv og efterhaanden udslette Minderne om de Ulykker, som havde ramt hans oversøiske Besiddelser. Tingene klarede nu efterhaanden op i Moderlandet; tiltrods for de særlig vanskelige klimatiske Forhold udviklede Danskerne deres Land til at blive berømt for dets rationelle Landbrug. Et vittigt Hovede har sagt, at Danmark efter at have mistet Slesvig lige som det gamle Gallien var delt i tre Dele*) — Smør, Æg og Flæsk. Danskerne, der befandt sig i en Tilstand af moralsk Nedtrykthed og midlertidig Fattigdom, med deres nationale Stolt-hed brudt og deres Jorder udpinte, ofrede sig for aandelige Interesser og lod det materielle være underordnet**). Religion og Fædrelandskærlighed, der tog kraftig Vækst ved Biskop Grundtvigs vækkende Tale, frelste selve Moderlandet; men de dansk-vestindiske Øer vedblev at gennemgaa forskellige Stadier mellem Haab og Frygt. De Forenede Stater laa for nær ved og Danmark for langt borte. Indrepolitiske Spørgsmaal kom i Reglen i første Række, og hver ny Guvernør var altid nødt til at tage stærkt Hensyn til sin Regering, der let gjorde Vanskeligheder med Hensyn til, hvor meget han havde Lov at give ud. Hjemme var der Folk ved Magten, som lod til at se paa Øerne med Bernardin de Saint Pierre's Øjne, d. v. s. sentimentalt. De lykkelige Sorte skulde danse under skyggefulde Palmer under Anførsel af venlige Danske i Pauls og Vir-

*) Sigter til den bekendte Begyndelsessætning i C a e s a r : De bello Gallico I, 1: «Omnis est Gallia in tres divisa partes» 3: Det samlede Gallien falder i tre Dele»

**) Skildringen i Teksten synes snarere at passe paa Tiden efter 1814 end paa Tiden efter 1864. O. A.

ginie's Skikkelse, og de Sorte var kun altfor villige til at danse under Palmer, enten de saa skyggede eller ikke, og at blive ledede i en Idyl af hvem det skulde være, naar han blot lod dem nyde Livets Glæder og selv tog alle Bryderierne. Alle Guvernørerne led mere eller mindre under det Rousseau'ske Standpunkt, som Regeringen havde taget. Hr. Helweg Larsen var den sidste, som man ventede skulde være »idyllisk«. En Angstfølelse, som ofte var kommen til Udtryk overfor mig, gik ud paa, at Amerikanerne vilde behandle de Sorte daarligt — »vi har jo alle læst Onkel Toms Hytte« —

Selv Hendes Majestæt Enkedronning Louise, en af de mest velunderrettede Kvinder i Europa, havde sine Tvivl om vor Stilling til Negrene. »De har sorte Barne-piger,« sagde Hendes Majestæt til mig, »hvorfor er saa Amerikanerne især i Syden ikke venligere overfor de Sorte?« Dronning Louise, som var oprigtigt interesseret i sine farvede Undersaatters Velfærd, var imidlertid en Dame, som kunde tage imod Ræson. Jeg sendte hende »*Soul of the Black*«, hvori det, uden at det er tilsigtet, vises, hvorfor social Ligeberettigelse i dette Tilfælde vilde være lidet ønskelig; men først efter Booker Washington's Besøg forstod Hendes Majestæt den Stilling, som velmenende Amerikanere, der kender Forholdene i Syden, indtager til Spørgsmaalet om vore farvede Medborgeres Ligestillethed. Under mit Ophold i Europa blev denne Sag ofte drøftet.

Nogle af mine tyske Kolleger snertede i høflig Form til, at »Demokrati« kun blev lidet praktiseret i et Land, hvor Præsidenten kunde blive haardt taget i Skole, fordi han indbød en berømt farvet Mand til Frokost. Og næsten alle Danske af den nyere Skole delte dette Synspunkt. Søofficererne, som altid er bedre kendt med fremmede Forhold end de fleste Mennesker, var

hurtige til at forstaa, at social Ligeberettigelse i de Forenede Stater former sig saaledes, at der vilde rummes en Mulighed for den saakaldte »*amalgamation*«, d. v. s. at de to Samfundsbestanddele gik fuldstændig op i hinanden. Og medens nu Tyskerne, der kritiserer vore Forhold, meget godt forstaar den uoverstigelige Skranke imellem Kasterne i deres eget Land, og sætter sig mod »blivende Ægteskaber« med Kvinder af den ringere »gule« Race, synes de at mene, at den Lov, der i nogle af de Forenede Stater forbyder Ægteskaber mellem Sorte og Hvide, er ukristelig og meningsløs.

»Men De vilde da ikke opmuntre til saadanne Ægteskaber,« spurgte jeg en af de mest fremragende Danske ved Universitetet i København.

»Hvorfor ikke?« spurgte han.

Mig forekom det Hele ganske haabløst. Og hvert Øjeblik biev et Uddrag af en amerikansk Avis, indeholdende en Beskrivelse af en Lynchning med alle dens grufulde Enkeltheder, oversat til Dansk. Jeg har aldrig troet paa, at man bør censurere Pressen, før jeg kom til at indtage en ansvarsfuld Stilling. Men jeg tilstaar: *mea culpa!* — at jeg mangan en Gang ønskede, at jeg havde Ret til at sige, hvad der maatte og ikke maatte trykkes til Læsning i Udlandet! Bladene lod nemlig ikke til at tage Hensyn til Diplomaternes Planer, idet de sagde som saa, at en Nyhed er en Nyhed! Her vil der altid være en Konflikt, man ikke kan komme ud over!

En af min Hustrus Veninder i Danmark, afdøde Grevinde Rantzau, af den berømte Skuespillerfamilie Poulsen, en belæst Dame, som kendte Europa godt, viste mig en Dag en gammel broderet Skærm. Der var Palmer paa den; der var en gammel Neger med Turban paa sit Uldhoved, og der var en selvtilfreds ung Person i stive Skorter, som sad ved hans Fodder

og saâ op paa ham med beundrende Øjne. »Er det noget gammelt?« spurgte jeg og skulde til at beundre Kunstværket; det tropiske Løv paa Acanthus-Bladene fortonede sig saa fyldigt paa Gobelin'et, og Frokosten havde været saa udmærket!

»Det er ikke som et Kunstværk, jeg viser Skærmen til den amerikanske Minister, men for at lade ham vide, at vi Danske elsker de Sortes gode Egenskaber. Det er Onkel Tom og lille Eva!«

Hensigten var at blødgøre et haardt Hjerte.

KAPITEL XIII

FORVIKLINGER OG MR. BOOKER WASHINGTONS BESØG

I Oktober 1910 telegraferede Mr. Andrew Carnegie, at Mr. Booker Washington vilde aflægge et Besøg i Danmark. Jeg havde truffet Mr. Booker Washington sammen med Mr. Richard Watson Gilder i New York og beundrede ham i høj Grad. Imidlertid havde jeg en Fornemmelse af, at jeg vilde blive sat i Forlegenhed ved hans Besøg, da jeg vidste, at baade Kong Frederik og Dronning Louise interesserede sig for ham og ikke alene ventede, at jeg skulde præsentere ham, men ogsaa — de var nemlig Høfligheden selv — ønskede, at min Hustru og jeg skulde deltage i Taflet paa Amalienborg sammen med ham. Da Admiral Bardenfleth, Dronningens Kammerherre, kom for at spørge om, hvornaar Mr. Booker Washington kom hertil, slog jeg paa, at Hendes Majestæt, som ofte havde vist, at hun satte stor Pris paa Mr. Washingtons Arbejde, maaske kunde ønske, at tale ganske uofficielt med ham, idet jeg vidste, at hun havde mange Ting at spørge ham om, og at han vilde føle sig bedre tilpas, hvis jeg ikke var til Stede. Admiralen takkede mig. Det samme sagde jeg til Hoffets Ceremonimester, da han kom fra Kongen.

De høje Hofembedsmænd i Danmark skal have Ros for deres indtagende Væsen og Utvungenhed og for den Ligeformhed, som dækker over den fuldendte selskabelige Sikkerhed, og særlig for deres Forstaaelse af andres Vanskeligheder. Ceremonimesteren var henrykt: »Deres Majestæter vilde savne mig ved Præsentationen og beklage, at min Hustru og jeg ikke kunde være til Stede ved Taflet, som imidlertid maatte holdes tidligere end sædvanligt, da jeg havde sagt, at Mr. Booker Washington skulde med Toget; det Hele vilde ogsaa blive ganske udenfor Ceremoniellet. Hans Majestæt vilde kun indbyde sine allernærmeste Omgivelser.«

Jeg var glad over mig selv (for øvrigt et skæbnesvangert Tegn!). Mr. Washington vilde faa al den Ære, som kunde tilkomme ham. Jeg ordnede det saaledes, at jeg kunde være til Stede ved hans Foredrag sammen med alle de Amerikanere, jeg kunde faa samlet. Jeg sendte min Landauer med Kusk og Tjener paa Bukken med de størst mulige Kokarder (den ene af dem var den udmærkede Arthur) for at hente Mr. Washington. I 1910 brugte Kong Frederik kun Køretøjer forspændt med Heste, og Diplomaterne fulgte hans Eksempel, skønt nogle med mere moderne Tendenser var begyndt med Automobiler. Mr. Washington var glad. Han syntes udmærket om Landaueren og Kokarderne, og Arthur, vor Legations første Bud, som ikke for ingenting havde været »ved Diplomatiets« i femogtyve Aar, behandlede ham med udsøgt Artighed.

»De har vist min Race og mit Arbejde den største Ære,« sagde han til mig. »Jeg takker Dem, fordi De sendte mig Kongens Indbydelse til Hotel d'Angleterre. Altfor megen offentlig Tale om det i de Forenede Stater vilde kunne gøre mine Brødre og mig selv megen Skade. Jeg vil paa Tryk fremkomme med en anerkendende Tak for al Deres Høflighed, der har glædet

mig meget og haft saa meget at betyde for mig. At faa mit Arbejde anerkendt paa denne Maade af det mest fremskridtsvenlige Hof i Evropa er i Sandhed værd at arbejde for, og at nyde denne Ære uden for megen Offentliggørelse er i Sandhed behageligt.«

Mr. Washington's Foredrag var en stor Sukces. Det gjorde ogsaa sit til at fjerne det Indtryk, at Lynching var det samme for Amerikanerne i Nordamerika som Tyrefægtning for Sydamerikanerne. Det vanskeligste Spørgsmaal, som stadig blev stillet mig ved Hoffet og i Selskabslivet var: »Men hvorfor lyncher man de Sorte?«

Opfyldt af Tilfredshed over Resultatet af min Snedighed (men, som sagt, med en lidt ond Samvittighed) sad jeg en Morgen bøjet over mit Skrivebord, da to Korrespondenter fra amerikanske Blade blev meldt, — jeg havde truffet dem begge før.

»Maa jeg byde de Herrer en Cigar?«

»Tak! Vi vil ikke gøre Dem Ulejlighed, Hr. Minister. De var saa elskværdig overfor os alle under Cook-Affæren, men vi vil gerne lave en god Historie ud af Booker Washington's Besøg, og vi synes, at vi ligesaa gerne vil sige det rentud, at det er vor Hensigt at give et Portræt af Dem! Der er ikke meget at lave i Øjeblikket, og vi er bleven anmodet om at gøre noget ud af dette. Vi véd fra bedste Kilde, at Kongen vil give en Middag for Booker Washington; De vil kvittere for denne med en Reception. Deres Frue skal have Mr. Washington til Bords, der kommer Masser af Damer, med ét Ord, vi vil lave ligesaa meget Opsigt udaf dette, som Aviserne gjorde med Roosevelt—Booker Washington-Historien. Det vil for Dem have en god Virkning i Nordstaterne, og da De er fra Philadelphia, behøver De ikke at bryde Dem om, hvad Syden tænker.«

Disse Herrer mente det i og for sig godt; de satte paa venligste Maade en Fælde for mig, men der var et Hul i den Fælde.

»Det er uden Betydning, hvad jeg tænker,« sagde jeg, »men det er ikke ligegyldigt, om man fremkalder en ubehagelig Diskussion, og om man skader de Farvede ved at vække falske Forhaabninger, som, hvis man forsøger at føre dem hovedkulds ud i Livet, vil skabe nye Fordomme imod dem. Da Præsident Roosevelt indbød Booker Washington til Frokost, handlede han, som jeg gerne vilde nu, men jeg vilde beklage, hvis en daarlig Stemning skulde blive kaldt tillive ved en Drøftelse af en saadan Optræden, ligesaa dybt som han gjorde; men«, tilføjede jeg, »De har Forpligtelser overfor Deres Blade, som maa have Nyheder, hvad det end skal koste. Hvis min Hustru faar Mr. Booker Washington til Bords ved Taflet, hvis jeg giver den Reception, De taler om — —«

»Det gør De,« sagde den ældste af de to Journalister henrykt, »det byder den strenge Etikette. Vi har faaet lidt at vide rent privat!«

»Meget vel. Hvis jeg er med til alt dette, skal jeg ikke beklage mig over, at De bruger det som Overskrift.«

»Opsigtsvækkende Begivenhed i Danmark,« læste han op af et Stykke Papir. »Den amerikanske Ministers Frue til Bords med de Farvedes Repræsentant. Fuld social Ligestilling udtrykt ved en Fest for Mr. Booker Washington i den amerikanske Legation'. London vil synes meget bedre om Dem herefter,« sagde han leende.

»Ligesom *tout Paris*' syntes om Præsident Roosevelt,« svarede jeg.

Jeg blev lidt urolig og sagde: »Vil De ikke spise Frokost hos mig i Morgen? men lad os ikke drøfte

dette Emne. Hvis jeg tvunget af Etiketten, som De jo siger, jeg er, vil jeg »sluge« Overskriften. Jeg skal bede Mr. Hartvig, der arbejder for nogle London-Blade og *New York World*, sammen med Dem.« Og saa gik de!

Hvis jeg var Spartaner og virkelig holdt af at udføre mine Pligter som sand Idealist, vilde jeg have behandlet Situationen stort, smukt og uden Hensyn til mig selv, og saa vilde jeg ikke have moret mig ved Udsigten til at snyde mine Journalist-Venner for en god Historie; men da jeg nu ikke er Spartaner og egentlig ikke holder af vanskelige Pligter, syntes jeg, at jeg havde gjort nok ved at give dem en Frokost, som vor Legation kunde være bekendt med *sole a la Béarnaise* og et Glas af den bedste Sauterne.

Mr. Washington gjorde mig en Visit, før han tog til Kongens Taffel; han var lutter Smil, og hans Kjolesæt var ulasteligt. Han sagde »good bye«*), da han gik, og jeg takkede min Gud, da hans Visit var overstaaet; men han var ikke alene tilfreds, men straalende og taknemmelig.

Generalkonsul Bond og hans Frue, Dr. Brochart, Bibliotekar ved Kongressen og adskillige andre interessante Mennesker skulde den Dag komme og spise til Middag og spille Bridge. Jeg udmaledede mig Journalisternes Skuffelse, naar de kom, ved ikke at finde nogen Reception i Gang og ingen Booker Washington. Jeg tror, jeg fortalte mine Gæster om den vidunderlig snedige Maade — jeg haaber dog ikke, jeg benyttede netop de Ord — hvorpaa de var bleven overlistede.

Vi skulde lige til at gaa ind i Dagligstuen for at drikke Kaffe, da der blev bragt et Kort. »Mr. Booker Washington« stod der. Nogle af Gæsterne, især dem fra

*) en mere familiar Form for »Farvel« end det sædvanlige »good morning, good day, good evening«.

Syden, vilde gerne tale med ham; men jeg blev lidt urolig ved at udmale mig den Scene, Referenterne vilde faa at se, naar de, som jeg vidste, de vilde, kom Klokken ni. Dagligstuen vilde være straalende oplyst. En fem-seks henrivende Damer i nedringede Toiletter vilde være der i Kreds om den fremragende Apostel! Indtræder Journalisterne, og derpaa vil der følge et raffineret Billede af Festen, beskrevet som »Et nyt Stadium i den sociale Udvikling, Daggryet for nye Tider, et Bevis for den fuldkomne sociale Ligeberettigelse«. Jeg vidste, at den ældste Journalist, som var en af Stead's Venner, absolut var i Stand til at lave alt saadan noget sammen.

»Kaffen serveres i mit Værelse,« sagde jeg uden at tale om det med min Hustru. »Jeg vil tale med Mr. Washington a l e n e, i det mindste i et Par Minutter.«

Gæsterne trak sig modstræbende tilbage. Mr. Washington ventede i den bageste Dagligstue, hvor baade Kejseren og Oberst Roosevelt engang havde staaet, dog ikke paa samme Tid. Hans Tog var forsinket; han kom i sin overstrømmende Taknemmelighed for at sige mig, at Kong Frederik og Dronning Louise havde været yderst elskværdige mod ham. Han var begejstret over Dronning Louises Dømmekraft og sunde Fornuft, hun havde læst hans Bog og fulgt hvert Stadium i hans Arbejde med stor Interesse. »Det glædede mig at kunne fortælle Hendes Majestæt, at de bedste Mænd af min Race er paa min Side, og at Modstanden mod mig ikke kommer fra de Hvide, men fra de Elementer i min egen Race, som vil nyde Livets Behageligheder og et stadigt Otium uden at gøre noget Arbejde! Jeg takker Dem atter, Hr. Minister, fordi De har ordnet alt saaledes, at jeg har bevaret min Værdighed og er bleven sparet for at synes forfængelig; alligevel er jeg med fuld Føje stolt af den Ære, jeg har nydt. Nu

tager jeg til Hotellet og gør mig i Stand til Afrejsen.«

»Jeg har bedt om Vognen,« sagde jeg.

Lige i det Øjeblik slog Tjeneren Dørene op, og ind kom de to Journalister, straalende som en stjerneklar Aften, den ene af dem med en russisk Orden.

»Er De alene?« sagde han.

»Nej, Dr. Booker Washington er her!«

»Men Receptionen?«

»Dr. Washington er lige kommet for at fortælle mig lidt om Taflet. Maa jeg forestille de to Herrer? Dr. Washington har kun lidt Tid; men hvis De vil ledsage ham til Hotellet, tvivler jeg ikke om, at han vilde lade sig interviewe. Mr. Hartvig fra *New York World* kommer ogsaa.«

»N—aa!« sagde den yngste af de to Journalister.

»Kom og spis Frokost hos mig i Morgen,« sagde jeg, »jeg har en rar hvid Bordeaux.«

Dr. Washington lod sig interviewe med en vis Forsigtighed, og dermed var den Sag ude af Verden. Han hvile i Fred! Han var en stor Mand, en beskeden, intelligent og ydmyg Mand, hvis Storhed ingen Bagvadskelse kan forringe.

Denne Digression har jeg tilladt mig, for at vise, at det sociale Spørgsmaal i de Forenede Stater, hvorledes det end har taget sig ud for dem, der betragtede Danmark som liggende helt udenfor vor Bane, havde sin Betydning for Købet af Øerne, som den Gang interesserede mig mere end noget andet i Verden.

Pastor Bast var den eneste Metodistpræst i København. Hans gode Arbejde er bleven til et Ordsprog og indskrænker sig ikke til hans egen Sekt. Der var kun faa Metodister, og jeg tror endogsaa, at Pastor Bast's egne Børn var Lutheranere. Da jeg engang anbefalede et af hans Velgørenhedsarbejder til Under-

støttelse, var der en menneskekærlig Dansker, som spurgte mig:

»Er Metodisterne virkelig »Kristne« i Amerika?»

»Hvorfor spørger De om det?»

»Jo, for jeg har læst, at der var en Spaltning indenfor deres Rækker, fordi de fleste af dem nægtede at sætte de Sorte paa lige Fod med dem selv; og hvis det er rigtigt, kan jeg ikke støtte Pastor Bast's Tanke, skønt jeg ser, at der er meget godt i den.«

Det var forgæves at søge at forklare ham, at Metodisterne i Nord- og Sydstaterne saå forskelligt paa det amerikanske Negerspørgsmaal, han kunde ikke forstaa det. Jeg haaber imidlertid, at Pastor Bast fik en Skærv af ham!

Saasart der er Tale om Velgørenhed, røres en Danskers Hjerte straks. Pater Francis Flynn, katolsk Præst i Helsingør, holder hvert Aar en Velgørenhedsbazar. Denne aarlige Fests *clou* er en Trold i en Hule, som altid spilles af en god Lutheraner, og Socialisterne betragter denne Begivenhed som en Mærkedag.

KAPITEL XIV

DE FORENEDE STATERS OG TYSKLANDS INTERESSER

I August 1910 blev den Uro, der herskede i Evropa, mere og mere tydelig og kastede sit Genskær indover Danmark. Dette fremgaar ogsaa for de følgende Aars Vedkommende af den diplomatiske Korrespondance, hvoraf enkelte Partier er bleven offentliggjort.

Det er en almindelig Anskuelse, at Japan ved de Vanskeligheder, det skabte i Mexiko, vilde kunne bevirke, at de Forenede Stater maatte holde sig borte fra Forviklingerne i Evropa. Enkelte fremragende Danske var saa sikre paa vor Neutralitet i Tilfælde af, at der blev Krig — en Mulighed, som dog Ingen i de Forenede Stater syntes at tro paa — at jeg blev anmodet om at henstille til min Regering at fremsætte et ikke officielt Forslag om, at vi afstod Danmark den vigtigste Ø i Filippinerne — Mandanao. Danmark skulde saa have Ret til at overdrage denne Ø til Tyskland mod at faa Nordslesvig. Den danske Regering kendte ikke noget til denne Plan, som imidlertid blev forelagt mig i dens Enkeltheder.

Imod denne Plan henvistes der til den tvingende Nødvendighed af, at Danmark vedblivende stod sig

godt med Tyskland. »Vi vilde ikke,« sagde engang en Slesviger til mig, »komme til at staa paa en god Fod med vor sydlige Nabo, hvis Slesvig tilhørte os; desuden er de yngre Danskere økonomisk saa stærkt knyttede til Tyskland, at deres Stilling i saa Fald vilde blive endnu mere vanskelig. Skønt jeg nemlig hader det projsiske Tyranni, frygter jeg, at det sidste vilde blive værre end det første. Tyskland kunde jo nemlig godt tage imod Mindanao og senere tage Slesvig tilbage. Saafremt vi ikke blev beskyttede af Stormagterne, vilde jeg betragte det som en daarlig Handel. Desuden vilde England aldrig tillade, at de Forenede Stater fik Grønland.« Denne interessante Samtale foregik under fire Øjne.

Saadanne Samtaler var altid uofficielle — almindeligvis efter en Frokost — og meget oplysende. Admiral de Richelieu, som aldrig vil kunne dø glad, før Slesvig er givet tilbage til Danmark, betragtede denne Ordning som en mulig Udvej.

»Tyskland ønsker Fred med Amerika, det kunde hjælpe Eder med at holde Orden paa Filippinerne, og Grønland vilde være mere værdifuldt for Amerika end for os — og Slesvig vilde atter blive dansk!«

»Men hvis vi nu foreslog at modtage de dansk-vestindiske Øer i Bytte for Mindanao?« spurgte jeg.

»Det kan der ikke være Tale om,« sagde han bestemt. »De dansk-vestindiske Øer vil I aldrig formaa os til at skille os af med! de vil altid være et smukt Tilbehør til vort Land, men med Eders Hjælpekilder kunde Grønland maaske blive et andet Alaska.«

De Richelieu er en af mine allerbedste Venner, men naar Salget af Øerne kom paa Tale, saå han ikke alene rødt, men højrodt, zinnoberrødt, karmoisinrødt og alle Nuancer og Farver af rødt.

I 1915 forekom det mig, at Tiden var inde til at

gøre et Forsøg paa at opnaa det, som næsten enhver skarpsindig amerikansk Statsmand siden Swards Dage havde ønsket. Hvis jeg gør Indtryk af at være egoistisk, maa man huske paa, at jeg fortæller min Historie set med en Ministers Øjne, som ikke fik positive Instrukser fra min Regering, og som havde meget lidt Adgang til at vide, hvorvidt mine Landsmænd fandt det formaalstjenligt at købe Øerne. Det er som oftest umuligt nøjagtigt at forklare sit Udenrigsministerium det vekslende Syn paa Politik i et evropæisk Land; hvis man om Aftenen lægger Øret mod Jorden, mærker man ofte Begyndelsen til sociale og politiske Vibreringer, som ganske er forsvundet om Morgen, naar man skriver sin officielle Indberetning til sin Regering. Desuden var Postgangen langsom; vi havde ingen »Posttaske«; enhver Skrivelse, selv om den var lukket med de Forenede Staters ophøjede Segl, kunde »ved en Fejltagelse« blive aabnet, og lange Telegrammer, der gik i Enkeltheder, var for dyre til, at man havde Lyst til at spendere dem. Desuden kunde man risikere, at de blev tydede og optegnede af underordnede Kontorister, som sagtens troede, at »Dr. Cook havde tegnet Danmark paa Landkortet« — kun det og intet mere! Eet vidste jeg — at min Kollega, Constantin Brun, var stemt for Salget, og jeg vidste én Ting til, nemlig at Erik Scavenius, den yngste Udenrigsminister i Evropa, var lige saa klog som han var fædrelandskærlig og hæderlig, og lige saa rig paa Udveje som dristig. Hans Bedstefader var irsk af Fødsel. Det forklarede allerede meget. Een Ting til fik jeg at vide — at min Regering stolede paa mig og uden direkte at sige det havde givet mig *carte blanche*. Jeg var imidlertid forberedt paa at blive desavoueret af Udenrigsministeriet, hvis jeg gik for vidt. Jeg vidste,

at for saa vidt jeg handlede fuldstændig aabent, vilde en saadan Desavouering betyde en Forfremmelse fra Præsidentens Side. Jeg havde gjort mit bedste for at fremhæve de gode Grunde, mine Forgængere, især Carr og Risley, havde givet for vort Køb af Øerne. I Maj eller Juni havde jeg halvt fortvivlet afsendt en Depeche, hvori jeg atter fremhævede den herskende Frygt for et tysk Overfald, og nævnede Helgoland, der opfyldte mine Tanker og private Samtaler ganske som Carl I's Hoved, der altid spillede i Tankerne hos den bekendte ekscentriske Person, vi kender fra Dickens.

I Juni 1915 havde ingen Nation hverken Tid, Lejlighed eller Vilje til at blande sig i Sagen, thi Krig forudsætter Troppekonzentrationer. Men jeg havde fundet et Middel til at erfare, at Tyskland ikke vilde øve Tvang imod Danmark i denne Sag. Jeg haabede og bad til, at vor Regering vilde handle. Jeg vidste, ikke direkte, men igennem betroede Venner, f. Eks. Robert Underwood Johnsen, senere Redaktør af *The Century Magazine*, hvilket Standpunkt næsten alle større Blade i de Forenede Stater vilde indtage. Senator Lodge's Syn paa Sagen var almindelig bekendt, og det var faktisk ham, som først havde vakt min levende Interesse for Spørgsmaalet. Præsident Wilson havde foresat sig at slaa sin egen Rekord i denne betydningsfulde Sag. Hvis blot det brede Publikum vilde lade være at »stejle« over Prisen — og \$ 50,000,000 vilde ikke have været for meget — saa vilde Købet blive godkendt i Senatet og Repræsentanternes Hus. Det saâ i alt Fald ud til at være sikkert.

Mod disse Argumenter fremsattes der nu en Insinuation, — der vandt Tiltro i vide Kredse, skønt den arbejdede sig frem under Jorden — om at Tyskland bifaldt Salget, fordi det ventede at kunne laane Købe-

summen, naar den var udbetalt. I Juni 1915 var det klart for enhver, der forstod Tidernes Tegn, at vi ikke ret længe kunde gaa klar af Krigen, og Frasen: »Jeg har ikke opdraget min Dreng til at være Soldat« var hverken rigtig populær eller virkede synderlig overbevisende i de Forenede Stater, thi saa sørgelig og nedslaaende end Tanken om Krig maa forekomme enhver, der tror paa den Verdensfred, som Kristus iøvrigt aldrig har forjættet, er Amerikanerne alligevel fødte til at slaas!

Hvis Øerne skulde blive vore, var Øjeblikket dertil inde. I Danmark kunde Planen nærmest sammenlignes med et Billede, der forestillede et svundet Haab. Erik Scavenius, som var Demokrat, endogsaa Radikaler, til Trods for at han tilhørte en af de mest aristokratiske Slægter i Danmark, tænkte kun paa sit Lands Bedste. Han var hverken tyskvenlig, engelskvenlig eller amerikavenlig. Ung, som han var, havde hans diplomatiske Erfaring ført med sig, at han betragtede alle store europæiske Nationers uegennyttige Udtalelser med en vis Nøgternhed. Jeg tror, han stolede lige saa lidt som jeg paa Haager-Konferencernes udelukkende teoretiske Resultater.

Danmark trængte til Penge; Regeringen, der følte sig bundet til at støtte de fattige, fremme Husmandsbevægelsen ved Statslaan, støtte Andelsbankerne i Landboernes Interesse, yde Alderdomsunderstøttelse, forsikre Arbejderne og yde dem Understøttelse, naar de uden egen Skyld blev arbejdsløse, og i det hele at støtte alle de socialistiske Planer, der gaar ud paa at skaffe bedre materielle Vilkaar for Proletariatet, og som endelig havde paa sit Program at holde en staaende Hær (paa Størrelse med vor første Hær før Krigen), der i Øjeblikket var indkaldt til Sikringsstyrken — havde daarligt Raad til at nedsætte Statens Ind-

tægter ved at dække den Underbalance, som fremkom ved, hvad Øerne kostede.

De Radikale, f. Eks. Edvard Brandes, mistvivlede om at kunne regere Øerne retfærdigt efter de brede, humane Grundsætninger, man havde indført i Danmark. Regeringens Stilling var saa vanskelig, at det vilde kunne have haft de mest alvorlige Følger blot at rejse Spørgsmaalet om Salget. Det var noget, vi alle vidste, og ingen bedre end Erik Scavenius. Det vil ses, at Vanskelighederne var større for Danskernes Vedkommende end for vort. Prisen, som, hvad kun rimeligt var, vilde blive større end den, der tidligere var bleven budt, vilde næppe møde større Indvendinger fra amerikansk Side, eftersom Krigen havde gjort os mere klartsynede, og vort Folk er meget flot til at give Penge ud, naar det sér, at der er god Mening i det.

Det vilde tage lang Tid at udrede den danske Politik's Labyrinter. Min Ven, Mr. Thomas P. Gill*), som besøgte Danmark i 1908, sagde: »Lykkeligt det Land, som regeres af Landmænd«. Undertiden har jeg tvivlet herpaa. Selvfølgelig hadede de Konservative Socialdemokraterne, og Regeringen holdt sig ved Magten støttet til Socialdemokraterne. De Konservative vilde gladelig have sendt Regeringen lukt ind i Helvede, hvis de ikke havde været bange for, at Erik Scavenius, og maaske Finansminister Edvard Brandes, gjorde for god Nytte til at kunne undværes under Krigen, da Danmarks Stilling var saa vanskelig. Det sidste Valg havde vist, hvor svag Regeringen var.

Som jeg har sagt, er Danskerne sandsynligvis det mest kultiverede Folk i Evropa, men i Amerika ser en

*) Mr. Thomas P. Gill er fast Sekretær ved det irske Agricultural and Technical Board. Forf. Anm.

Gennemsnits-Gymnasieelev sundere paa politiske Spørgsmaal end i Danmark. Det er næsten ikke til at tro, at en saadan Grad af klar Tænkeevne kan optræde i Forening med en saa fuldstændig Lammelse af logisk-politisk Sans, som man finder det i Danmark. Det er, som om der i Politik f ø l e s, men ikke tænkes. Efterat have gjort mange Bekendtskaber blandt de bedste af de unge Mennesker i Danmark kunde jeg ikke komme til andet Resultat, end at dette skyldes uheldige Omstændigheder, saaledes den af Naboskabet med Tyskland avlede Pessimisme, den danske Borgers Udelukkelse fra Valgret, før han næsten er midaldrende, og Mangelen i de højere Skoler paa al Uddannelse, som kunde udvikle Selv-Erkendelsen og fremtvinge Initiativ. Stemningen var mod Salget af Øerne — derfor syntes Sagen allerede tabt!

I de fleste Lande vilde Pressen være imod et saadant Salg; men Pressen i Danmark har, skønt alle læser Aviser, ikke ret stor Indflydelse. Jeg var sikker paa *Politiken*, et Blad, som de fleste henregnede til »Smudspressen«, men som Folk, der sætter Pris paa et dygtigt redigeret Blad, godt kunde lide at læse. Jeg var sikker paa, at Pressen væsentlig af indrepolitiske Grunde vilde være imod Salget. Landmændene vilde ikke modsætte sig Salget som saadant; Besiddelsen af en stor Sum Penge, selv om den blev i de Forenede Stater, betød yderligere Lettelse i Importen af Foderstoffer etc., men man maatte regne med J. C. Christensen, deres Fører. Der var nemlig ogsaa lokale Hensyn at tage. Politik er overalt en farlig Leg, men i Danmark er den mere farlig end noget andet Sted i Verden, selv om vi ikke medregner — f. Eks. Kansas.

J. C. Christensen havde løbet sig en Staver i Livet ved Affæren med Alberti, som indtil 1908 havde været en Magt i Danmark, og som i 1915 endnu sad i Fæng-

sel i København*). Han, J. C. Christensen, havde været Konsejlspræsident fra 1905, indtil Albertis mislige Omgang med offentlige Midler blev opdaget i 1908. Under Holstein-Ledreborgs korte Ministerium havde han været Kultusminister, men nu blev han et Offer for den Skandale, som uden Skyld fra hans Side fjernede ham fra hans Embede. Hvor besynderligt det end kan synes for Amerikanerne, er Socialismen i Danmark ikke indskrænket til Byerne alene. Paa Landet er dog Socialismen mere moderat end i Byerne, idet den kun anvendes som et Middel til at sikre Bondebefolkningen de Rettigheder, som den mener at have Krav paa. Den er bleg, lyserød i Sammenligning med »By«Socialisternes stærke, røde Farve. J. C. Christensen repræsenterede de moderate overfor de forskellige Grupper indenfor Venstre, de Radikale og Socialisterne. Desuden behøvede maaske J. C. Christensen, skønt hans Renommé var uden Lyde, en vis Oprejsning, og han havde et stort Parti.

En yderligere Forvikling indtraadte igennem den voldsomme Opposition, der pludselig rejste sig mod Regeringen, fordi Pastor Arboe Rasmussen, skønt han i sin Forkyndelse stod de moderne Idéer endnu nærmere end Harnack, havde faaet Lov til at blive i sit Embede. Da imidlertid Biskopperne i den danske lutherske Kirke havde fundet sig heri, var det ganske mærkeligt, at en saadan Opposition saa uventet kom til Udvikling.

I Juni 1915 var min Hustru og jeg paa Aalholm, det prægtigste af alle Grev Raben-Levetzaus Herresæder. Jeg haabede paa et gunstigt Svar paa min sidste

*) Forf. har aabenbart ikke vidst, at Alberti ganske vist i lang Tid sad i Varetægtsfængsel her i Byen, men at han afsonede sin endelige Straf i Horsens Tugthus, hvor han f. Expl. hensad i 1915.

officielle Indberetning angaaende Købet af Øerne. Et Besøg paa Aalholm var noget af en Begivenhed. Grev og Grevinde Raben-Levetzau forstaar at gøre deres Hjem hyggeligt. Talleyrand har engang sagt, at »ingen kendte den virkelige Glæde ved selskabeligt Samvær, som ikke havde levet før den franske Revolution«, og med en lille Omskrivning kunde man med Rette sige, at hvis man havde været paa Besøg paa Aalholm, vidste man noget om, hvilken Glæde interessante Samtaler rummer. Grev Rabens Gæster var ogsaa valgt for deres særlige Egenskabers Skyld. I Selskab med Hr. og Fru Francis Hagerup, Señor og Señora de Riaño, Grev og Grevinde Szechényi*), Kammerherre og Kammerherreinde Lindenchrone, Mrs. Ripka og det nødvendige Tilbehør af Ungdom, maatte man glemme Livets Sorger. Under dette Besøg var der én Bekymring, som forfulgte mig paa alle vore behagelige Udflugter i Omegnen, og som bestandig stillede det Spørgsmaal til mig: »Hvad tænker din Regering paa? Mon ikke Præsidenten har saa meget andet at tænke paa, at han ikke har Tid til at tage Spørgsmaalet om Købet under Overvejelse? Frygter Hr. Brun, den danske Minister, en politisk Krise i sit eget Land?« Det er vanskeligt for en Amerikaner, der er i sit Hjemland, at fatte, hvor usikker en Mand føler sig, naar han er borte fra Diplomatiets Centrum, Washington, især naar han har levet der i aarevis og været i Føling med den mindste Bevægelse af de »ledende Traade«.

En Dag ringede Telefonen paa Aalholm; det var en Meddelelse fra Legationens Fuldmægtig Mr. Joseph G. Groeningen fra Baltimore. Jeg fremhæver »Fuldmægtig«, fordi Mr. Groeningen fortjener en

*) Dr. Francis Hagerup, norsk Minister i København, nu i Stockholm, Grev Szechényi, østrig-ungarsk Minister, Señor de Riaño, nu spansk Minister i Washington. Forf. Anm.

langt højere diplomatisk Titel. Under hele denne Periode, hvor Spørgsmaalet om Købet havde fyldt mig med Uro, havde han været min fortrolige og holdt mit Mod oppe. Sekretærerne havde jo andre Ting at tage vare paa. Hans Meddelelse, der var affattet i forud aftalte Vendinger, sagde mig, at Vejen var klar. Vor Regering var villig — men det var af yderste Vigtighed for Ordningen at holde Forhandlingerne hemmelige og iagttage den største Diskretion.

Da jeg kom tilbage til København, gik jeg op til Udenrigsministeren — »den lige Vej er altid den bedste«. Jeg sagde: »Vil Deres Excellence sælge de vestindiske Øer?«

»De véd jo, at jeg er stemt for Salget, Hr. Minister;« svarede han, »men« — han trak lidt paa det — »der skal Mod til.«

»Der er ingen, som tvivler om Deres Mod.«

»Ja, men vor sydlige Nabo føler sig saa let stødt.«

»Lad dem saa blive stødte allesammen! Frankrig har jo ogsaa visse Rettigheder derovre, ikke?«

»Nej, Frankrig har forlængst opgivet sine Rettigheder ovre paa St. Croix; men jeg tænkte forøvrigt ikke paa Frankrig. Desuden maa Betalingen være svimlende høj, ellers kan Planen aldrig gennemføres.«

»Ikke alene svimlende,« sagde jeg, »men De skal faa mere end Penge, De skal faa vore Fordringer paa Grønland. Hans Majestæt vilde maaske holde sig tilbage, hvis det kun drejede sig om Penge. Han ligner sin Bedstefader, Christian IX, og De véd jo, hvor det var ham imod, lammet som Danmark var i 1864, at sælge Øerne.«

»De vilde aldrig betale, hvad vi forlanger.«

»Deres Ekscellence,« sagde jeg, »dette er ikke en Handelsgeschäft. Hvis det havde været det, hvis Spørgsmaalet drejede sig om materielle Fordele, vilde min

Regering ikke have overladt Sagen til mig, ej heller vilde jeg have paataget mig Arbejdet uden at have raadført mig med Forretningsfolk. Forretningsmæssigt set er Øerne desuden i Øjeblikket af meget ringe Værdi. Jeg véd, at mit Land er lige saa rigt, som det er rundhaandet. Vi handler med en lille Nation, der følger samme Grundsætninger og har lige saa udviklet en Selvfølelse som vi selv. Saafremt Prisen ikke er rent urimelig, vil jeg, da Øernes militære Værdi for os ikke lader sig bestemme efter almindelige Regler, ikke gøre Indvendinger mod den. Min Regering ønsker ikke, at jeg skal tinge. Og jeg er sikker paa, at De ikke vil tvinge mig dertil ved at forlange en meningsløs Pris. Det kan ikke være Deres Ønske at forarge et Folk, hvis Hensigt det er at optræde *fair*.«

»Han forlanger nok \$ 50,000,000,« tænkte jeg, »han véd bedre end nogen anden, at vi inden et Aar er i Krig med Tyskland.« Det svimlede for mig ved Tanken om at gaa Glip af det karibiske Havs Gibraltar! Jeg faldt imidlertid til Ro, medens Minister Scavenius sad tankefuldt med sin Blyant i Haanden og saå paa et Stykke Papir. »Naar det kommer til Stykket,« tænkte jeg, »vil Præsidenten, som véd, hvad Øerne betyder for os, ikke gyse tilbage selv for \$ 50,000,000,« og medens Minister Scavenius sad og skrev, prøvede jeg paa at føle mig som en Mand, for hvem en Milliard ikke spiller nogen Rolle.

Han skød Papiret hen til mig, og jeg læste:

»\$ 30,000,000 omregnet i danske Kroner.« Kursen for Kroner var dengang omtrent 26 cents.

Jeg sagde: »Det vil næppe give Anledning til større Vanskeligheder, jeg synes ikke, det er urimeligt; men selvfølgelig kan det jo gerne være, at det forfærder enkelte af mine Landsmænd, som ikke har anset det nødvendigt at sætte sig ind i internationale Spørgs-

maal. De vil vel nok give mig en Frist paa en Dag eller to.«

»Ja, men jeg ser jo godt, at Prisen er svimlende,« sagde han.

»Det gør intet. Mit Lands Rundhaandethed er endnu større end dets Rigdom. Men Handelen maa være i Orden forinden —«

Minister Scavenius »var med! Mit Land var dengang neutralt; det var aldrig nødvendigt at give ham noget ind med Skeer, og han saå godt, at jeg forstod, hvilke Vanskeligheder der stillede sig i Vejen.

Vi blev enige om ikke at benytte Mellemmænd; siden 1902 havde Danmark lært, at saadanne kunde undværes. Jeg tvivlede imidlertid paa, at Sagen kunde holdes helt hemmelig, og ganske vist siger man, at »hvad Aviserne ikke kan faa fat paa, eksisterer ikke«.

»Men,« sagde han tankefuldt, »— der er saa mange Mennesker knyttede til Udenrigsministeriet.«

»Ja, det gælder jo ogsaa om vort Udenrigsministerium. Jeg vilde ønske, at det ikke var nødvendigt at holde det helt saa hemmeligt,« sagde jeg, »Pressen vil jo have Nyheder!«

Kort Tid efter blev jeg bemyndiget til at byde \$ 25,000,000 og Afstaaelsen af vore Fordringer paa Grønland. For Udenrigsministeriets og Legationens Vedkommende blev Hemmeligheden fuldkomment bevaret. Der aflagdes ingen formelle Besøg; efter en Middag kun et Ord eller to; og vi mødtes saa, som alle maatte tro, rent tilfældigt nogle Gange paa Lange-linie. Imidlertid sivede der Rygter ud paa Børsen. Aviserne spidsede Øren. *Politiken*, Regeringens Organ, var forpligtet til at være tavs, selv om dets Redaktør nok havde sine egne Tanker. Der var intet Tegn fra de Forenede Stater paa, at Hemmeligheden var sivet ud derovre. Faktisk lod Krigsbegejstringen

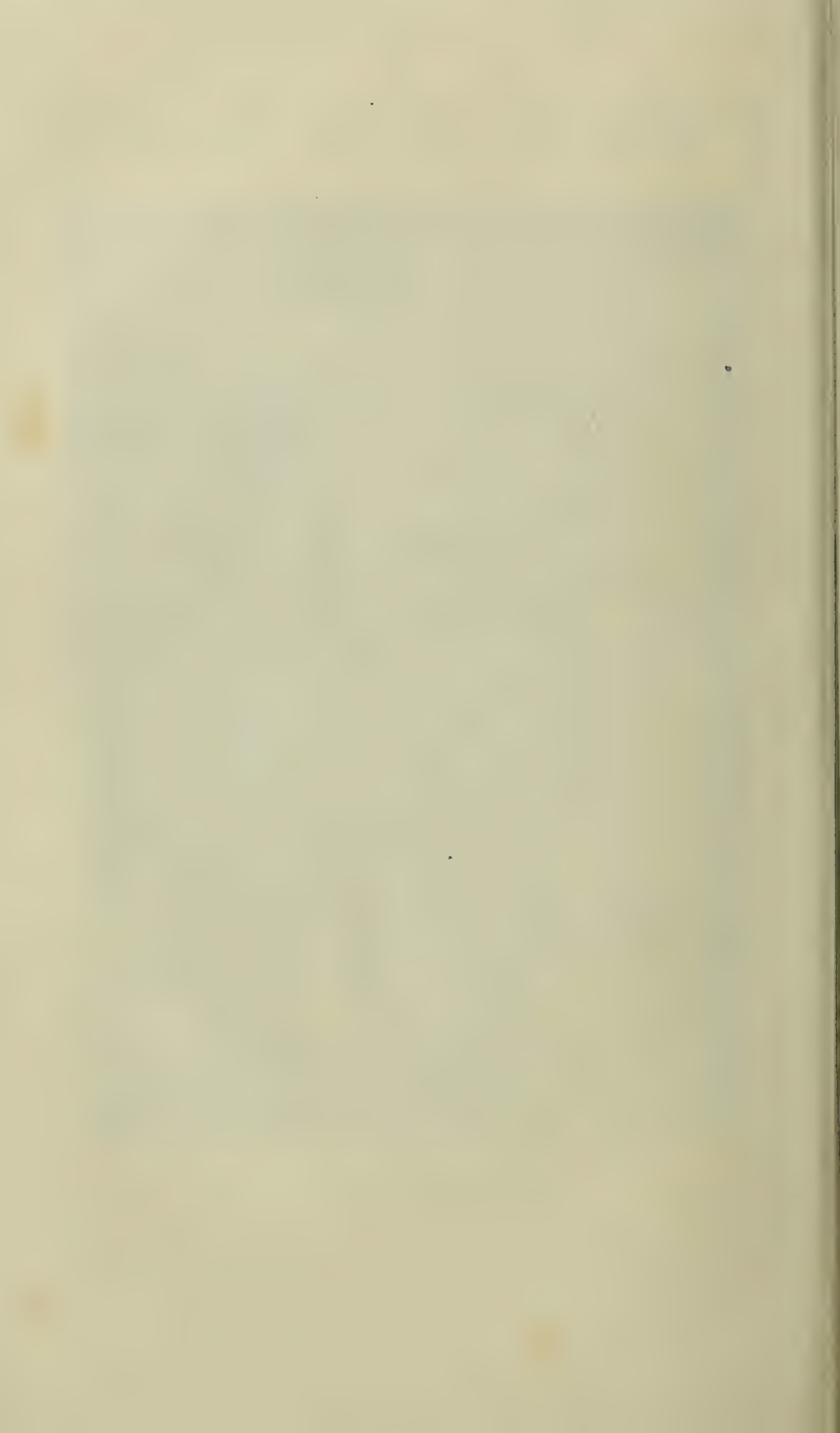
denne Sag træde i Baggrunden, skønt den under almindelige Forhold vilde have været en Begivenhed af Rang.

Da det begyndte at sive ud i Danmark, at der mulig var en Forretning i Gærde, satte Regeringens Modstandere sig til Hovedopgave at udtænke en Maade, paa hvilken Affæren kunde benyttes til at styrte Konsejlspræsident Zahle, fuldstændig knuse Krigsministeren, Peter Munch, som hadede Krig og betragtede Hæren som en unødvendig Udvekst, og drive alle Ministeriets Medlemmer med Undtagelse af Erik Scavenius, og maaske Finansminister Edvard Brandes, ud i et Hav, der var værdigt til at opsluge dem ligesom det nye Testaments djævlebesatte Svin*). Der findes forøvrigt to Mænd af Navnet Zahle — Konsejlspræsidenten Theodor Zahle, en stejl og robust Mand af Folket, og Kammerherre Herluf Zahle i Udenrigsministeriet, én i høj Grad dannet, taktfuld og erfaren Diplomat.

*) Matth. VIII, 30 ff.

*Minister Egan og Ambassadør Gerard ombord
paa »Frederik den VIII«.*

KAPITEL XV

SANDHEDENS APOSTLE — OG DAMERNE

Da Ministrene Edvard Brandes og Erik Scavenius engang i denne Tid blev interviewet, udtalte de, at der ikke var Tale om noget Salg. Jeg blev ligefrem spurgt, om jeg nogen Sinde havde talt med Edvard Brandes om Salget? Da jeg, medens jeg var i København, kun havde staaet rent formelt overfor Medlemmerne af Regeringen med Undtagelse af Herrerne i Udenrigsministeriet, kunde jeg i fuld Overensstemmelse med Sandheden svare nej. Det blev ikke nødvendigt for mig at nægte Tilstedeværelsen af en Hemmelighed, som jeg tilmed ikke var ene om, idet jeg, naar jeg blev spurgt, om jeg havde talt med Udenrigsministeren om Salget altid svarede, at jeg stadigt havde et Haab i saa Henseende. Jeg havde talt om denne Sag med Grev Raben-Levetzau, Grev Ahlefeldt-Laurvig og Erik Scavenius, naarsomhelst der frembød sig en Lejlighed dertil. Jeg følte mig nærmest som en Dreng, der ikke vil besøge Søndagsskolen, fordi hans Fader er Presbyterianer og hans Moder Jødinde; nu var jeg sagesløs. Jeg tænkte med en vis Frygt paa, hvad Følgen vilde blive for Ministrene Scavenius og Edvard Brandes, naar deres politiske Modstandere (nogle af dem de mest opfindsomme Mennesker i Dan-

mark) fik Sagens virkelige Sammenhæng at vide. Efter min Mening lyver man, naar man blot skjuler Sandheden overfor den, der har moralsk Krav paa at kende den. Nu havde Pressen ganske vist ikke den ringeste Ret til at faa Sandheden at vide, men blot det, at en Diplomat ligefrem maatte nægte en Kendsgerning overfor Folk, som har Ret til at kende den, er nu engang mindre behageligt! Jeg var forbavset over, at baade Brandes og Scavenius havde udtalt sig saa bestemt; det er saa let at vække Alarm blandt politiske Modstandere, og de raaber saa højt op i deres fromme Henvendelser til Forsynet. Personlig var jeg ked over, at jeg ikke kunde give Hr. Albert Thorup, Medlem af »*Associated Press*«, et »Tip«. Han er saadan en elskværdig Mand, og jeg vil altid mindes ham med Taknemmelighed; men jeg var nødt til at lukke Øjnene for, at han gik Glip af en god Nyheds-Bid.

Brændingen begyndte nu at brøle, og enhver anden end Udenrigsministeren vilde have tabt Modet. To amerikanske Journalister, som var her paa Besøg, havde faaet nys om Sagens Sammenhæng, men de opførte sig som de Gentlemen og Patrioter, som de er, og gik ind paa at være tavse, indtil vort Udenrigsministerium gav dem Lov til at tale. Det var Mr. William Bullitt af *Philadelphia Ledger* og Mr. Montgomery Schuyler af *New York Times*. Dagbladet »København« var det første Blad, der hentydede til Hemmeligheden, som nu var bleven en *secret de Polichinelle**). Forskellige Mennesker fik et Hib i den Anledning, og senere nedsatte Rigsdagen et Udvalg, der skulde skaffe Lys i Sagen. Den 1ste August 1916 finder jeg i min Dagbog følgende Optegnelse: »Gudskelov, Hemmeligheden er nu ude i de Forenede Stater, men det er

*) 5: En Hemmelighed, som alle kender.

ikke igennem os.« »Hemmeligt Diplomati« er en vanskelig Ting i denne Bladenes Tidsalder. Hvis vi engang skal have en Undervisningsminister i Kabinettet, hvorfor saa ikke ogsaa en Presseminister?

Det var en behagelig Afveksling i Sommeren 1916 at faa Besøg af Henry van Dyke og hans Hustru og Datter. Det var en hel Mærkedag, den Dag han spiste til Middag hos os. Vi glemte Politik og talte om *Stedman*, *Gilder* og gamle Dage.

Det første Spor til, at Sagen nu var en offentlig Hemmelighed, var et Telegram i Pariserbladet *Le Temps*. Den franske Minister Bapst, som ganske med Urette var bleven beskyldt for at være imod Salget, meddelte mig, at han vidste, at Traktaten var underskrevet af Minister Lansing og Hr. Brun i Washington. Jeg havde endnu ikke Lov til at røbe noget og benægtede derfor, at Traktaten var underskrevet i Washington. Mr. Bapst sukkede, jeg vidste, hvad han tænkte om mig, men jeg havde sagt Sandheden; Traktaten var nemlig underskrevet i New York!

Den britiske Minister Sir Henry Lowther lagde aabent sin Glæde for Dagen over, at Spørgsmaalet om Øerne var ved at komme frem. Den tidligere Indenrigsminister i Norge, Irgens, som var Ven af de Forenede Stater, rystede paa Hovedet. »Hvis Norge ejede Øer, vilde vi aldrig opgive dem,« sagde han; men han var glad over, at vi skulde have dem. Mine andre Kolleger, deriblandt den tyske Minister Grev Brockdorff-Rantzau, var optaget af andre Ting. Grev Rantzau ønskede bestemt at holde Fred med de Forenede Stater. Jeg tror, at han betragtede en Krig med os som noget saa farligt, at man næsten ikke kunde tænke sig Muligheden af den. Grev Rantzau var en meget klog Mand, og han spillede altid *fair play*. Men Spil var det, skønt han i alle Maader var en agtværdig Kollega. Han er

en af de mest nøgterne, blændende, levende Diplomater i Evropa, med liberale Tendenser i Politik. Hvis han lever længe nok, burde han naa vidt, da han retter sig efter Forholdene og forstaar Tidens Tegn. Jeg syntes, at han var udmærket, men der var andre, som han bragte i Harnisk. En Gang, naar han er led og ked af Livet, vil han finde en Maade, der ikke er let at tage fejl af, til at gøre en eller anden rasende for at spare sig selv den Ulejlighed at begaa Selvmord. Jeg vil altid savne ham. Han er af den Slags Mænd, hvis Selskab man ivrigt søger her i Verden, thi efter alle Solemærker at dømme er der ikke Sandsynlighed for at træffe ham i den anden Verden — før langt inde i Evigheden*).

Nu begyndte Knuden at strammes. Udenrigsministeriet og jeg var som Regel enige i vor Opfattelse — kun nu og da kunde der være en Divergens i al Venskabelighed. Jeg var villig til at arbejde sammen med Udenrigsministeriet, men ikke under det. For Scavenius var det, skønt han aldrig egentlig havde ventet dette, undertiden lidt ubehageligt at se, at jeg ikke i alle Enkeltheder kunde følge hans Planer. Der er intet saa behageligt som at have at gøre med begavede Mænd, og jeg er aldrig kommet fra en Samtale med Scavenius eller Kammerherre Clan, selv maa-ske, naar Scavenius ikke tydeligt kunde se min vanskelige Stilling, uden med forøget Agtelse for de to Herrer.

Luften var nu ladet med Rygter om, at de Forenede Stater, som i Evropa tiltrods for den retfærdige Behandling af Kuba og Filippinerne blev mistænkt for Imperialisme, havde brugt Trusler imod Danmark, herunder, hvad man kalder »moralsk Pres«. Om dette

*) Forf., der, som andetsteds omtalt, er Katholik, mener formodentlig, at Grev Rantzau vil faa et ret langt Ophold i Skærsilden.
O. A.

skyldtes Propaganda fra vore Fjender véd jeg ikke, men under mangen en elskværdig Samtale følte man som Understrøm en Antydning af, at de dansk-vest-indiske Øer vilde blive taget med Magt, fordi Danmark var hjælpeløst.

»De Forenede Stater vilde ikke vove et Forsøg paa at faa Frankrig, England eller en sydamerikansk Republik til at overdrage dem en Ø. Amerika prøver ikke paa at øve Tvang mod Holland, men tiltrods for, at det agerer Menneskeven, truer det Danmark!«

Denne Paastand hørte man stadig. Beskyldningen om Imperialisme, som vore Aviser fremkom med overfor de »paalidelige«*) Politikere, som formodedes at have influeret paa Præsident Mc. Kinley i tidligere Tid, var ikke glemt. Det strømmede ind med Breve, hvori der spurgtes, om det virkeligt var muligt, at jeg havde brugt Trusler mod den danske Regering.

De danske Politikere ombyttede nu Plovjernet med Sværdet. Den 4de August traadte Rigsdagen sammen i en overordentlig Samling. Kammerherre Hegermann-Lindencrone var stadig en varm Tilhænger af Salget. Efter hvad han sagde, havde han prøvet paa at faa en Ordning under Præsident Mc Kinleys Regering i Henhold til et Vink, han havde faaet fra Major Cortelyon, medens han var i Paris. Pressens Holdning blev mere og mere tydelig. Hr. Holger Angelo, en af de bedste »Interviewere« i den danske Presse og en paalidelig Medarbejder for sit Blad *Nationaltidende* aflagde mig saaledes et Besøg. Personligt ønskede han ikke at saare mig eller at kritisere min Regerings Optræden, men han var stærkt imod Salget, og dog kunde han ikke finde noget gyldigt Argument mod det. Han var modstræbende nødt til at indrømme, at det eneste,

*) »stalwart« — s i k r e Medlemmer af et politisk Parti i Modsætning til *mugwumps* — »Løsgængere«.

hans Blad kunde bruge som Grundlag for et Angreb paa Ministrene, var deres Benægtelse af, at der var ført Underhandlinger. Og den Vej vilde alle Blade, som var Modstandere af Regeringen, slaa ind paa!

Der var ingen, som kunde sige, at Underhandlingerne om Købet var bleven ført paa en Maade, der kunde komme i Strid med Danskernes nationale Følelser. Selv Admiral de Richelieu indrømmede, at hverken min Regering eller jeg selv havde undladt at yde den Støtte, som kunde ydes hans Planer om at forbedre den økonomiske Tilstand paa Øerne.

Som ventet kom det gennem Debatten i Rigsdagen den 10de August til at staa klart, at Hr. J. C. Christensen opretholdt Ligevægten imellem Partierne og vilde forlange nyt Valg efter den nye Grundlov. Et heftigt Angreb rettedes mod de Herrer Brandes og Scavenius, fordi de havde benægtet, at der var ført Underhandlinger. Alt dette var ventet. Men i Virkeligheden var der ingen, som ønskede nyt Valg. Det var for risikabelt under Krigen.

Pludselig gik der Rygter om, at den britiske Flaade vilde krænke Danmarks Neutralitet ved at gaa igennem Storebælt, og at de Forenede Stater i al Hemmelighed var beredt paa at hjælpe Englænderne. Grunden til dette Rygte, som bestyrkede Indtrykket af, at de Forenede Stater vilde til at optræde som krigsførende Magt, skadede Chancerne for Salget. Saavidt jeg kunde se, var en Opsættelse her af det onde, da U-Baads-Rædslerne gjorde en Krig umiddelbart forestaaende. Tiltrods for al Optimisme pegede alle Meddelelser fra det amerikanske Gesandtskab i Berlin, baade direkte og indirekte, hen herpaa. Krisen vilde uden Tvivl foreløbig drive over — det var da det Indtryk, vi havde — men den maatte komme. Grev Brockdorff-Rantzau

haabede til det sidste, at den ikke kom, og Fyrst Wittgenstein fra hans Legation, som kendte Sagen fra alle Sider, lod til at tro paa, at en Konflikt med de Forenede Stater endnu kunde undgaas. Og der var endnu et svagt Haab, men det blev svagere for hver Dag, hvorfor mit Ønske om at fremme Sagen blev en Slags Tvangstanke hos mig. Den 12te August syntes J. C. Christensen at have faaet Folketinget fuldstændigt i sin Magt. Han foreslog at appellere til Folket og at henvise Spørgsmaalet om Salget til en ny Rigsdag. Dette vilde medføre flere Forviklinger, yderligere Udsættelse og maaske Sagens Bortfald paa Grund af de truende Krigsskyer. J. C. Christensens Forslag blev forkastet med elleve Stemmers Majoritet.

Den 14de August kom man til det Resultat, at den hurtigste og mindst farlige Vej, man kunde gaa for at sikre sig Samtykke til Salget, var at appellere til Folket, ikke gennem et Valg, men gennem en Folkeafstemning, hvor hver Mand og Kvinde paa 29 (?) Aar kunde komme til at stemme ifølge den nye Grundlovs Bestemmelser.

Landstinget holdt nu et Møde for lukkede Døre. Hvis man ikke kunde skabe et Samlingsministerium og Forslaget om en Folkeafstemning skulde slaa fejl, vilde der sikkert blive almindelige Valg. Dette vilde efter mit Skøn blive skæbnesvangert, da det sandsynligvis vilde betyde en Udsættelse af Salget til efter Krigens Slutning. Imidlertid hørte vi, at de tyske Repræsentanter for Hamburg-Amerika-Linien paa St. Thomas foretog nogle »ekstraordinære Udbedringer«. Men disse Arbejder, der var begyndt uden Guvernørens Vidende, idet han den Gang opholdt sig i Danmark, blev standset af Justitsminister Edvard Brandes, saa snart de kom til den danske Regerings Kundskab. Den 15de August fik jeg Sikkerhed for, at en af de betydeligste Mænd

i Danmark, ja, maaske i Evropa, Etatsraad H. N. Andersen af det Østasiatiske Kompagni, var ubetinget stemt for Salget. Jeg havde nok tænkt mig dette, men jeg blev dog glad ved at høre det af hans egen Mund.

Den politiske Forvirring blev nu værre og værre. Under visse Omstændigheder er Danskerne lige saa nervøse som Franskmændene i Almindelighed. Henimod Slutningen af August saå det ud, som om Planen om Salget skulde forvandle Danmark, der laa smilende og venligt i Sommersolen, til en sydende Kedel. Journalisterne nød dette ret af Hjertet. Jeg, som havde Ry for ved alle Lejligheder at have en »god Presse«, faldt i Unaade. Ganske vist havde jeg ikke som de Herrer Brandes og Scavenius skjult Sandheden ved de diplomatiske Kneb, men jeg havde sagt »saa meget og talt saa oprigtigt« til Journalisterne, som en af dem vredt bemærkede, at de var sikre paa, at en Mand, som hidtil havde talt saa rent ud af Posen, ikke havde noget at skjule; og dog var der blevet meget skjult!

Oppositionen, som vilde have følt sig behageligt forfærdet ved at opdage noget Tegn paa Bestikkelse eller i det hele den Vej, vor Legation var gaaet for at ordne vor Side af Sagen (de haabede paa det værste), opdagede kun meget lidt; da de gik op til Scavenius for at vise alle Sagens »fældende« Dokumenter, opdagede de, at der ikke var nogetsomhelst fældende i dem, og at Dokumenterne kun var værdiløse Papirlapper.

Da nu vort Udenrigsministerium laa saa langt borte, og da jeg indsaå, hvor overlæst med Arbejde det var med sit lille Personale — alt paa Grund af den Stilling, Kongressen hidtil har indtaget overfor det, — handlede jeg efter bedste Skøn, efterhaanden som den ene vanskelige Situation indtraadte efter den anden. Jeg sørgede altid, saa godt jeg kunde, for ikke at kom-

promittere min Regering, men give den Lejlighed til i fornødent Fald at desavouere mig. I Cook-Affæren havde jeg fundet, at dette var klog Fremgangsmaade. Jeg havde besluttet ikke at gøre noget ud af Dr. Cook, for det kgl. danske geografiske Selskab havde besluttet sig til at anerkende ham som en Videnskabsmand af Rang.

Da Kaptajn Hovgaard, der havde været Kongens Yachtkaptajn, bad mig om sammen med Kronprinsen, som var Formand for det geografiske Selskab, at tage imod den amerikanske Forsker, gik jeg med; men min Regering forløb sig ikke paa nogen Maade. Faktisk forstod Præsident Taft meget godt Situationen. Da han ikke fra mig modtog nogen anerkendende Udtalelse om Dr. Cook, indskrænkede han sig til at besvare Dr. Cooks Telegram med at lykønske ham til »hans Beretning«. Jeg maa dog bemærke, at dengang det kgl. geografiske Selskab modtog Cook, havde intet misbilligende Ord fra nogen amerikansk Fagmand naaet Legationen eller det geografiske Selskab. Selskabet, som intet kendte til Mount Mc Kinley-Affæren, optraadte meget høfligt overfor en amerikansk Borger, som, efter hvad alt tydede paa, havde fuldført en stor Bedrift. Det eneste, som fik mig til at nære Mistanke om, at Dr. Cook ikke var Videnskabsmand, var at han udtalte sig meget venligt om alle sine — om jeg saa maa sige — Stedbrødre i Videnskaben! Men da jeg havde ledsaget Kronprinsen til Tak for hans venlige Opmærksomhed overfor en Landsmand, følte jeg mig forvisset om, at Ministeriet vilde handle klogt ved højest at give mig en Reprimande for at have overskredet Høflighedens Grænser.

Pludselig ramte et knusende Slag os; midt i en hed Debat, hvor Edvard Brandes og Scavenius blev heftigt angrebne, bemærkede den første af de to Herrer,

at de Forenede Stater belavede sig paa at udøve »et venskabeligt Tryk«. Brandes er for klog en Mand til at »komme til« at fremsætte en saadan Paastand; han maa absolut have haft en bestemt Hensigt! Hvilken Hensigt han havde dermed, vidste jeg ikke — og der var vist heller ingen andre, der kendte den. Endogsaa Scavenius lod til at mene, at han var gaaet for vidt, thi hvad Minister Bruns officielle Beretninger end indeholdt, var det aldeles sikkert, at hverken han eller vor Regering paa nogen Maade vilde tillade, at en Trusel mod Danmark for at opnaa Besiddelse af dets lovlige Territorium kom til offentlig Kundskab.

Der maatte gøres noget for at undgaa Mistanken om, at vi ikke var mere demokratiske end Tyskland. »Vi ønskede« — hed det — »et Stykke af en mindre Stats Landomraade; vi var beredte paa at tage det, hvis vi ikke kunde købe det! Vi Amerikanere talte Allesammen om de smaa Nationers Ret. Tyskland vilde lade Frankrig forbløde sig, og det tog Belgien efter skamløst at have fordret, at det skulde opgive sin Frihed. Vi, den mest demokratiske af alle Nationer, var ganske vist rede til at betale for nogle Øer, men hvis det ikke passede den venligsindede Stat at sælge noget af sit Landomraade, ja, saa vilde vi tage det.« Det var den Slutning, man drog af Hr. Edvard Brandes' Ord i Rigsdagen. Jeg kunde ikke dementere, hvad et Medlem af Regeringen havde sagt, skønt jeg fik flere Besøg, især af Danske, som havde levet i de Forenede Stater, der bad om Forklaring paa, hvad »Tryk« betød.

Mange danske Kvinder, som fandt de amerikanske Kvinders sociale Frihed i sin Orden, men havde Mistillid til vor Regering, fordi den nægtede Kvinderne *V a l g r e t*, diskuterede Spørgsmaalet med mig. »Tryk! ogsaa Du, min Søn Brutus!« Kvinderne skulde være

med ved Folkeafstemningen. Nogle af deres Førere spottede over Ordet »Tryk«, men et Land, der hidtil havde nægtet sine Kvinder Valgret, kunde man tiltro alt! Hr. Edvard Brandes havde gjort sit Land en stor Tjeneste ved at bringe enkelte Uhyrligheder i vort hemmelige Diplomati frem for Dagens Lys. Hr. Constantin Brun, hvis Loyalitet overfor sit Land jeg paa-beraabte mig under disse Samtaler, sagde de, var bleven »demoraliseret« i de Forenede Stater; han var mere Amerikaner end Amerikanerne selv! Jeg vilde næsten hellere være kommen med i det »Ananias Selskab«, som saa pludselig var bleven dannet af Hr. Brandes og Hr. Scavenius, end blive erklæret for Imperialist fra et Land, som var lige saa anmassende, som det var graadigt, og ikke alene truede med at tilegne sig dansk Landomraade, men som, medens det lod, som om det holdt Demokratiets Fane højt i Nationernes Krig, berøvede de højest dannede Kvinder i Verden — det er Mrs. Chapman's Ord — deres uafhængelige Ret til at stemme!

Heldigvis havde jeg en Gang holdt et Foredrag paa Opfordring af nogle af de ledende Suffragetter. »Det Brød, som kastes paa Vandene, kommer ofte tilbage, ristet og belagt af taknemmelige Hænder!« Fru Kammerherreinde Münter og Fru Admiralinde Gad gik kraftig foran i Kvindebevægelsen.

Admiralinde Gad er en meget virksom, fremragende og menneskekærlig Dame og tilmed Forfatterinde. Der var ogsaa andre, som mente, at der maatte dog være nogle forsonende Træk hos et Samfund, som kunde skabe en Minister, der var en saa ivrig Tilhænger af Kvindens Valgret, som jeg var (da min Hustru gav nogle af de bedste Middage i Danmark, var der ingen, der ventede af hende, at hun skulde strække sig længere). Jeg kan takke Kammerherreinde Münter baade for

mange gode Raad og for en Kreds af Folk, der tog mig i Forsvar; jeg hører, at jeg ogsaa kan takke Admiralinde Gad (hvis vi havde en Orden for tapre Kvinder, vilde jeg indstille hende til den) for det Tilfælde, som var Skyld i, at Kvinderne stemte til Gunst for os, og som fik mange Kvinder, der var patriotiske ifølge Tradition, til at afholde sig fra at stemme. Saavidt jeg kunde se — og jeg søgte paalidelig Oplysning — var den almindelige Mening den, at Kvinderne vilde stemme mod os.

Nationaltidende havde aldrig været venlig stemt mod de Forenede Stater, skønt jeg personlig ikke havde Grund til at beklage mig over Bladet. Det var moderat i Politik, ikke blændende aandrigt, men rigtig godt redigeret. Dets Redaktør spillede den fornærmede Dyd, fordi de to Ministre havde benægtet, at der var Underhandlinger i Gang om Øernes Salg. Denne Stilling til Forsvar for Sandheden virkede opbyggeligt paa Samfundet. »Sandhed fremfor alt!« var derfor hans Motto, og han gennemførte et kraftigt Bombardement imod Salget. Naar undtages, at et af mine Interviews ufrivilligt var bleven urigtigt gengivet, var jeg hidtil ikke kommen i Bladene — skønt jeg nu, da jeg blev tvunget med ind i Sagen, ikke længere i Pressens Øjne var den »yndige«, lovende unge Digter paa 65, som havde skrevet Sonnetter.

Sejrsbevidst kom der i *Nationaltidende* et Interview, som det hed, med en af de mest diskrete Embedsmænd i Udenrigsministeriet. Det benægtede, at der havde været øvet Tryk«, hvilket vilde have glædet mig, hvis det ikke ogsaa havde benægtet Rigtigheden af mit ofte gentagne Udsagn om, at Senatet i de Forenede Stater ikke vilde tage Ferie uden først at godkende Traktaten. Det var et Slag! Jeg undersøgte straks, hvorfra dette Interview stammede. Jeg havde sagt, at

Senatet vilde bekræfte Traktaten, før Samlingen blev sluttet. Det danske Udenrigsministerium og Offentligheden troede mig paa mit Ord i denne Sag. Hvis jeg derfor ikke kunde faa Indholdet af dette Interview desavoueret pr. Telegraf, vilde det se ud, som om mit Udenrigsministerium ikke støttede mig. Udenrigsministeriet begyndte at tabe Modet nu, da det tillige saå ud til, at vi skulde med i Krigen. Hvis Interview'et var rigtigt, betød det et Nederlag og en Triumf for Modstanderne af Salget! Efter kort Tids Forløb kom Dementiet af Interview'et til vor Legation; det var bleven fabrikeret i London. Der var stor Glæde i Jerusalem, men den varede ikke længe.

Med det danske Udenrigsministeriums Tilladelse gjorde jeg Skridt til at meddele Pressen det nævnte Dementi. Det blev en travl Aften. Legationens Personale var faatalligt, og da vi nødvendigvis maatte sende Folk op i Rigsdagen for at høre Debatten i Landstinget, hvor Traktaten var til Behandling, og vi endvidere maatte indhente Oplysninger og oversætte og afskrive vigtige Dokumenter angaaende Øerne til Oversendelse til de Forenede Stater, var der lagt Beslag paa alle vore Kræfter. Ydermere var Legationens Sekretær, Mr. Alexander Richardson Magruder*) lige bleven forflyttet til Stockholm. Fuldmægtigen, Mr. Joseph G. Groeningen, som kendte alle Enkelthederne ved Øsalget, sad i Arbejde til op over Ørene. Mr. Cleveland Perkins, vor ulønnede Attaché, tumlede som en Helt med danske Beretninger, og jeg sad ved Telefonen for at modtage Besked, alt imens jeg tog imod Folk og bestræbte mig for at opdage, hvorledes Sagerne

*) Det vilde være utaknemmeligt, hvis jeg ikke fremhævede, af hvor stor Værdi Mr. Magruders Arbejde var for os; thi kun ved det blev det muligt for Legationen at overkomme at hjælpe alle dem, der fortjente Hjælp i Begyndelsen af 1914.

egentlig stod for os. En meget paalidelig — men uerfaren — ung Mand havde Opsyn med Kontoret nedenunder, hvor den allestedsnærværende Mr. Groeningen almindeligvis ellers herskede. Jeg telefonerede en Notits til ham om »Trykket«, som det opdigtede Interview havde benægtet. Det var et Citat fra »Interview'et«, som skulde gøres til Genstand for Kommentarer, og saa Dementiet. Begge Dele blev sendt op paa det samme Stykke maskinskrevne Papir og godkendt af mig, uden at jeg nærmere saå det igennem. Først sent paa Aftenen opdagede den unge Mand, at der var sket en Fejltagelse*). Han var meget ulykkelig, skønt det var mig, der havde begaaet en Fejl, som skrev sig fra, at jeg uden at tænke over det havde ladet Sagen passere mig som en almindelig løbende Ekspedition. Han telefonerede straks til *Nationaltidende* og de andre Blade og forklarede, at der var begaaet en Fejltagelse. *Nationaltidende* fandt det bekvemmest at ignorere hans Forklaring. Det var altfor fristende at faa Lejlighed til at beskyldte Ministeriet for yderligere Dobbeltspil. »Scavenius havde atter løjet, og jeg havde lukket Øjnene til. Dementiet af Washington var bleven »lavet« af den amerikanske Minister i hemmelig Forstaaelse med Udenrigsministeren«. Det maa indrømmes, at *Politiken*, som redigeredes af den umaadelig dygtige Cavling, havde drevet *Nationaltidende*, som jo er noget langsommere i Vendingen, til Fortvivlelse. Det var en fæl Morgen, jeg havde; men saa besluttede jeg at lade *Nationaltidende* rette hele sin Ild mod mig. Det skyldte jeg Scavenius, som var begyndt at blive træt af at blive kaldt Løgner i alle de Varianter, hvorpaa den københavnske Jargon er saa rig. Fra vort Standpunkt var

*) Man maatte nemlig faa det Indtryk, at Udenrigsministeriet havde offentliggjort en anden Version end min.

det, efter at jeg havde lagt min Plan, morsomt nok — og saa meget mere, som jeg efter den første Ærgrelse var overstaaet over, at jeg ufrivilligt havde kastet et vist Operette-Skær over Forestillingen, var glad ved at blive Vidne til, hvorledes *Nationaltidende* i den Grad vilde udgyde sin Galde over mig, at jeg vilde blive et interessant Offer for Gennemhegling og Forfølgelse.

Jeg gentog roligt, at Interview'et var lavet, idet jeg tilføjede, at jeg ikke havde til Hensigt at angribe *Nationaltidendes* Ære. Bladet var bleven ført bag Lyset; jeg ønskede blot, at det skulde forstaas, at min Regering ikke havde for Vane at modsige sine ansvarlige Repræsentanter (*Politiken* havde haft den Elskværdighed at tilføje, at *Nationaltidende* havde sin Visdom fra »den farvede Dørvogter i det Hvide Hus«). Saa fulgte en Trommeild, der var endnu mere rasende og betød om mulig endnu mindre! Der kom de mest udpekulerede Uhyrligheder frem paa Prent, men de skød over Maalet, eftersom ingen i Legationen havde Tid til at oversætte denne fnysende Ordflom, og eftersom endelig *Nationaltidende* intetsomhelst kunde bevise. Det gik, som jeg haabede: Udenrigsministeriets diplomatiske Forsyndelse ved at hemmeligholde Sagen blev glemt i denne Strøm af Ukvemsord, som regnede ned over mig. Resultatet omtalte jeg med følgende Ord i min Dagbog: »Alt dette Postyr har vist sig at være til Støtte for Traktaten; jeg anede ikke, at jeg havde saa mange Venner i Danmark. Jeg troede mig forladt af Guder og Mennesker i min Angst for, at nogen i vort Udenrigsministerium var gaaet ind paa at lade sig interviewe. Det var et uhyggeligt Øjeblik!« Efter denne Storm i et Glas Vand var al Tale om »Tryk« forbi. Luften var i alt Fald rensset herfor — og jeg opsendte en Takkebøn til Himlen.

Vi var naaet September, og Debatterne i Rigsdagen

fortsattes. Forskellige Blade blev beskyldt for at have røbet Hemmeligheden for tidligt — især *København*. Det var pudsigt nok — men længe før *København* aabenbarede Hemmeligheden, var det noget, alle vidste i Forretningskredse. En Mand fra disse Kredse kom saaledes engang op til mig og meddelte mig, hvorledes de forskellige Børsfolk stillede sig til Sagen; vi manglede aldrig hemmelige Meddelelser i Legationen. Som alle véd, var Debatten og Truslen om en Undersøgelse, om hvem der bar Ansvar for, at Hemmeligheden var sivet ud, en ren Farce, sandsynligvis arrangeret til Ære for Provinsbeboerne, idet det nemlig omtrent er lige saa vanskeligt at narre en Københavner, som det er at narre en Pariser!

Den 9. September havde jeg en af de største Fornøjelser, jeg nogen Sinde har haft. Jeg meddelte Udenrigsministeriet, at Traktaten var bleven ratificeret uden Ændringer af Senatet. Men Oppositionen trak stadig Sagen i Langdrag. Udenrigsministeren gjorde nu alt for at fremme den. Saa haabede man paa, at der vilde fremkomme en Beskyldning om, at Ministeren havde ladet sig »smøre«. »Hvis De som sædvanlig havde haft en ‚god Presse‘,« sagde en aabenhjertet Ven til mig, »kunde De let være bleven beskyldt for Bestikkelse. Nu derimod viser *Nationaltidendes* Optræden, at De aldrig har budt Bladet Penge.«

»Hvor meget jeg end beklager *Nationaltidendes* Optræden,« sagde jeg, »kunde jeg lige saa lidt tænke mig selv at tage imod Bestikkelse, som jeg kunde tænke mig, at Redaktøren vilde det. Angrebet har været til stor Fordel for mig.«

»I Yankeer skal nok dreje alting til jeres Fordel,« sagde min oprigtige Ven.

Den 27. September ankom Ambassadør Gerard og Frue til København. Det var en Mærkedag. Mr. Ge-

rard udfoldede hele sin Arbejdsevne, men som alle gode New Yorkere var han med til »at nyde Livets Goder« — og et af dem var en Middag i Legationen, som han var udmærket fornøjet med. Vi vilde ikke være blevne mere glade, om vi havde faaet Ros af selve Brillat-Savarin*). For at bruge en diplomatisk Frase, kastede Legationen sig for Mrs. Gerards Fødder. Gerard fortjente den Titel, Tyskerne havde givet ham: »den mest amerikanske af amerikanske Ambassadører«. Mrs. Gerard var Verdensdame med den Charme, der udmærker Amerikanerinderne, men ogsaa med et Anstrøg af den gamle Verden, som altid højner en Ambassadørfrues sociale Værd. Før Dommer Gerards Ankomst havde jeg arrangeret en Frokost med min Kollega paa den anden Side Gaden, Grev Brockdorff-Rantzau. Den var meget interessant; Mr. og Mrs. Swope var med, ligeledes Deres Durchlauchtigheder Fyrst og Fyrstinde Sayn-Wittgenstein-Sayn, Grev Wedel, og jeg tror Dr. Toepffer. Dommer Gerard sagde til mig, at han kun kunde lidt Fransk, men han kom alligevel glimrende ud af det med Grev Rantzau, som ikke talte Engelsk. Jeg haaber da, at Grev Wedel med sin Kærlighed til »Gamle Tyskland«, til Goethes Weimar og til det bedste i Litteraturen vil opleve en ny Tingenes Ordning i sit Fædreland. Wittgensteins var et henrivende ungt Par. Fyrsten havde Paarørende i næsten enhver fremragende russisk, fransk og italiensk Familie. Dersom Ambassadører ikke afskaffes under den ny Tingenes Ordning, vil Fyrstinden, som er nær beslægtet med fremragende Familier i England, være en glimrende Ambassadørfrue i et engelsktalende Land. Fredstanken burde vinde Indpas hos alle Mænd med

*) fransk Højesteretsdommer (1755—1826), tillige bekendt Gastronom, der bl. a. skrev *S m a g e n s F i l o s o f i*.

god Villie, og jeg er overbevist om, at der er saadanne Mænd i Tyskland.

September og Oktober gik, ja vi var endog naaet ind i December, og stadigt sloges de politiske Partier tilsyneladende om Salget, men i Virkeligheden — som Københavnerne sagde — om Anvendelsen af de 25,000,000 Dollars. Der blev benyttet enhver Lejlighed til at udskyde Sagen til efter Krigen. Der blev talt om tysk Propaganda og Bestikkelse, men der var intet, som tydede paa noget saadant. Efter min Mening stod Striden væsentlig om, hvem der skulde raade over de 25,000,000 Dollars. Noget saa skrækkeligt kunde man kun vente sig i et Kongerige! I en Republik som vor vilde de fædrelandskærlige Republikanere gladelig se de ligesaa fædrelandskærlige Demokrater have Pengene i deres Varetægt; men Republiken er jo ogsaa et Utopia — et Land, hvor Haabet er bleven til Virkelighed! Alt dette kunde jo være morsomt nok for mange af dem, som saâ til, — men forvirrende og ydmygende for de Danske, som satte Pris paa den offentlige Mening og deres Lands Værdighed. Det var frygteligt for mig, som saâ Krigen nærme sig, og Mr. Gerard og mine private Forbindelser i Tyskland lod mig ikke i Tvivl herom. Endogsaa Grev Szechényi, en meget sympatetisk Mand, der tillige var Fredsven, erklærede, at »U-Baads-Krigen vilde blive fortsat, ikke for at knuse England, men som Led i den germanske Liga for at fremskynde Fred.« Og den fortsatte Brug af U-Baade betød Krig for os.

Jeg hørte fra alle Sider, at Kvinderne vilde stemme mod Salget, og det var ikke saa urimelig en Tro, at Damerne, som lige havde vundet Frigørelse, i det mindste til at begynde med vilde stemme mod deres Herrer og Mestre. Desuden havde Mrs. Chapman Catt under sit skæbnesvangre Besøg i Danmark stærkt frem-

hævet, at Verdens livligste, fornuftigste og bedst begavede Kvinder var udelukkede fra at stemme ved de uretfærdige Love, som gjaldt i det Land, der vilde have Øerne. End ikke det, at Hr. Edvard Brandes, der var kendt som en Damernes Ven, stod paa »Englenes« Parti, havde nogen Virkning. Han begyndte at blive ked af det hele. Jeg tror virkelig, at han vilde have ønsket, at Øerne havde hugget Knuden over ved at synke i Havet! Vi maa tte have Kvindernes Stemmer. Vi fik dem! Og det var Admiralinde Gad, der hjalp os til at bære Sejren hjem.

»I Deres aarlige *conférence*,« sagde hun til mig, »vil De jo forklare de amerikanske Kvinders Stilling, og Deres Ord vil blive gengivne ikke alene i Danmark, men overalt i Sverrig og Norge. Redaktøren af *Politiken* vil stille den berømte Foredragssal i *Politikens* Hus til Deres Raadighed, og Deres Ord vil skabe en god Stemning.«

»Ærlig talt vil jeg gerne indrømme Kvinderne Valgret,« svarede jeg. »Hjemme i mit Land behøver de faktisk blot at vise tilstrækkelig Iver for at faa Valgret, saa faar de den! Det er deres egen Fejl, ikke Mændenes, hvis de ikke faar den!«

Det blev saa ordnet saaledes, at jeg skulde tale om »Den amerikanske Kvinde og hendes Forhaabninger« i *Politikens* Hus om Aftenen den 5. December. Indtægten skulde gaa til velgørende Øjemed. Først da jeg begyndte at forberede mig paa mit Foredrag, gik det op for mig, hvor fuldt og fast jeg troede paa, at Kvindens Valgret vilde blive Verdens Frelse. Uden Overdrivelse tror jeg, den vil blive det, nu da Mandfolkene har lavet en næsten uhjælpelig Redelighed ud af det hele. Min Ven, senere afdøde Ærkebiskop Spalding, sagde engang, at siden Syndfloden havde Kvinden arbejdet paa at ødelægge Mandens Mave, og nu

arbejdede hun paa at ødelægge ham politisk. Jeg har Grund til at tro, at et Referat af mit Foredrag vilde have omvendt ham til at se mere idealt paa Tingene. Der var flere Damer, som fortalte mig, at det havde gjort stor Virkning paa deres Mænd!

Imidlertid kom omsider de Delegerede fra St. Thomas og St. Croix. De var simpelt hen tilkaldte for at forhale Sagen. Udenrigsministeren ligefrem skammede sig over, at hans Modstandere havde gjort det Skridt, der tilmed var en Barnagtighed, man kunde tage og føle paa. Men det gjaldt om at faa Folkeafstemningen udsat saa længe som muligt. De Forenede Stater havde hele Tiden handlet uden Vaklen og med Kortene paa Bordet, og Pressen kunde kun ved at falde over i det rent sentimentale sætte sig imod Salget; for Danmark var Øerne en Byrde; det vilde gerne have sig overdraget vore grønlandske Krav; det trængte til de Millioner; men dets Politikere var villige til at risikere alt, hellere end at give Købesummen i Hænderne paa et Ministerium, de var bange for at kaste paa Døren. Der opnaaedes Enighed om Dannelsen af et Koalitions-Ministerium, det vil sige, at man indsatte et Par nye Medlemmer »uden Portefeuille« i det Ministerium, som blev ved Magten, nemlig I. C. Christensen som Repræsentant for det moderate Venstre, Socialisten Theodor Stauning og to andre. Egentlig var der nemlig ingen, som ønskede Valg før efter Krigen.

Den 5. December om Aftenen kørte jeg til *Politikens* Hus. Der var rød Lygte! Alt udsolgt! Kun Staaplads! Det var en sand Lise ovenpaa den lange Spændingens Tid!

Mr. William Jennings Bryan kunde ikke have følt sig mere stolt, naar han saå ned paa den uoverskuelige Skare af Tilhørere ved et Chautauqua*) Møde.

*) Chautauqua: En By i den nordvestlige Del af Staten New York ikke langt fra Erie-Søen ved en Sø af samme Navn. Her

Jeg kom til at tænke paa en Aften, da Kong Christian X spurgte mig, om jeg altid holdt det samme Foredrag, naar jeg var paa Tourné i Provinsen. Jeg svarede: »Ja, Deres Majestæt.« »Men hvis Folk saa kommer to Gange?« »Aah,« svarede jeg, »det gør de aldrig, Deres Majestæt.« Naal den første Gang var den røde Lygte ude — hvem bryder sig saa om næste Gang?

Salen var overfyldt. Den inkarnerede »Preussenfres-ser«, Sir Ralph Paget, som sjældent gik ud, havde givet Møde — og længere borte sad Fyrst og Fyrstinde Wittgenstein. »Hele København er her,« sagde Admiralinde Gad, hvilket er det samme som »Tout Paris«. Og jeg gjorde mit bedste.

Ved Receptionen bag efter hos Admiral Urban Gad sagde Damerne — der var mange blandt dem, som havde stor politisk Indflydelse —, at jeg havde sagt netop, hvad der skulde siges. Næste Dag havde jeg en god Presse. Provinsbladene over hele Skandinavien optrykte med anerkendende Ord de vigtigste Punkter af mit Foredrag, og fra alle Dele af Danmark — ogsaa fra Damer — strømmede det ind med Breve, som var holdt i de smukkeste Vendinger. Der var et fra en fast Korrespondent paa Falster (en *demoiselle*, som Franskmændene siger, hvilket lyder meget bedre end vort *old maid*), som undertiden var meget vred paa »Amerika«; hun skrev, at efter hvad jeg nu havde sagt om de amerikanske Kvinders Stilling, vilde hun gerne giftes med en Amerikaner, og til Trods for, at hun og hendes Klub var imod Salget, vilde de afholde sig fra at stemme. Hendes Tilbud om at ægte en Ameri-

holdes i de to Maaneder Juli—August de berømte *Chautauqua Assembly meetings* til Fremme af Folkeoplysning, og Byen har vidtløftige Skoler o. s. v., hvori Personer over 12 Aar mod et ubetydeligt Vederlag kan faa Undervisning i alle praktisk nyttige Videnskaber. Det nævnte Assembly tæller over 200,000 Medlemmer spredte over hele Amerika.

kaner er ikke senere taget tilbage. Et Par Dage efter kom der et Nummer af et amerikansk Blad over til København, hvori der indeholdtes en Beskrivelse af en Lynchning i Syden med de forfærdeligste Detailler nøjagtigt beskrevet. De Journalister, der kom til mig med det, gik, efter at vi havde talt lidt om Sagen; for gammelt Venskabs Skyld lovede de paa dette ugunstige Tidspunkt ikke at lade Bladets Beretning gaa videre.

Tiden sneg sig hen, men Beretningen fra Provinsen lød godt. Udenrigsministeriet syntes stadigt at mistvivle, og jeg er sikker paa, at Edvard Brandes atter vilde have ønsket, at de dansk-vestindiske Øer var forsvundet fra Jordens Overflade. Selv Scavenius' Emailleansigt begyndte at slaa Revner. Alle tænkelige Forslag, der gik ud paa at forhale Sagen, kom frem. Rigsdagsudvalgets Undersøgelser, som de Delegerede fra Vestindien havde overværet, var ikke engang morsomme længere. Det var en Farce, men en kedelig Farce. Folkeafstemningen kunde ikke udsættes længere, og den 15. December fandt den Sted: For Salget 283,694, mod Salget 157,596 Stemmer. Der blev afgivet forholdsvis faa Stemmer, idet mange Valgberettede afholdt sig fra at stemme, særligt blandt de Konservative og de Moderate. Endelig var det da kommet! Men hvilken Spænding, hvilken Tvivl, hvilken Angst og hvilket Arbejde var ikke gaaet forud — men Haabet havde aldrig svigtet.

Oppositionen tænkte paa vedblivende at modsætte sig Salget af Øerne. Dette vilde betyde en uhyggelig Udsættelse, og naar U-Baads-Truslen stadig blev alvorligere, Sagens Bortfald. Den 16. December kom jeg op i Udenrigsministeriet, netop da den tyrkiske Minister Djeved Bey var ved at gaa. Han havde ikke været særlig henrykt over den tyrkisk-tyske Alliance,

da han var meget fransksindet. Efter at vi havde talt et Par Minutter sammen, kom jeg ind til Udenrigsministeren. Han saâ daarlig og misfornøjet ud, hvilket var noget ganske usædvanligt. Midt i al Forvirringen havde han altid bevaret en vis Ro, som indgød Tillid. Naar Stormfuglene fløj over hans Hoved og Vinden hylede, var han altid forbavsende behersket. Men idag var han forstemt. Til Trods for Folkeafstemningen syntes han at mene, at vi havde tabt Spillet. Det forbavsede mig. Jeg havde altid troet, at vi i det mindste havde én Egenskab tilfælles — vi kunde begge to godt lide vanskelige Situationer. Jeg opdagede imidlertid snart Grunden til, at han tilsyneladende havde tabt Modet.

Spørgsmaalet var nemlig:

»Vilde vor Regering gaa ind paa at nøjes med mindre end alle tre Øer?«

Det var tydeligt, at Oppositionen, som ikke altid spiller *fair play*, udtømte hans og Brandes' Kræfter, jeg kunde forstaa deres Stilling og havde Medfølelse med deres Mismod, men selv kunde jeg ikke føle det samme. Jeg bemærkede:

»Det vilde være at blande sig i Danmarks Indenrigspolitik at inklade sig paa et nyt Forslag; Folkeafstemningen var ordnet i Overensstemmelse med Traktatens Ordlyd; og den lød paa en Opgivelse af alle de dansk-vestindiske Øer eller ingen af dem. Rigsdagen burde ikke foretage en saadan Frontforandring uden paany at appellere til Folket. Jeg vidste, at Rigsdagen havde Magt til at afslaa at godkende Folkets Afstemning, hvilket ikke vilde betyde andet end en Udskydelse af Afgørelsen. Jeg vilde ikke gøre noget Forslag til min Regering om en Forandring af Traktaten; hvis et saadant Forslag virkelig skulde gøres,

maatte jeg straks trække mig tilbage og gaa ud af det hele.«

Scavenius var enig med mig heri. Jeg troede paa, at vi vilde sejre til Trods for alle triste Spaadomme. Onsdag den 20. December 1916 stemte Folketinget om Sagen; det blev 90 for Salget, 19 imod det. Den 21. December afgaves i Landstinget 40 Stemmer for Salget og 19 imod det.

Ambassadør Gerard, som atter var kommet til København, var iblandt de første til at frembære sin Lykønskning. Han var meget elskværdig. Salget var nu en Kendsgerning. »Lige i rette Tid,« sagde Scavenius! Lige i rette Tid! Krigsskyen var ved at briste, og Legationen maatte forberede sig herpaa. Øerne havde hidtil saa fuldstændigt optaget mig. Nu saå jeg en hel ny Verden dukke frem!

KAPITEL XVI.

BEGYNDELSEN OG SLUTNINGEN AF 1917.

Ved Slutningen af 1916 var Øsalget praktisk talt i Orden. Af og til kom der i Aviserne et eller andet Rygte frem, som atter bragte Spørgsmaalet op. *København*, et iøvrig vel redigeret Blad, meddelte som en nylig afsløret Hemmelighed, at de Forenede Stater ikke uden videre vilde tage imod Øerne, selv efterat Kongressen havde bevilget Købesummen for dem, 25 Millioner Dollars. Heraf opstod der fornyede Drøftelser, som dog snart hørte op igen, og det var mærkeligt at se, hvorledes al Rasen op og Tagen paa Vej efterhaanden var forsvundet. Folk syntes at have glemt alle de haarde Ord, de havde brugt mod hverandre. Jeg tilgav *Nationaltidende* og gjorde endog senere hen et Forsøg paa at skaffe Bladet Trykningsmaterialer fra Nord-Amerika. Sagen var nemlig, at der var bleven saa stærk Trang til disse Materialier, at man endog havde gjort Forsøg paa at bruge Kultjære til Tryksvæerte! Embargoen virkede haardhændet. Hvis *Nationaltidende* havde staaet stærkt overfor mig og havde lagt Hindringer i Vejen for Salget, havde jeg maaske ikke været saa langmodig stemt; saadanne er Menneskets Bevæggrunde: underlig blandede!

Nye Vanskeligheder rejste sig, og de færreste af vore

diplomatiske Repræsentanter indsaâ vist, at vi ikke var forberedte paa dem. Siden Krigens Udbrud havde man besvoret os at optræde neutralt. Undertiden havde det været haardt nok. Men efterhaanden som det kom til at staa klarere, at vort Land maatte blive trukket med i Krigen (til Trods for, at man hjemme — efter hvad jeg hørte — stadig holdt sig til Omkvædet: »Jeg har ikke opdraget min Søn til at være Soldat«), maatte vi nødvendigvis træffe vore Forholdsregler. Kaptajn, nu Oberst Totten, vor Militærattaché, fremhævede i Tide og Utide, at vi »skulde være forberedte«. Nu er det imidlertid ikke nogen let Sag at være Minister, naar man vil være forberedt til en kommende Konflikt og paa den anden Side er nødt til at optræde, som om en Konflikt var utænkelig. Hertil kom, at efter den norske Minister, Dr. Francis Hagerup's Afrejse til Stockholm, var jeg bleven *Doyen* for *Corps diplomatique*. Naar jeg i denne Egenskab kom til Hove, repræsenterede jeg altsaa saavel Centralmagterne som deres Fjender. »De er jo som en Atlas«, bemærkede Kongen, da jeg havde officiel Modtagelsesaudiens som *Doyen* — »De bærer Alverdens Magter paa Skuldrene!«

Hs. Majestæt var ked af, at de fremmede Ministre ikke kunde møde sammen ved et neutralt Hof ved festlige Lejligheder. Efter min Opfattelse tænkte Hs. Majestæt sig Medlemmerne af *Corps diplomatique* som noget lignende som Fortidens Herolder, der, i det mindste i deres ydre Optræden, stod ganske uden for alt det Had, der fremkaldtes af Krig, og var forberedte paa i Morgen at skulle behandle den som Ven, der i Dag var deres Lands Fjende. Dette er i og for sig god Diplomati; jeg var ganske enig med Hans Majestæt, men kunde dog ikke lade være at spørge mig selv, om Kongen ogsaa, hvis hans Land havde været stillet som Belgien, vilde have instrueret en af sine Repræ-

sentanter i Udlandet til at vise sig høflig overfor Tysklands Repræsentant! Herom havde jeg mine Tvivl, thi hvis der nogen Sinde har været en Konge, som var sit Land inderlig hengiven, saa er det Kong Christian X.

Da *Lusitania* var skudt i Sænk, vilde min Stilling have været overordentlig vanskelig, hvis ikke min tyske og min østrigske Kollega var optraadt paa en Maade, som gjorde mig det muligt at glemme, at jeg ved at høre tale om Bernstorffs »advarende Bekendtgørelse« havde sagt: »Dagen efter, at en Amerikaner er bleven dræbt paa Havet uden Varsel, erklærer vi Krig!« Det var nemlig ikke diplomatisk sagt; men jeg havde sagt dette til Grev Rantzau, Fyrst Wittgenstein, Grev Raben-Levetzau, Prins Valdemar, de øvrige kongelige Prinser og andre og — troer jeg — i Udenrigsministeriet. En meget højtstaaende Tysker havde, som ægte Junker, svaret: »Nej, Deres Regering vilde saamænd ikke indlade sig paa Krig, blot fordi et Par Hundrede *bourgeois* havde mistet Livet.« Og da jeg stod der, forlegen og forvirret, i Erkendelsen af, at Tiden endnu ikke var kommen for vor Regering til at handle, sagde han: »Der kan De jo selv se, at De er paa Vildspor. Deres Regering er ikke saa altruistisk som De har troet, og heller ikke saa opsat paa at bringe nye Ulykker over Verden.«

Grev Rantzau optraadte altid meget behersket. Naar Situationen var ved at blive pinlig, kunde han faa Samtalen drejet hen paa et Sted i St. Simons Memoirer eller en eller anden — undertiden lidt vovet — Anekdote fra Fortiden. Grev Széchényi var personlig stærkt berørt af Katastrofen: hans Svoger, Mr. Vanderbilt, var gaaet under sammen med de andre *bourgeois* paa *Lusitania*; og derfor undgik man at tale med ham om dette Emne. Fyrst v. Wittgenstein bemærkede simpelt hen, at det var Skade, at *Lusitania* havde haft Am-

munitiion — om end ikke Brisantgranater — ombord, men han forsøgte ikke at undskyldte det skete. Det var tydeligt, at alle disse Herrer beklagede, at denne rædselsfulde Daad var begaaet.

De faa Tyskere, man traf sammen med i Selskabslivet, var tilbøjelige til at kaste Skylden paa Kaptajnen, der efter deres Mening havde baaret sig dumt ad; de kunde udenad alle Vidneforklaringerne, som havde staaet i *Times*, og de kunde Navnet paa det Firma i Lowell (Massachusetts), der havde eksporteret Ammunition med *Lusitania*.« Jeg hørte altid saadanne Udtalelser paa anden Haand. En fornem dansk Dame, hvis Familie havde modtaget mange Opmærksomheder af Kongen af Prøjsen og den nuværende Kejser, sendte mig ude fra Landet alle de signerede Portræter, hun havde af Kejseren, i Stumper og Stykker. »Jeg kunde ikke skrive eller sige, hvad jeg tænkte« — sagde hun engang senere til mig ved en Middag — »jeg havde lovet min Mand at være tavs, men De har jo nok forstaaet min Mening,« og hun tilføjede paa Dansk: »den Pokkers lille Willie!«

Det eneste Sted, hvor Repræsentanterne for de krigsførende Nationer saâ hverandre, var Kirken, det vil sige: St. Ansgarii Kirke, men Grev Széchényi og Fyrst v. Wittgenstein var altid saa fordybede i Andagten, at de ikke kunde se den franske og den belgiske Minister. Den engelske Kirke — en af de skønneste i København — besøgte kun af Englænderne og nogle enkelte Amerikanere, og derfor blev Sognepræsten, Dr. Kennedy, aldrig sat i Forlegenhed af dem, der som Tilhørere sad i Kirkestolene, lige saa lidt som den russiske Pope fra den i Nærheden liggende Alexander Newsky Kirke.

Dr. Francis Hagerup havde været en mønsterværdig *Doyen*. Alle havde Tillid til og Agtelse for ham; det

havde været en Skam, hvis han skulde have forladt København, hvor han havde tjent med saa stor Ære, uden den sædvanlige Hyldest fra *Corps diplomatique*; men her viste der sig visse Vanskeligheder. Hvad vilde den engelske Minister, Sir Henry Lowther, og den russiske, Baron de Buxhoeveden, sige til at have deres Navne paa en Platte sammen med Grev Brockdorff-Rantzau's og Grev Széchényi's? Grev Széchényi, der altid var Opmærksomheden selv, havde tænkt sig to Sølvfade til Grøntsager i den typisk danske — Rosenborg — Stil. Saa spurgte han mig som *Doyen* om min Mening. Jeg vilde gerne have, at Dr. Hagerup skulde have disse nydelige Fade, og efter Széchényi's Mening lod Sagen sig muligvis ordne. Jeg gik ind paa at samle Underskrifter paa et — paa Fransk affattet — Forslag om, at Fadene skulde købes hos den bekendte Hofjuvelér Carl Michelsen, som havde givet Tegning til dem. Jeg tvivler om, at noget Medlem af Firmaet Tiffany*) har flere fremmede Dekorationer end Michelsen; det lønner sig at være Juvelér og samtidig Kunstner i Danmark!

Gaven var beregnet paa at skulle vise en ualmindelig *Doyen* en ualmindelig Opmærksomhed. Derfor skulde den, skønt der var Krig, komme fra hele *Corps diplomatique*. Jeg følte mig for for at erfare, hvad Damerne mente om Sagen. De var alle Modstandere af Tanken, særlig Madame de Buxhoeveden, en af de forstandigste af Diplomatiets Damer. Hun advarede mig med den Bemærkning, at det vilde blive en Fiasko for mig. Jeg sendte nu alligevel Forslaget ud, affattet

*) Tiffany, Louis Comfort, amerikansk Juvelér og Specialist i farvede Glasbilleder, f. 1848. Tiffanyglas bestaar af en Række forskelligefarvede Glasmasser, der støbes over hverandre til store Plader af meget ujævn Tykkelse. Kunst og Tilfælde hjælpes ad med at blande Farverne og sprede dem i lunefulde Tegninger over Fladen.

paa det fineste diplomatiske Fransk. Hans, vort Gesandtskabsbud, henvendte sig først til Damerne. Efter at jeg havde faaet alle Underskrifterne og ladet dem indgravere paa Fadene, fik jeg Besøg af Baronesse de Buxhoeveden, der var Fyr og Flamme.

»*Quelle horreur!*« sagde Baronessen, »hvorledes har De dog faaet min Mands Navn med?«

»Engang, da De var ude, Frue!« svarede jeg.

»Ja, det er nu meget godt. Men jeg finder det skammeligt, at min Mands Navn skal figurere ved Siden af mit Lands Fjenders.«

»Nej, Frue,« svarede jeg, »det skal det heller ikke, Fjendernes' Navne staar paa det andet Fad. Der er nemlig to!«

Hagerup blev saa rørt, da jeg overrakte ham Sølvfadene, at han fik Taarer i Øjnene. Baronesse de Buxhoeveden og jeg vedblev at staa paa den venskabeligste Fod med hinanden, fordi — som hun sagde — »hun holdt saa meget af min Hustru.« Ikke længe efter døde hun i Rusland — af Hjertesorg. Hun var en forstandig Kvinde, Tilhænger af Kejserdømmet, men opfyldt af Ønsket om, at Kejserdømmet skulde tage sin Omstøbning i sin egen Haand, vel belæst og dybt religiøs, og hun havde trodset det barske Klima og Revolutionens første Udbrud for at se sin Datter, den unge Baronesse Sophie, som var Hofdame hos den afdøde russiske Kejserinde. Den unge Dame var syg og holdtes indespærret sammen med den kejserlige Familie. Hun var eneste Barn, idet en Søn, en brav Soldat, var død for nogle Aar siden. Man kan forestille sig Familiens Angst, da den tøjlesløse Pøbel begyndte sine Udskejelser i Petrograd. Madame de Buxhoeveden kunde ikke faa sin Datter at se, men gennem den amerikanske Gesandt, der altid, hvor han kunde, gjorde os i København enhver mulig Tjeneste, lykkedes det

hende at faa en Meddelelse fra hende: Hun døde i Kærlighed til Rusland, som hun og hendes Mand elskede lige højt, til lovlig Orden og til en paa forstandig Overvejelse hvilende Statsstyrelse.

Alle Russere, jeg har kendt, elskede deres Fædreland lidenskabeligt, hvor meget de end ellers kunde være indbyrdes forskellige. Meyendorff kunde kalde Bibikoff »en fiffig Hund«, og i al Venskabelighed trække paa Smilebaandet ad hans mange Indfald, og Bibikoff kunde om Baron Meyendorff sige, hvad St. Simon sagde om Hertug-Regenten af Orléans, at han havde alle Talenter undtagen det ene: at gøre Brug af sine Talenter; men begge var de glødende Patrioter. De befandt sig i en Labyrint, og ligesom paa den franske Revolutions Tid havde hver sin Mening om den bedste Maade, paa hvilken man kunde slippe ud af den. Det var Russerne, jeg først hørte tale om Fyrst Lichnowsky. Jeg tror, det var Meyendorff, som engang sagde: »Den østrigske Gesandt i London og Fyrst Lichnowsky er begge saa hæderlige Mænd, at Prøjerne vil have let ved at narre dem til at narre Englænderne med Hensyn til Tysklands Planer.«

Hvis jeg som *Doyen* havde vist mig villig til at følge Kongens Vink om at gøre Forsøg paa at faa hele *Corps diplomatique* til at optræde samlet ved Hofet, naar der gaves Nytaars- eller Fødselsdags-Kur, saa vilde der have rejst sig en meget betydelig Vanskelighed herimod. Det var den Maade, paa hvilken den tyske Regering var optraadt overfor den franske Gesandt ved Krigens Begyndelse. Det var i højeste Grad raat, næsten barbarisk, og uden Sidestykke i Historien. Det vil blive vanskeligt at give en Forklaring paa det, naar Forbindelsen mellem de nu krigsførende Magter atter bliver genoptaget. Tilsyneladende var det en Sag af mindre Betydning, men det bestyrkede Troen paa

Rigtigheden af det gamle Ord i noget ændret Form: »Skrab Tyskeren, saa kommer Hunneren for Dagen«. Fortællingen om de Fornærmelser, som i Hobetal udslyngedes mod den franske Gesandt, er en Rekord, som aldrig vil blive slaæet.

Dommer Gerard har sin egen lille Historie at berette. Den lyder saaledes:

De russiske Damer, der forlod Berlin, blev ikke behandlet bedre end om de havde været en Flok Skøger, der blev viste ud af Byen. De russiske Damer kom da ogsaa til København i en beklagelsesværdig Tilstand. Enhver af dem havde hos sig en af de uundgaaelige Perlesnore, som enhver ung russisk Pige af den højere Klasse faar, lige før hun bliver gift. Disse Perlesnore og de Klæder, de gik i, var det eneste, de fik Lov at føre med sig fra den højciviliserede Stad Berlin, — hvilket ikke forhindrede dem i at trække lidt paa Smilebaandet over den ubehagelige Situation, hvori den gamle Fyrstinde N. N. befandt sig, en af de hovmodigste og rigeste af de adelige Damer, som elsker Tysklands Badesteder højere end hendes Landsmænd synes om. Hendes omhyggelig opsatte Paryk — der aldrig var bleven berørt af andet end af hendes to Kammerjomfruers behændige Fingre — blev nemlig løftet op fra hendes Hoved, medens de tyske Soldater kiggede ind under den for at se, om hun ikke havde skjult nogle hemmelige Dokumenter der!

Det vil heraf ses, at til Trods for den Höflighed, hvormed Centralmagternes Repræsentanter optraadte i København, vilde det have været umuligt for *Corps diplomatique* at samles i et Rum, om det saa kun var for et Øjeblik.

Vi var alle ude at tage Afsked med Dr. Francis Hagerup; men det foregik ogsaa paa Jernbanestationen, hvor man ikke behøver at vise, at man véd, at andre

er til Stede. Ved Hoffet havde det ikke kunnet lade sig gøre.

Det selskabelige Liv i København hviler paa stærke Traditioner, der overholdes strengt trods Folkets demokratiske Anlæg; og de gør Selskabslivet højst tiltrækkende. Faste — om end kunstige — Regler er ubetinget gavnlige for det gode Selskab. De gør det muligt for Enhver at vide, hvor hans Plads er, og fremkalder en Utvungethed, som ikke kan tænkes, hvor man stadig venter, at der skal ske noget uventet; men de formaaede ikke at forhindre den Ukultur, som Tysklands Optræden lagde for Dagen.

Da Grev Széchényi's Moder døde, blev der privat gennem mig, der dengang var »neutral«, sendt ham Kondolenceskrivelser fra hans Kolleger, skønt de misbilligede den Maade, paa hvilken hans Fædreland var optraadt. Da Madame de Buxhoeveden døde, lagde Diplomaterne fra den »anden Side« deres dybe Medfølelse for Dagen. Men den absolute Ringeagt for almindelig Sømmelighed i Omgangslivet, som vistest af Tyskerne i Berlin, vakte i Selskabslivet i København Harme, Kulde og Mistanke overfor enhver Tysker, der viste sig i et »neutralt« Hus. Det skulde synes utroligt, at Kejserens Omgivelser, der tidligere var næsten altfor minutiøse med at overholde Konventionens Fordringer, virkelig lod sig i den Grad beherske af deres Had, at den civiliserede Verden følte sig opfordret til at betale igen med samme Mønt.

Endogsaa de tyske Klostersøstre vakte »Mistanke«, og Klostrenes Myndigheder havde al deres Takt behov for at gøre det indlysende, at disse Kvinder ved deres højtidelig aflagte Løfter var bundne til at betragte alle med Kristi Øjne. »Javist« — svarede en belgisk »Søster« — »med de Øjne, han rettede mod den Røver, der ikke angrede.«

Men — Disciplinen er streng i religiøse Forhold, og Mennesker, der har stillet sig selv udenfor Verden, har den Pligt at beherske deres Vrede, den være sig nok saa berettiget. Men alligevel — da jeg saâ Udtrykket i Abbed de Noë's Ansigt — han havde været pavelig Zouav og var endnu i Hjertet fransk Soldat — engang da han ved en stor Kirkefest gav to tyske Præster Fredskysset ved Alterets Fod, kunde jeg ikke lade være at tænke, at Guds Naade undertiden har en tung Vej at gaa!

Handelsspørgsmaal lagde i høj Grad Beslag paa Legationens Arbejde, saa snart Storbritannien begyndte for Alvor at lægge Hindringer i Vejen for den udenlandske Handel, for saa vidt den dreves af andre end Englændere, og at lægge en fast Haand paa Neutrale, der hyldede den samme Grundsætning: »Forretningerne gaar som sædvanligt«, som visse engelske Købmænd forkyndte, indtil de kom til en anden Erkendelse. Jeg er bange for, at jeg ikke gjorde rigtig Fyldest; men vore Instruktioner var ikke skarpt formulerede. Besynderligt nok blev flere af vore fremragende Forretningsmænd — udmærket dygtige, fremsynede Mænd, som forudsaa, hvad der kunde komme lige indtil Grænsen af det umulige — greben af Panik efter August 1914. I Foraaret 1914, da jeg kom hjem for at holde nogle Forelæsninger ved Harvard-Universitetet, havde jeg en Samtale med nogle af disse Mænd, og jeg kom herigennem til den Overbevisning, at de vidste Besked med Tysklands Maal i Orienten. De kendte de Forhandlinger, der var i Gang om Bagdad-Jernbanen, og den Modsætning, der bestod mellem Tyskland og Ruslands Krav. Hvor længe vilde Tyskland finde sig i Englands og Ruslands Overvægt?

Det var dette, de gjorde til Genstand for deres Drøftelser. Nogle af dem havde rejst meget i Tysk-

land, og de var enige i, at Balkan-Spørgsmaalet ikke kunde løses uden ved Krig. I 1914 syntes Udenrigsminister Bryan dog sikker paa, at ingen Ufredsskyer truede i Horizonten. Da jeg i Begyndelsen af Aaret besøgte ham, var han fuldstændig optaget af det mexikanske Spørgsmaal og interesserede sig levende for at udbrede Kundskaben om den hellige Skrifts fineste Enkeltheder blandt amerikanske Rejsende i Palæstina. Efter længe i Tavshed at have hørt ham udbrede sig i et af de smukkeste Foredrag, jeg nogen Sinde har hørt, vilde jeg netop tage Ordet for at meddele, at Rusland var begyndt at mobilisere og at Tyskland var rede til at slaa løs omkring September, — da Mr. John Lind kom ind, og saa var der intet Menneske, der interesserede Ministeren, — de europæiske Anliggender var foreløbig skrinlagte.

»Taler De om Krig?« sagde en af vore mest bekendte Forretningsmænd til mig. — »Krig er en Umulighed, saa længe Mr. Bryan er Udenrigsminister. Alle disse Krigsrygter angaar ikke os.«

Men jeg, som vidste, hvor dygtige vore Forretningsmænd var, og hvor godt de gennem deres Agenter var kendte med Forholdene i Europa, forbavsedes, da jeg ved Krigens Begyndelse saå dem optræde, som Direktørerne for et stort Forsikringsselskab kunde tænkes at handle, naar en hel By var brændt ned og de havde været saa elskværdige ikke at sørge for Reservefond og Genforsikring.

Hvad der først af alt overraskede os, var den Begærlighed, hvormed nogle af vore Forretningsmænds Repræsentanter efter Krigens Udbrud kastede sig over de Oplysninger, som vor Legation med Glæde vilde have givet dem, før Krisen indtraadte, og som de iøvrig var meget taknemmelige for at modtage. Det syntes at være noget ganske nyt for dem, at Tysk-

land fik Handelsanliggender drejet om til diplomatiske Spørgsmaal. »Hvorfor« — spurgte jeg et stort Firma fra Vesten, hvis Import fra Tyskland maa have beløbet sig til ca. 32 Millioner Dollars om Aaret, — »Hvorfor har De ikke holdt Dem ordentligt i Føling med vor Gesandt i Berlin? Saa havde De ikke behøvet at være uvidende om, at Kejseren var nødt til at kontrollere Konstantinopel for at kunne lægge Haand paa Nøglen til Orienten, Bagdadbanen, eller at Tyskland kun gennem Krig kan faa, hvad det vil have, og godtgøre Rigtigheden af sine Metoder?« Og Svaret lød: »Fordi Gesandten kun er til Pynt, og vore politiske Udsendinge er her kun, fra Høns flyver op, til Høns flyver ned. De skal ikke ,føle Dem', fordi De er gammel i Gaarde. Men hvis De ikke kan hjælpe os, maa jeg formode, at vore Konsignationsvarer, der andrager ca. 16 Millioner Dollars, ikke kan faas ud fra Tyskland.«

Under denne Handelskrise, da Forretningsmændene var nødte til at henvende sig til Legationerne, fremhævedes stadig den sørgelige Kendsgerning, at — naar bortses fra Spørgsmaal om Potaske og tørret Frugt — havde man betragtet de Forenede Staters diplomatiske Afsendinge som politiske Topfigurer. Men da nu vort Lands økonomiske Liv hviler paa Handel, er det beklagelsesværdigt, at man til Dato ikke har gjort sig det for Alvor klart, at Handelssager staar i meget nært Slægtskab med diplomatiske Anliggender. Dette skyldes det kunstige Standpunkt, de fleste af os indtager paa Grund af, at vor Regering, under hvilken der hvert fjerde Aar sker Forandring i Administrationen, formodes ikke at følge nogen fast Udenrigspolitik, og at vore Diplomater formenes at være Folk, som tilkøber sig Retten til et kort Ophold i Europa for et Tilskud til »*the campaign funds*«. Maaske har vi

her en af Grundene til, at vort Lands Forretningsmænd altid har betragtet Arbejdet for det virkelige Forretningslivs Fremme som noget, der laa ganske udenfor de efter deres Skøn intetsigende diplomatiske Forbindelser!

Jeg har allerede i det foregaaende bemærket, at det ikke var let at være *Doyen* for *Corps diplomatique* og »neutral« paa samme Tid. Skønt Englænderne rent personlig optraadte overfor mig som Venner, yttrede de dog en vis Tvivl om, hvorvidt »*God save the King*« og »*My Country, 'tis of Thee*« virkelig gik paa samme Melodi, og de kom ogsaa med Antydninger om, at Sousa's »*Hands Across the Sea*« (»Et Haandtryk over Havet«) snarere burde hedde »*Fists across the Sea!*« (»En knyttet Næve over Havet«). I en alvorlig Konference i vor Legations Salon, hvor Kejseren engang havde staaet, beskyldte Grev Brockdorff-Rantzau mig for at være »engelsk«. Jeg svarede: »Hvor kan De dog tro det? Hvis jeg var »engelsk«, vilde jeg da have budt Deres Ekscellence en amerikansk *Martini cock-tail*, og ikke snarere en Marsala, som alle Englændere drikker?« Ja, saaledes havde »Neutraliteten« bragt mig i Klemme!

En af mine bedste Venner i det engelske Diplomati sendte mig engang en Meddelelse, hvori han advarende udtalte, at det vist vilde være det heldigste, om jeg ikke havde for meget at gøre med Grev Rantzau. Jeg kunde — yttrede min Ven — let lade mig henrive af Mandens store Dygtighed, saa at jeg glemte, hvad England var gaaet i Skranken for. Det fortaltes om mig, at jeg skulde have ytret, at naar Rantzau spillede Voltaire, var han frygtelig som Djævelen selv; naar han spillede Heine, var han besnærende som Djævelen selv; men naar han spillede sig selv, saa var han Djævelen i egen høje Person! Dette var kommet nogle af mine engelske Venner for Øre, og de havde

deraf sluttet, at et Kammeratskab med ham muligt vilde kunne forlede mig til at tage de Spørgsmaal, som Krigen gav Anledning til, altfor let!

Hvad kunde jeg svare hertil? Ikke andet end at jeg haabede, at Franskmændene havde hørt mine Ytringer. De vilde nemlig have forstaaet, hvad jeg mente.

Le Bon's »*Psychology of the Crowd*« er en Bog, som fortjener at studeres grundig. Krigen har vist, at Forfatteren havde Ret i sin Paastand om, at Massernes og Enkeltmands Tankesæt er to ganske forskellige Ting. Her i København fandtes der Mænd — som f. Eks. mine tyske Kolleger — der var rede til ethvert Offer for deres Land, som var vel bevandrede i Litteraturen, hensynsfulde i Omgang, og saa gennemdannede, at de kun sjældent forraadte, at de ikke tænkte som vi i den internationale Politik, og som satte stor Pris paa at blive modtagne med Venlighed, alt skønt de var Repræsentanter for en Nation, som frydede sig over *Lusitania*-Skændselen og imod al Ret og sund Fornuft hævdede, at Ranet af Belgien var en ren Nødværge-Foranstaltning! Som eneste Trøst tog jeg min Tilflugt til Le Bon, og med Tanken henvendt paa mit Fædreland sagde jeg ved mig selv: »Kære Gud, frels os fra det onde!«

Til syvende og sidst maatte vi jo komme med i Krigen, skønt Tyskerne var forberedt i et ligefrem gruopvækkende Omfang, og vi var saa lidet belavede paa Krig; vi maatte altsaa vinde Tid! Jeg husker endnu en Nat, da Gesandt Morgenthau var kommen til København efter en Forhandling med Gesandt Gerard og nogle af Embedsmændene i det tyske Udenrigsministerium, som ønskede, at der kunde findes en »Udvej«.

Det var en Nat fuld af Spænding. Morgenthau havde gjort sit bedste, men trods de fredeligste Hensigter

hos alle dem, der godt kunde have været tilsinds at strangulere de raa U-Baads-Sørøvere, indrømmede han, at der næsten ikke var noget Haab længere.

Efter mit Skøn satte Tyskerne deres Lid til, at der vilde ske et Sammenbrud af de Allierede — gennem Forræderi indenfor selve den franske Regering, og af de private Meddelelser, vi kunde faa, syntes det endvidere at fremgaa, at de haabede paa Forræderi blandt Italienerne — særlig blandt de »Røde«. Der var en fransk Dame i Paris, som gik med Perler, som hun havde faaet af Deutsche Bank, der havde underkøbt hendes Mand; og efter Sigende var der mange af samme Slags.

Vore Midler til at skaffe os Underretninger ad privat Vej var kun smaa. Vi havde ingen Penge til hemmelig Tjeneste eller Organisation. Og da vi kom med i Krigen, havde vor Legation hverken tilstrækkelig store Kontorer eller tilstrækkelig stort Personale til at møde de kommende Krav. Skylden herfor laa ikke hos vort Udenrigsministerium, men i vort hele Regerings-system. Det var imidlertid nødvendigt at have et passende Embedskontor, hvor vi kunde tage mod Folk, og som paa en Gang var smukt og enkelt; det havde vi i og for sig, men det forslog kun til almindelige Forhold.

Naar vi fik fornemt Besøg, maatte vi tage imod Vedkommende i Salonen eller Spisestuen. Naar f. Eks. den britiske Minister, Sir Ralph Paget, kom uventet op paa Legationen, lige efter at Grev Széchényi var kommet, blev han vist ind i Spisestuen, eftersom de tre Kontorer altid var fulde af Folk. Efter Krigens Betydning mindede Legationen — forøvrig en elegant Lejlighed, som min Forgænger, Mr. O'Brien havde været saa forudseende at sikre mig — tidt og mange Gange noget om Sceneriet i en fransk Farce, hvor de

optrædende Personer forsvinder bag alle mulige Skærme og Tæpper for at undgaa generende Sammentræf. En Dag kom efter Aftale Belgiens Gesandt, Allart, som vi holdt meget af, og var lige ved at løbe paa Fyrst Wittgenstein i Salonen, medens den tyrkiske Minister holdt Spisestuen besat Ansigt til Ansigt med Lady Paget, som saa blev vist ind i min Hustrus Privatlejlighed, for at høre en Victrola, som rigtignok uheldigvis var laant ud til en eller anden for et Par Dage siden.

Hvis det viste sig absolut nødvendigt, havde jeg Udenrigsministeriets Samtykke til at leje et virkelig passende Lokale, men — alene Brændselsregningen vilde være kommet op paa tre tusind Dollars om Aaret. Da jeg ikke havde faaet rigtig Balance i Regnskabet efter Atlanterhavseskadrens Besøg, skønt Udgifterne ved dette var meget smaa efter den Glæde, vi havde af Besøget, og havde haft mange andre Omkostninger, fandt jeg, at dette Brændsel vilde blive lidt for kostbart, og selv om der hang Krigsskyer i Horizonen, var Ministeriet ikke i Stand til at give os Rum og Penge til et passende stort Personale, hvilket Engländerne havde maattet sørge for. Den engelske Regering havde imidlertid allerede et fuldtud tidssvarende Selvejerhus til sit Gesandtskab. — Den hidsige Kaptajn Totten lod nu ikke Legationen Rist eller Ro: Vi var ikke i Orden, sagde han — hvad vi jo meget godt vidste. Men det vilde have kostet tyve tusind Dollars at give det hele en tilfredsstillende Ordning. Og til det fine og vanskelige Arbejde, der vilde komme til at foreligge, maatte vi have et Personale med ganske særlige Forudsætninger; men et saadant samler man ikke sammen for det Vederlag, der betaales en Legationssekretær — eller en Minister.

Nu er Forholdet et andet: Det gamle System er brudt

sammen. De fornødne Pengemidler stilles til Raadighed, endog til den mest sultefødte Gren af Statstjenesten — nemlig den udenrigske —, hvor Mænd, jeg kunde nævne mange af, arbejder for et Vederlag, som en tredje Klasses Bankassistent i New-York vilde vise fra sig — uden at nogen af dem har Privatformue! Men trods de uheldige Forhold gjorde Legationen sit bedste.

Den største Vanskelighed bestod i at skaffe paa-lidelige Oplysninger tilveje. Hvor paa gik Tysklands militære Planer ud? Hvorledes laa de indre, sociale Forhold i Tyskland? Om de finansielle Spørgsmaal var det forholdsvis let at skaffe sig Oplysning. De tyske Finansmænd vilde nemlig aldrig være gaaet med til Krigen uden i Forvejen at have underkastet den finansielle Stilling en grundig videnskabelig Undersøgelse. Stordriftsmændene, f. Eks. Ballin, regnede med en kortvarig Krig; og til den havde de alt i Orden.

Vi vidste endvidere, at de tyske Militærmyndigheder, som havde sat den civile Forvaltning ud af Spillet, var af den Tro, at deres Udenrigsministerium nok vilde kunne bøde paa Følgerne af deres skamløse og anmassende Fremfærd. Underligt nok hældede de selv-samme Militærmyndigheder til den Anskuelse, at Amerika under ingen Omstændigheder vilde slaas, skønt de dog i deres Arkiver havde omfangsrige Beretninger om vor militære Status. Vor Regering havde altid med stor Liberalitet givet de fremmede Militærattachéer Oplysninger herom. Ja, en tysk Officer pralede endog engang af, at hans Krigsministerium sad inde med systematisk ordnede Oplysninger om alle Hemmelighederne ved hver eneste fremmed Stats militære Ordning, alene med Undtagelse af Japans.

Det var aabenbart, at vor Passivitet vakte Foragt mod os. Østrigske Statsembetsmænd behandlede Ame-

rikanere med Haan, indtil et foretagsomt Blad meddelte, at en hel Hær af amerikanske Studenter havde deltaget i en fjendtlig Demonstration mod Tyskland i New York! Saa skete der straks et Omslag; selv i Frankrig troede man dog, at de Forenede Stater kun vilde føre en Handelskrig. Jeg husker saaledes, at Vicomte de Faramond, der har Æren for at have afsløret Prøjsens Planer, førend mange af hans Kolleger i Diplomatiets blot havde anet dem, med en vis Ængstelse ytrede til mig: »Deres Land maa jo med i Krigen. Men er det virkelig sandt, at det kun bliver en Handelskrig? Kender jeg ellers Amerika ret, bliver det vist Krig med Bajonetten.« Vicomten var gift med en amerikansk Dame.

Gesandt Gerard advarede i al Stilhed Amerikanerne i Berlin om, at de skulde forlade Byen, og det skønt vi var »neutrale« og den tyske Regering troede, at vi i det mindste i vor ydre Optræden vilde vedblive at være neutrale. Der var nemlig næppe nogen Tysker, der paastod, at vi i Hjertet var det, skønt der blandt de Tyskere, der havde ekspatrieret, var dem, som hævdede, at vi burde være det til Trods for *Lusitania*-Affæren og vore Traditioner. En af de vanskelige Gaader herved (som alle Amerikanere i København forsøgte at løse) var den Virkning, som et langvarigt Ophold i Tyskland havde paa Amerikanere. Engang sagde en af dem: »Jeg læser undertiden engelske Blade. Jeg vil gerne være upartisk, men jeg føler mig rystet over de Bagvaskelser, der staar i dem. Kejseren elsker Amerika. Det har han Gang paa Gang sagt til Amerikanere, og alligevel vil De ikke tro paa det.«

»Ja, men — Belgien!«

»Belgien? Det er bleven et frugtbart og vel ordnet Land under Tyskernes Herredømme.«

Det var den Slags Amerikanere, som gjorde deres

til at bilde Tyskerne ind, at vi var taalmodige nok til at finde os i alle tænkelige Forhaanelser. Jeg havde kun ringe Lejlighed til at konferere med mine Kolleger i Sverrig og Norge, der begge var stærkt optagne. Mr. Morris' Martyrium i Sverrig begyndte vist egentlig først Paaskedag 1917, hvorimod Mr. Schmedemann's sikkert tog sin Begyndelse, da Norge begyndte at rammes af den haardhændede Embargo. For mit eget Vedkommende var den Tid, da vi var »neutrale«, den værste!

Hvad det tyske Udenrigsministerium angaar, havde det ingen Grund til i November at høre efter vor Gesandts Advarsler, eftersom han let kunde blive kaldt hjem, hvis der i Marts skete et Regeringsskifte.

Et halvt Aar før et Præsidentvalg har ingen amerikansk Statsafsending noget at sige hos Udenrigsministeriet i den Stat, hvor han er akkrediteret. Alt taler nemlig for, at de sidste fire Aars Politik vil blive kuld-kastet ved Valget i November. Saa vidt jeg kunde se, var det tyske Udenrigsministerium lige til det sidste Øjeblik i den Tro, at den stadig voksende Harme og den derved vakte krigerske Stemning vilde blive dæmpet, naar vi fik en ny Regering, som — efter hvad man sagde — ikke vilde have Mod til at tage Oberst Roosevelt til Udenrigsminister.

»Gøre ham til Udenrigsminister!« — sagde en Øst-riger — »hvorledes kan en forhenværende Præsident gaa ned til at blive Minister? Man kunde jo lige saa gerne gøre en afsat Pave til Kurfyrste!«

Indtil den 7. November 1916, da Præsidentvalget skulde finde Sted, betragtede alle Diplomater og alle Udenrigsministerier vor Stilling som »flydende«. Den kunde vende sig, til hvilken Side det skulde være. I Danmark var det en almindelig udbredt Mening, at da Wilson første Gang var bleven valgt paa et Freds-

program, kunde Tyskland vove sig saa langt ud, som det selv ønskede, uden at Amerika derved blev trukket med ind i Konflikten.

I de højere Kredse i Berlin betragtede man Mr. Hughes' Valg som sikkert. Man mente, at han repræsenterede Kapitalisterne, og at de vilde betænke sig to Gange, førend de risikerede deres Penge. Kejseren havde opgivet Oberst Roosevelt: »*Sa conduite est une grande illusion pour notre Empereur*« havde Grev Brockdorff-Rantzau sagt. Jeg hørte iøvrigt fra Berlin, at en ret højtstaaende Repræsentant for Kejseren havde forsøgt en Tilnærmelse til Eks-Præsidenten, hvem han havde erindret om de Æresbevisninger, hvormed Kejseren havde overøst ham paa hans Europarejse. »Ganske rigtig« — havde Roosevelt svaret — »men jeg blev ogsaa godt modtaget af den belgiske Konge.« »*C'est une grande illusion*«, sagde Grev Brockdorff-Rantzau atter og atter, mere greben af Sorg end af Vrede. »Kejseren har ikke tænkt sig, at Eks-Præsidenten vilde gøre Front mod ham!«

Indtil Præsidentvalget havde de amerikanske Diplomater i Europa intet andet at gøre end at »marschere paa Stedet«. De repræsenterede en Regering, der i Øjeblikket ingen Magt havde.

En Dag kom en udvandret irsk Amerikaner op til os for at sondere Udsigterne. Jeg sagde: »Præsident Wilson vil blive genvalgt. Veststaterne er paa hans Side, og Hughes' Taler naar ikke rigtig til Bunden i vort Folk.« »Ja, men Wilson er engelskvenlig, Gud bedre os!« — sagde han — »Wilson's Valg betyder Krig.« »Ja, men paa den anden Side kan det være, at vi faar Oberst Roosevelt til Krigsminister!« »Det forbyde Gud!« sagde Manden, der så ud, som om han havde sat sig mellem to Stole. Han bor stadig i Tyskland — som en Mand uden Fædreland.

Vi var stadig »neutrale«, og der var et Par Maaneder til Valget. Grev Rantzau saå Faren, som Militærpartiet løb hovedkulds ind i. Men han var for forsigtig til at komme med fortrolige Bemærkninger, som jeg straks vilde lade gaa videre til min Regering; selvfølgelig vidste han, at jeg ikke vilde lade dem gaa videre til mine Kolleger, som forresten aldrig spurgte mig om, hvad han og jeg talte om. Han var ogsaa i høj Grad taktfuld, men vi kunde godt se, at han var nervøs over, hvad der vilde komme ud af U-Baads-Krigen. Det lønner sig at gøre sig hans Stilling klar, eftersom han repræsenterede meget af det, som havde noget virkeligt at betyde i Tyskland. Han blev efterhaanden mere nervøs, og meget af det, han sagde, men som jeg ikke her kan gentage, tydede paa, at det tyske Militærparti var ved at løbe fuldstændig grassat. Han optraadte altid passende overfor Amerikanere, og det gjorde et stærkt Indtryk paa ham, da han erfarede, at et *laissez passer*, som jeg havde faaet af ham til Mr. D. I. Murphy og hans Hustru, for at de kunde rejse videre til Holland, var bleven behandlet som »en Lap Papir«. Mr. Murphy havde nemlig ikke faaet leveret det nødvendige militære Tillægs-Pas, som en af mine Sekretærer iøvrig havde skaffet i det vedkommende Kontor, og derfor blev Mr. Murphy ufor-skammet behandlet ved den tyske Grænse. Naturligvis gjorde jeg Modforestillinger, men det var øjensynligt, at de militære Myndigheder havde Ordre til at betragte alle civile Embedsmænd som lavere staaende Væsener.

Miss Bayle O'Reilly havde endnu værre Ting at berette fra Grænsen. Medens hun boede paa Hotel i København, blev hendes Optegnelser taget ud af hendes Gemmer, omhyggelig undersøgt og lagt tilbage paa deres Plads. Miss O'Reilly havde mange spændende

Oplevelser; som saa mange af sine Landsmandinder kunde hun nemlig ikke faa sig selv til at skjule sine Meninger eller til for Alvor at tro, at hun var omringet af Spioner. Da hun var fra Boston*), kunde hun ikke faa Ordet »damn« (fordømt) over sine Læber, men hun nævnede aldrig Kejserens Navn uden — med »neutral« Mine — at ledsage det med et af de ved Back Bay*) brugelige Surrogater for dette ufine Adjektiv. Hun gjorde uhyre Lykke i København. Hendes pragtfulde Kniplinger, som hun havde faaet forærende af en Onkel, som havde været Kammerherre hos Kardinal Rampolla, var Genstand for almindelig Beundring ved den Middag, min Hustru gav til Ære for hende, og med Rette, efter hvad nogle tilstedeværende sagkyndige udtalte. Efter hendes Eventyr med Optegnelserne paa Hotellet var det næsten meningsløst at tænke paa, at Miss Bayle O'Reilly skulde faa Lov til at passere den tyske Grænse, til Trods for, at hun havde Pas, og til Trods for, at den tyske Legation behandlede hende yderst høfligt. Men som en anden Gudernes Datter lod hun sig ikke forknytte. Hun gjorde Forsøget — og kom tilbage med en vis Hurtighed, men med den glade Bevidsthed at have sagt sin Hjertens Mening til forskellige af D'Hrr. Funktionærer ved Grænsen. Vi var under alle Omstændigheder glade ved at faa hende tilbage. Vi fik Anmodninger fra forskellige, som gerne vilde træffe sammen med hende, og vi var nødt til at tage hende som Datter i Huset for at kunne beholde hende. De Sagkyndige paa Kniplingsomraadet blev rædselslagne ved at høre, at disse Pøbelhunde ved Grænsen, der lugtede af Pølse og Øl, havde molesteret hendes kostbare Prydelse, — de har formodentlig troet, at det var Pigtraad. — Vi

*) Boston regnes for den finest kultiverede By i Unionen.

Back Bay er den fashionable Del af Boston.

protesterede, Miss Bayle O'Reilly forlangte Skadeserstatning, og Gesandt Gerard syntes særlig at lægge Vægt paa, at Kniplingerne havde siddet paa en af afdøde Kardinal Rampolla's Messehageler, hvilket det ogsaa lykkedes os fuldtud at godtgøre. Men de tyske Myndigheder tog Sagen meget let; de hængte sig i den Grad i Bagateller og var saa fuldstændig blottede for Takt og Retfærdighedsfølelse, at Miss Bayle O'Reilly blev mere »neutral« end nogen Sinde.

Trods al Grev Rantzau's Ridderlighed havde vi stadig Vanskeligheder ved Grænsen. Enhver Dansker, som havde Paarørende i de Forenede Stater, ventede af os, at vi skulde protestere mod den brutale personlige Undersøgelse ved Grænsen. »Jeg skulde endda« — sagde en Dame — »ikke have sagt noget til, at de tog alle mine Breve; men da de begyndte at gnide mig ind i Citronsaft for at se, om jeg bar hemmelige Breve skrevne paa mig, syntes jeg nok, at det var lidt for meget af det gode.«

Mrs. William C. Bullitt, der lige var bleven gift, maatte ligefrem manuduceres til at lære at optræde »neutralt«. »Du gode Gud!« — sagde hun — »jeg siger altid, hvad jeg mener,« og hun tilføjede, at selvfølgelig maatte jo den tyske Durchlaucht, hun skulde have til Bords, forstaa, hvor rædsomt Tyskerne havde baa-ret sig ad i Belgien! Hun og hendes Mand havde lidt Vanskeligheder ved Grænsen, men til vor store Glæde slap hendes Dagbog over uden Censur.

Den spanske Minister Aguëra, som nylig var bleven afløst af sin Broder, havde ogsaa en Del Vanskeligheder, som han imidlertid tog sig lettere. Han var saa neutral, som hans noget stejle Temperament tillod ham at være, men da han rejste bort til den Stilling, hvortil han var bleven forfremmet, meddelte Tyskvennerne

med Begejstring, at den tyske Regering havde klaget over ham i Madrid.

Efter den almindelige Mening var Krigen fremkaldt ved Spørgsmaalet om Vejen til den nære Orient og Kontrollen med Orienten. Nu da Tyskland saa at sige havde Herredømmet over Bagdad-Jernbanen og, hvad mere var, Vejen aaben til den persiske Havbugt, var det saa Meningen, om muligt, at gøre hurtig Ende paa Krigen? Dette Spørgsmaal besvarede Grev Rantzau, som uforbeholdent indrømmede, at hans Souverain havde naaet sine Ønskers Maal, med et bestemt Ja. Det tyske Folk nærede et brændende Ønske om Fred, og U-Baads-Kampagnen var kun et Middel til at fremtvinge Freden. »Vi ønsker ikke at knuse England! Det forbyde Gud!« sagde Grev Széchényi, »men vi finder os i U-Baads-Krigen alene, fordi den er et Redskab, hvorved England kan blive nødsaget til at slutte Fred. Fred maa vi have, hvis ikke hele Verden skal synke hen i Anarki.« Jeg tror ikke, at han billigede U-Baads-Krigen undtagen fra et rent diplomatisk Synspunkt. Der var en anden fremragende Repræsentant for en af Centralmagterne, som gjorde os en fransk Visit, og som, idet han gik ud fra, at de »nordamerikanske« og engelske Interesser faldt sammen, udtalte sig paa følgende Maade: »Freden kan maaske bringe Tyskland og England i nær Forbindelse med hinanden. Vi er for mægtige til at holdes fra hinanden. Med Tyskland som Herre paa Fastlandet og England som Herre paa Søen — hvilken Glansperiode vilde der da ikke kunne skabes!«

»Hvis de Allierede ikke tager imod Kanslerens Freds-note, opgiver jeg dem!« udbrod Széchényi — »Folk snakker om Demokrati og dets Nødvendighed for os! Og hvad saa? Ungarn staar lige overfor et Demokrati som I Amerikanere, hos hvem Spaltningen mellem

Samfundslagene stedse bliver skarpere, ikke har mindste Forestilling om! Nej, det, vi behøver, er Fred, Fred for at frelse Verden!»

Da Kejser Karl besteg Østrig-Ungarns Trone, blev Széchényi, der hyldede friere Idéer end Tilhængerne af det gamle System satte Pris paa, Kejserens foretrukne Yndling og blev forflyttet til Udenrigsministeriet.

Forinden Ruslands Sammenbrud var alle enige om, at Tyskland, efter at have faaet fast Tag i Tyrkiet og Bulgarien, i alt væsentligt havde opnaaet, hvad det vilde, skønt begge de to Lande, hvad der var Beviser nok for, hadede Tyskland af ganske Hjerte. Hvad vilde saa Tyskland mere? Kun Fred d. v. s. paa de Betingelser, der passede det selv, maaske med en let Ændring af Hensyn til de engelske »Hjerters Haardhed«; hvis Tyskland kunde vinde England, kunde det »behandle« Frankrig og — med Lethed — Rusland. Forinden Czaren abdicerede, ansaås det i diplomatiske Kredse for en given Ting, at det efter Tysklands Mening nu var paa Tide at sige Stop. —

Medens der ikke var nogen umiddelbar Fare for, at Blokaden vilde kunne udhungre Tyskland, afstedkom den dog meget betydelige Ulemper. Dertil kom, at Tysklands hidtil glimrende Position som Handelsnation med hver Dag, Krigen fortsattes, svandt hen som Sne for Solens Straaler, — og den tyske Nation havde faaet Løfte om, at det skulde blive en kort Krig. Partierne i Tyskland var delte med Hensyn til Spørgsmaalene om Krigsskadeserstatninger og Belgien som varig Erobring. Antwerpen var som »en Pistol rettet mod Englands Bryst« (Hamborg havde gode Grunde til ikke at ønske Antwerpen som en Medbejlerske paa tysk Territorium); men den aabne Vej til den persiske Havbugt, Bulgariens og Tyrkiets Underkuelse og Besiddel-

sen af Nøglen til Balkan, den nære Orient, truede med at bringe Forvirring i Englands Herredømme over Indien! Tyskerne var parate til at kaste England ud af dets Plads i Solen! I Sammenligning hermed var det klart, at i det mindste Diplomaterne betragtede Elsass-Lothringen som et Spørgsmaal af ringe Betydning. Som Bismarck aabent havde erklæret, havde Elsass-Lothringen intet som helst med Nationens Ære at gøre. Det var kun et Spørgsmaal om Jern og Potaske. Hvad Italien angaar, »maa vi altid,« sagde Østrigerne, »leve paa en god Fod med saa farlig en Nabo. Prøjerne vilde i Morgen kaste os over Bord for at opnaa en Fordel i Østen, og hvis de kunde skære Haserne over paa Slaverne, vilde vi forgæves sætte os imod, at de ødelagde vore ‚Papirslapper’.«

Vi vidste godt, at Østrig stadig nærrede Mistro til Prøjsen. Men Østrig og Tyskland var absolute Monarkier, — der stod imod den øvrige Verden.

Det antoges almindelig, at Rumænien ikke vilde blive draget med ind i Krigen. Kun den svenske Legation i Rom var af en anden Mening, men skønt dens Underretninger saa godt som altid var rigtige, tvivlede vi dog denne Gang paa, at den saå ret. For os, der saå til fra København, syntes det utroligt, at man vilde lade Rumænien ofre sig; men Rygterne fra Rom blev ved. Den tidligere britiske Minister i København, Sir Henry Lowther, havde aldrig vaklet i sin Tvivl med Hensyn til Solidariteten med Rusland. Ved Begyndelsen af Krigen sagde han til min store Forbavselse: »Vort uhyre svage Punkt er Rusland, og hvis Amerika ikke kommer med og vejer op herimod, saa er jeg meget bange for, hvad der vil ske.« De paafølgende Begivenheder har vist, at han havde Ret.

For de Medlemmer af *Corps diplomatique*, som kom i nærmere Forbindelse med den nære Orient — eller

med de tyrkiske Diplomater — var det store Spørgsmaal: Hvad vilde Tyskland i Orienten? En af de behagelige Sider i en Diplomats Liv er, at han kommer i Kontakt med de interessanteste Mennesker. Skønt jeg ganske vist altid har været fast besluttet paa saa nøjagtig som muligt at følge »Protokollens« Forskrifter, fandt jeg dog, at der var god Mening i de Ord, som Terents i sin Komædie lægger Chremes i Munden: »*Homo sum, humani nil a me alienum puto**)«, og følgelig søgte jeg at faa saa meget som muligt ud af en fornuftig Passiar, naar Lejlighed hertil tilbød sig. Jeg saå desværre saa lidt til Dr. Morris Jastrow fra Pennsylvaniens Universitet, da han 1908 kom til København i Følge med en Del udmærkede Orientalister. Men en af hans Udtalelser har sat sig fast i min Erintring. Den lød — citeret efter Hukommelsen — saaledes: »Det afgørende Spørgsmaal, paa hvilket Svaret vil blive frygteligt, hvis det bliver Tyskland, der skal give det, er: Hvem kommer til at kontrollere Bulgarien, Serbien og Konstantinopel? Spørgsmaalet om Vejen til Orienten maa ordnes saaledes, at Tyskland og Østrig ikke i Forening maa faa Lov til at monopolisere den. Da og først da kan man begynde at tale om at bringe Ro over Europa.«

Nogen Tid efter havde jeg en lang Samtale med Rudolph Slatin, som havde været en fortrolig Ven af Kong Edward og som var godt kendt med Forholdene i Orienten. Han havde modtaget for mange Velgeringer af England til at ville bære Vaaben mod det; han var Østriger, men ikke prøjservenlig. Han var ikke ganske enig med Dr. Jastrow, saaledes som denne havde formuleret sin Opfattelse i »*The War and the Bagdad Railway*«, idet man dog kunde læse noget

*) Jeg er et Mennaske og anser intet menneskeligt som fremmed for mig.

mellem Linjerne. Vejen til Orienten var Krigens virkelige Kærnepunkt. Det forstod Rusland, da det begyndte at træffe Forberedelser til at mobilisere i Begyndelsen af Foraaret 1914, og alle de Tyrker, jeg traf sammen med, derunder ogsaa de to Ministre, bekræftede Rigtigheden heraf.

Lady Paget, den britiske Ministers Frue, som kom til København i 1916, kendte mere til Krigens indre Historie paa Balkan end de selvbestaltede Sagkyndige, der snakkede løs. Hun talte kun sjældent om dette; men Serberne, som tilbød hende, kunde ikke blive trætte af at synge hendes Pris og udbrede sig over hendes Viden og hendes Bestræbelser for at redde dem. Hendes faa nære Venner forstod, at baade hun og hendes Mand betragtede Balkan som det egentlige Tvistens Æble. De Serbere, som jeg kendte, — Folk af alle Samfundsklasser — ytrede, at hvis man havde hørt efter Lady Paget, saa vilde Serbien være bleven sparet for de Allierede og sig selv. Lad det nu være rigtigt eller ej — men Serberne troede det.

De fra Tyrkiet fordrevne Missionærer, som kom op til os i Legationen, var ganske opfyldte af Forholdene i Orienten og den Uret, der var tilføjet Armenierne. De fordrevne Missionærers Beretninger fremkaldte en Følelse af, at Tyskerne — selv om man saå Sagen fra det Synspunkt, at de længe havde attraaet at naa saa vidt — betalte for høj en Pris for Herredømmet over Tyrkiet. De tyrkiske Ministre var i deres Sympatier mere franske end tyske, men Armenierne var i deres Øjne kun dødbringende Snyltere. De betragtede dem ligesom de russiske Junkere betragtede de lavere-staaende Jøder.

Miss Patrick fra Roberts College*) besøgte os paa

*) en engelsk (amerikansk) Højskole i Nærheden af Konstantinopel, stærkt besøgt af den yngre Generation af Tyrker. O. A.

Vejen hjem. Hun var ivrig, ærlig, født Diplomat — forsigtig er maaske et bedre Ord. Men man fik dog saa meget ud af det, at Tyrkerne og de andre Folk paa Balkan, hvor indbyrdes afvigende de end var i Meninger og Onsker om territoriale Udvidelser, havde en Følelse af, at Tysklands Kontrol betød, at de laa under for den pansrede Næve. Ungtyrkerne mente, at de kunde hævde Dardanellerne, naar de først engang fik kastet Tyskerne ud, og at Tyrkiet skulde blive Tyrkernes Land, og for at naa dette undlod de ikke at rette en Appel til alt det bigotte, der rummedes i den »sande Tro«. Man kunde endvidere se, at Serberne intet Haab satte til de Allierede, og at Bulgarerne mente, at deres uholdbare Stilling skyldtes Czar Ferdinands Intriger og de samme Allieredes Fejltræk. Amerika var et Forjættelsens Land, Amerika var Frihedens Haab; men Amerika laa for langt borte. Balkanfolkene havde en Følelse af, at medens Amerikanerne i deres Hjem vaagede over Demokratiet, bekymrede de sig kun lidt om andre Folks Rettigheder, og den samme Forestilling var udbredt hos alle de neutrale Nationer. En Student fra Roberts College, med hvem jeg passiarede om den Interesse, vi følte for de smaa Nationer, besvarede mine Ord med et Smil. »Deres Lands Stilling til de smaa Nationer« — sagde han — »minder mig om en bekendt Udtalelse af Forfatteren*) til 'Utopia', da en af hans Husstand lykønskede ham til, at Kongen havde taget ham om Halsen. Han sagde: 'Hvis Hs. Naade Kongen kunde vinde en fransk Fæstning ved at lade mit Hoved springe, saa blev jeg snart et Hoved kortere'.« — I Januar 1916 drømte jeg ikke om, hvor snart vi skulde begynde paa at »bringe Verden ind i et trygt Demo-

*) Thomas More, Kong Henrik 8' af Englands Kansler, skrev bl a. det satiriske Værk »Utopia« (»Ingenstedsland«, »Slaraffenland«).
O. A.

krati.« Omtrent paa den Tid kom vor Minister i Rumænien, Mr. Vopika, til os paa Vejen hjemefter. Han var ladet med interessante Oplysninger og særdeles glad og fornøjet, skønt han, saa at sige, var spærret inde i København, eftersom der ingen Baade gik dengang. Det blev nu efterhaanden tydeligere, at Rusland stod overfor et Sammenbrud, og at Tyskland snart vilde blive befriet fra de Tvivl om dette Land, som havde begyndt at genere dets Statsmænd. Der var ogsaa Tale om, at Over-Rabbi'en skulde som Gesandt til Washington, en Tanke, som gjorde det ungtyrkiske Parti fuldstændig rasende.

Ogsaa Aaronshon, sagkyndig Tillidsmand i Jødernes Landbrugsselskab i Palæstina, kom herop; det var en vidunderlig Mand med store Gaver og en Skarpsindighed, som Sproget savner Ord til at udtrykke. Han nægtede ikke, at den tyrkiske Kronprins var bleven skudt, efter at han først havde skudt paa Enver Pascha. I Sammenligning med Aaronshon var selve Harun al Raschid en ren Kick-in-die-Welt i Retning af Viden om alle Forhold i Orienten, som Vestens Diplomater burde have vidst Besked om. Men fra alle Sider hørte man bekræftet, at naar Tyskland først havde sikret sig Rusland og havde fast Tag i Slaverne, saa havde det, efter sit eget Skøn, Nøglerne til Verden i Hænderne.

Om Tyskland var ved at blive udhungret, derom var Meningerne delte. Rumænien havde ydet det Petroleum og mulig Kul. Den kinesiske Minister i Berlin bemærkede, at Tyskland vilde kunne holde længere ud end Kina, alt forresten lige, fordi hans Landsmænd kun havde to, medens Tyskerne havde fire daglige Maaltider at slaa af paa! En Mand af mit Bekendtskab har fortalt mig, at han i en Restaurant i Berlin maatte betale tyve Mark for en Portion stegt Hone;

den var tilmed sejt, og han lagde Kniv og Gaffel fra sig i Fortvivelse; men to Damer, der sad ved et Bord ved Siden af, bad høfligt, om de maatte tage den!

Fra alle Sider kom der foruroligende Rygter til os om Forholdene i Rusland. Vor Nabo, Prins Valdemar, røbede altid en vis Uro, naar jeg spurgte ham, hvorledes Enkekejserinden, der altid havde været saa venlig mod min Datter Carmel, befandt sig. Han haabede, at hans Søster stadig vilde være i Sikkerhed, skønt jeg hørte ham sige, at en Revolution vistnok var i Vente. Tysklands paagaaende og skamløse »Forhandlinger« med Norge var dengang foreløbig hørt op — men omkring den 16. Oktober 1916 havde Tyskland faktisk truet med Krig.

Den franske Journalist Angel Carot, som var Korrespondent ved Petrograd-Pressen, meddelte fra paalidelig Kilde, at Tyskerne forberedte en Besættelse af Jylland, en Meddelelse, som Vicomte de Faramond mente havde noget paa sig. Herom udtalte Hr. Scavenius sig saaledes: »Det tyske Udenrigsministeriums Tankesæt kender vi gennem dets Repræsentant, Grev Rantzau; men hvem kan sige fra Dag til Dag, hvad Generalstaben har i Sinde?« Og Generalstaben beholdt sine Hemmeligheder for sig selv.

Polen befandt sig i en forfærdelig Stilling. Ikke nok med, at Tyskerne forarmede Landejendomsbesidderne, beslaglagde de Kvæget og pressede Landbefolkningen ind i Hæren. En Polak, der kæmpede for Tysklands Enevælde, var lige saa elendig stedt som en Slesviger, der kæmpede for sit eget Lands Trælbundethed. Polakkerne havde paa den ene Side ingen Lyst til at faa Republik, men paa den anden Side var der ingen af deres Adelsfamilier, fra hvem de brød sig om at faa en konstitutionel Konge. Der blev talt en Del om en Søn af Erkehertug Stefan af Østrig, der var godt

lidt af Polakkerne. Jeg burde selvfølgelig have følt mig smigret, da en polsk Fyrste og hans Gemalinde med gode Introduktioner kom til mig og forelagde mig som den Diplomat, der kunde yde min Støtte hertil, en Plan om at faa et kongeligt Ægteskab arrangeret! Jeg lod dem ikke mærke, at jeg følte mig overrasket; men det var jo »yndigt« at høre om mine *relations avec des grandes personnes dans toutes les chancelleries du monde*, og det var ogsaa morsomt at høre, at »vi véd meget godt, at om det saa er Quirinalet og Vatikanet, saa o. s. v. Tænk blot, at De har været tre Gange Minister for de Forenede Stater!« Dette med »de tre Gange Minister« lød lige straks lidt gaadefuldt for mig; men saa kom jeg i Tanker om, at et tysk Blad — det var vist *Die Woche* — havde brugt det samme Udtryk, og at der derved sigtedes til, at jeg havde gjort Tjeneste under tre Præsidenter.

Vore polske Besøgende var villige til — efter Omstændighederne — at gaa med til, at Erkehertug Stefan's Søn indgik Ægteskab, under Forudsætning af, at der kunde findes en katolsk Prinsesse med frisindede politiske Anskuelser. At faa en tysk Prinsesse paa tvungen vilde betyde nye Forstyrrelser — Revolter og Misfornøjelse. Der kunde maaske være Tale om Prinsesse Margrete*), der efter deres Mening forenede alle de Egenskaber, der udkrævedes hos en ideal Dronning af Polen. »Prinsessen« — sagde jeg — »har alle Betingelser for at gøre en Mand lykkelig — men det maa være den rette Mand.« Jeg vidste godt, at Prins Valdemar, der havde sagt Nej til en Trone paa Balkan, ikke ønskede at se sin Datter gift med en Fyrste,

*) Da Prins Valdemar indgik Ægteskab med Prinsesse Marie af Orléans, blev der truffet den Aftale med Hensyn til de eventuelle Børn, at Sønnerne skulde opdrages i den protestantiske, Døtrene i den katolske Relligion.

»blot fordi han var Fyrste«. — Jeg blev spurgt, om jeg vilde sondere Terrænet hos Hs. kgl. Højhed? og jeg svarede: »Det er mig bekendt, at Prins Valdemar sætter Pris paa lykkelige, ikke paa glimrende Ægteskaber.« Jeg havde nemlig hørt Prinsen udtale, at han ikke skøttede om, at man betragtede Danmark udelukkende som et Arsenal, hvor der lavedes Fyrstekroner.

Fyrsten og Fyrstinden drog da videre ud i Verden for at forhandle med mere indflydelsesrige Personligheder. De saâ ikke gerne, at Polen blev Republik, og i 1916, da Tyskerne tog Polen med haard Haand, mente de, at en dansk Prinsesse, hvis Moder var fransk, maaske var en Haabets Lysstraale i det dybe Mørke.

Hverken Østrigerne, Russerne, Polakkerne eller Bulgarerne lagde Skjul paa deres Frygt for, at en Fortsættelse af Krigen vilde betyde Anarki. Den polske Fyrste og Fyrstinde ventede en Omvæltning i Ruslands Styrelse, men den vilde efter deres Mening komme gennem en »Paladsrevolution«, eftersom Petrograd var Centret for alle Slags Rænkespil. Den britiske Minister beskyldtes for at arbejde for Storfyrst Nikolaj, medens, saa vidt vi kunde skønne, den tyske Propaganda virkede for den praktiske Anvendelse af Principet *divide et impera*. Baron de Meyendorff, hvis gode Humør var lige saa almindelig bekendt som hans Diskretion, var urolig; men da han i Modsætning til sin Chef, Baron de Buxhoeveden, hørte til det mere frisindede Parti, blev det taget som et Tegn paa, at han ikke var sikker paa, om de nye Elementer i Ruslands politiske Liv vilde udvikle sig ad lovlig eller ulovlig Vej.

Baron de Buxhoeveden, den roligste og mest beherskede af alle mine Kolleger, forholdt sig usædvanlig tavs; hans Frue, vistnok den forstandigste og mest fædrelandskærlige Kvinde, Rusland rummede indenfor

sine Grænser, havde udtalt, at Krigen enten vilde tilintetgøre Rusland eller skabe dets Storhed. »Det russiske Folk« — sagde hun — »faar bedre Mad siden Krigen er begyndt, end det nogen Sinde før har faaet. Forbudet mod *vodka* (Brændevin) har sat Russerne i Stand til at betale deres Skatter og at begynde paa at frigøre sig for de Snyltere, der suger Blodet af tankeløse Drukkenbolte. Deres gode økonomiske Stilling vil enten faa dem til at gøre Opstand mod deres Undertrykkere eller finde sig i Regeringen paa Grund af deres forbedrede Livsvilkaar.«

»Men hvor kan det være, at de faar bedre Mad?« spurgte jeg.

»Jo« — svarede Fruen — »det er fordi vi intet eksporterer. Den russiske Bonde spiser selv den Mad, han frembringer. Smør er ikke længere en Luksusartikel. Jeg nærer Haab for Rusland — men ogsaa Frygt.«

Hendes Frygt viste sig at være velgrundet. Mordet paa Rasputin henlede Verdens Opmærksomhed paa Stridighederne indenfor det russiske Hof. Med vor Beundring for Enkekejserinden, som vi iøvrig delte med alle i Hofkredsene, forekom det os forbavsende, at hendes Søn, om hvem vi forresten vidste saa lidt, tillod denne Bonde at udøve en saadan Indflydelse paa hans Gemalinde. Men der var fornemme Damer, som faldt paa Knæ for denne besynderlige Okkultismens Apostel, og som i glødende Beundring kyssede hans Haand. Men et Mord var og blev et Mord, og da det indtraf kort efter den tyrkiske Kronprinses Drab, vakte det en Følelse af, at Orientalernes Vurdering af et Menneskelivs Værd gjaldt i begge de to Lande. Efterhaanden som Tiden gik, optoges vor Fantasi mere og mere af Rusland.

Til Trods for alle senere Afsløringer, som har vist, at de eneste virkelige Hemmeligheder er de, som er

begravne sammen med Mænd, som har fundet det stemmende med deres Ære og Interesse at holde paa dem, er de Grunde, som bevægede Rusland til at mobilisere i Juli, ikke endnu tilfulde oplyste. Derimod er det vel bekendt, hvorledes Russerne fik Underretning om Tysklands Hensigter med dem. De dygtigste russiske Spioner havde altid Kejserens Tillid; han maatte betale sin Viden med sit Liv.

Efterhaanden som Tiden gik, viste det sig klart, at Kejserparret lidt efter lidt befandt sig isoleret. Bagvaskelser, der var lige saa ondsindede og lige saa grundløse, som de, der i sin Tid udslyngedes mod Marie Antoinette, var rask i Omløb mod Czarina. Nærmere at gaa ind paa Enkelthederne i disse Angreb er ganske unødvendigt. Der var ingen Riddersmand, der drog Sværdet af Balgen til hendes Forsvar. Riddertiden var længst forsvundet. Den ulykkelige Dame var ikke egentlig imponerende, medens hendes glimrende Svigermoder, den danske Prinsesse Dagmar, endnu stadig var smuk og imponerende; hun troede paa Kejserdømmets Ret, men hun forstod Betydningen af Demokratiet. Hun skal have udtalt, at hvis hendes Søn havde vist sig tilhest i fuld Uniform omgivet af en Stab af Mænd, som repræsenterede Traditionerne, vilde Revolutionen ikke være kommet til Udbrud. Men hverken Czaren eller Czarina indsaâ, hvad Russerne forstod ved Tradition. Kejserinden var tysk i Hjertet — en overtroisk Kvinde og en i højeste Grad svag Moder. »Gode Kvinder forstaar aldrig at herske« — sagde en Russer lidt kynisk, *a propos* Kejserinde Katharine. Den nuværende Kejserinde kunde Adelen ikke lide, fordi hun holdt den paa Afstand, og hun brød sig kun lidet om al den Pragt og Glimmer ved Hoflivet, som det russiske Aristokrati elskede, lige saa lidt som hun viste det Hensyn overfor Undersaatters selskabelige Yndlingsfor-

nøjelser, som man venter sig af et kronet Hoved. Da hun levede i en stadig Frygt, var hendes Nervesystem undergravet. Alle hendes Interesser samlede sig om hendes Familie og om den en tysk Prinsesse iboende ubøjelige Overbevisning om, at Kongedømmet af Guds Naade var et urokkeligt Dogme. Hun var lige saa lidt i Stand til at forstaa, at der fandtes ødelæggende Kræfter i Nationen, som Marie Antoinette var det, forinden hun gik sin egen Undergang i Møde. I København hed det sig, at saa snart en Handling af Kejseren ikke var et Udslag af hans Stilling som Selvhersker, betragtede hun den som Svaghed: Duma's Medlemmer burde være underdanige og taknemmelige, og var de ikke det, saa var det Czarens Pligt at behandle dem med al den Strenghed, de fortjente. De Indrømmelser, som hvis de var kommet før, vilde have frelst Kejseren, var kun meget smaa — de indskrænkede sig til et ansvarligt Ministerium og en Forfatning, og Czaren, som lod sig paavirke af Kejserinden, den reaktionære Protopopoff og den lille Klike, som havde glemt alt, hvad der var noget værd, og ikke lært noget nyt, vilde ikke strække Haanden ud efter det frelsende Tov. Kliken forbavsedes og bragtes ud af Fatning ved Storfyrst Nikolaj Michailowitsch's Strenghed. En gammel russisk Herre, som vi kendte, sagde om ham: »Hvis han ikke bliver jaget i Landflygtighed, vil han en skønne Dag se at blive Præsident over alle Russer.« De Folk, der omgav Kejseren, havde ikke Tillid til Enkekejserinden. Hun satte sin Lid til Krigens Fortsættelse, fordi hun vidste, at Rusland ikke kunde udvikle sig henimod en lykkelig Tilværelse, medmindre det befriedes fra Tysklands Overherredømme.

Fra Februar til Marts 1917 var Rusland stadig eneste Samtaleemne i diplomatiske Kredse. Den almindelige Mening var, at Kejserinden var den, der væsentligst

hindrede Kejseren i at give sit Folk en fri Forfatning. Det danske Hof, som Kejser Wilhelm havde beskyldt for Aabenmundethed, forholdt sig tavs. Prins Valdemar, der som alle Kong Christian IX's Børn var Enkekejsrerinden inderlig hengiven, var synlig urolig. Vi vidste alle, at han sympatiserede med det liberale Parti og at han var en Modstander af den Klike, der holdt med Tyskerne og hældede til Absolutismen. »Det russiske Folk har udholdt meget,« sagde han den 10. Marts, da Nyheden om Czarens Tronfrasingelse var naaet København; og han tilføjede: »Gudskelov! Hidindtil har Revolutionen da været næsten helt ublodig.«

»Men hvorfor« — spurgte en ivrig Konservativ, som troede, at Konger endnu stedse var almægtige — »hvorfor hjælper Kong Georg af England ikke sin Fætter?«

Det var kun altfor klart, at »hans Fætter« havde sat sig ud over alle Advarsler og nu var uhjælpelig fortabt.

De russiske Soldater lagde ganske rolig deres Uniformshuer med de Ord: »Nu gaar jeg hjem og tager min Del af Jorden!« I Petrograd var der nærmest Kaos. Kerenski ønskede at redde Czarens og Czarina's Liv og holdt derfor paa, at Dødsstraffen i det hele skulde afskaffes. Grev Christian Holstein-Ledreborg, som kom lige fra Rusland, fortalte, at paa Soldatermødet i Vinterpaladsets Taffelsal havde Talerne paa-budt Tavshed ved at skyde op i Loftet! — og Ny-Demokraterne gjorde et Forsøg paa at gøre Prostitutionen, der hidtil havde været en de Rige forbeholdt Luksus, tilgængelig for alle.

Rusland var gaaet ud af Krigen; nu var det paa Tide for os at træde til. Den 7. April 1917 meddelte jeg Udenrigsministeriet, at Præsidenten og Kongressen havde erklæret, at der bestod Krigstilstand mellem

Amerika og Tyskland. At udvise Taalmodigued længere vilde have været en Forbrydelse.

Fra den Dag af fik Legationen et helt nyt Udseende. »Dækkene var gjort klar til Observation og Fægtning«. Mr. Cleveland Perkins, der uforknytt havde overtaget en Legationssekretærs Pligter fik, skønt han havde en Sekretær til Assistance, nye vanskelige Opgaver lagt paa sine Skuldre, Opgaver, som han imidlertid fuldtud magtede. D'Hrr. Seymour Beach Conger og John Covington var ubetalelige. Ord kan ikke udtrykke min Paaskønnelse af deres selvopofrende Fædrelands-kærlighed eller af Mr. Erwin Thompson's Forstandighed og Energi. Mr. Groeninger arbejdede for tre, og Kaptajn Totten holdt os alle i Aande ved sin bestandig fyrige Begejstring. Nu var der ikke noget der hed *grands diners!* og selv om vi havde været i Humør til sligt, var baade Madvarer og Brændsel til Stede i altfor knappe Forraad. Mr. Conger gjorde et udmærket Arbejde. Han holdt Udkig med alle Efternølerne, der kom fra Tyskland, og fik af dem alle Oplysninger, de kunde give om Forholdene dernede. Vort Udenrigsministerium bragte vort lille, men udsøgte Personale Undsætning: Mr. Grant Smith blev sendt over fra Washington med Ordre til at afholde alle nødvendige Udgifter. Han indførte en gennemført Organisation, og jeg, hvis Helbred var haardt medtaget, nedlagde med Sorg i Sindet mit Embede, som jeg overgav i Hænder, der bedre passede til de forandrede Forhold.

Der er ingen Grund til at skjule, at ogsaa forinden Ruslands Sammenbrud havde vi mange mørke Dage, som vi tilbragte i Frygt for, at Tyskland skulde sejre; men mine Kolleger fra de allierede Stater opgav intel Øjeblik Haabet. Hvorledes min belgiske Kollega Allart kom igennem det, forstaar jeg ikke! Danskerne stod

ved hans Side som Mænd, og han savnede aldrig sine Kollegers Sympati; — men han led.

En tysk Professor i Psykologi har engang sagt: »I det Øjeblik, da England begynder at føle sig virkelig alvorlig forulempet, giver det sig!« Vi véd nu, hvor forkert dette var. Den engelske Race, som kaldtes degenereret, hvis Nerver man mente var opslidte af overdreven Hang til Sport, viste sig at bestaa af Mænd, der blev Soldater til Fingerspidserne, saa snart de vaagnede til Bevidsthed om, hvad Krigens Maal egentlig var. Overklasserne i England var storartede over al Beskrivelse. De Ofre, de bragte i det første Afsnit af Krigen, var forfærdelige; men det Eksempel, de gav, virkede; og længe før Ruslands Sammenbrud var der ikke længer Spørgsmaal om »Forretninger som sædvanligt«. Den britiske Nation, havde gjort sig det klart at den kæmpede ikke blot for Livet, men for det Grundlag, paa hvilket dens Liv hvilede. — Men med alt det var Sejren paa ingen Maade sikker. »Riget« — sagde Sir Ralph Paget — »kan maaske falde for Hunnernes Angreb — det maa hellere ske, end at vi skulde gaa paa Akkord med dem paa noget eneste Punkt«, og hans Ord fandt Genklang hos Mr. Gurney, Oberst Wade og alle de staalsatte Mænd, som var knyttede til hans Legation.

Roman-Prædikanten Wells kan sige saa meget han vil om Englændernes mangelfulde Opdragelsessystem, saa har England dog frembragt Mænd med Egenskaber, som hele Verden maa værdsætte og beundre*). Ogsaa Franskmændene har haft deres alvorlige Timer, og de alvorligste af disse var maaske dem, i hvilke

*) Af alle de mange unge Mænd, jeg kendte i England og Irland, og af hvilke de fleste var Børn eller Børnebørn af gamle Venner af mig, er der nu kun tre ilive; to af dem, Sønner af M. Thomas P. Gill, Medlem af det irske Ministerium for Landbrug og Teknik, er bleven Invalider i Krigen. Forf. Anm.

de svævede i Frygt for, at vi havde glemmt, hvad Kri- gen førtes for. Men hvad var de ikke for Soldater! Man tænke blot paa Kaptajn de Courcel og Baron Taylor, som skønt saarede og lidende med Sorg talte de Timer, i hvilke de blev holdte borte fra Udøvelsen af deres Pligt. Men det var ikke for tidligt, vi kom med; for efter min Mening er der ingen Grund til at antage, at Sønderlemmelsen af Tyskland og Østrig skyldtes vore Sejre. Nej, den skyldtes, at der kom flere Folk til Vestfronten. I København hørte man vore dygtigste militære Sagkyndige sige: »Dersom de Forenede Stater i rette Tid kan være færdige til at udfylde Hullerne i Franskmændenes og Englændernes Rækker, og dersom Amerikas Flyvere kan komme til at virke, saa er Sejren sikker.« Disse Sagkyndige var bange for, at vi var for langsomme, — og der var mørke, meget mørke Dage i 1916 og 1917.

Præsident Wilsons Idealer betragtedes i Begyndelsen som rent theoretiske Luftninger fra Akademias Lunde. Nogle af Europas Skriftkloge og Ældste, som var indviede i de Metoder, som kuldkastede Haager-Konferencens gode Hensigter, betragtede hans Forklaring af det store Sammenstøds Maal, som Ludvig XIV's Hofmænd vilde have betragtet Chateaubriands »Kristendommens Aand«, hvis denne havde levet i Port Royal samtidig med disse Kynikere; men i alle de skandinaviske Lande opfattedes hans Ord som Udtryk for Folkenes egne Forhaabninger. Regeringskontorerne over hele Europa syntes at høre en ny, ukendt Stemme med en hidtil ukendt Klang, men Folkene fandt ikke noget nyt i Ordene. Og da Præsident Wilson anførte vort Lands Grunde til at gaa med i Kriegen, forstod han, at han udtalte sit Folks Mening. Saa længe indtil han havde talt, ansaas Krigens Maal at være: at frelse én Nations Omraade eller vinde et Landomraade til-

bage for en anden eller at kæmpe for en Nations Eksistens som saadan. Men da vi stod udenfor den europæiske Smitte, intet havde at vinde udover Virkeliggørelsen af vore Idealer, og alt at tabe i Penge og Blod, saa tilkendegav vi, hvad vi mente om Krigens Betydning — en ny Mening, som hidtil havde været fuldstændig fordunklet.

Men trods alt dette maa vi ikke glemme, at Tyskland ikke har skiftet Idealer; hele den civiliserede Verdens Magt er det ikke lykkedes at faa dette frem. Hvad Demokrati er, som dette Ord forstaas i Amerika, derom har Tyskland ikke mere Begreb end Rusland — og bryder sig forøvrig heller ikke i Øjeblikket om at have det.

I en vis Forstand har Tyskland faaet sin Krig frem overfor os. Det har nødsaget os til at optage dets Krigsførelsesmetoder, at efterabe dets Spionagesystem, og — i det mindste foreløbig — at lægge alle Livets Virksomheder ind under et System, der er lige saa centraliseret som Tysklands eget. Hvis Tyskland har lært Rusland Afholdenhed, givet England en Hær og Frankrig Religion, saa har det næsten haft Held til at berøve vor vestlige Halvkugle dens Tro paa Gud.

Tysklands Kampstyrke har været saa kostbar, at det er ved at gaa bankerot; det har betalt for meget for at naa Fuldkommenhed i Metoden, og det var for at dokumentere dennes Rigtighed, at det gik i Krig. Det var Meningen, at Frankrig skulde betale Gildet og Rusland danne en billig Vej til Orienten. Tysklands System kostede selv i Fred for meget; men en kort Krig vilde have bragt dets Kredit paa Fode igen. Vi beklager, ja vi føler maaske Samvittighedsnag ved at have været nødsagede til at kæmpe mod Tysklands Djævel med hans egen Ild; men nu haaber vi paa Genopbyggelse i dette store og folkerige Land med

vore egne Idealer som Grundvold! Men Tyskernes Attraa og deres Hjerter kan vi ikke forandre. Vi kan kun drage Omsorg for, at de overholder de Nationers Love, hvis Samvittighed er i Orden — det er den Lære, jeg har vundet gennem et Ophold nær ved deres Grænse.

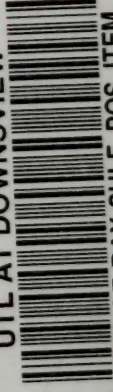
FEB 19 1986

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

DL
251
E519
1919

UTL AT DOWNSVIEW

D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 11 04 08 03 004 9